

TEOLOGICKÁ FAKULTA KATOLÍCKEJ UNIVERZITY

KATEDRA SOCIÁLNEJ PRÁCE

SPOLOČNOSŤ SOCIÁLNYCH SESTIER

**DEŇ BLAHOŠLAVENEJ SESTRY
SÁRY SALKAHAZI (1899 – 1944)**

**ŽIVOT SESTRY SÁRY A JEJ VÝZNAM
PRE RODINU**

Zborník z vedeckej konferencie

Košice 2009

DEŇ BLAHOŠLAVENEJ SESTRY SÁRY SALKAHÁZI (1899 – 1944)

ŽIVOT SESTRY SÁRY A JEJ VÝZNAM PRE RODINU

Zborník z vedeckej konferencie

© Teologická fakulta KU

Editori:

doc. PhDr. Mgr. Alena Bašistová, PhD.

PhDr. Ing. Lýdia Lešková, PhD.

Recenzenti:

prof. ThDr. Ing. Anton Konečný, PhD.

doc. ThDr. PhDr. Peter Zubko, PhD.

ThD. Róbert Lapko, PhD.

doc. ThDr. Lenčiš, PhD.

doc. PhDr. Mgr. Alena Bašistová, PhD.

PhDr. Ing. Lýdia Lešková, PhD.

Vedecký výbor:

prof. PaedDr. ThDr. Pavol Dráb, PhD.

prof. PaedDr. ThDr. Jozef Jurko, PhD.

prof. ThDr. Gabriel Ragan, PhD.

prof. ThDr. Cyril Hišem, PhD.

Organizačný výbor:

MUDr. Ľudmila Magulová

Mgr. Daniela Kimličková

Bc. Karol Kačmáry

Bc. Monika Ponevská

Lucia Kapinusová

Michaela Kučerová

Božena Pavlová

Vydal:

SEMINÁR

SV. KAROLA BOROMEJSKÉHO V KOŠICIACH

Košice 2009

Prvé vydanie

Zborník neprešiel odbornou jazykovou redakciou.

Grafická úprava a zalomenie: Mgr. Radovan Sekan

ISBN 978-80-89361-17-5

OBSAH

Predslov	9
Život sestry Sára a jej význam pre rodinu.....	11
Agnes Sztrillich	11
Sára testvér élete és jelentősége a család számára.....	17
Sztrilich Ágnes	17
Život blahoslavenej sestry Sára Salkaházy v rodine a jej význam pre súčasnú rodinu v kontexte Pastoračného plánu Katolíckej cirkev na Slovensku 2007-2013	23
Jozef Jurko	23
Život a činnosť bl. Sára salkaházy v službe pre rodinu	43
Daniela Kimličková	43
Ohrozená rodina a postoj bl. sr. Sára Salkaházy	53
sr. Marta Andraščíková, SSS	53
Úloha rodiny pri lôžku trpiaceho -	67
Slovami sestry Sára: „cesta lásky...“	67
Mária Paceková	67
Rodina v Knihe Tobiáš – príklad starostlivosti	77
o starých a chorých	77
Róbert Lapko	77
Rodina a znovuzrodenie Európy	84
Mária Slivková	84
Rodina, miesto bezpečia a rodinných čností.....	93
Ľudmila Magulová.....	93
Sociálny systém a prirodzená vzájomná závislosť v rodine	103
Jozef Červeň	103
Zákon 448/2008 Z. z. o sociálnych službách	114
Jana Treščáková	114
Rodinné hodnoty – základ stability spoločnosti	119
Lýdia Lešková	119
Zdravie rodiny prínos spoločnosti	137

Karol Kačmáry	137
Rodina áno – manželstvo nie?	147
Martina Hockicková	147
fr. Inocent-Mária V. Szaniszló OP.....	147
Hodnoty v súčasnej rodine	159
Alena Bašistová.....	159
Martina Ferencová	159
Rodina a kariéra	167
Zuzana Birknerová.....	167
Potreba nezávislosti a rodiny v živote zdravotne postihnutých .	179
Ingrid Hanáková	179
Rodinná verzus ústavná starostlivosť o handicapované dieťa..	187
Marta Jarošová	187
Monika Ponevská	187
Miesto nevidiaceho jedinca v rodine.....	209
Marta Pajkošová.....	209
Kvalita života v rodine abstinujúceho alkoholika	219
Beáta Dragunová	219
Vplyvy a vývoj chápania ľudskej sexuality v spoločnosti a antikoncepcia	235
Kristína Čižmárová.....	235
Martin Uháľ	235
Chudoba a rómske rodiny v hmotnej núdzi.....	247
Tatiana Zdravecká.....	247

Katolícka univerzita v Ružomberku
Teologická fakulta Košice
Katedra sociálnej práce

a

Spoločnosť sociálnych sestier
Vás pozývajú na konferenciu

Deň blahoslavenej sestry Sára Salkaházi (1899-1944)

- život sestry Sára a jej význam pre rodinu“

3. ročník

**ktorá sa uskutoční v priestoroch Teologickej fakulty
v Košiciach, Hlavná 89, Aula**

11. mája 2008

Program konferencie

Život sestry Sára a jej význam pre rodinu

Rodina – znovuzrodenie Európy

Cieľ konferencie:

*Priblížiť osobnosť bl. sestry Sára a jej význam pre rodinu
súčasníkom a vyzdvihnúť jej úctu k ľudskému životu a zároveň
poukázať na problémy súčasnosti spojené s rodinou a rodinnými
hodnotami.*

Predslov

Jestvuje skúsenosť, ktorá hovorí, že veľké veci, podujatia osobností pohlcujú menšie, lenže rovnako je skúsenosť, že pri veľkom môže aj to menšie vyrásť do svojej primeranej veľkosti. Ten druhý prípad nastal pri organizovaní dvoch blízko seba organizovaných vedeckých konferencií na Teologickej fakulte Košice. Už niekoľko rokov sa úspešne, v rámci Dní mesta Košice, ktoré je v prvé dni mesiaca mája, organizuje medzinárodná konferencia so sociálnou tematikou, ktorá nesie názov: „Človek v núdzi.“

Pred tromi rokmi, v roku blahorečenia rodáčky z Košíc Sára Salkaházi sa na deň 11. mája, ktorý je dňom jej úcty v Cirkvi, zorganizovala medzinárodná konferencia tiež so sociálnou tematikou, nakoľko patrila do Spoločnosti sociálnych sestier a praktizovala sociálnu službu aj v samotných Košiciach. Dva roky malo podujatie „rodinné prostredie“ pre Sociálne sestry a pre pedagogických členov a poslucháčov Katedry sociálnej práce na Teologickej fakulte len v popoludňajších hodinách.

V tomto treťom roku 11. mája 2009 zorganizovala Katolícka univerzita v Ružomberku, Teologická fakulta Košice, Katedra sociálnej práce a Spoločnosť sociálnych sestier tretí ročník medzinárodnej vedeckej konferencie na tému: „Deň blahoslavenej sestry Sára Salkaházi (1899-1944) – život sestry Sára a jej význam pre rodinu“ vo veľkej aule. Cieľom konferencie bolo priblížiť osobnosť bl. sestry Sára a poukázať na jej význam pre rodinu súčasníkom i vyzdvihnúť jej úctu k ľudskému životu a tým zároveň poukázať na problémy súčasnosti spojené s rodinou a rodinnými hodnotami.

Začiatok vedeckej konferencie prebiehal v naplnenej veľkej aule Teologickej fakulty Košice úvodnou prednáškou na tému: „Život Sára a jej význam pre rodinu,“ ktorú predniesla Agnes Sztrilich, provinciálna predstavená Spoločnosti sociálnych sestier a prezidentka konferencie vyšších rehoľných predstavených v Maďarsku. Po tejto hlavnej prednáške sa prednášatelia rozdelili

do dvoch sekcií. Vo veľkej aule fakulty prebiehali prednášky sekcie B s témou Rodina – znovuzrodenie Európy a v kinosále - prednášková miestnosť C4 zneli prednášky v sekcii A s témou: Život Sáry a jej význam pre rodinu.

Zborník prednesených prednášok ukazuje na hodnotné príspevky a kvalitný výber prednášajúcich. Je potrebné vysloviť poďakovanie Spoločnosti sociálnych sestier, odborným garantom vedeckej konferencie, prednášajúcim, vedeniu Teologickej fakulty Košice, účastníkom vedeckej konferencie, študentom a členom Katedry sociálnej práce, najmä doc. PhDr. Alene Bašistovej, PhD., a PhDr. Ing. Lýdií Leškovej, PhD., za zorganizovanie a úspešný priebeh zdarného podujatia.

Vedecká konferencia na tému: „Deň blahoslavenej sestry Sáry Salkaházi (1899-1944) – život sestry Sáry a jej význam pre rodinu“ vyzrela do parametrov, ktoré spĺňajú vysoké odborné kritéria a dostala sa medzi vydarené podujatia na akademickej pôde našej fakulty. Zostáva len dúfať, že bude naďalej patriť medzi uznávané podujatia na Teologickej fakulte Košice, a preto je potrebné veriť, že bl. sestra Sára zostane najistejším garantom a pomocníkom v týchto zámeroch.

Prof. ThDr. PaedDr. PhDr. Jozef Jurko, PhD.

ŽIVOT SESTRY SÁRY A JEJ VÝZNAM PRE RODINU

Agnes Sztrillich

Úvod

S úctou pozdravujem všetkých, pre ktorých je dôležitá otázka:

Čo znamená pre nás, ľudí XXI. storočia, pre Maďarov a pre Slovákov, pre rodiny a jednotlivcov blahoslavená Sára Salkaházi, sociálna sestra ?

Žijeme vo svete plnom napätí a protikladov, kde je súčasne prítomná túžba po láske, aj rozbíjanie lásky; zdôrazňovanie ľudských práv, aj rozpad obrazu človeka a jeho pohlavnej identity; túžba po plnosti života, aj beznádejná letargia; túžba po jednote, univerzálnosti - vytriezvenie z globalizmu - vzplanutie nacionalizmu - a odmietnutie katolicity. Žijeme v dobe, ktorá si slobodu pomýlila s možnosťou voľby zla, vytriezvela z demokracie a z mýtov revolúcií. Skaza, ktorá charakterizovala 20. storočie, žije ďalej ako kult smrti, ako odmietanie bezbranného, zraneného, postihnutého a chudobného života a v opojení „všetko je možné“, čo sa dá technikou vyriešiť. A zároveň v čase, keď masy prichádzajú na to, že „všetko je možné“ je korisťou len niektorých.

Na základe našich spoločných skúseností sa v nás vynárajú otázky:

- Ako sa môžeme dostať z tohto chaosu?
- Kto nám pomôže v tejto morálnej, ekonomickej, kultúrnej strate hodnôt?
- Ako začať, ako sa stať spôsobilým pre budúcnosť?
- Existuje nádej?

Z našej bezmocnosti prýšťa otázka Ezechiela, veľkého proroka Starého Zákona: Kto oživí „pole kostí“? V dobe krízy identity, krízy ľudských vzťahov a rodiny kľúčovým pojmom je vernosť; vernosť človeku a našej dobe, vernosť Kristovi; vernosť Cirkvi, a poslaniu Cirkvi v dnešnom svete; vernosť rozhodnutiam

osobného života; vernosť zvolenej forme života, komunite, rodine; vernosť danostiam, hodnotám nášho národa, našich národov.

Kto sú sociálne sestry?

Lev XIII. sociálny pápež, plný Ducha Svätého, uviedol do pohybu svojimi encyklikami *Divinum illud* a *Rerum Novarum* sociálne a svätodušné prebúdzanie sa. S povzbudením Otokara Prohászku, biskupa zo Székesfehérváru, ktorý bol sociálne citlivým a plným Ducha Svätého, sa zo Sociálneho misijného hnutia v roku 1923 utvorilo moderné rehoľné spoločenstvo: Spoločnosť Sociálnych Sestier. Zakladateľkou bola Margita Slachtová, ktorá sa narodila v Košiciach (1884 -1974).

Cieľov Spoločnosti Sociálnych Sestier bolo viacero:

- vyprosovať Ducha Svätého pre tento svet bez ducha,
- predchádzať biede spôsobovanej nespravodlivosťou,
- uviesť do platnosti v ľudských vzťahoch, v spoločenstve sociálnu lásku, spravodlivosť, Božie a ľudské zákony.

Čo znamenala a znamená aj dnes úcta k Duchu Svätému? Cieľom a úlohou je vydávať svedectvo o tom, že „*Deus Caritas est*“ Boh je láska (Encyklika pápeža Benedikta XVI.). Teda v láske a pravde; v pravde a milosrdenstve žiť, vidieť, slúžiť, podľa osobnej charizmy a charizmy komunity. Je teda zrozumiteľné, prečo tu našla svoje miesto sestra Sára.

Čo znamená, že *sociálne sestry žijú spiritualitu Svätého Benedikta*? Odpoveďou je, že:

- žijú prastarú rehoľnú spiritualitu v modernej forme, v ruchu sveta,
- je pre nich veľmi dôležitá vyváženosť medzi modlitbou, apoštolskou službou a komunitným životom,
- nemajú inštitúcie – živia sa zo svojej práce,
- charakterizuje ich jednota v mnohorakosti, vernosť k učeniu Cirkvi.

Čo znamenala v minulosti a znamená aj dnes *sociálna láska*? Jej prameňom, vzorom je Nasvätejšia Trojica a charakterizuje ju preventívna láska, osobná láska, činná láska hľadajúca nové cesty, zameraná na ľudské spoločenstvo, všímajúca si všeobecné dobro.

Nestačia hviezdy, sú potrebné ozajstné životné modely, svätí, preto je pre nás darom a vodkyňou na ceste Blahoslavená sestra Sára Salkaházi.

Rodáčka z Košíc (1899 – 1944). Narodila sa 11. mája 1899 ako druhé z troch detí, pokrstili ju v dóme sv. Alžbety v Košiciach dňa 11. júna 1899.

Študentské roky sú charakteristické podľa jej príbuzných ráznym vystupovaním, silnou vôľou, veselou povahou so zmyslom pre humor, hlbokým sociálnym cítením, vernosťou a vytrvalosťou. Školské vzdelanie ukončila učiteľským diplomom u Uršulínok v Košiciach, kvôli politickej situácii ako učiteľka pôsobila iba jeden rok.

Začiatky dospelého života sú spojené s prácou v predajni klobúkov svojej sestry. Na mieste je otázka: Čomu nás učí sestra Sára už v tomto čase:

- vernosti k sebe samej – uchováva si radosť, rozhodnosť, cieľavedomosť aj v ťažkostiach,
- vernosti k svojim zásadám,
- láske ku práci,
- vernosti k hodnotám, ktoré dostala v rodine, k citlivosti voči chudobným.

Je robotníčka a zároveň aj úspešná spisovateľka. Vyučila sa za kníhviazačku. Od roku 1919 začala prispievať do rôznych periodík. Témami v literárnej činnosti sestry Sary boli: *Chvejúce sa dievča v električke*, *Choré dieťa nezamestnaných rodičov*, či *Konflikt chudobného a bohatého na Štedrý večer*. Vo svojom denníku si napísala: „Samostatnosť, cigarety, kaviareň, potulky veľkomestom s obnaženou hlavou, s rukami vo vreckách, a čerstvá večera v malej krčme, cigánska hudba ...”.

Veľa zakúsila medzi robotníkmi a v pomeroch obdobia po druhej svetovej vojne. S citlivosťou ženského srdca robila a bola pokladom pre všetkých.

V rokoch 1922 - 1923 bola niekoľko mesiacov zasnúbená, ale zasnuby zrušila.

Hľadala cestu, kde by sa mohla dať úplne. Krátky čas bola zasnúbená, ale zistila, že to nie je jej cesta. V roku 1927 spoznala

v Košiciach sociálne sestry. V 1928 absolvovala sociálny kurz, ktorý organizovali sociálne sestry. V jej živote sa začal zápas o povolanie, našla svoj duchovný domov, je schopná odpovedať? Ako odpoveď na volanie lásky k Bohu a k ľuďom v roku 1928 vstúpila do Spoločnosti Sociálnych Sestier. V roku 1930 zložila prvé sľuby v Szegvári. Jej mottom bolo jediné slovo: „Alleluja!“ Večné sľuby zložila na Turíce v roku 1940. Jej novým mottom bolo: „Alleluia! Ecce ego, mitte me!“ (Hľa, tu som, pošli mňa!).

Darovanie života stojí obeť, takéto obeť podstúpila i sestra Sára:

- svoje vynikajúce schopnosti odovzdala namiesto sebauplatnenia službe Bohu
- svoju silnú vôľu zohýňala do jednoty vôle
- svoju kritickú citlivosť zamieravala proti hriechu, zlu,
- svoje túžby po láske nasmerovala na Boha a využila ako pozdvihujúcu lásku, lásku zachraňujúcu život.

Sestra Sára bola slobodným človekom, riadeným zvnútra, lebo motívom jej života, jej zasvätenosťou, charizmou komunity bola vášnivá láska k Bohu a k ľuďom. Práve tá ju robila slobodnou od ľudských mienok, od sebaľútosti, robila ju schopnou na sebaobetovanie, na prijatie zodpovednosti za iných, na prijatie rizík.

Ako sa stala naším vzorom? Ako a prečo sa stala vzorom pre Spoločnosť sociálnych sestier?

Čo charakterizovalo sestru Sáru? Možno to vystihuje nasledovné:

- uvedomelá vernosť k svojim zásadám medzi následkami I. a II. svetovej vojny,
- uvedomelá solidarita,
- mnohoraké talenty – moderná forma života,
- otvorené oči a srdce na biedu,
- vášnivá láska voči Bohu a ľuďom,
- uvedomelosť, že človek nemôže prikázať to, čo Boh zakazuje, aj za cenu mučeníctva.

Ona bola človekom v neľudskosti, lebo vedela povedať s Kristom:

Za nich sa obetujem! Sestra Sára nás učí, aby sme sa neprispôbovali k tomuto svetu, ale odpovedali naň.

Záver

Kto je svätý, čo je svätosť, svätorečenie, blahorečenie? Blahorečenie - svätorečenie: slávnostné cirkevné uznanie toho, že niekto žil lásku pravdivo a hrdinským stupňom, a že o tom dal istotu aj Boh. Často hovoríme o svätosti stvorenia, lebo Boh, ktorý ho stvoril, je svätý; o morálnej svätosti, keď tomu zodpovedajú naše skutky a je možné aj celkom odovzdať svoj život Bohu, ako to urobila aj sestra Sára.

Sestra Sára dobrovoľne obetovala svoj život pre prípad, keby niekto z komunity musel zomrieť počas zachraňovania ľudí.

Láska je väčšia, ako strach smrti a smrť. Mohla utiecť, ale bola verná až do smrti! Preto ju Boh povýšil a ľudia ju začínajú uznávať. Je mučenica činnej lásky – jej blahorečenie bolo 17. septembra 2006. Uznanie vyjadrujú také odkazy, ako sú pamätné tabule, pamätná medaila Yad Washem, či zasadenie stromu úcty a vďaky v záhrade Jad Washem v Izraeli.

Ale dôležité nie je to, dôležitejšie je, aby pomohla nám všetkým vytrvať, zostať človekom v neľudskosti, vášnivo milovať a slúžiť Bohu a ľuďom. Žijeme, lebo sestra Sára obetovala svoj život za nás.

Údaje o autorke

Agnes Sztrillich - provinciálna predstavená a prezidentka konferencie vyšších rehoľných predstavených v Maďarsku
email: sss.ker@hcbc.hu

Jazyková úprava z PowerPointovej prezentácie autorky:
PhDr. Ing. Lýdia Lešková, PhD.

SÁRA TESTVÉR ÉLETE ÉS JELENTŐSÉGE A CSALÁD SZÁMÁRA

Sztrilich Ágnes

Tisztelettel köszöntöm mindazokat, akiknek elég fontos a kérdés:

Mit jelent nekünk, XXI. századi embereknek, magyaroknak és szlovákoknak, családosoknak és egyedülállóknak Boldog Salkaházi Sára, Szociális testvér?

Feszültségekkel és ellentmondásokkal teli világban élünk, ahol egyszerre van jelen a szeretetvágy és a szeretet szétrombolása, az emberi jogok hangsúlyozása és az ember- kép, nemi identitás szétesése, az élet teljessége utáni vágy és a reménytelen közömbösség, az egység, egyetemesség utáni vágy –globalizmusból való kiábrándulás – a nacionalizmus fellángolása és a – katolicitás elutasítása. Olyan korban élünk, mely a szabadságot összetéveszti a rossz választásának lehetőségével, kiábrándult a demokráciából és a forradalmak mítoszából.

A pusztulás, ami a huszadik századot jellemezte, tovább él, mint a halál kultusza, a védtelen, sebzett, sérült, beteg és szegény élet elutasítása. A mindent szabad, amit technikailag meg lehet oldani – mámorában. S ugyanakkor a tömegek keserű ráébredésének idején, hogy a ‘mindent szabad’ –a kevesek zsákmánya.

Közös tapasztalatunk alapján kérdések vetődnek fel bennünk:

- Hogyan lábalhatunk ki a káoszból?
- Ki segít nekünk ebben a morális, gazdasági, kulturális értékvesztésben
- Hogyan kezdjük neki, hogyan váljunk alkalmassá a jövő számára?
- Van-e remény?

*Az Ószövetség nagy prófétájának, Ezekielnek kérdése
fakad fel tehetetlenségünkből:
Ki kelti életre a 'csontmezőt'?*

Az identitás krízis, az emberi kapcsolatok, a család krízise idején a kulcsfogalom: a Hűség.

Hűség az emberhez és korunkhoz, hűség Krisztushoz,
hűség az Egyházhhoz, s az Egyház küldetéséhez a mai világban,

hűség a személyes életünk döntéseihez

Választott életformánkhoz, közösségünkhöz, családukhöz,
népünk, népeink adottságaihoz, értékeihez.

Kik a szociális testvérek?

XIII.Leó a szentlelkes és szociális pápa 'Divinum illud' és 'Rerum Novarum' enciklikái szentlelkes és szociális ébredést indítanak el a szentlelkes és szociális székesfehérvári püspök: Prohászka bátorításával a szociális missziós mozgalomból alakult modern, szerzetesközösség, alakult 1923-ban: Szociális Testvérek Társasága.

Alapítója a szintén kassai születésű Slachta Margit (1884-1974).

Célja:

- leesdeni a lélektelen világra a Lelket –
- megelőzni az igazságtalanság okozta nyomort
- az emberi kapcsolatokban, közösségben érvényre juttatni a szociális szeretetet, az igazságosságot, az isteni és emberi törvényeket.

Mit jelentett és jelent ma is a szentlelkesség?

Célt és feladatot:

Tanúságot tenni arról, hogy Deus Caritas est

(XVI. Benedek pápa enciklikája: Szeretet az Isten)

Tehát: Szeretben és Igazságban; Igazságban és Irgalomban; élni – látni, szolgálni, a személyes és a közösség karizmája szerint. Érthető tehát, hogy miért ismert itt a helyére Sára testvér.

Mit jelent, hogy a szociális testvérek Szent Benedek szellemében élnek? A felelet:

- az ősi szerzetesi szellemet élük modern formában, az élet forgatagában -
- ezért az IMA, az apostoli szolgálat és a közösségi élet egyensúlya igen fontos
- nincs intézményünk – munkánkból élünk
- jellemez minket az egység a sokféleségben, hűség az Egyház tanításához.

Mit jelentett és jelent ma is a szociális szeretet?

Forrása – mintája a Szentháromság

Jellemzője a megelőző szeretet, személyes szeretet, az emberi közösségre irányuló, a közjót szem előtt tartó – cselekvő, új utakat kereső szeretet.

Nem elegendők a sztárok, valódi életmodellek, szentek kellene, ezért ajándék és útmutatás nekünk Boldog Sára testvér, Kassa szülőtte (1899 – 1944).

Sára 1899. május 11-én született. Kislánykori karakteréről a leghitelesebb képet bátyja, Lipót rajzolta meg számunkra. Fiús temperamentumú, határozott fellépésű, erős akaratú gyermek volt Sára. Egyik iskolatársa s egyben barátnője mókás természetűnek, szellemes tréfacsinálónak ismerte, de megemlíti mélyen érző szociális lelkületét, hűséges, kitartó természetét is. Iskoláit a tanítónői diploma megszerzéséig Kassán végezte. Egy esztendeig működik tanítónőként, majd politikai okokból elhagyja a pályát.

Húga kalapüzletében is dolgozik egy rövid ideig. Felmerül bennünk a kérdés, hogy mire taníthat bennünket Sára testvér már ebben az időben?

- hűségre önmagához – megőrzi a derűt, határozottságot, céltudatosságot a nehézségek közt is
- Hűségre az elveihez -munkaszeretetre
- Hűségre a családban kapott értékekhez, a szegények iránti érzékhez

Kétkezi munkás és sikeres író. Megtanulja a könyvkötészetet. 1919-től kezdve írogat különböző felvidéki

magyar lapokba. Még ez évben újságírói igazolványt is szerez. Amit a munkások között, és az I. Világháború utáni viszonyok között tapasztal –érzékeny női szívvel meglátja, közkinccsé teszi

Témái:

- A didergő leány a villamoson
- A munkanélküli család beteg gyereke
- A szegény ember és a gazdag ember konfliktusa Karácsony

este

Keresi azt az életutat, ahol teljesen adhatja önmagát.

Közben éli a művészek, újságírók könnyed, mozgékony – de egyáltalán nem a mai értelemben vett - nagyvilági életét. "Önállóság, cigaretta, kávéház, csavargás a nagyvilágban hajadonfőtt, zsebredugott kézzel, friss vacsora egy kis kocsmában, cigányzene..." - írja naplójában korábbi életmódjáról.

Rövid ideig menyasszony – de ez nem az ő útja. Megismeri 1927-ben a kassai szociális testvéreket. 1928-ban elvégzi az általuk szervezett szociális és népjóléti tanfolyamot, és lélekben egyre közelebb kerül a Társaság szelleméhez. A lelki-szellemi otthonra találás és a válaszolni tudás harca kezdődik el életében.

Az Isten és emberszeretetet készítésére 1929-ben jelentkezik a Szociális Testvérek Társaságába. Februárban megkezdheti a noviciátust a szegvári házban. A fogadalomtétel előtti hónapokat már Kassán tölti, ahol a karitás szervezésének munkája várja. Első fogadalmát 1930 pünkösdjén teszi le Szegváron. Jelmondata egyetlen szó: "Alleluja!" 1940 pünkösdjén leteheti örökfogadalmát. Új jelmondata: "Alleluja! Ecce ego, mitte me!" (Íme itt vagyok, engem küldj!)

Az élet odaszánása áldozatokkal jár: Sára testvér harcai

Kiváló képességeit – önkiteljesítés helyett szolgálatra adta át.

Erős akaratát – egyet-akarásra hajlította.

Kritikai érzékét – a bűn, a rossz ellen fordította.

Szeretetvágyait – Istenre irányította és felemelő, életmentő szeretetként használta.

Sára testvér tanít minket, hogy ne hasonuljunk, hanem válaszoljunk a közszellemre. A széteső társadalomban kisközösségek, mozgalmak szervezésével, – nemzetiségi

hovatartozás nélkül. Az elszegényedés idején – karitással, a nemzetiségi, *faji gyűlöletkeltéssel szemben – a krisztusi szeretet terjesztésével, emberek üldözése idején – menekítéssel.*

Sára testvér belülről irányított szabad ember,

- mert élete motívuma, elkötelezettsége, a közösség karizmája, a szenvedélyes Isten- és ember szeretet.

Szabaddá teszi - az emberi véleményektől – az önsajnálattól -képesé teszi az önátadásra, a másokért vállalt felelősségre, kockázatvállalásra.

Mi jellemezte Sára testvért? Hogyan lett példaképünk?

- tudatosan vállalt elvhűség az I. és II. Világháború következményei közt
- tudatosan vállalt szolidaritás
- sokféle tehetség – modern életforma
- nyitott szem és szív az ínségre
- szenvedélyes Isten és ember szeretet

Tudatosság, hogy ember nem parancsolhat olyasmit, amit Isten tilt! Még akkor sem, ha ennek ára a - vértanúság

Ki a szent? Mi a szentség? Szentté, boldoggá, avatás?

Szentek legyetek – ez parancs mindannyiunknak.

Beszélünk teremtmenyi szentségről, mert Isten, aki teremtett, szent;

- morális szentségről, ha cselekedeteim ennek megfelelnek,
- és az életet is oda lehet egészen adni az Istennek, ahogyan

Sára testvér is tette

A szentté/boldoggá avatás: ünnepélyes egyházi elismerése annak, hogy valaki a szeretetet hőiesen és igazul élte, s hogy erről az Isten bizonyosságot adott.

Sára testvér, önként felajánlotta életét, hogy ha a közösségből az embermentés során valakinek meg kell halnia, az ő legyen.

A szeretet erősebb, mint a halálfélelem és a halál. Elmenekülhetett volna, de hűséges volt mindhalálig!

Ezért az Isten felmagasztalta és az emberek kezdik elismerni.

Sára a tevékeny szeretet életmentő vértanúja – boldoggáavatása 2006. szept. 17-én zajlott le.

Az elismerést jelzik az emléktáblák, a Yad Washem emlékérem, fát ültettek neki Izraelben.

De nem ez a lényeg, hanem, hogy segítsen mindannyiunknak helytállni, embernek maradni az embertelenségben, szenvedélyesen szeretni és szolgálni Istent és embert.

Élünk, mert Sára testvér értünk ajánlotta fel az életét.

Sztrilich Ágnes SSS

A Szociális Testvérek Társasága magyarországi elöljárója

e-mailcím: sss.ker@hcbc.hu

Úprava z PowerPointovej prezentácie autorky:

Mgr. Eva Hubusová

ŽIVOT BLAHOVLAVENEJ SESTRY SÁRY SALKAHÁZY V RODINE A JEJ VÝZNAM PRE SÚČASNÚ RODINU V KONTEXTE PASTORAČNÉHO PLÁNU KATOLÍCKEJ CIRKVI NA SLOVENSKU 2007-2013

Jozef Jurko

Annotation: *The life of sister Sara came from good base which was traditionally lived in catholic faith. A hundred year from her birth passed with many changes in the life and caused many problems, which are necessary needed to diagnostic and look for the effective therapy how medically stabilized family today. The family problem became serious at present world, where everything is relativistic and traditional values are not in favor. The Catholic Church in Slovakia collaborated Pastoral plan for the years 2007 - 2013, where it pay special attention to the family. Theoretically the family problems are worked out in quality level, but it is necessary to seek the input from the Holy Spirit and the application to the pastoral activities. They should be verification of their reality and life giving.*

Začiatkom roka v sobotňajšej prílohe SME Fórum filozof a spisovateľ žijúci v Paríži mal uverejnený príspevok, ktorý užsvojim názvom provokoval prečítaním k reflexii našej súčasnej pozície k problému rodiny v spoločnosti na Slovensku. Je potrebné si niektoré časti prečítať naostro.

Autor píše: „Beatles majú jednu dojemnú pesničku, She's Leaving Home, príbeh dievčaťa, ktoré na úsvite uteká z domu, list na rozlúčku položí na kuchynský stôl. Je to o tom, čo cíti tínedžerka sklamaná z priemernosti rodičov, ale aj o tom, čo cítia rodičia zdesení z tej rozlúčky. Kedysi na nás rodina spočívala ako ťažké bremeno. Dnes pripomína **skôr deravý stan**, do ktorého prší a fúka.

Tak aspoň znie všeobecne rozšírený názor na tento debakel spôsobený individualistickou revolúciou a rozvodmi. **Každý**

desiaty malý Francúz žije v patchworkovej rodine, **každého štvrtého** vychováva **len jeden rodič**, väčšinou matka, a ustavične klesá počet sobášov. Objavil sa **nový pojem „kvázičatá“**, **deti partnera**, ku ktorým nemáme žiadny príbuzenský vzťah. Legislatíva hľadá pre tieto komplikované vzťahy právny status.

Útočisko i väzenie. Podivuhodné na tom je, že tento fenomén sa vo Francúzsku časovo zhoduje s mierou pôrodnosti, v európskych pomeroch jedinečnou, za ktorú vďačíme múdrej politike detských jasí a paní k deťom. Práca žien tak už nie je nepriateľ, ale spojenec pôrodnosti. Francúzsko spojilo zamestnanosť a materstvo úspešnejšie ako jeho nemecký sused. A nie je rovnako pozoruhodné, že rozpad rodín zároveň korešponduje s potrebou mať rodiny u príslušníkov menšiny, ktorá z nej bola doposiaľ vylučovaná - homosexuálov a lesbičiek? Definitívne odložili status izolovaných párov. Sexuálna orientácia už neznamena, že sa musia zrieknuť privilégií heterosexuálov. Lamentovanie konzervatívcov je tu zbytočným pesimizmom: demokracie nahrádzajú formy väzieb z minulosti novým pletivom vzťahov na dobrovoľnom základe.

„Nenávidím vás, rodiny!“, znel slávny výrok Andrého Gidea. **„Milujem vás, rodiny!“**, odpovedá mu filozof Luc Ferry, ktorý touto formulkou vítal rozširovanie súkromnej sféry. Asi by sme mali rozlišovať jemnejšie: **Rodiny, tiež vás milujem, ale len občas.** Tieto malé skupinky totiž zo svojej ambivalentnosti nič nestratili: sú útočiskom a väzením zároveň, berú nám vzduch a dávajú bezpečie.

Spoločný záujem. Nenahraditeľné momenty bezpečia, šťastné spomienky, milujúca starosť o potomstvo: **rodina je jedinou vlastou**, pre ktorú sme ešte ochotní zomrieť, obetovať život. Ale minca má aj svoju druhú stranu: tieto bloky výhradnej solidarity často bývajú uzavreté ako pevnosti a nikoho nie sú ochotné vypustiť.

Keď zdvihneme poklop, ktorým sa chránia, uvidíme hmýrenie patológií a skorumpovanosti. V najvnútornejších častiach rodín narazíme na bahnisté dno duší: **násilie, zradu,**

incest, znovu a znovu rozohrievanú nenávisť. Myšlienka, že pochádzame z týchto ľudí, že s nimi zdieľame tie isté zvyky a gény, v nás vzbudzuje hnus.

Potom sú tu iné domácnosti, ktoré upadli do sebauctievania a cudzinec v nich plní funkciu zrkadielka odrážajúceho **lesk klanu**. V ich očiach sme takí krásni: prosím, len prídte zasa, a hovorte nám to znovu a znovu. Aj tie najuvoľnenejšie kmene majú svoje temné stránky. Anarchistické drobné **demokracie citov, ktoré svoje konflikty, tabu a účtovania** skrývajú pod úsmevmi.

Čo vlastne príslušníkov kmeňa drží pokope? Rozhodne to už nie je autorita, skôr náklonnosť, spoločný záujem. Rodičom nič nebráni rozviesť sa, deťom nič nebráni zabuchnúť za sebou dvermi, bratom a sestrám nič nebráni, aby sa navzájom ignorovali. Biológia už nikoho k ničomu nezaväzuje.

Dnešné strachy. Rodina - v sústreďení na šťastie svojich členov - sa cestou permanentného dohadovania chce stať **odrazovým mostíkom pre dieťa**, ktorému poskytuje potrebnú ochranu, aby ho pripravila na svet. Lenže **pri prvom vážnom probléme sa rodičia rozvádzajú**, zostáva **malý chlapec, malé dievčatko** ako trápni svedkovia vyhasnutej túžby, a na druhej strane seniori, ktorých posúvame smerom k východu, kým ich nakoniec nezaparkujeme v starobinci.

Šťastie je neúprosné. Občas si žiada sebaobetovanie, inak sa nedostaví. Z niekdajšieho obmedzovania sa dnes stáva pocit vydanosti napospas. Filozof Isaiah Berlin videl vo viktoriánskej ére triumf klaustrofóbie: **uzatváranie, strach a malosť**. Pre dnešnú dobu vidí opak: strach z priestoru. Hrôzu z oceánu **bez hrádzí, bez autority a bez smeru**. Výchovu v chaose, chýbajúcich otcov, opustené deti a starých rodičov. Dohody by sme najradšej uzatvárali do času, stlačili gombík, a už nie sú.

Jedna z výhod našej doby: **dobrovoľné združovanie pri príležitosti veľkých sviatkov**. Vychutnávame si teplo domu plného jednotlivcov zo všetkých kútov sveta. Barack Obama povedal, že Vianoce u nich doma s príbuznými zo štyroch kontinentov sa podobajú na Valné zhromaždenie OSN. Ako keby

sa **rodina na jeden večer alebo týždeň** dala do služieb individua, ktoré si môže vychutnať spoločenstvo bez toho, aby sa hneď muselo cítiť ako v jednom šíku.

Zaclonený výhľad. Cvrkot náklonností, rozmanitosť príslušností. Skutočná nezávislosť nevzniká z izolácie odľuda, ale z mnohorakosti väzieb. Totálneho uvoľnenia väzieb, ktoré nás vrhá do citovej púšte, sa desíme rovnako ako bremena dusivej lásky. Ak máme byť úprimní: **chceme výhody jedného i druhého bez ich nevýhod: solidaritu, ale nie závislosť, autonómiu bez osamelosti, väzbu bez vodidla.**

Virginia Woolfová má nádhernú a hroznú vetu: „**Žiadny človek nemá právo zacláňať inému výhľad.**“ Je v tom volanie po vyslobodení z patriarchálneho a manželského nátlaku. Ale čo keď je **otáznou prekážkou dieťa**, z ktorého sa stal rušivý faktor, ktorého sa chceme zbaviť, lebo nám bráni v ceste za krajším a väčším životom?

Zázrak syntézy medzi spoločenským dobrom a starostou o seba sa nekoná. Aj dnes sú ešte alternatívy tragické a my **kolíšeme medzi protirečivými záujmami.** Vzhľadom na našu **potrebu slobody nás rodina príliš tlačí**, a na našu potrebu útechy jej zasa máme málo. Je to paradox, ktorý nevyriešime.¹

Je to vari len vo Francúzsku a v západnom svete alebo sa to všetko prelieva aj k nám? Je len ten západný svet ložiskom, z ktorého vychádza tento vírus, ktorý veľmi rýchlo sa adaptoval v oblasti bývalého východného bloku Európy a teda aj Slovenska? Prežívame iba druhé desaťročie slobody a otvorenosti do západného sveta, ktorý bol snom pre mnohých našich ľudí.² Na začiatku nášho vstupu do slobodnej Európy vtedajší prezident Václav Havel z našej strany pre západný svet ponúkal Západu ako od chudobnejšieho príbuzného **morálne hodnoty**, ktoré

¹ BRUCKNER, P.: Milujem vás, rodiny! Občas. In: *SME Fórum*, sobota 3. 1. 2009, s. 27.

² Porov. ĎURIKOVIČ, V.: Rodinná komunikácia. In: CSONTOS, L.(edit.): *Rodina v súčasnom svete.* Zborník. Bratislava : Dobrá kniha 2005, s. 47-52; Porov. JURKO, J.: Fenomén komunikácie – predpoklad kvality života. In: ONDOVČÁK, J.-UHÁL, M.(edit.): *Spirituálno-sociálne zázemie ľudskej existencie a jej dôstojnosť.* Zborník. Brno : Cesta 2007, s. 36-64.

sa mali prejavíť ako devízový prísľub pre ozdravenie zahŕňajúceho sveta, lenže nastal opačný pohyb.³

V pestrofarebnom, ľubivom prevleku prichádza zo Západu k nám viacej toho negatívneho, ktoré sa adaptuje a akomoduje do našich pomerov s obdivuhodnou životaschopnosťou. To **čo bývalo nechutným excesom**, zriedkavým javom, zahanbujúcim činom sa zrazu hlasným domáhaním, hlava – nehlava, presadzuje ako rovnocenné, ale aj precedentné, lebo **je to moderné, nové, európsko – svetové**.⁴ Už predsa nemožno žiť ako donedávna, veď sme už predsa zišli zo stromov starých, fixujúcich tradícií. Pohyb, trend, mexickú vlnu nezastavíš, keď ostaneš sedieť, veď ona ťa na tretí, štvrtý raz zmietne zo sebou. Len sa strápníš, ak hneď nazareaguješ, ak protestne ostaneš na prvýraz, druhýraz sedieť, vedz, že tretia, štvrtá vlna ťa zdvihne a berie so sebou v aréne života, či chceš alebo nie.

Masmediálni fakíri, šoumeni, stratégovia, vlastne manipulátori ťa **každodennou nenápadnou terapiou** spracujú tak, že to čo si pred časom dokázal jasne rozlišovať, správne pomenovať, zrazu je postavené, že sám povieš na seba to, čo by si prednedávnom ťažko predýchal, ak by ti niekto povedal na teba. **Technológia demagógie**, ktorú nikto nepripúšťa, že ona by mohla zasiahnuť jeho samého, to len tí druhí sú manipulovaní, už len toľko rozumu mám, aby som vedel počítať do päť. V starých dávnych časoch sa hovorievalo, že **kvapka vody, ktorá udiera na jedno miesto prehĺbi i najtvrdšiu skalu** a tú skalu nášho vnútra zasahuje dennodenne nátlakovaná prúdnicová vytryskujúca z masmediálnej stoky, ale stále to zvažujeme na tých druhých, že to len na nich možno vidieť, ako im to škodí. Členovia rodín a rodina sa stáva červeným súknom pre koridu súčasného života.

Fragmenty života blahoslavennej sestry Sára Salkaházy v rodine

³ Porov. PRVÁ, E.: Svetlá a tiene súčasnej rodiny. In: CSONTOS, L.(edit.): *Rodina v súčasnom svete*. Zborník. Bratislava : Dobrá kniha 2005, s. 47-52.

⁴ Porov. SZANISZLÓ, I.-M. OP: *Dekalogische spezielle Moraltheologie II. Ausgewählte Gebote. Úvod do špeciálnej katolíckej morálnej teológie podľa desatora Božích príkazaní II. Vybrané príkázania*.Neckenmarkt 2009, s. 94.

Zvykne sa počuť odpozorovaná pravda života, aká matka, taká Katka alebo jablko nepadá ďaleko od stromu. V tejto rezonancii je potrebné sa pozrieť na život rodáčky z Košíc bl. Sára Salkahazy sa v tento deň, ktorý je jej zasvätený v Cirkvi. V dostupných zdrojoch najmä v publikácii s názvom „**Blahoslavená Sára Salkaházi**“, kde je jej fotografia a pod ňou Sociálna sestra - panna a mučenica je znak a označenie Spoločnosť sociálnych sestier – Košice, ale aj v staršom knižnom vydaní, s názvom „**Sára Salkaházi apoštolka sociálnej lásky**“, sa veľa o jej rodine a rodinnom zázemí nemožno dočítať.⁵

Z týchto dostupných prameňoch sa možno dozvedieť, že na prelome storočí v srdci starobylého mesta Košice stál hotel Schalkház, rodný dom Sára Salkaházi. Pochádzala zo známej košickej rodiny, jej starý otec bol majiteľom tohto hotela. Narodila sa 11. mája 1899 ako druhé z troch detí rodičom Leopoldovi a Klotilde. Pokrstili ju v Dóme sv. Alžbety v Košiciach dňa 11. júna 1899. Školské vzdelanie ukončila **učiteľským diplomom v Košiciach**. Zaznievajú len charakteristiky, že Sára bola dieťaťom s pevnou vôľou, chlapčenským temperamentom a rozhodným vystupovaním. Vraj najradšej sa zapájala do chlapčenských hier. Jedna z jej spolužiačok a zároveň priateľka ju poznala ako dievča veselej povahy, výmyselníčku duchaplných žartíkov, ale spomínala aj jej hlboké sociálne cítenie, vernosť a vytrvalosť. Vyučila sa za **kníhviazačku**.

Neskôr možno sa dočítať, že od roku 1919 začala prispievať do tlačených periodík. Ešte v tom istom roku dostala **novinársky preukaz**. Medzitým prežívala pomerne dynamický život ako to býva u novinárov. V jej denníku sa píše o tomto období života: „Samostatnosť, cigarety, kaviareň, túlanie sa po širom svete s rukami vo vreckách, rýchla večera v malom hostinci, cigánska hudba,...“ Podľa týchto zdrojov v rokoch 1922-1923 bola niekoľko mesiacov zasnúbená. Spomína sa, že Sára si čoskoro uvedomila, že k jej veľmi temperamentnej, suverénnej povahe sa nebude hodiť život ženy hospodárskeho správcu niekde na majeri, a tak vrátila svoj snubný prsteň. V tom čase sa v jej srdci **hlási**

⁵ SCHĚDA, M.: *Sára Szalkaházi apoštolka sociálnej lásky*. Košice : Radako a Karnat 2001, 83 s.

vnútorný hlas, prebúda sa v nej povolanie **k zasvätenému životu**... V jednej zo svojich spomienok o tom píše: „A čo, ak si ma vyhlíadal pre seba Pán Boh?... Prvé slovo už odznelo a ty si ho počula! A predsa si nerozhodná, nepokojná, hľadajúca, sužujúca sa, lebo je niečo, na čo si neodpovedala... možno je to zamestnanie, v ktorom nachádzaš toľko radosti,... možno iba tie niekoľko halierové cigarety, ktorých dym ťa predsa zahaľuje tak nepreniknuteľne.” Boj o povolanie trval presne desať rokov.

V roku 1927 sa zoznámila so sociálnymi sestrami v Košiciach. Svoje prvé sľuby zložila na Turíce 1930 v Szegvári. Jej mottom bolo jediné slovo: „**Aleluja!**“

Večné sľuby zložila na Turíce roku 1940. Jej novým mottom bolo: „Hľa, tu som, pošli mňa!“ Sociálne sestry zachraňovali s veľkou odvahou prenasledovaných, hlavne Židov. Za záchranu života im vďačí okolo tisíc osôb, približne sto z nich sestry Sára. **Dňa 27. decembra 1944** obkľúčili „nyilasi“ Robotnícky ženský domov na ulici Bokréta v Budapešti, ktorý viedla sestra Sára. Pátrali po Židoch a zatkli štyri podozrivé osoby. Sestra Sára práve nebola v dome, prišla až na koniec akcie. Mohla sa zachrániť pred zatknutím, ale neurobila to. Ako zodpovednú vedúcu domu aj ju odviekli a podľa očitého svedka ju ešte v ten istý večer **vyzlečenú donaha - odstrelili do ľadového Dunaja**. Sestra Sára si minútu pred popravou pokľakla, obrátená smerom k svojim vrahom a s očami pozdvihnutými k nebesiam sa prežehnala veľkým krížom. Pán Boh prijal obeť jej života, **jej martýrium sa naplnilo**. Za tento prejav hrdinskej lásky, sestry Margite Šlachtovej a sestry Säre Salkaházi, udelila Izraelská vláda vyznamenanie „In memoriam“, a v záhrade Jad Washem na ich počesť vysadili strom úcty a vďaky.⁶

V nedeľu 17. septembra 2006 dopoludnia sa na priečelí Budapeštianskej katedrály na námestí sv. Štefana uskutočnila slávnosť blahorečenia, počas ktorej kardinál Péter Erdő, prímas

⁶SPOLOČNOSŤ SOCIÁLNYCH SESTIER: *Blahoslavená Sára Szalkaházi sociálna sestra*. http://www.salkahazisara.com/bio_sk.html (21.04.2007); porov. SPOLOČNOSŤ SOCIÁLNYCH SESTIER: *Sestra Sára*. In: <http://www.socialnesestry.sk/sara.html> (21.04.2007); porov. <http://www.knazi.sk/svati/ssvaty.php?svid=27> (21.04.2007).

Maďarska, z poverenia pápeža Benedikta XVI. vyhlásil sociálnu sestru Sáru Salkaházi, rodáčku z Košíc, za blahoslavenú.

Niektoré myšlienky v článku v časopise z roku 1943 odkrývajú **sociálne cítenie**, ktoré kryštalizovalo v jej duchovnom vyzrievaní: „Okolo seba vidíme svet, ktorý je v troskách... nie bomby ničia, ale duch, ktorý to spôsobuje: t.j. nenávisť... **Nespravodlivosť v sociálnom živote** vzdiaľuje spoločenské triedy, vytvára medzi nimi múry, ktoré rozdeľujú, stavia profit nadovšetko a z tohto falošného princípu - vyplývajú metódy vykorisťovania a okrádania.”⁷

V týchto myšlienkach nikde nezaznieva jej **reflexia na život v rodine**, ale jej vnútro je predisponované pre širšiu rodinu, ktorú poníma ako svoj životný program: „Vidíš okolo seba mnoho mladých dievčat. Máš zvyk počúvať, čo sa hovorí. Ale teraz ťa zachytil iba zlomok rozprávania: „**sociálne problémy... sociálna zodpovednosť... práca v sociálnom hnutí...** verejná mienka má byť formovaná, je potrebné ovplyvňovať populáciu... máme bojovať za ľudské práva a za zmenu zákonov... je potrebné, aby bolo menej ľudí odkázaných na pomoc, menej ľudí, ktorí stratili morálne hodnoty, a menej ľudí v extrémnej biede...”⁸

V dostupných publikáciách, či skôr prospektoch, ktoré by mali mať informačno – populárne šírenie dobrej fámy o tejto košickej rodáčke, sa toho nedá veľa dozvedieť. V nich možno vybrať niektoré už známe skutočnosti: „V Košiciach pôsobí **Spoločnosť sociálnych sestier** a tá má za úlohu pripravovať odborné pracovníčky, lebo majú povolanie, ktorému sú celým srdcom zasvätené, aby vykonávali rôznorodé formy sociálnej práce... Sociálna sestra musí byť pochodňou. Musí ľuďom podávať svetlo na cestu; na cestu, ktorá pomáha dosiahnuť Boha. **Musím byť horiacim svetlom!!!**... Nepracujem pre seba. Dokonca ani nie pre Spoločnosť. Pracujem cez určenie predstavených Spoločnosti pre Boha samého. Vytrvalo!”⁹ Láska utiera slzy,

⁷ SPOLOČNOSŤ SOCIÁLNYCH SESTIER: *Blahoslavená Sara Szalkahazi - socialna sestra.*
http://www.salkahazisara.com/writings_sk_wri.html (21.04.2007)

⁸ SPOLOČNOSŤ SOCIÁLNYCH SESTIER: *Blahoslavená Sara Salkaházi - socialna sestra.*
http://www.salkahazisara.com/writings_sk_wri.html (21.04.2007).

⁹ SPOLOČNOSŤ SOCIÁLNYCH SESTIER: *Blahoslavená Sara Salkaházi - socialna sestra.*
http://www.salkahazisara.com/writings_sk_wri.html (21.04.2007).

potešuje. **My chceme lásku.** A chceme budovať spravodlivosťou... Spravodlivosť hovorí: sme deti toho istého Otca, my všetci máme rovnaké právo na život.“¹⁰ Z týchto myšlienok snád' možno si vytvoriť už vyššie postavený predpoklad, odpozorovanú pravda života, aká matka, taká Katka alebo jablko nepadá ďaleko od stromu, že dobrý strom života rodiny Salkaházy priniesol v bl. Säre najkrajší plod, živé svedectvo jej lásky.

Rodina a jej význam pre súčasnú rodinu v kontexte Pastoračného plánu Katolíckej cirkvi na Slovensku 2007-2013

Pastoračný plán Katolíckej cirkvi na Slovensku 2007-2013 (ďalej len: Pastoračný plán II.) je dôležitý dokument, ktorý bol pripravený biskupmi a ich poradcami alebo skôr komisiami pre špecifické oblasti. Pod hlavičkou Konferencie biskupov Slovenska a Katolíckej univerzity sa uskutočnila vedecká konferencia s medzinárodnou účasťou v dňoch **18. – 19. apríla 2008 na Katolíckej univerzite v Ružomberku.** K tomuto podujatiu prispel šéfredaktor Duchovného pastiera Mgr. ThLic. Daniel Dian aj promptným tematickým vydaním zborníka v tejto revue pre teológiu a duchovný život s rovnomeným názvom ako samotný dokument. Tvorcom podujatia a organizátorom vedeckej konferencie sa nepodarila odborná analýza šiestich častí dokumentu, ale aspoň v zborníku sa každej časti venovala odborná vedecká štúdia od význačných odborníkov európskej, ba svetovej úrovne. O prioritnej skupine, ktorou bola označená rodina sa v zborníku nachádza aktuálny introduktorný prehľad prístupov k predmanželskej príprave na Slovensku, ktorý nemohol prezentovať ani len tematický zámer tejto tretej časti dokumentu.¹¹

V prieskume dostupných zdrojov sa doposiaľ nenachádza odborná analýza tejto tretej časti **Pastoračného plánu II.** Na internetových stránkach o rodine je mnoho odkazov, ktoré

¹⁰ PAPP, T.-FUZES, Á. (edit.): *Bl. Sara Szalkahazi*. Budapest : Új Ember 2006.

¹¹ Porov. KUTIŠ, V.: Prehľad prístupov k predmanželskej príprave na Slovensku. In: *Duchovný pastier*, roč. LXXXIX (2008), č. 4, s. 234-243.

venujú zodpovedne rodine a poslaniu rodiny v spoločnosti¹², ale hlavne Sekcia pre rodinu KBS,¹³ kde sú mnohé dokumenty Cirkvi o rodine, aj Pastoračný plán II., projekty pastoračného plánu v oblasti pastoraácie rodín, aktuality, akcie, pastoračné pomôcky, prorodinné organizácie, ale ani tu nie je zatiaľ zmienka o analýze Pastoračného plánu II., ani nejaká sumarizácia predchádzajúceho **Pastoračného a evanjelizačného plánu Katolíckej cirkvi na Slovensku 2001-2006** (ďalej len: Pastoračný plán I.). Je chvályhodne, že sa tu možno dostať k obidvom dokumentom a zaiste sa to rozvinie, lebo na hlavnom portáli stále svieti: na stránke sa pracuje. Bolo by vhodné navrhnúť rodinným a prorodinným inštitúciám, aby sa zvlášť venovali tretej časti dokumentu Pastoračný plán II., ak je tam rodina označená ako prioritná skupina. Z tohto dôvodu je potrebné sa oboznámiť s treťou časťou tohto vážneho dokumentu Cirkvi na Slovensku. V ôsmych článkoch dokumentu Pastoračný plán II., ktorý vydala KBS, sa v tretej časti venuje rodine.

Akcentovanie dokumentu vyznieva v názve: **Rodina ako prioritná pastoračná skupina**, kde možno nájsť vysvetlenie **kresťanského chápania rodiny** vychádzajúce z biblického základu a jeho aplikácie formulovania v optike Božieho zjavenia. Z tohto základu vyznieva **starostlivosť o rodinu** v rozličných sférach kooperácie Cirkvi s inštitúciami, ktoré sú zamerané pre dobro rodiny v spoločnosti. Kvalita života rodín sa stáva súčinom všetkých subjektov, ktoré v spolupráci samotných rodín využívajú podporu štátnych, súkromných a cirkevných inštitúcií rozvíjanie dobra života v rodine. Cirkev citlivo skúma znamenie čias a vzhľadom na mnohé deštruktívne prejavy postmodernizmu v každej sfére súčasného sveta prejavuje starostlivosť o rodinu v pastoračnom charaktere. Tento zámer v zaujme dobrá rodín využíva všetky oblasti, možnosti a kompetencie k rozvíjaniu úloh voči rodine, obrany jej práv, proti akémukoľvek ohrozeniu. Pastoračný charakter starostlivosti

¹² Porov. <http://www.forumzivota.sk/> ; <http://www.denrodiny.sk> ; <http://www.pastoracnyplan.sk/?id=24>; http://zaostri.sk/index.php?option=com_frontpage&Itemid=1 ; (05.05.2009).

¹³ Porov. <http://www.rodina.kbs.sk/Dokumenty-o-rodine/>(05.05.2009).

o **pastorácii rodín** nemôže v týchto časoch byť len sporadický a len v akútnych prípadoch, ale musí mať trvalý a vysoko profesionálny. Zodpovednosť za pastoráciu rodín na celoslovenskej úrovni koordinuje Rada KBS pre rodinu a mládež, ktorú zriadila Konferencia biskupov Slovenska, aby ona usmerňovala činnosť a pastoračné aktivity v tejto oblasti. Cirkev od čias Druhého vatikánskeho koncilu cez svojich najvyšších predstaviteľov pápežov prehľbovala teológiu manželstva a rodiny. Pápež Benedikt XVI. už svojou nástupnou encyklikou ukázal jasnú a jasnú prioritu Cirkvi v súčasnosti v manželstve a rodine.¹⁴

Nadpis tridsiateho tretieho článku v Pastoračnom pláne II. sa venuje analýze **rodiny v súčasnej dobe**. V tomto článku dokumentu sú popísané **zásadné vplyvy na súčasnú rodinu**, ohrozenia, spochybnenia klasického typu rodiny na biblickom základe trvalého manželského zväzku jedného muža a jednej ženy. Donedávna akceptácia tohto základu ľudskej spoločnosti, ktorá bola práve v stabilizovanej rodine dostala mnoho rán a všelijakých podrazov, ktorý načal **sekularizmus**. Rodičia zotrvačne žiadajú iniciačné sviatosti pre svoje deti, ale v praxi negarantujú výchovu svojim kresťanským svedectvom. Mnoho detí zostava na školskej katechéze ako na inom školskom predmete, ale nie na prehĺbení svojho života kresťana. mnohé rušivé vplyvy od postindustriálnej až po postmodernú rodinu spôsobil skôr oslabenie rodiny ako pozitívne aspekty. Cirkev napriek svojej pastoračnej starostlivosti vidí, že riešiť pomoc rodine je potrebné cez kooperáciu **v spolupráci pri starostlivosti o rodiny** aj so štátnymi a inými združeniami, aby sa rodiny v rozličných rodinných, cirkevných a občianskych združeniach viacej posilňovali.¹⁵

Po tejto vstupnej analýze rodiny v súčasnom svete tridsiaty štvrtý článok sa tohto dokumentu sa venuje **cestám obnovy rodín v duchu novej evanjelizácie**, ktorá sa uskutočňuje v rôznych stupňoch a diferencovaných prístupov k jednotlivým

¹⁴ Porov. KBS: *Pastoračný plán Katolíckej cirkvi na Slovensku 2007-2013*, 32

¹⁵ Porov. KBS: *Pastoračný plán Katolíckej cirkvi na Slovensku 2007-2013*, 33.

rodinám, aby sa napomáhala rodina v jej špecifickej situácii. Zo zámeru tvorcov Pastoračného plánu II. vyplýva **záujem Cirkvi o všetky rodiny**, hoci nespĺňajú patričné cirkevne parametre, ba nachádzajú sa vo všelijakej neregulárnej situácii voči ideálu kresťanskej rodiny. Cirkev vníma rodinu ako trpiace spoločenstvo, ktoré potrebuje službu Krista dobrého Samaritána a chce z Kristovho Srdca čerpať všetku potrebnú pomoc každej rodine v jej bolestnom položení. Z tohto dôvodu oslovuje všetky hnutia a združenia, aby svoje aktivity smerovali k oživeniu života rodiny.¹⁶

Medzi prostriedky pomoci a služby rodine v súčasnosti je dôležitý **dialóg s ľuďmi dobrej vôle vzdialenými od života Cirkvi**. Tento komunikačný prostriedok je nevyhnutný pre všetky skupiny, hnutia, laické združenia, lebo čoraz viac sa ukazujú rodiny poznačené praktickým ateizmom alebo agnosticizmom, kde sa musí riešiť vzťah **súčasnej rodiny a fenoménu neverectva**. Tieto javy vyžadujú nové výzvy pre evanjelizáciu, ktorá musí hľadať nové cesty v riešení problematiky: **rodina – prvoradá hodnota**. Mnohé podnety možno nájsť v dokumente Pápežskej rady pre kultúru a medzináboženský dialóg, v ktorom je urobená odborná, vysokokvalifikovaná analýza problematiky rodiny. Nakoľko rodina je stále jednou z najdôležitejších hodnôt, ako prezentujú najnovšie prieskumy, predsa väčšina z nich zlyháva na nedostatočnej pripravenosti na poslanie manželstva a rodičovstva. Mnohé súčasné spôsoby, prostriedky sú neuspokojivé a vyžadujú inováciu. Tvorcovia Pastoračného plánu II. poukazujú na priestor, ktorý sa ukazuje na farskej úrovni, kde sa môžu robiť aj netradičné podujatia. Navrhuje sa využiť Deň rodín, Stretnutia rodín pri rôznych príležitostiach a akciách, kde sa dáva priestor pre **misijné pôsobenie medzi rodinami neveriacich**.¹⁷

Široká oblasť aktívneho pôsobenia Cirkvi podľa tridsiateho šiesteho článku Pastoračného plánu II. sa ukazuje **ohlasovanie živého Krista rodinám vlažným vo viere, teda** pre tie rodiny,

¹⁶ Porov. KBS: *Pastoračný plán Katolíckej cirkvi na Slovensku 2007-2013*, s. 34.

¹⁷ Porov. KBS: *Pastoračný plán Katolíckej cirkvi na Slovensku 2007-2013*, s. 35.

ktoré sa cítia katolíckmi, ale svoju vieru prežívajú len ako zotrvačnú tradíciu. Nakoľko sú sporadickými účastníkmi cirkevných slávností, prijímania sviatosti alebo cirkevnej služby, preto sa týmto rodinám treba venovať zo zvláštnou citlivosťou a vytvárať pre nich oslovujúce podujatia a slávnosti. Veľa môže urobiť **potreba kvalitnej prípravy na sviatostné manželstvo**, ktoré majú absolvovať pred vyslúžením sviatostného manželstva alebo slávnostnými podujatiami o ktoré sa hlásia alebo uchádzajú. Úroveň a realizácia poučenia snúbencov sa má rozpracovať Radou KBS pre rodinu a mládež, ktorá v spolupráci s Diecéznymi radami pre rodinu a Diecéznym centrom pre rodinu i rodinnými laickými združeniami. Dokument navrhuje kurzy prípravy snúbencov na prijatie manželstva, ale tiež aj prípravy na prijatie birmovania, kde je miesto pre katechézu k príprave na manželstvo. Ďalšou príležitosťou **pastorácie rodín cez vysluhovanie sviatosti a prípravu na ich prijatie** sú vianočné a veľkonočné sväté spovede a kresťanské rodinné poradne i prorodinné inštitúcie. Veľa môžu urobiť týždňové kurzy, víkendové stretnutia, mesačné stretnutia, manželské rekolekcie, stretnutia o rodinnej komunikácii, modlitby matiek a otcov, púte mužov, rodín a ďalšie už fungujúce aktivity pre dobro súčasnej rodiny.¹⁸

Väčšina rodín vo farnostiach má vzácne kvality prežívanej viery a pre nich v tridsiatom siedmom článku s názvom **sprevádzanie rodín túžiacich po duchovnom raste** sa snažili autori Pastoračného plánu II. venovať značnú pozornosť, aby sa využili pre ostatných ich kvality. Rodiny živej kresťanskej viery potrebujú sa prehĺbovať vo svojom raste, preto dokument spomína **dôležitosť prorodinných programov**, ktoré budú skvalitňovať rodinnú spiritualitu. Je tu výzva pre zodpovedných, aby duchovné sprevádzanie podnecovalo **malé rodinné spoločenstvá otvorené pre apoštolát** v prostredí farnosti a tak, aby sa **celá pastorácia uskutočňovaná v optike rodiny** a nasmerovala k zapájaniu rodín do rozmanitých farských podujatí. Kresťanská rodina môže právom očakávať, že sa im

¹⁸ Porov. KBS: *Pastoračný plán Katolíckej cirkvi na Slovensku 2007-2013*, s. 36.

od spoločenstvá veriacich dostane **konkrétne služby rodinám**, najmä tým, ktorí sú v ťažkostiach. V tejto oblasti konkrétnej služby je priestor pre príťažlivé projekty, ako je projekt Sára – odbremeňovacie služby rodinám, ktoré vykazujú povzbudzujúce výsledky. Všetka pastoračná činnosť sa má prelínať v kooperácií s povinnosťami sociálnej pomoci zo strany štátu tak, aby sa Cirkvou mohla ohlasovať dobrá zvesť v konkrétnych skutkoch lásky, podľa vyjadrenia veľkého učiteľa Cirkvi sv. Augustína: „*A vidíš lásku, vidíš Najsvätejšiu Trojicu.*“¹⁹

Odbornosť v procese pastorácie rodín v článku tridsať osem sa zaoberá **formáciou manželov a iných zodpovedných za pastoráciu rodín** na teologických fakultách, ktoré sa s osobitnou starostlivosťou venujú problematike súčasnej rodiny. **Nevyhnutnosť prípravy na apoštolát** je programom, ktorý aplikuje miestny diecézny biskup s kňazmi, rehoľníkmi a fundovanými laikmi, ktorí by mali na základe svojho povolania pomáhať rodine uplatnením svojej odbornosti v živote. Akademickú odbornosť vzdelávania v otázkach manželstva a rodiny poskytuje najmä Pápežsky inštitút Jána Pavla II. v Ríme, na ktorom študovali a študujú kňazi a laici. Na Slovensku je to Teologická fakulta Trnavskej univerzity ako aj Inštitút rodiny v Bratislave Teologickej fakulty Košice Katolíckej univerzity v Ružomberku kde sa vytvárajú odborne tímy, ktoré poskytujú kvalitnú odbornosť na pastoráciu rodín. Tieto inštitúcie, ale aj ďalšie pripravujú vedecké konferencie, sympózia a odborné semináre na **rôzne stupne a formy prípravy** aktívne sa zapojíť do pastorácie rodín a využiť poznatky pre dobro súčasnej rodiny. Odbornosť kvalifikovaných absolventov, kňazov, rehoľníkov a samotných manželov j potrebné využiť v najrozmanitejších organizáciách, inštitúciách, hnutiach a spoločenstvách, aby kooperovali so všetkými zložkami spoločnosti, ktoré prejavujú pomoc a službu rodine.²⁰

Súčasná situácia rodiny podľa Pastoračného plánu II. v článku tridsať deväť s názvom **cesta systematického prístupu**

¹⁹ Porov. KBS: *Pastoračný plán Katolíckej cirkvi na Slovensku 2007-2013*, s. 37.

²⁰ Porov. KBS: *Pastoračný plán Katolíckej cirkvi na Slovensku 2007-2013*, s. 38.

k obnoveniu pastorácie rodín poukazuje, že tak citlivá oblasť nemôže zostať na sporadickom voľnoštýle, ale vyžaduje **potrebu diecéznych centier pre rodinu**. Nemali by zostať len inštitucionalizované administratívne centra, ktoré jestvujú len, aby jestvovali. Ľudia, ktorí v nich pracujú by mali byť odborne vzdelaní, kreatívne nápadiť a manažerskí schopní koordinovať dané centrá, komunikáciu medzi jednotlivými centrami a inštitúciami i farnosťami, aby všetko žilo pre dobro súčasnej rodiny.²¹

Záverečný článok Pastoračného plánu II. štyridsiaty sumarizuje celú tretiu časť dokumentu, ktorom zdôrazňuje, že budúcnosť evanjelizácie v značnej miere závisí od rodiny ako **domácej Cirkvi**. Prorocké pôsobenie Jána Pavla II., ktorý ako znamenie čias videl **v obnove pastorácie rodiny** v duchu novej evanjelizácie je potrebné aplikovať aj súčasnej dobe na Slovensku ako k tomu vyzýva Pastoračný plán. Autori tohto pilotného dokumentu pre Cirkev na Slovensku dali v samotnom názve **Rodina ako prioritná pastoračná skupina** jasne vyjadrenie, ktoré vyžaduje ohlasovať dobrú zvesť o manželstve a rodine na prehĺbujúcej reflexii, ktorá je prítomná v skúsenosti ľudskej lásky. Manželstvo a rodina vytvárajú priestor, v ktorom Boh sa rozhodol zjaviť človekovi seba samého a v skúsenosti tejto lásky povoláva človeka k životu lásky, ktorá je završená v Najsvätejšej Trojici.²²

Manželstvo a rodina a ich význam pre súčasnú spoločnosť

Tento Pastoračný plán II. nevyrástol ako teoreticky manuál pre knižné police a zaradenie medzi odborné publikácie, ale mal by byť rukoväťou pre veriacich na Slovensku, aby sa premietol do života Cirkvi a tým aj spoločnosti žijúcej na Slovensku. Mal svoj predvoj v predchádzajúcom Pastoračnom pláne I., ale aj rôzne sprevádzajúce konferencie, sympózia, kurzy a vznikajúce inštitúcie i organizácie rodinného a prorodinného typu.

²¹ Porov. KBS: *Pastoračný plán Katolíckej cirkvi na Slovensku 2007-2013*, s. 39.

²² Porov. KBS: *Pastoračný plán Katolíckej cirkvi na Slovensku 2007-2013*, s. 40.

Pre sondu do problému rodiny na Slovensku môže veľa svetla priniesť zborník z medzinárodnej vedeckej konferencie 25. a 26. novembra 2005 na Teologickej fakulte Trnavskej univerzity v Trnave s názvom **Rodina v súčasnom svete**, kde kvalitne práce prinášajú spracovaný problém rodiny.²³ Z nasledujúceho roka vychádza zborník z vedeckej konferencie 24. novembra 2006 s názvom **Čo Boh spojil, človek nech nerozlučuje**, kde v predhovore hlavný organizátor podujatia a zostavovateľ zborníka dal príležitosť pre diskusiu k týmto vážnym otázkam manželstva a rodiny v spoločnosti.²⁴ Tretí ročník tohto sledovaného podujatia mal podtitul **Sociálna služba a pastorácia rodín**, kde podľa hlavného redaktora zborníka a konferencie si je potrebné uvedomovať pri modernej sociálnej práci, že človek potrebuje konkrétnu materiálnu pomoc, ale aj pokrm pre dušu.²⁵ V štvrtom ročníku s podnázvom **Mnohodedná rodina – bremeno alebo zdroj sily?** sa hlavný organizátor a redaktor zborníka venoval zodpovednosti vo vzájomnej manželskej láske a otvorenosti novému životu.²⁶ V týchto zborníkoch je mnoho kvalitne spracovaných tém a oblasti rodinnej problematiky, ktoré sa môžu vnímať ako veľká služba súčasnej rodine.

Pri vstupe do nového tisícročia možno badať, že je relativizovaná nielen téza, že rodina je základnou bunkou spoločnosti, ale možno sa dozvedieť, že všeobecne prijateľná definícia rodiny neexistuje, takže ani vlastne nevieme, čo vlastne je potrebné ochraňovať.²⁷ Autor príspevku konštatuje, že to je tragický paradox postmodernej ideológie. Rodina je najviac spochybňovaná v samotnom jadre, lebo v spomínanej postmodernej Európe neexistuje konsens o tom, čo je to

²³ Porov. CSONTOS, L.: Uskutočňovanie autotranscendencie človeka v láske. In: CSONTOS, L.(edit.): *Rodina v súčasnom svete*. Zborník. Bratislava : Dobrá kniha 2005, s. 9.

²⁴ Porov. CSONTOS, L.: Predhovor. In: CSONTOS, L.(edit.): *Rodina v súčasnom svete. Čo Boh spojil, človek nech nerozlučuje*. Zborník. Bratislava : Dobrá kniha 2006, s. 7.

²⁵ Porov. CSONTOS, L.: Predhovor. In: CSONTOS, L.(edit.): *Rodina v súčasnom svete. Sociálna služba a pastorácia rodín*. Zborník. Bratislava : Dobrá kniha 2007, s. 7.

²⁶ Porov. CSONTOS, L.: Predhovor. In: CSONTOS, L.(edit.): *Rodina v súčasnom svete. Sociálna služba a pastorácia rodín*. Zborník. Bratislava : Dobrá kniha 2008, s. 7.

²⁷ Porov. FULA, M.: Antropologický základ rodiny podľa Jána Pavla II. In: CSONTOS, L.(edit.): *Rodina v súčasnom svete*. Zborník. Bratislava : Dobrá kniha 2005, s. 19-20; Porov. JURKO, J.: Hodnotový systém z odkazu Jána Pavla II. In: LOKŠOVÁ, I.-JABLONSKÝ, T.-DEMO, M.(edit.): *Výchova k hodnotám v škole a v rodine*. Ružomberok : Ústav pedagogických vied 2006, s. 116-118.

manželstvo.²⁸ V jesení 2004, keď NR SR prerokovala nový zákon o rodine, sa objavili pozmeňovacie návrhy, podľa, ktorých v manželstve by nemala byť podstatná vernosť, ani spoločné bývanie, ani výchova detí.²⁹ Z manželstva sa stala číra formalita a bezobsažná tradícia. Možno pozorovať varujúci úkaz, že od roku 1990 sa u nás rodí stále viac detí mimo manželstva. V príspevku sa avizuje, že je potrebné podporovať slobodné mamičky a skutočnosť, že v budúcnosti sa budú sobášiť len ľudia nábožensky založení a klasické manželstvo zostane na ústupe, kde rodiny budú fungovať bez formálneho zväzku.³⁰ Ba odvoláva sa na odborníčku, ktorá radí, aby štát podporoval diverzitu rodinných foriem a ponechal na ľuďoch, nech sa oni slobodne rozhodnú, akú rodinnú formu si zvolia.

Pesimisticko - realisticky ladený príspevok na začiatku tohto roka v pomerne slušne čítanom periodiku ukazuje problém rodiny v aspektoch, ktoré mrazia nielen na chrbte, ale sú ľadovou triaškou pre súčasného človeka na Slovensku, ktorý sa cez médiá necháva spracovávať na platného človeka Európskej únie. Zdravé jadro nášho národa by malo hľadať prostriedky, ktoré sa osvedčili v krízach a verifikovali nástroje obnovy národa v spleť rôznych previerok. Svedectvo života bl. Sára, ktorá vyrástla v rodinnom prostredí v Košiciach a Pastoračný plán II. by mali byť dobrou hviezdou, znamením pre súčasné rodiny na Slovensku.

Zoznam použitej literatúry

- BARANCOVÁ, H.: Rodina v procese globalizácie svetovej ekonomiky – rizika, riešenia. In: CSONTOS, L.(edit.): *Rodina v súčasnom svete*. Zborník. Bratislava : Dobrá kniha 2005.
- BRUCKNER, P.: *Milujem vás, rodiny!* Občas. In: SME Fórum, sobota 3. 1. 2009.

²⁸ Porov. PASTOR, K.: Rodina, manželstvo a populačný vývoj v postmodernej spoločnosti. In: CSONTOS, L.(edit.): *Rodina v súčasnom svete*. Zborník. Bratislava : Dobrá kniha 2005, s. 27-28.

²⁹ Porov. BARANCOVÁ, H.: Rodina v procese globalizácie svetovej ekonomiky – rizika, riešenia. In: CSONTOS, L.(edit.): *Rodina v súčasnom svete*. Zborník. Bratislava : Dobrá kniha 2005, s. 57-71.

³⁰ Porov. TOMKIEWICZ, A.: Teoretyczne podstawy duszpasterstwa rodzin. In: ZIMNY, J.(red.): *Wspólczesne zagrożenia rodziny*. Sandomierz : Wydawnictwo Diecezjalne 2006, s. 89-96; Porov. HAHNE, P.: *Konec legrace*. Praha : Návrat domů 2007, s. 62-66.

- CSONTOS, L.: Predhovor. In: CSONTOS, L.(edit.): *Rodina v súčasnom svete. Čo Boh spojil, človek nech nerozlučuje*. Zborník. Bratislava : Dobrá kniha 2006.
- CSONTOS, L.: Predhovor. In: CSONTOS, L.(edit.): *Rodina v súčasnom svete. Sociálna služba a pastorácia rodín*. Zborník. Bratislava : Dobrá kniha 2007.
- CSONTOS, L.: Predhovor. In: CSONTOS, L.(edit.): *Rodina v súčasnom svete. Sociálna služba a pastorácia rodín*. Zborník. Bratislava : Dobrá kniha 2008.
- CSONTOS, L.: Uskutočňovanie autotranscendencie človeka v láske. In: CSONTOS, L.(edit.): *Rodina v súčasnom svete*. Zborník. Bratislava : Dobrá kniha 2005.
- Dokumenty o rodine. In: <http://www.rodina.kbs.sk/Dokumenty-o-rodine/> (05.05.2009).
- ĎURIKOVIČ, V.: Rodinná komunikácia. In: CSONTOS, L.(edit.): *Rodina v súčasnom svete*. Zborník. Bratislava : Dobrá kniha 2005.
- FULA, M.: Antropologický základ rodiny podľa Jána Pavla II. In: CSONTOS, L.(edit.): *Rodina v súčasnom svete*. Zborník. Bratislava : Dobrá kniha 2005.
- HAHNE, P.: *Konec legrace*. Praha : Návrat domú 2007.
- JURKO, J.: Fenomén komunikácie – predpoklad kvality života. In: ONDOVČÁK, J.-UHÁĽ, M.(edit.): *Spirituálno-sociálne zázemie ľudskej existencie a jej dôstojnosť*. Zborník. Brno : Cesta 2007.
- JURKO, J.: Hodnotový systém z odkazu Jána Pavla II. In: LOKŠOVÁ, I.-JABLONSKÝ, T.-DEMO, M.(edit.): *Výchova k hodnotám v škole a v rodine*. Ružomberok : Ústav pedagogických vied 2006.
- KBS: *Pastoračný plán Katolíckej cirkvi na Slovensku 2007-2013*, 32
- KUTIŠ, V.: Prehľad prístupov k predmanželskej príprave na Slovensku. In: *Duchovný pastier*, roč. LXXXIX (2008), č. 4.
- PAPP, T.-FUZES, Á. (edit.): *Bl. Sara Szalkahazi*. Budapest : Új Ember 2006.
- PASTOR, K.: Rodina, manželstvo a populačný vývoj v postmodernej spoločnosti. In: CSONTOS, L.(edit.): *Rodina*

v súčasnom svete. Zborník. Bratislava : Dobrá kniha 2005, s. 27-28.

PRVÁ, E.: Svetlá a tiene súčasnej rodiny. In: CSONTOS, L.(edit.): *Rodina v súčasnom svete*. Zborník. Bratislava : Dobrá kniha 2005.

RODINA. In: <http://www.forumzivota.sk/> ;

<http://www.denrodiny.sk> ;

<http://www.pastoracnyplan.sk/?id=24>;

http://zaostri.sk/index.php?option=com_frontpage&Itemid=1 ;
(05.05.2009).

SCHÉDA, M.: *Sára Szalkaházi apoštolka sociálnej lásky*. Košice : Radako a Karnat 2001.

SPOLOČNOSŤ SOCIÁLNYCH SESTIER: *Blahoslavená Sára Szalkaházi sociálna sestra*.

http://www.salkahazisara.com/bio_sk.html (21.04.2007).

SZANISZLÓ, I.-M. OP: *Dekalogische spezielle Moraltheologie II. Ausgewählte Gebote. Úvod do špeciálnej katolíckej morálnej teológie podľa desatora Božích prikázaní II. Vybrané prikázania*. Neckenmarkt 2009.

TOMKIEWICZ, A.: Teoretyczne podstawy duszpasterstwa rodzin. In: ZIMNY, J.(red.): *Współczesne zagrożenia rodziny*. Sandomierz : Wydawnictwo Diecezjalne 2006.

Údaje o autorovi

Prof. ThDr. PaedDr. PhDr. Jozef Jurko, PhD.

Teologická fakulta Košice

Hlavná 89

04121 KOŠICE

e-mail: jurko@ktfke.sk

ŽIVOT A ČINNOSŤ BL. SÁRY SALKAHÁZI V SLUŽBE PRE RODINU

Daniela Kimličková

Annotation

The contribution speaks about the importance of family values. How the role of family in the society: communion of persons, serve the life, participation on society development, and participation on life and mission of the Church which defines the exhortation Familiaris Consortio of John Paul II. are fulfilled in Sara's family and her life.

„Rodina je miestom, kde sa mimoriadnym spôsobom zjavuje láska. Je prvou školou ľudských čností a privilegovaným miestom ohlasovania evanjelia.“¹

Úvod

Dôležitosť rodiny pre vývoj jednotlivcov ako aj celej spoločnosti je nepopierateľná. Ak dnešná spoločnosť prežíva krízu je to preto, že rodina prechádza krízou.²

Rodine sa v modernej spoločnosti pripisujú štyri základné funkcie: ekonomická, výchovná, biologická a emocionálna. Nie náhodou sa pri definovaní výchovnej funkcie vynecháva v rodine náboženská výchova.³ Oveľa komplexnejšie a hlbšie vníma tento problém apoštolská exhortácia pápeža Jána Pavla II. *Familiaris consortio*, v ktorej sú uvedené úlohy rodiny ako: vytvorenie spoločenstva osôb, služba životu, účasť na spoločenskom rozvoji a účasť na živote a poslaní Cirkvi.

¹Pastoračný plán Katolíckej cirkvi na Slovensku 2007-2013. Trnava: SSV 2007, s.33.

² Porov. SZANISZLÓ, I.-M. OP: *Dekalogische spezielle Moralthologie II. Ausgewählte Gebote. Úvod do špeciálnej katolíckej morálnej teológie podľa desatora Božích prikázaní II. Vybrané prikázania*.Neckenmarkt 2009, s. 100.

³ Lešková zdôrazňuje, že práve rodina je dominantným výchovným prostredím, ktoré má byť zdrojom emocionálnej istoty, podpory a opory dieťaťa. V nej sa sprostredkuje socializačné pôsobenie kultúrou uznávaných hodnôt, je modelovou dielňou správania sa človeka. Porov. Lešková, L.: Deti zo znevýhodneného rodinného prostredia a jeho vplyv na utváranie ich hodnotovej orientácie. In: Lokšová. I. – Jablonský, T. – Demo, M. (edit.): *Výchova k hodnotám v škole a v rodine. Zborník. Ružomberok : PF KU v Ružomberku 2006, s. 290-291.*

V tomto pohľade na rodinu sa zdôrazňuje transcendentálny význam rodiny, čo sa ukázalo aj v novodobých dejinách ako jeden zo základných predpokladov prežitia rodín, ako aj celej spoločnosti.⁴

Blahoslavená sestra Sára Salkaházi vyrastala v normálnej, zdravej, kresťanskej rodine, aj keď poznačenej traumou straty otca. Pozrime sa, ako táto rodina spĺňala úlohy uvedené v pápežskom dokumente *Familiaris consortio*.

Vytvorenie spoločenstva osôb

Sára Salkaházi sa narodila v Košiciach 11. mája 1899, jej otec Lipót bol synom majiteľa známeho hotela Schalkház, matka Klotilda Stiller, pochádzala z Rakúska. Mala dvoch súrodencov, staršieho brata Lipóta a mladšiu sestru Jolanu. Sára mala iba dva roky, keď jej zomrel otec. Ako sa neskôr vyjadrila vo svojom denníku, skorá smrť jej otca, detstvo bez neho, nechala stopu v Sárinom živote a poznamenala jej duševný a citový svet. V jednej modlitbe to vyjadrila takto: „Svätý Jozef, s úprimnou láskou sa odporúčam do tvojej ochrany. Vidíš, v našej rodine vyrastám bez otca, necítim otcovskú ochranu, teplo, ale ani prítomnosť otcovskej múdrosti ... „ Matka im však dala tú najlepšiu výchovu. Snažila sa nahradiť otcovskú i materskú úlohu, pestovala medzi deťmi súdržnosť a snažila sa o vytvorenie „spoločenstva osôb“, ako to charakterizuje exhortácia FC. Sárina vtipná povaha bola jedným z najväčších darov, ktoré zdedila po svojich rodičoch. Rýchlo sa s každým spriatelila. Bola veselá, so zmyslom pre humor, všetci ju mali radi, nemala nepriateľov. Kto sa stal jej priateľom, tomu zostala verná po celý život. Tieto prirodzené dary, ale aj jej povahové črty sa formovali v usporiadanej harmonickej rodine a boli vkladom, ktorý postupne rozvíjala počas celého života.

⁴ Porov. MIKULA, M.: Rodina ako ochrana pred totalizmom. In: *Impulz*. Revue pre modernú katolícku kultúru, roč.3 2007,č.2, s.52; porov. JURKO, J.: Človek v núdzi. Človek v rodine. Rodina v núdzi. In: KATRIŇÁK, F.(edit.): *Človek v núdzi. Zborník*. Košice : Seminár sv. Karola Boromejského 2006, s. 271-277.

Služba životu

Rodičia boli otvorení pre nový život, o čom svedčí, že mali tri deti. Sára mala len dva roky, keď zomrel otec. Matka mala široké materinské srdce, o čom svedčí, že ju nazývali „zlatou mamičkou“ študenti, ktorých zdarma stravovala. Záujem o človeka, pomoc núdzným boli čnosti, ktoré boli vlastné rodine Schalkháziocov. Tento postoj si v rodine osvojila aj Sára. Už od skorej mladosti sa zaujímalala o osudy chudobných, bez ohľadu na ich pôvod, národnosť, či náboženské presvedčenie. Najprv ako učiteľka chlapčenskej triedy prejavovala chudobným deťom zvláštnu lásku. Stala sa opravdivou matkou hladných, otrhaných, medzi ktorými bolo mnoho Rómov. Zaujímalala sa o rodinné pomery chudobných chlapcov a vo voľnom čase ich často navštevovala. Mimoriadne spolucítila s telesne i duševne postihnutými deťmi. Bola presvedčená, že najväčšia je bolesť detskej duše a tu môže pomôcť iba človek zasiahnutý Kristom.⁵ Sára sa nestala fyzickou matkou a manželkou, ale jej duchovné materstvo sa mohlo uplatniť v oveľa väčšej miere na všetkých tých, ktorí boli na jej lásku odkázaní.

Účasť na spoločenskom rozvoji

Na prelome storočí boli Košice jedným z najstarobylejších veľkomiest Uhorska, v srdci ktorého stál hotel Schalkház, uznávaná bašta uhorského umenia počas viacerých desaťročí. Táto funkcia mu zostala aj v čase, keď po predčasnej smrti Lipóta Schalkháza mladšieho – Sárinho otca – pracovala matka Sary naďalej ako členka vedenia na riaditeľstve tejto inštitúcie, ktorá sa zmenila na účastinnú spoločnosť. Z týchto príjmov živila svoje tri deti. Sára si spomína na spoločenský život rodiny: „Môj starý otec, obyvateľ Košíc sa tu pôvodne usadil v minulom storočí a vybudoval hotel. Vedľa hotela však vybudoval sieň, ktorá sa stala v tom čase domovom pre každé umenie. Nie sú to skvelé bály, alebo bankety, ktoré sú dôležité pre túto tanečnú sálu, ale

⁵ porov. JURKO, J.: Charitatívno – sociálny apel dvoch Košičaniek – sv. Alžbety a Bl. Sary Salkaházi. In: LEŠKOVÁ, L.(edit.): Odkaz sv. Alžbety. *Zborník*. Košice : Seminár sv. Karola Boromejského 2007, s. 71-95.

večery umenia a koncerty...Táto budova sa stala tiež chrámom, chrámom umenia, kde umelci preukazujú úctu svojim „múzam“ a stretávajú sa.“ Sára prevzala z rodinného prostredia záujem a angažovanosť pre spoločenský život. Milovala svoje rodné mesto Košice. Hovorievala, že každý pravý Košičan sa do Košíc zaľúbi. Od mladosti sledovala politické udalosti, na všetko mala svoj názor a netajila sa tým. Počas študentských rokov začala písať svoje prvé články pod tajným menom *SIPHAX*, ktoré sa objavovali v *Kassai Esti Újság (Košických večerných novinách)* a v rôznych maďarských periodikách v Československu. Jej krátke články sa čítali oduševnene a nikto netušil, že ich pisateľkou bola mladá dvadsaťročná dievčina. V roku 1919 dostala novinársky preukaz, stala sa členkou Československej únie novinárov a zastávala funkciu pokladníčky. Medzitým vstúpila do Maďarskej kresťansko sociálnej strany. Mala možnosť veľa čítať a čoraz viac ju zaujímala politika. Jej články sa objavovali v *Košických novinách* a neskôr v *Pražskom maďarskom spravodaji*. Od roku 1926 žila už úplne písaním novín. Maďarská kresťansko sociálna strana ju poverila funkciou redaktorky časopisu *Nép (Ľud)*. Zvolili ju do rady, pôsobila najmä v sociálnej komisii do roku 1929. Ako redaktorka časopisu *Nép* pracovala aj v Novinárskom odborovom hnutí. Živo sa zapájala do verejného života svojho rodného mesta. Vo svojich fejtónoch a novelách pohotovo reagovala na aktuálne udalosti. Pre ľudí, s ktorými sa stretávala bola atraktívnou, pre svoju veselú povahu so zmyslom pre humor. Ako mladá žena bola obľúbená a vyhľadávaná v mnohých kruhoch. Pre jej zdravý úsudok mala rešpekt u svojich kolegov. Prežívala voľný život novinárov, plný pohybu a samostatnosti. Ako žurnalistka začala aj literárne tvoriť. Mala dobré, kritické schopnosti v politickej sfére. Patrila medzi nadané novinárky. V kaviarni hotelu Schalkház sa stretávala s novinármi a spisovateľmi, kde sa konzultovali udalosti vo svete.⁶

⁶ Porov. MONA, I. – SZEGHALMI, E.: *Salkaházy Sára élete és munkássága*. Budapest : Ecclesia 1989, s.12- 18; porov. JURKO, J.: Bl. Sára Salkaházi – výzva k angažovanosti kresťana v sociálnej sfére. In: KATRIŇÁK, F.(edit.): *Človek v núdzi. Zborník*. Košice : Seminár sv. Karola Boromejského 2007, s. 247-268.

Účasť na spoločenskom živote Sáry nebola samoučelná. Jej hlboký záujem o človeka, ochrana jeho práv, angažovanosť za ľudskú dôstojnosť sa neprejavovala len v jej literárnej forme, ale aj v konkrétnej činnosti ako kresťanky a neskôr ako členky Spoločnosti sociálnych sestier.

Účasť na živote a poslaní cirkvi

V roku 1927 začala pôsobiť v Košiciach Spoločnosť sociálnych sestier, ktorej prvou činnosťou bolo organizovanie sociálnych kurzov. Na jeseň v roku 1927 Spoločnosť usporiadala vo svojom dome Regina Pacis sociálny kurz. Sára Salkaházi sa s tromi priateľkami zúčastnila na kurze. Bližšie spoznávala duchovnosť a poslanie sociálnych sestier. Mala už 29 rokov, bola si vedomá svojich talentov, poznala svoje schopnosti a chcela ich zúročiť. Dozrievalo v nej poznanie, že svoje vlastné uplatnenie nemôže urobiť výlučným cieľom svojho života. Poznala podstatu problémov spoločenského života a chcela zasahovať do ich riešenia. Nebola spokojná so svojou činnosťou, chcela viac. Jej zvažovanie a potlačované vnútorné volanie sa pomaly dostávali do súladu. Zrelým zmýšľaním už nehľadala svoje uplatnenie, ale predovšetkým väčšiu, účinnejšiu obeť. V jej srdci sa ozýval vnútorný hlas povolania. To jej pomohlo utvrdiť sa v duchovnom povolaní a nasledovaní Krista – v zasvätení sa Bohu. Podaním prihlášky so Spoločnosti sociálnych sestier v roku 1928 prejavila svoje rozhodnutie vykročiť na cestu vnútornej slobody. Sestra Sára nepíše vo svojom denníku, ako reagovala na toto jej rozhodnutie rodina. Pravdepodobne jej aj v tom ponechala veľkú slobodu. Sára sa nadchla poslaním sociálnych sestier vykonávať sociálne služby, prostredníctvom ktorých bolo prvoradou úlohou venovať sa evanjelizácii a angažovať sa za lepšie životné podmienky žien, detí a rodín.⁷ Uvedomila si, akú významnú úlohu zohráva v rodine žena a preto celé svoje apoštolské úsilie zamerala na ochranu dôstojnosti a práva žien, na ich pozdvihnutie a upevnenie v rodinnom živote.

⁷ Porov. JURKO, J.: Osoba v dokumentoch Druhého vatikánskeho koncilu. In: *Verba theologica*, roč. VI.(2007), č. 2, s. 62-80.

Pápež Pius XI. vydal v r. 1930 významnú encykliku *Casti Connubii*, v ktorej hovorí o obnove, náprave a ochrane idey katolíckej rodiny. Sociálne sestry pohotovo reagovali svojou činnosťou na tento dokument. Vo svetle jeho ďalšej encykliky z r.1937 *Quadragesimo anno* - „*Nech sa úplne zasvätia výchove im zverených ľudí... a nech použijú prostriedky kresťanskej výchovy pre vyučovanie mladých, pri zakladaní kresťanských spolkov, pri vytváraní takých študijných krúžkov, ktoré vychovávajú pre život podľa kresťanských zásad*“ (QA 145) - sestry organizovali Hnutie katolíckych žien a katolíckych dievčat. Aj Sestra Sára vo svetle tejto encykliky organizovala prípravné kurzy na manželstvo. Usporiadala úspešnú sériu prednášok. Prezentovala v nich Hnutie katolíckych dievčat, povzbudzovala ku katolíckemu povedomiu, označila tie metódy a cesty, s ktorými sa ženy môžu zapojiť do Katolíckej akcie. V tom čase vydáva časopis *Katolícka žena*, jediný tohto druhu v Československu.⁸

Od roku 1934 bola poverená organizovaním maďarských žien na Slovensku. S Lujzou Esterházy vytvárali Katolícke združenie žien, Sára bola celoštátnou vedúcou tejto organizácie do roku 1937. Bola v neustálom písomnom styku s osemdesiatimi vedúcimi tohto spoločenstva, organizovala kurzy, precestovala mestá Slovenska a Podkarpatskej Rusi, prednášala na rôznych schôdkach katolíckych dievčat a žien.⁹ Sestra Sára organizovala dievčenské hnutie aj v Podkarpatskej Rusi. V roku 1931 strávila tri dni v Užhorode a tri v Mukačeve, z ktorých po dva dni venovala informáciám o hnutí, tretí deň hovorila o katolíckom sebavedomí a predstavila aj Spoločnosť sociálnych sestier. Na oboch miestach ju prijali s veľkým nadšením, sála bola preplnená, ba v Mukačeve musela predniesť svoje prednášky vo voľnej prírode.

V novembri roku 1931 vyšlo ukážkové číslo *Katolikus Nő* (*Katolícka žena*). Prvý katolícky maďarský časopis ženského hnutia a dievčenskej mládeže vydala a redigovala sestra Sára až do jeho ukončenia v apríli 1934. Časopis vychádzal mesačne, jeho

⁸ Porov. HÍDVÉGI, M. a kol.: *Boldog Salkaházi Sára*. Budapest : Szent István Társulat 2006, 46.

⁹ Porov. SCHÉDA, M.: *Sára Salkaházi, apoštolka sociálnej lásky*. Košice : Radako a Karnat 2001, s. 11.

cieľom bolo vytvoriť spojenie medzi katolíckymi spolkami žien, informovať o ich práci v oblasti sociálnom, kultúrnom a náboženskom. Zaoberať sa so špeciálnymi problémami žien na poli spoločenského, pracovného a osobného života. Chcel byť „verne slúžiacim priateľom a sprievodcom katolíckej ženskej spoločnosti...“ Svoje témy sestra Sára zhromažďovala v nasledovných kapitolách: *Sociálne problémy a žena: z rôznych častí svetadielov pozitívne, negatívne príklady, spoločenské otázky*. Napr. Washingktorská deklarácia (o práci žien a detí); vo Francúzsku matky hľadajú prácu, ktorú by mohli vykonávať doma; volebné právo žien v zahraničí; článok cirkevného právnika o plánovanej reforme manželského práva v Československu a pod.. Objavili sa tu publikácie významných osôb, ako napr. kanonika Pfeiffera a biskupa Gojdiča.

Napriek rozmanitosti služieb a všestrannosti jej činností sa sestra Sára usilovala sústrediť na jediný cieľ, lásku k Bohu a z nej vyplývajúcu konkrétnu lásku k blížnym. Z tejto lásky pramenila jej ochota byť poslaná kamkoľvek a milovať všetkých, ku ktorým bola poslaná.¹⁰

Košická Charita pred príchodom Spoločnosti sociálnych sestier sa zaoberala len evidenciou a opaterou chudobných. Sociálne sestry sa začali zaoberať ochranou dievčenskej mládeže. V každom ohľade chceli pomáhať dievčatám, ktoré prichádzali za prácou z dedín do mesta a chrániť ich od telesnej a duševnej nákazy. Služky svoj voľný čas trávili na ulici, bezcieľnou prechádzkou. Sestry vytvárali pre maďarské dievčatá maďarské a pre slovenské dievčatá slovenské dievčenské spolky, v rámci ktorých sa na týždenných stretaniach zúčastnili krátkeho školenia a príjemného rozptýlenia. Miesto na stretávanie poskytovali košické kláštory. Ročné Veni Sancte mávali spravidla v kaplnke domu Sociálnych sestier, Regina Pacis.

¹⁰ porov. JURKO, J.: Aspekty sociálneho učenia Cirkvi podľa Katechizmu katolíckej Cirkvi. In: KATRINÁK, F.(edit.): *Človek v núdzi. Zborník*. Košice : Seminár sv. Karola Boromejského 2007, s. 17-34.

Záver

„Vidíme, že podstatu a úlohy rodiny určuje koniec koncov láska. Preto rodina dostáva poslanie strážiť, prejavovať a sprostredkovať lásku ako živú ozvenu. „(FC 44) V živote sestry Sáry Salkaházi sa „rodina skutočne stala miestom, kde sa mimoriadnym spôsobom zjavila láska“ a bola pre ňu „prvou školou ľudských čností“, ktoré neskôr postupne rozvíjala do transcendentných rozmerov kresťanskej lásky až po hrdinskú obeť svojho života z lásky k bratom a sestrám.

Zoznam použitej literatúry

HÍDVÉGI, M. a kol.: *Boldog Salkaházi Sára*. Budapest : Szent István Társulat 2006.

JURKO, J.: Aspekty sociálneho učenia Cirkvi podľa Katechizmu katolíckej Cirkvi. In: KATRIŇÁK, F.(edit.): *Človek v núdzi. Zborník*. Košice : Seminár sv. Karola Boromejského 2007, s. 17-34.

JURKO, J.: Osoba v dokumentoch Druhého vatikánskeho koncilu. In: *Verba theologica*, roč. VI.(2007), č. 2, s. 62-80.

JURKO, J.: Bl. Sára Salkaházi – výzva k angažovanosti kresťana v sociálnej sfére. In: KATRIŇÁK, F.(edit.): *Človek v núdzi. Zborník*. Košice : Seminár sv. Karola Boromejského 2007, s. 247-268.

JURKO, J.: Charitatívno – sociálny apel dvoch Košičaniek – sv. Alžbety a Bl. Sáry Salkaházi. In: LEŠKOVÁ, L.(edit.): *Odkaz sv. Alžbety. Zborník*. Košice : Seminár sv. Karola Boromejského 2007, s. 71-95.

JURKO, J.: Človek v núdzi. Človek v rodine. Rodina v núdzi. In: KATRIŇÁK, F.(edit.): *Človek v núdzi. Zborník*. Košice : Seminár sv. Karola Boromejského 2006, s. 271-277.

LEŠKOVÁ, L.: Deti zo znevýhodneného rodinného prostredia a jeho vplyv na utváranie ich hodnotovej orientácie. In: Lokšová. I. – Jablonský, T. – Demo, M. (edit.): In: *Výchova k hodnotám v škole a v rodine. Zborník*. Ružomberok : PF KU v Ružomberku 2006, s. 290-296.

MIKULA, M.: Rodina ako ochrana pred totalizmom. In: *Impulz. Revue pre modernú katolícku kultúru*, roč.3 2007, č. 2.

MONA, I. – SZEGHALMI, E.: *Salkaházy Sára élete és munkássága*. Budapest : Ecclesia 1989.

In: *Pastoračný plán Katolíckej cirkvi na Slovensku 2007-2013*. Trnava: SSV 2007.

SCHÉDA, M.: *Sára Salkaházi, apoštolka sociálnej lásky*. Košice : Radako a Karnat 2001.

SZANISZLÓ, I.-M. OP: *Dekalogische spezielle Moraltheologie II. Ausgewählte Gebote. Úvod do špeciálnej katolíckej morálnej teológie podľa desatora Božích prikázaní II. Vybrané prikázania*. Neckenmarkt 2009.

Údaje o autorke

Kimličková Daniela, Mgr., členka Spoločnosti sociálnych sestier. Vyštudovala Teologickú fakultu na Univerzite Komenského v Bratislave. V r.2005/6 ukončila dvojsemestrálne štúdium Pastorálnej psychológie na Trnavskej univerzite, Filozofická fakulta Katedra psychológie, Trnava.

Od roku 2006 prednáša na Teologickej fakulte Katolíckej univerzity v Košiciach, študijný odbor sociálna práca, terénnu sociálnu prácu a sociálnu správu.

adresa: Spoločnosť sociálnych sestier, 040 01 Košice, Masarykova 19

e-mail: dkimlickova@gmail.com

OHROZENÁ RODINA A POSTOJ BL. SR. SÁRY SALKAHÁZY

sr. Marta Andraščíková, SSS

Anotácia

V dnešnej dobe sa veľa hovorí o svetovej hospodárskej kríze a rodine v hmotnej núdzi. Spoločnosť však málo doceňuje ohrozenie bežnej rodiny, ktorá je mnohokrát pasívnym prijímateľom toho, čo sa ponúka z médií, propaguje ako verejná mienka, ako produkt, ktorý si musíte zadovážiť, alebo právo, ktoré si musíte uplatniť. Práve takáto rodina bez zázemia a podpory pri orientovaní sa, čo má naozaj hodnotu a čo nie, je v súčasnosti najviac ohrozená. Stáva sa príliš samostatná a izolovaná. Jedným z riešení ako predísť kríze v rodine, je byť citlivým a vnímavým na to, čo sa deje okolo nás, vytvoriť vzájomné podporné väzby, ktoré nás v čase núdze podržia.

Annotation

These days we speak to often about The World Financial Crisis and about family in needs. Society doesn't see duly family endanger, who is passively accepting what media provides. It is influenced by public opinion and by promotional product which you have to have. We can see that kind of family with out basic, strong value system and support of others is in big danger. One of the possibility how to deal with this problem, is to help people see others among us and built net of good, supportive relationships.

Úvod

V dnešnej dobe sa veľa hovorí a rodine, ale nie o tradičnej, kde je jeden zväzok muža a ženy; tá je zatláčaná do úzadia ako nemoderný prežitok doby. Do popredia vystupujú rôzne skupiny a hnutia, ktoré cielene pracujú na spochybňovaní hodnôt tradičnej rodiny. Cez média a časopisy môžeme vnímať akúsi „módnosť rozvodov“. Tlak na rodinu, ktorá si chce zachovať svoju tvár, kde žije otec, mama a deti je naozaj veľmi veľký a pritom

nenápadný, však o to horší.¹ V tomto príspevku chcem poukázať na niektoré z ohrození rodiny a možnosti riešenia vychádzajúc z postojov sr. Sáry, Pastoračného plánu Katolíckej cirkvi na Slovensku 2007 - 2013 a zo skúsenosti práce odborníkov na Slovensku aj v zahraničí. Rada by som vyzvala k väčšej spolupráci všetky subjekty zainteresované do služby pre rodinu.

Postoj sr. Sáry

Dnes si pripomíname sr. Sáru, tú ktorá sa dokázala zasadiť za biednych, bola citlivá na bolesť a vnímala nástrahy systému, v ktorom vo svojej dobe žila. Mala odvahu vstúpiť do nepreskúmaných situácií a odvahu postaviť sa systému, ktorý bol proti životu.

Z jej denníka môžeme jasne pozorovať hlbokú zanietenosť, čo sa odráža v jej postojoch:

- Sociálna citlivosť a vnímavosť
- Odvaha vidieť a pomenovať veci pravým menom
- Postavenie sa za práva iných
- Hľadanie možnosti riešenia a začať pri tom u seba
- Úcta k človeku bez ohľadu na jeho sociálne, národnostné alebo náboženské postavenie
- Konverziu srdca, ktorá ju viedla k darovaniu svojho života – dvojakému
- Cez svoju novinársku činnosť poukazovala na nespravodlivosť doby a nebála sa vystúpiť proti akémukoľvek nespravodlivému systému
- Vnímala nevyhnutnosť formovania verejnej mienky

Postoj Sáry k rodinám bol vždy veľmi pozitívny. Od malička bola vedená k citlivosti voči biednym, núdnym aj chudobným. Sama dobre vedela, čo znamená žiť bez otca. Z jej denníka môžeme vyčítať jej veľké sociálne cítenie, ktoré ju na začiatku doviedlo aj do Spoločnosti sociálnych sestier, „...ale, teraz ťa zachytil iba zlomok rozprávania: „sociálne problémy... sociálna zodpovednosť... práca v sociálnom hnutí... verejná mienka má byť

¹ porov. JURKO, J.: Aspekty sociálneho učenia Cirkvi podľa Katechizmu katolíckej Cirkvi. In: KATRINÁK, F.(edit.): *Človek v núdzi. Zborník*. Košice : Seminár sv. Karola Boromejského 2007, s. 17-34.

*formovaná, je potrebné ovplyvňovať populáciu... máme bojovať za ľudské práva a za zmenu zákonov... je potrebné, aby bolo menej ľudí odkázaných na pomoc, menej ľudí, ktorí stratili morálne hodnoty a menej ľudí v extrémnej biede...“.*²

Jej prirodzené sociálne vnímanie ju urobilo citlivou na potreby ľudí žijúcich v dobe, kde rodina bola rovnako ohrozená ako tá dnešná. Pri svojom apoštoláte sa často stretávala s rodinami, v ktorých videla krajnú biedu, no nie len materiálnu, ale aj duchovnú, ktorej dôsledkom bolo prepadnutie cez všetky sociálne systémy. Základným problémom chudoby nie je nedostatok financií, ale je chudoba vzťahov. Ak vytvárame vzťahy, dokážu nás v čase krízy podržať.

*„Urobila som šesťnásť návštev v rodinách, zisťujúc ich životné podmienky a pracovala som do piatej večer. Šla som na hrozné miesta! Nikdy v živote som nevidela takú krajnú biedu! Áno, chudoba môže sama o sebe trvať, to nie je cudzie Bohu. Ale ak sa stáva takou extrémnou, to zabíja telo i dušu. Úbohí, úbohí ľudia! ...Sociálna sestra musia byť pochodňou. Musí ľuďom dávať svetlo na ceste; na ceste, kde môžu dosiahnuť Boha. Musím byť horiacim svetlom!“*³

Postoj sr. Sára bol formovaný aj samotnou zakladateľkou sr. Margitou, ktorá v čase hlbokých bojov vyzývala k veľkej citlivosti.

*„... Radi by ste dostali dvojnásobnú pomoc od Boha pre svojich milovaných v ich nebezpečenstvách? Dovoľte, aby vstúpil do vašich vlastných srdiec osud iných... Objímte vo svojom srdci obyvateľov nútených pracovných táborov; tých ktorí sú vylúčení z ľudskej komunity prevládajúcou spoločnou mienkou...“*⁴

*„Nie dynamit, chemické zbrane, či bomby ničia, ale duch nenávisť, ktorý ich vedie. Nenávisť vedie k smútku, bolesti. Láska utiera slzy, potešuje. My chceme lásku.“*⁵

² Liturgia blahorečenia božej služobnice sociálnej sestry Sára Salkaházy, Debrecen, 2006, s. 29; porov. JURKO, J.: Bl. Sára Salkaházi – výzva k angažovanosti kresťana v sociálnej sfére. In: KATRIŇÁK, F.(edit.): *Človek v núdzi. Zborník*. Košice : Seminár sv. Karola Boromejského 2007, s. 247-268.

³ Tamtiež s. 37

⁴ Tamtiež , sr. Margita, s. 43

⁵ Tamtiež s.47

Svedectvo ľudí, ktorí boli zasiahnutí jej citlivosťou a ochotou pomôcť v každej situácii, nehľadiac na vyznanie, spoločenské postavenie, národnosť, vek,... jasne hovorí o jej hlbokej úcte ku každému. Nebála sa postaviť za životy tých, ktorí nosili žlté hviezdy na hrudi ani za cenu svojho vlastného života.⁶

Kto je tým súčasným človekom, ktorý nosí na hrudi veľkú žltú hviezdu a pritom o tom nevie? Nie sú to bežné rodiny, žijúce pod veľkým tlakom médií, mladé rodiny, ktoré začínajú svoj spoločný život, no nie vždy vedia ako ho žiť? Je tu tlak spoločnosti zameraný na výkonnosť, ktorá je v nepomere s osobnou hodnotou človeka; ak nepodáš výkon nie, si pre nás zaujímavý. To všetko vplýva na rodinu a ona sa chce s tým popasovať, no nie vždy sa jej to podarí.

Rodina dneška

Model tradičnej rodiny je v dnešnej dobe vážne ohrozený. Klesá počet úplných rodín. Na druhej strane stúpa počet rodín typu slobodnej matky s dieťaťom, matky s dieťaťom a nevlastným otcom, stúpa počet rozvodov a partnerských vzťahov bez záväzkov.⁷ Sme na začiatku civilizácie „tretej vlny“, uvádza Matoušek, kde rodina nie je založená kvôli deťom, ale kvôli napĺňaniu individuálnych záujmov jej dospelých členov. Mnoho mladých ľudí vstupuje do manželstva nezrelých, neschopných riešiť nové a mnohokrát záťažové situácie. Tento typ rodiny sa líši od tradičného tým, že je menej stabilný, rizikový.⁸ Manželia sa mnohokrát nachádzajú na začiatku mnohých štartov /manželský, pracovný, rodičovský, budovania si svojej domácnosti/.⁹

⁶ Porov. JURKO, J.: Svätci a svätosť vo svetle dokumentov Druhého vatikánskeho koncilu. In: SIENKIEWICZ, E.(edit.): Studia Koszalinско-Kolobrzeskie 12. *Zborník*. Koszalin : FENIKS 2007, s.43-64.

⁷ Témou osamelých matiek sa zaoberajú Lešková a Bašistová. Uvádzajú, že téma osamelých matiek rezonuje v dnešnej spoločnosti najčastejšie v súvislosti s problémami detí z neúplných rodín, pričom zdôrazňujú, že pre zdravý vývin dieťaťa je nevyhnutné, aby sa na výchove podieľali obaja rodičia a okolnosti, keď niektorí z nich rodinu opustí, často máva zlé dôsledky prejavujúce sa v dysfunkcii rodiny a v nezvládnutí výchovy. Porov. LEŠKOVÁ, L. – BAŠISTOVÁ, A.: Osamelé matky a ich boj o získanie miesta v spoločnosti. In: *Verba theologica*. Roč. VI. (2007), č. 2, s. 89.

⁸ Porov. SZANISZLÓ, I.-M. OP: *Dekalogische spezielle Moraltheologie II. Ausgewählte Gebote. Úvod do špeciálnej katolíckej morálnej teológie podľa desatora Božích prikázanií II. Vybrané prikázania*.Neckenmarkt 2009, s. 94.

⁹ ANDRAŠČÍKOVÁ, M.: *Vnímanie mužsko-ženskej role v rodine s drogovou závislým adolescentom*, Diplomová práca, Nitra, 2000; porov. JURKO, J.: Fenomén komunikácie – predpoklad kvality života.

Rodina je ohrozovaná z mnohých strán a často pod nenápadným, ale zato intenzívnym tlakom (reklamy, médií, migrácie za prácou,... všetko pod heslom „za ľahší život“).¹⁰ Slovensko dnes prechádza veľkou zmenou, sociálna vážnosť a hodnota manželstva sa spochybňuje v týchto rovinách¹¹:

Spochybenie inštitútu manželstva

Existujú lobistické skupiny, ktoré chcú spochybníť jedinečnosť zväzku jedného muža a ženy ako základnej charakteristiky modelu rodiny. Povaha manželstva muža a ženy je dnes ohrozovaná európskymi inštitúciami. Tieto sa vskutku zaoberajú novou definíciou manželstva pod zámkou nediskriminácie založenej na sexuálnej orientácii a na Charte základných práv.¹²

Sekularizmus

Viera sa stala niečím tradičným, folklórnym, obmedzeným na prijatie základných sviatostí, vylúčenou z denného života. Ako píše Pastoračný plán, postupne sa ľudia stávajú neveriacimi a tu začína aj individualizmus a necitlivosť pre potreby iných.¹³

Zmena tradičnej rodiny

Ide tu o prechod z tradične chápanej preindustriálnej rodiny k postmodernej forme relatívne autonómnej rodiny. Prinieslo to mnohé pozitíva, ale aj negatíva.

Rodiny v Košiciach

V tejto časti Vám chceme priblížiť pár údajov o samotných Košiciach, keď sa táto konferencia koná.

Štatistiky pri poslednom sčítaní ľudu uvádzajú tiež alarmujúce údaje, ktoré nám hovoria, kde je rodina veľmi oslabená a čím je vlastne formovaná.¹⁴

In: ONDOVČÁK, J.-UHÁL, M.(edit.): *Spirituálno-sociálne zázemie ľudskej existencie a jej dôstojnosť*. Zborník. Brno : Cesta 2007, s. 36-64.

¹⁰ Porov. UHÁL, M. Pozitívni diskriminácie žen, In: SMUTEK, M. – KAPPL, M. (ed): *Proměny klienta služeb sociální práce*, zborník, Hradec Králové Gaudeamus 2006, 306-316

¹¹ Rodina ako prioritná pastoračná skupina, KBS, Pastoračný plán Katolíckej cirkvi na Slovensku 2007 – 2009, SSV, 2007, s. 34

¹² ZÁBORSKÁ A. : „Rodina– učiteľka ľudských a kresťanských hodnôt v politike a v zákonodarstve“, <http://www.radiovaticana.org/slo/Articolo.asp?c=260447>

¹³ O potrebe duchovného života v živote človeka a jeho aktívnom prijímaní počas celého jeho trvania píše Lešková. Zdôrazňuje, že jeho objavenie na sklonku života môže priniesť trpké sklamanie, s ktorým sa možno len ťažko vyrovnáť. Porov. LEŠKOVÁ, L.: *Význam duchovného života v živote starého človeka*. In: Uhál, M. (edit.): *Teológia a sociálne otázky*. Zborník. Brno : Cesta 2008, s. 152.

¹⁴ Porov. Krajská správa štatistického úradu SR v Košiciach http://www.kosice.sk/clanok.asp?file=info_basic_demograf.htm

Posledné sčítanie ľudu 2001

Počet obyvateľov	236 093
rok	2001
Sobáše	874
Rozvody	410
Pôrodnosť	1664
Potraty	1058

Z tabuľky pri poslednom sčítaní ľudu vidíme že počet rozvodov sa týka každého druhého manželstva. Rovnako je alarmujúce, že počet narodených za rok je 1664 a počet potratov je 1054, čo sú skoro 2/3 z narodených.

Situačná analýza mesta Košice¹⁵

Počet obyvateľov	235 281	234596
rok	2003	2006
Sobáše	1195	1239
Rozvody	544	733
Pôrodnosť	2449	2323
Potraty	nezistené	Nezistené

Zo štatistík uverejnených v situačnej analýze mesta Košice môžeme vidieť, že počet sobášov a pôrodnosť klesá, na druhej strane počet rozvodov stúpa.

Všeobecne sa zdá, že počet potratov klesol. „Najvyšší počet umelých potratov bol na Slovensku v roku 1988, keď sa ich spravilo presne 51 000. Odvtedy ich počet už len klesal, a to až dodnes. V roku 1989 to bolo 48 602 prípadov, v roku 1993 ich bolo 38 815, v roku 2000 už len 18 468 a v roku 2005 ich bolo 14 427. Tento kontinuálny pokles súvisí predovšetkým s príchodom demokracie a možnosťou slobodne diskutovať o morálnosti

¹⁵ Porov. Situačná analýza mesta Košice, Aktualizácia PHSR – júl 2008, http://www.kosice.sk/static/prilohy/phsr/Priloha_A_Situačna_analyza_PHSR_Kosice.pdf

zabíjania detí pred narodením.“¹⁶ Do popredia nám vystupuje v oveľa širších rozmeroch a dôsledkoch mentalita antikoncepcie, ktorá ukončí tehotenstvo hneď v jeho zárodku, a to sa štatisticky vyčísliť nedá.¹⁷

Z týchto čísel môžeme jasne vidieť ešte jeden dôležitý fakt - kultúru proti životu na rôznych úrovniach. To je realita dnešného spoločenského života na Slovensku, ktorý prináša zo sebou viac či menej viditeľné ohrozenia.¹⁸

Ohrozená rodina

Ak dnes chceme hovoriť o ohrozenej rodine, tak nemáme na mysli rodinu v hmotnej núdzi, o tie sa stará štát. Chceme skôr poukázať na rodinu, ktorá sa na prvý pohľad javí ako funkčná a stabilná. Mohli by sme ju definovať ako zdravú rodinu, plnú ideálov a túžob po krásnom živote. Vplyvom spoločenského vývoja a priemyselného rozvoja sa stáva dosť samostatnou, čo je na jednej strane výhodné, no na druhej strane ju to izoluje. Nemá vybudované dostatočne pevné väzby, ktoré by ju čase krízy a ťažkosti podržali, poskytlí potrebnú oporu.¹⁹

Konferencia Biskupov Slovenska definuje niektoré príčiny ohrozenia funkčnej rodiny²⁰:

- Izolovanosť rodín zvlášť vo veľkomestách
- Slabá pripravenosť mladých na zvládnutie manželských a rodičovských úloh
- Rôzne problémové situácie v rodine (nezamestnanosť, chudoba, závislosť, násilie)
- Zdravotne znevýhodnení ľudia (telesne, mentálne, ..)

Ohrozenia tak, ako ich môžeme vidieť z vyššie uvedených štatistík:

- Potraty a ich vplyv na ženu, muža a širšiu rodinu

¹⁶ BAKOŠOVÁ, K . *Demografické dôsledky legalizácie potratov*, 2007, <http://www.forumzivota.sk/index.php?page=25&type=news&id=26&method=main&art=76>

¹⁷ tamtiež

¹⁸ Pápež Ján Pavol II. často poukazoval na to, že táto kultúra vyplýva z dôvodu že človek stratil pojem hriechu. Stratil citlivosť na to čo je hriech. Porov. UHÁL, M.: Ján Pavol II. mládeži nového tisícročia: Strata citlivosti na hriech – dôvod oslabenia transcencie ľudského života, In: STANČEK, L. (ed): *Ján Pavol II. a mládež*, zborník, KU Ružomberok 2006, s. 65-76.

¹⁹

²⁰ Pastoračný plán Katolíckej cirkvi na Slovensku 2007 – 2009, „Rodina ako prioritná pastoračná skupina“, SSV, 2007

- Mentalita antikoncepcie – mení myslenie a postoj ľudí k hodnote života a úcte voči sebe navzájom
- Stúpajúci počet rozvodov

Možnosti prebudenia citlivosti

Mnohé úlohy pri riešení týchto ohrození prevzal na seba štát. Cirkev v rámci svojich možností sa tiež snaží vstúpiť do tohto procesu pomoci rodinám cez svoje vlastné duchovné programy, ako aj programy na zvládanie problémových situácií.

KBS v rámci PP, pozýva k:

- *Prorodinným programom* - vytváranie pastoračných programov pre rodiny, ktoré sú ešte v Cirkvi a chcú rásť (duchovné obnovy, manželské stretnutia, animátorské školy pre rodiny,...
- *Vytváraniu malých spoločenstiev*, ktoré sa stanú ohniskom života pre farnosť a zdrojom pomoci, povzbudenia, podpory a tiež istej formy supervízie pre ostatné rodiny
- *Konkrétnej službe pre rodinu:*

Projekt Sára, Slovensko

„Projekt má svoje korene v Košiciach. Vznikol na základe konkrétnych potrieb rodín, ktoré sa dostali do krízovej situácie, štát im však nevedel zabezpečiť pomoc v potrebnej miere. Z konkrétnych skúseností pomoci rodine a posilnenia dozrievania dobrovoľníka vznikla myšlienka, vytvoriť projekt pre pomoc rodine a dozrievanie mladého človeka.“²¹ Jeho úlohou je pomôcť prevažne osamelým, mladým rodinám, ktoré sa ocitli v ťažkostiach, z rôznych príčin. Túto systematickú dobrovoľnícku službu vykonávajú mladí ľudia, ktorí sa na to cítia byť disponovaní. Projekt sa v súčasnosti realizuje v mestách (Nitra, Banská Bystrica, Poprad, Pezinok). Nesie meno po sr. Säre Salkaházy, ako tej ktorá bola citlivá na potreby ľudí okolo seba.

Skúsenosti zo zahraničia

Projekt Ráchel, USA

²¹ ANDRAŠČÍKOVÁ, M.: *Projekt Sára - Odbremeňovacie služby pre rodiny*, Bratislava, 2000, www.rodinabb.sk; porov. JURKO, J.: Charitatívno – sociálny apel dvoch Košičaniek – sv. Alžbety a Bl. Sary Salkaházy. In: LEŠKOVÁ, L.(edit.): *Odkaz sv. Alžbety. Zborník*. Košice : Seminár sv. Karola Boromejského 2007, s. 71-95.

Projekt Ráchel sa zrodil vnútri katolíckej cirkvi. Je však určený všetkým osobám, ktoré sa ocitli v ťažkostiach, nezávisle od ich náboženského presvedčenia. Ženám, ktoré prekonalí umelé ukončenie tehotenstva, či spontánny potrat, ale aj otcom potratených detí, starým rodičom, súrodencom, priateľom a ďalším osobám, ktorých sa potrat dotkol. Je to služba psychologickéj a pastoraľnej starostlivosti po potrate. Táto služba poskytovaná na diecéznej úrovni zahŕňa sieť kňazov, duchovných vodcov a terapeutov so špeciálnou prípravou, ktorí ponúkajú osobnú asistenciu osobám vyrovnávajúcim sa s následkami potratu. Súčasťou služby je poskytnúť dôvernú a kvalifikovanú pomoc každej osobe, ktorá o ňu prejaví záujem.²²

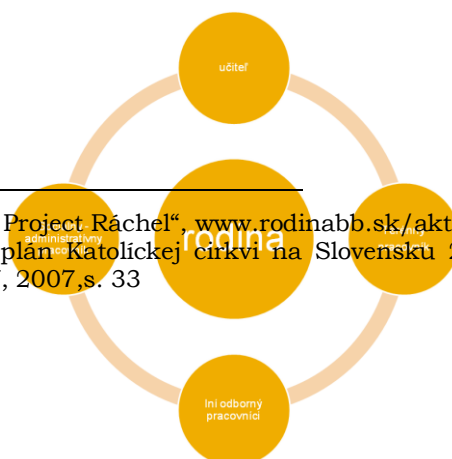
Ďalšou úlohou, ktorá je dôležitá pri podpore rodín je viacrezortná spolupráca. Cirkev má voči rodine predovšetkým pastoračnú úlohu, no práve v nej sa otvára priestor pre dialóg. „V záujme dobra rodín, musí však tiež spolupracovať s ostatnými subjektmi a odpovedať na pozvanie na spoluprácu v oblastiach, ktoré presahujú jej možnosti a kompetencie, vyzývať kompetentných k plneniu ich úloh voči rodine, a postaviť sa na ochranu práv rodiny proti akémukoľvek priamemu ohrozeniu alebo proti takému konaniu, ktoré rodinu ohrozuje svojimi dôsledkami.“²³

Takúto viacrezortnú spoluprácu propaguje aj projekt z Poľska

Centrum pomoci rodine , Kielce, Poľsko

²² Thorn, V. : „Project Ráchel“, www.rodinabb.sk/aktivity, Banská Bystrica, 2006

²³ Pastoračný plán Katolíckej cirkvi na Slovensku 2007 – 2009, „Rodina ako prioritná pastoračná skupina“, SSV, 2007, s. 33

Ide o preventívny program na podporu rodiny, ktorá sa z akéhokoľvek dôvodu nachádza v ťažkostiach. Cieľom tohto projektu je urobiť ľudí citlivých na potreby tých druhých a tým predísť väčším problémom a konfliktom. Na tomto poli máme ešte veľké nedostatky, ale dobrým modelom, by mohla byť účinná spolupráca rezortov v meste Kielce v Poľsku. „Ide o interdisciplinárny systém, v ktorom sú zoskupené kompetencie tých inštitúcií a subjektov, ktoré sa bezprostredne dotýkajú dieťaťa a jeho rodiny (škola – školský pedagóg, centrá zdravia – lekár, zdravotná sestra, centrá pomoci, súdy vrátane súdnych kurátorov, pedagogicko-psychologické poradne, neštátne subjekty...)“.²⁴

Silným fenoménom, ktorý v Kielcach zaznieva v transformovanom systéme starostlivosti o rodinu a dieťa, je ochrana detstva a jeho pokoja, nie však v proklamatívnej rovine, ale v rovine praktických služieb. Národné a lokálne programy predchádzania alkoholizmu v rodine a predchádzania násilia v rodine veľmi jasne posilňujú včasné rozpoznanie problému, poradenstvo a terapiu pre všetkých členov rodiny a medzi sektorové prepojenia. Centrum pomoci rodine koordinuje všetkých zainteresovaných odborníkov a dobrovoľníkov, aby sa zabezpečila čo najkvalitnejšia pomoc v ich prirodzenom prostredí.²⁵

Záver

Pozreli sme sa na rodinu dneška a poukázali na niektoré javy, ktoré ju veľmi ovplyvňujú napriek tomu, že si to ani neuvedomuje. Poukázaním na tieto skutočnosti sme chceli vyzdvihnúť potrebu starostlivosti o rodinu inou formou, ako to bolo doteraz. Mnohé okolnosti sa menia a teda aj prístup k rodine potrebuje nabráť nový smer, ktorý posilní rodinu v jej domácom prostredí, pomôže jej objaviť zmysel a krásu rodinného

²⁴ ŽILINČÍKOVÁ D.: „Správa o systéme profylaktiky, krízovej intervencie a podpory rodinám v kríze v meste a okrese Kielce (Poľsko)“, 2007, s.5

²⁵ Tamtiež

života napriek všetkým problémom a starostiam, aby sa tak rodina naozaj stala tým, čím má byť.

„Rodina je tou bunkou, v ktorej sa dnes tvoria základné vzťahy ľudskej bytosti, tie medzi mužom a ženou, medzi rodičmi a deťmi, medzi rozdielnymi jedincami.“ – týmito slovami uviedol VI. svetové stretnutie rodín v Mexiku predseda Pápežskej rady pre rodinu, kardinál Ennio Antonelli

Citlivosť a vnímavosť pre potreby iných, spojená s osobnou angažovanosťou a spoluprácou s ostatnými subjektmi, je práve to, čo potrebuje znovu objaviť dnešná doba.

Zoznam použitej literatúry

ANDRAŠČÍKOVÁ, M.: *Projekt Sára - Odbremeňovacie služby pre rodiny*. Bratislava 2000, www.rodinabb.sk

BAKOŠOVÁ, K.: *Demografické dôsledky legalizácie potratov*. 2007. <http://www.forumzivota.sk/index.php?page=25&type=news&id=26&method=main&art=76>

Krajská správa štatistického úradu SR v Košiciach http://www.kosice.sk/clanok.asp?file=info_basic_demograf.htm

JURKO, J.: Fenomén komunikácie – predpoklad kvality života. In: ONDOVČÁK, J.-UHÁL, M.(edit.): *Spirituálno-sociálne zázemie ľudskej existencie a jej dôstojnosť*. Zborník. Brno : Cesta 2007.

JURKO, J.: Aspekty sociálneho učenia Cirkvi podľa Katechizmu katolíckej Cirkvi. In: KATRIŇÁK, F.(edit.): *Človek v núdzi*. Zborník. Košice : Seminár sv. Karola Boromejského 2007.

JURKO, J.: Bl. Sára Salkaházi – výzva k angažovanosti kresťana v sociálnej sfére. In: KATRIŇÁK, F.(edit.): *Človek v núdzi*. Zborník. Košice : Seminár sv. Karola Boromejského 2007.

JURKO, J.: Charitatívno – sociálny apel dvoch Košičaniek – sv. Alžbety a Bl. Sary Salkaházi. In: LEŠKOVÁ, L.(edit.): *Odkaz sv. Alžbety*. Zborník. Košice : Seminár sv. Karola Boromejského 2007.

JURKO, J.: Svätci a svätosť vo svetle dokumentov Druhého vatikánskeho koncilu. In: SIENKIEWICZ, E.(edit.): *Studia Koszalinско-Kolobrzieskie 12*. Zborník. Koszalin : FENIKS 2007.

LEŠKOVÁ, L. – BAŠISTOVÁ, A.: Osamelé matky a ich boj o získanie miesta v spoločnosti. In: *Verba theologica*. Roč. VI. (2007), č. 2.

LEŠKOVÁ, L.: Význam duchovného života v živote starého človeka. In: Uhál, M. (edit.): *Teológia a sociálne otázky*. Zborník. Brno : Cesta 2008.

Liturgia blahorečenia božej služobnice sociálnej sestry Sára Salkaházy, Debrecen, 2006.

Pastoračný plán Katolíckej cirkvi na Slovensku 2007 – 2009, „Rodina ako prioritná pastoračná skupina“, SSV, 2007

Situačná analýza mesta Košice, Aktualizácia PHSR – júl 2008, http://www.kosice.sk/static/prilohy/phsr/Priloha_A_Situacna_a_nalyza_PHSR_Kosice.pdf

THORN, V. : „*Project Rachel*“, www.rodinabb.sk/aktivity, Banská Bystrica, 2006

UHÁL, M.: Ján Pavol II. mládeži nového tisícročia: Strata citlivosti na hriech – dôvod oslabenia transcencie ľudského života, In: STANČEK, Ľ. (ed): *Ján Pavol II. a mládež*, zborník, KU Ružomberok 2006.

SZANISZLÓ, I.-M. OP: Dekalogische spezielle Moraltheologie II. Ausgewählte Gebote. *Úvod do špeciálnej katolíckej morálnej teológie podľa desatora Božích prikázaní II*. Vybrané prikázania. Neckenmarkt 2009.

UHÁL, M. Pozitivní diskriminace žen, In: SMUTEK, M. – KAPPL, M. (ed): *Proměny klienta služeb sociální práce*, zborník, Hradec Králové Gaudeamus 2006.

ZÁBORSKÁ, A. : „*Rodina– učiteľka ľudských a kresťanských hodnôt v politike a v zákonodarstve*“, <http://www.radiovaticana.org/slo/Articolo.asp?c=260447>

ŽILINČÍKOVÁ, D.: „*Správa o systéme profylaktiky, krízovej intervencie a podpory rodinám v kríze v meste a okrese Kielce (Poľsko)*“, 2007.

Údaje o autorke

Mgr. sr. Marta Andraščíková, SSS

je sestrou Spoločnosti sociálnych sestier. Pracuje v Diecéznom pastoračnom centre pre rodinu Banskobystrickej diecézy ako sociálny poradca. Koordinuje Projekt Sára, odbremeňovacie služby pre rodinu. Má dlhodobé skúsenosti práce s ľuďmi závislými na psychotropných látkach a ich rodinami.

ÚLOHA RODINY PRI LÔŽKU TRPIACEHO - SLOVAMI SESTRY SÁRY: „CESTA LÁSKY...“.

Mária Paceková

„Napriek tomu, že nešetříme prostriedkami k fyzickému uzdraveniu chorých, stáva sa, že čas venovaný návštevám a poskytovaníu úľavy ľuďom ležiacim na lôžku utrpenia považujeme za stratený“. (Ján Pavol II)

Utrpenie niekedy radikálne mení doterajší život človeka a často má za následok zmenu jeho hodnôt.¹ Svedectvo mnohých ľudí, ktorí prešli ťažkými životnými skúškami a predsa neprežívajú život ako prehru, stratu, pád do nezmyselnosti, nám ukazuje, že prekonávanie ťažkostí, prekonávanie bolesti telesných aj duševných môže znamenať naplnený život a rast, v nich človek nachádza zmysel. Utrpenie i bolesť je veľkým tajomstvom, ktoré sa nedá úplne poznať.²

Skúsme sa zamyslieť nad slovami sr. Sára, v ktorých hovorí o utrpení. Čo pre ňu utrpenie znamená? Ako ho prežíva, ako ho prijíma? Ako utrpenie mení jej život?

Sr. Sára: „...Áno, túžim po utrpení, ale keď príde, bojím sa ho. Chcela by som trpieť podľa svojich predstáv, nie podľa vôle Pána Boha. Teda tu priniesť radikálnu zmenu! Prijat' každé utrpenie! Nech je akékoľvek: choroba, neúspech,... všetko, čo nie je pre mňa dobré, čo ma bolí, chýba alebo ma hnevá, môže byť utrpením, ktoré ma očisťuje, ešte viac ma približuje k Bohu!... Možno ma Boh privedie celkom inde, tam, kam netúžim, to je jedno. Deo gratias

¹ Porov: DOBRÍKOVÁ-PORUBČANOVÁ P.: *Nevyliečiteľne chorí v súčasnosti. Význam paliatívnej starostlivosti*. Trnava : Spolok sv. Vojtecha 2005, s. 98; porov. JURKO, J.: *Hodnotový systém z odkazu Jána Pavla II.* In: LOKŠOVÁ, I.-JABLONSKÝ, T.-DEMO, M.(edit.): *Výchova k hodnotám v škole a v rodine*. Ružomberok : Ústav pedagogických vied 2006, s. 116-118.

² Porov: DOBRÍKOVÁ-PORUBČANOVÁ P.: *Nevyliečiteľne chorí v súčasnosti. Význam paliatívnej starostlivosti*. Trnava : Spolok sv. Vojtecha 2005, s. 98; porov. JURKO, J.: *Človek pred tajomstvom života a smrti*. In: ONDOVČÁK, J.-UHÁL, M.(edit.): *Spirituálno-sociálne zázemie ľudskej existencie a jej dôstojnosť*. Zborník. Brno : Cesta 2007, s. 128-133.

za všetko! Rob so mnou čo chceš, sladký Ježišu, len ma od seba neodlúč, hoci si to zaslúžim!...“

Kto z ľudí by si vybral utrpenie, chorobu? A predsa prichádzajú do života takmer každého človeka. Menia naše životy, naše plány... Je to Božia vôľa? Môže utrpenie, akým je choroba, priniesť niečo pozitívne?

A odpoveďou môžu byť opäť slová sr. Sára:

Sr. Sára: „... Môj drahý, drahý Ježišu! Ako veľmi sa zmenil môj život kvôli tvojej vôli. Mohla by som takto žiť, mohla by som sa priblížiť k Tebe, keby si to nebol chcel? Keby si nebol zasahoval do všetkého, do môjho života?...“

Sr. Sára: „... Kam ma vezmeš, tam ťa chcem nasledovať. S radosťou, šťastne, ochotne, slobodne. Prelom moju vôľu! Nech vládne vo mne Tvoja vôľa! Nechcem plánovať. Nechcem vopred nič maľovať... Len raz to pripomeniem, čo by som chcela ja... Nech sa splní vo mne a skrze mňa Tvoja vôľa. Nech je to hocijako ťažké, chcem milovať Tvoju vôľu, skláňať sa Tvojej vôli! Jednota vôle s Tebou, môj snúbenec, moja Láska!...“

Sr. Sára: „...Teraz som tu znova, aby som odišla, pretože ťa milujem a cítim Tvoje volanie. Do ďalekého, cudzieho sveta, do neistoty. Ty vieš najlepšie, ako ma bolí srdce, keď mám opustiť svoju vlasť, rodnú zem a matku. Mám tu nechať mojich milovaných uprostred neistoty sveta, nenávisť, vojny a bezbožnosti. Ty buď so mnou. Ty buď mojou jedinou odmenou. Tebe odovzdám mojich drahých, chráň ich, stráž ich a podporuj! Amen.“

Človek v chorobe sa vnára do ďalekého, cudzieho sveta, do neistoty... Opúšťa s bolesťou svojich milovaných... uprostred neistoty...

Kresťanský pohľad neglorifikuje bolesť a utrpenie, neodmieta ho však za každú cenu a nachádza zmysel aj v utrpení.³ Človek, ktorý nemôže pracovať tak, ako bol zvyknutý, môže ešte milovať.⁴ Môže tiež obdivovať krásu umenia a prírody.

³ Porov: DOBRÍKOVÁ-PORUBČANOVÁ P.: *Nevyliečiteľne chorí v súčasnosti. Význam paliatívnej starostlivosti*. Trnava : Spolok sv. Vojtecha 2005, s. 98.

⁴ Porov. SZANISZLÓ, I.-M. OP: *Dekalogische spezielle Moraltheologie I. Göttliche Tugenden. Úvod do špeciálnej katolíckej morálnej teológie podľa desatora Božích prikázaní I. Božské čnosti*. Neckenmarkt 2008, s. 131.

Svoju lásku alebo obdiv môže dať najavo. Možno na to ani nikdy nemal čas. Toto sú hodnoty vyššieho rádu než hmotné hodnoty, ktoré vytváral predtým. Je dobré mať toto poznanie, pretože ak chceme pracovať s ťažko chorými, mali by sme im dať príležitosť na vytváranie týchto tzv. zážitkových hodnôt.⁵

Existujú však ešte vyššie hodnoty než sú zážitkové hodnoty.⁶ Ich realizácia spočíva v tom, ako sa človek postaví k obmedzeniam, ktoré mu život priniesol. Hoci má tento človek obmedzené možnosti, otvára sa mu nová špecifická ríša hodnôt, ríša najvyšších hodnôt (podľa logoterapie). Tak aj existencia, ktorá je ochudobnená o tvorivé a zážitkové hodnoty, má stále možnosť realizovať hodnoty, ktoré nazývame postojové hodnoty. Tieto hodnoty sa týkajú toho, aký postoj človek zaujme pri stretnutí sa s niečím nezmeniteľným. Ide o to, ako vníma svoju situáciu, či so zúrivosťou alebo kľudne, hrdinsky alebo s nárekom, dávajúc tak ostatným dobrý alebo odstrašujúci príklad.⁷

Najtypickejšou príležitosťou na uskutočňovanie postojových hodnôt je ľudské utrpenie.⁸

Ukazuje sa, že život človeka má svoj zmysel až do konca. Človek pokiaľ dýcha, pokiaľ je pri vedomí, nesie zodpovednosť voči hodnotám, i keď sú to niekedy iba hodnoty postoja. „Pokiaľ má vedomie, má zodpovednosť. Jeho povinnosť realizovať hodnoty ho neopúšťa do posledného okamihu jeho existencie“.⁹

Ak chceme realizovať postojové hodnoty, potrebujeme schopnosť znášať utrpenie. Túto schopnosť človek nemá od narodenia, musí ju nadobudnúť počas svojho života, to znamená, že sa musí učiť trpieť. Dôležité je,

⁵ Porov: DOBRÍKOVÁ-PORUBČANOVÁ P.: *Nevyliečiteľne chorí v súčasnosti*. Význam paliatívnej starostlivosti. Trnava : Spolok sv. Vojtecha 2005, s. 99.

⁶ Porov. SZANISZLÓ, I.-M. OP: *Úvod do základnej katolíckej morálnej teológie I. Teologická štúdia*. Košice 2008, s. 157.

⁷ Porov: DOBRÍKOVÁ-PORUBČANOVÁ P.: *Nevyliečiteľne chorí v súčasnosti*. Význam paliatívnej starostlivosti. Trnava : Spolok sv. Vojtecha 2005, s. 99; porov. JURKO, J.: *Budme neodkloniteľní od nádeje Evanjelia*. Kapušany : Bens 2004, s. 57-69.

⁸ Porov. SZANISZLÓ, I.-M. OP: *Fundamentalmoral. Úvod do základnej katolíckej morálnej teológie II. Teologická štúdia*. Neckenmarkt 2007, s. 134.

⁹ Porov: DOBRÍKOVÁ-PORUBČANOVÁ P.: *Nevyliečiteľne chorí v súčasnosti*. Význam paliatívnej starostlivosti. Trnava : Spolok sv. Vojtecha 2005, s. 99.

že už nadobudnutie schopnosti trpieť je aktom formovania samého seba.¹⁰

To, aký prístup človek k svojmu utrpeniu zaujme, záleží aj na celkovom myslení a nazeraní na chorobu, utrpenie a smrť v danej spoločnosti. Povrchnosť zmýšľania, nevšimanie si základných otázok života a tabuizovanie starnutia, choroby a smrti v našej dobe vyplýva okrem iného aj z prehnaného individualizmu. Deň sa neprežíva v spoločenstve, ale je individuálne rozdrobený do mnohých rôznych činností. Dôsledkom toho je, že vážne udalosti, ako je narodenie, choroba, starnutie, alebo zomieranie sa neprežívajú s druhými. Prežíva ich iba ten, koho sa to dotýka a to je veľmi smutné. Mali by sme si uvedomiť, že tak ako má zmysel život, má zmysel aj utrpenie a smrť.

Schopnosť nachádzať zmysel utrpenia závisí od celkového hľadania zmyslu života. Práve v utrpení táto schopnosť vrcholí. Tu sa odhaľuje krehkosť ľudskej existencie. Choroba má rôznym spôsobom, v rôznej miere osobný charakter a je príležitosťou na kontempláciu a na hľadanie sebazpoznania.

Človek sa utrpením stáva vnímavejším. Rozmýšľa o živote v úplne inom zmysle. Zistí, že videl hlavne hodnotu úspechu a zabudol vidieť úspech v pravých hodnotách.

Pretrpená skúsenosť niekedy urobí človeka citlivejším na problémy iných, naučí ho byť zdrojom porozumenia a nástrojom empatie.

Reakcie jednotlivých ľudí na ťažké životné situácie sú rôzne. Závisia na množstve vonkajších okolností, na doterajších skúsenostiach a osobnosti jednotlivca. Určité zákonitosti však tu sú.¹¹

V tejto súvislosti je najčastejšie akceptované členenie fáz vyrovnávania sa so smrťou podľa dr. Elisabeth Kübler- Rossovej, ktorá rozlišuje päť fáz zomierania:

¹⁰ Porov: DOBRÍKOVÁ-PORUBČANOVÁ P.: *Nevyliečiteľne chorí v súčasnosti*. Význam paliatívnej starostlivosti. Trnava : Spolok sv. Vojtecha 2005, s. 100.

¹¹ Porov: DOBRÍKOVÁ-PORUBČANOVÁ P.: *Nevyliečiteľne chorí v súčasnosti*. Význam paliatívnej starostlivosti. Trnava : Spolok sv. Vojtecha 2005, s. 27.

Prvá fáza je fáza negácie, kedy pacient popiera svoju vážnu chorobu. V tejto fáze je dôležité nadviazať s pacientom kontakt a získať si jeho dôveru.¹²

Druhá fáza sa prejavuje hnevom a vzburou. Pacient je pobúrený nespravodlivosťou jeho ochorenia a cíti zlosť na blízkych a rodinných príslušníkov, na zdravotníkov. Tí, ktorí sú terčom hnevu, by sa nemali pohoršovať a brať to osobne. Táto fáza sa označuje aj obdobím agresie.

V tretej fáze človek vyjednáva a je ochotný splniť čokoľvek, len aby sa vyliečil. Vyjednáva s Bohom, snaží sa nájsť nejakého liečiteľa, ktorý mu pomôže.¹³

Vo fáze smútku a depresie sa príchod smrti stáva stále jasnejší a dolieha na zomierajúceho. Chorý sa lúči so svojím životom, má starosť o osud svojich blízkych, obáva sa samoty, bolesti. Je to fáza psychického utrpenia.

Konečná fáza je fáza zmierenia. Pacient je vyrovnaný so svojou chorobou i so smrťou. Tu už stačí iba mlčanlivá ľudská prítomnosť, byť pri pacientovi, držať ho za ruku, prípadne mu utrieť slzu. V tomto období viac ako pacient potrebuje pomoc jeho rodina.¹⁴

Je potrebné uvedomiť si, že uvedenými fázami neprechádza len pacient, ale aj jeho najbližší. Tí trpia spolu s ním, naviac sa od nich očakáva niekedy až nadľudský výkon. Preto musí byť niekde rozumná hranica. V niečom je rodina chorého nezastupiteľná, ale v niečom zastupiteľná je. A musí mať možnosť si odpočinúť a nabráť dych. Už to samo o sebe je dostatočným dôvodom k tomu, aby sa do sprevádzania chorých zapojilo aj širšie okolie chorého. Napr. v hospicioch hovoríme v tejto súvislosti o dobrovoľníkoch. Nemala by sa nechať zahanbiť ani farnosť alebo zbor, ku ktorému napríklad chorý patrí. Niekedy zdanlivé drobnosti ako je obstaranie nákupu, postráženie detí,

¹² Porov: DOBRÍKOVÁ-PORUBČANOVÁ P.: *Nevyliečiteľne chorí v súčasnosti*. Význam paliatívnej starostlivosti. Trnava : Spolok sv. Vojtecha 2005, s. 64.

¹³ Porov: DOBRÍKOVÁ-PORUBČANOVÁ P.: *Nevyliečiteľne chorí v súčasnosti*. Význam paliatívnej starostlivosti. Trnava : Spolok sv. Vojtecha 2005, s. 64.

¹⁴ Porov: DOBRÍKOVÁ-PORUBČANOVÁ P.: *Nevyliečiteľne chorí v súčasnosti*. Význam paliatívnej starostlivosti. Trnava : Spolok sv. Vojtecha 2005, s. 65.

odvoz autom alebo len pobyt s chorým, môže byť veľkou pomocou v rodine.¹⁵

Ďalej je potrebné vedieť, že tieto fázy, aj keď sú zoradené za sebou tak, ako obvykle prichádzajú, nemusia vždy zachovávať tento sled. Naopak, často sa niektoré z nich opakovane vracajú a striedajú a môžu sa i dve alebo tri, niekedy i v jednom dni, prelínať. Nie sú rovnako dlhé a môže sa stať, že niektorá chýba. Nemalo by nás to prekvapiť. Stačí si uvedomiť, že každý človek je iný.

Pacient a jeho blízki môžu jednotlivé fázy prežívať s časovým posunom. Ak pacient už dosiahol štádium zmierenia, zatiaľ čo jeho okolie ešte stále prežíva fázu vyjednávania, môže mu to byť na škodu. Aj keď to nie je ľahké, mala by sa v takom prípade rodina snažiť čo najskôr s chorým vyrovnať krok. Niekedy to však proste nezvládne a nie je nutné sa za to hanbiť. Je to ľudské. V tom prípade ale tým viac potrebuje rodina aj chorý niekoho ďalšieho, kto sa ujme role sprevádzajúceho. Môže ním byť duchovný, niekto z priateľov...¹⁶

Sinclair Lewis: „Ak sa rozdelíte s niekým o svoju radosť, zdvojnásobí sa, ak sa rozdelíte o smútok, stane sa polovičným“.

John Killinger: „Každý z nás si praje mať niekoho kto by ho vypočul, komu by sa mohol vyrozprávať.“

Dietrich Bonhoeffer: „Počúvanie môže niekedy viac poslúžiť ako hovorenie. Láska začína ochotou počúvať.“

Pri sprevádzaní ťažko chorých a umierajúcich pacientov je vziať do úvahy niekoľko momentov.

Radost a láska liečia. Blahodarný vplyv radosti a lásky, rovnako ako dôvery v lekára alebo kňaza bol odjakživa človeku známy. Vedel to i múdry kráľ Šalamún: „Radostné srdce hojí rany, ale ubitý duch vysušuje kosti“ (Prísl. 17,22). Nikto nepochybuje o tom, že stres ako negatívna emócia je príčinou mnohých chorôb. Ale že nás pozitívne emócie pred chorobami chránia, prípadne môžu už vzniknutú chorobu zlepšiť, niekedy

¹⁵ porov. JURKO, J.: Osoba v dokumentoch Druhého vatikánskeho kocilu. In: *VERBA THEOLOGICA*, roč. VI(2007), č.2, s. 62-65.

¹⁶ SVATOŠOVÁ, M.: *Hospice a umění doprovázet*. ECCE HOMO : Praha 1995.

i vyliečiť, to už vie málokto. Láska, nádej, smiech a zmysel pre humor sú dobre známym zdrojom síl.

Všetky súvisia s pozitívnymi emóciami, predovšetkým s radosťou. Vždy ide o kombináciu pozitívnych emócií vrodenných a získaných. K vrodenným patrí prežitie telesného kontaktu, ktorý má pôvod v tesnom spojení plodu a matky. Človeku, ktorý sa nachádza v ťažkostiach, môže ľudský dotyk dodať nádej a silu.¹⁷

Láskavý dotyk chorého blízkou osobou má hlboký zmysel.

Nikdy nebrať nádej. Nádej je k životu nutná rovnako ako jej dve rodné sestry, viera a láska.

Posilňovať nádej v chorom vôbec neznamená, že mu musíme klamať. Naopak, klamstvom sa pripravíme skôr alebo neskôr o dôveru pacienta, a jeho možno i o poslednú nádej. Láskou podložená úprimnosť a opravdivosť nikoho nezraní a chorí ju ocenia. Na začiatku nevyliciteľného ochorenia rodina, blízki i pacient úprimne zdieľajú nádej dlhodobú, spojenú s liečbou, ošetrovaním a predĺžením života.

Dúfať znamená vidieť pred sebou možnosť. Možnosť ďalšieho kroku. A ak nie je nádej na uzdravenie, je nutné taktikou malých krokov a drobných splniteľných cieľov chorého držať nad vodou. V každom človeku je kdesi v hĺbke nevyvrátiteľne zakorenená túžba po nesmrteľnosti.¹⁸ Viera vo večný život v plnosti je vždy pre veriaceho človeka nenahraditeľnou nádejou. Pokiaľ s chorým takú nádej človek zdieľa, nemal by sa ostýchať o tom s ním hovoriť. Nikdy by sme nemali povedať, že situácia je beznádejná. Môžeme po pravde priznať, že je to vážne alebo ťažké. Rozdiel je v tom, že dôraz je na obtiažnosti, v žiadnom prípade nie na beznádeji.¹⁹ A keď sa zdá alebo aj je z ľudského hľadiska už všetko beznádejné, je tu predsa Boh, v ktorom máme vždy nádej, v ktorého láskavom náručí môžeme spočinúť nech sme akýkoľvek

¹⁷ SVATOŠOVÁ, M.: *Hospice a umění doprovázet*. ECCE HOMO : Praha 1995; porov. UHÁL, M.: *Modlitebná knížka do nemocnice a pre dlhodobo chorých*, TypoPress Košice 2003. s. 3-4.

¹⁸ Porov. SZANISZLÓ, I.-M. OP: *Dekalogische spezielle Moraltheologie I. Göttliche Tugenden. Úvod do špeciálnej katolíckej morálnej teológie podľa desatora Božích prikázaní I. Božské čnosti*. Neckenmarkt 2008, s. 131.

¹⁹ SVATOŠOVÁ, M.: *Hospice a umění doprovázet*. ECCE HOMO : Praha 1995; porov. JURKO, J.: *Tendencie religijne w prądach globalizacyjnych*. In: ZASEPA, T.(edit.): *Wartości w mediach. Praca zbiorowa*. Lublin : Norbertinum 2005, s. 53-59.

hriešni, úbohí... Sv. Pavol píše: „ani oko nevidelo, ani ucho nepočulo, ani do ľudského srdca nevstúpilo, čo Boh pripravil tým, ktorí ho milujú“ (1 Kor. 2,9)

Chorobu prijímať ako príležitosť. Väčšina ľudí, pokiaľ by si mohla vybrať, by si priala zomrieť čo najneskôr, ale hlavne čo najrýchlejšie a pokiaľ možno v spánku. Aj keď je to názor väčšiny, je možné mu oponovať. Dlhšia choroba totiž často máva aj svoju veľmi významnú pozitívnu stránku. Býva veľkou príležitosťou, a to nielen pre chorého, ale aj pre celé jeho okolie. Vážne ochorenie spravidla vedie človeka k prehodnoteniu jeho doterajšieho rebríčka hodnôt. Ak je táto príležitosť správne pochopená a záručená, môže byť choroba tým najplodnejším a najcennejším úsekom života. Stále ešte nie je neskoro.

„O zmysluplnosti života rozhodujú jeho vrcholné body a jediný okamžik môže dať späť zmysel celému životu,“ hovorí Frankl. Tá možnosť zostáva aj vtedy, keď je chorý odkázaný na ošetrovanie druhou osobou. Aj keď už nemôže pracovať, ako bol zvyknutý, môže milovať. A môže to dať najavo. Existuje však aj ďalšia kategória hodnôt, ktorá je ešte vyššieho rádu, a to sú hodnoty postojové. Človek môže napr. odpustiť krivdy a tiež to dať zreteľne najavo. A práve toto môže byť v jeho živote tým vrcholným bodom, ktorý dá späť zmysel celému predchádzajúcemu životu.²⁰

A slová sr. Sára o odpustení:

Sr. Sára: „...v súvislosti so starými vecami niekedy mám ťažké srdce na niekoho. Zabudnúť na všetko. Zmieriť sa v srdci s každým, odpúšťať všetko aj vtedy, keď vidím, že mi naozaj chceli zle. Odpustiť všetko. Modliť sa za tých, ktorí mi spôsobili bolesť. Modliť sa za milosť zabudnutia!“

Na záver opakujúce sa slová nádeje: a keď sa zdá alebo aj je z ľudského hľadiska už všetko beznádejné, je tu predsa Boh, v ktorom máme vždy nádej.

Sr. Sára: „...Kristus ma vždy zdvihne! Nedovolí, aby som zahynula! Miluje ma tak, že príde za mnou všade! Zachráni ma!

Kristus ma miluje tak, že všade príde za mnou!“

²⁰ SVATOŠOVÁ, M.: *Hospice a umění doprovázet. ECCE HOMO* : Praha 1995.

Sr. Sára: „...Utrpenie neznamená tmu a zarmútenosť. Ba opravdivý kresťanský duch je veselý a plný radosti. Od toho miesta, kde prežívame utrpenie, nie je ďaleko miesto nášho zmŕtvychvstania.“

*Ešte jeden klad je možné v tomto
fakte obmedzenosti dĺžky nášho života vidieť.
Je to určité upozornenie - "memento":
"Každý okamih života je vzácny a neopakovateľný!"
Je to upozornenie na to, že je potrebné múdro
rozhodovať o tom, čo mám teraz urobiť,
lebo táto chvíľa je jedinečná - a nikdy viac
sa už opakovať nebude. Čo môžem urobiť
práve teraz - v tejto chvíli - to možno nebudem
už nikdy môcť urobiť. Ak nám utečie
vhodná chvíľa, už nikdy sa podobná
situácia nevyskytne.*

Jaro Křivohlavý

Tí, čo zomierajúceho sprevádzajú, robia z kresťanského pohľadu obrovskú vec. Idú s chorým až po okamih, od ktorého sa musí zomierajúci uberať svojou cestou sám. Pri zomierajúcom chcú zotrvať a držať ho za ruku dovtedy, kým sa k mŕtvemu z druhého brehu nenačiahne veľká a silná „Božia ruka“. Sprevádzajúci držia zomierajúceho za ruku v čase, keď títo robia veľký krok nad priepasťou, to znamená keď transcendentujú svoj ukončený život.²¹

Zoznam použitej literatúry

DOBŘÍKOVÁ-PORUBČANOVÁ, P.: *Nevyliečiteľne chorí v súčasnosti*. Význam paliatívnej starostlivosti. Spolok sv. Vojtecha : Trnava 2005.

JURKO, J.: Osoba v dokumentoch Druhého vatikánskeho koncilu. In: VERBA THEOLOGICA, roč. VI(2007).

²¹ DOBŘÍKOVÁ-PORUBČANOVÁ, P.: *Nevyliečiteľne chorí v súčasnosti*. Význam paliatívnej starostlivosti. Spolok sv. Vojtecha : Trnava 2005, 186.

JURKO, J.: *Bud'me neodkloniteľní od nádeje Evanjelia*. Kapušany : Bens 2004.

JURKO, J.: Hodnotový systém z odkazu Jána Pavla II. In: LOKŠOVÁ, I.-JABLONSKÝ, T.-DEMO, M.(edit.): *Výchova k hodnotám v škole a v rodine*. Ružomberok : Ústav pedagogických vied 2006.

JURKO, J.: Človek pred tajomstvom života a smrti. In: ONDOVČÁK, J.-UHÁL, M.(edit.): *Spirituálno-sociálne zázemie ľudskej existencie a jej dôstojnosť*. Zborník. Brno : Cesta 2007.

JURKO, J.: Tendencie religijne w prądach globalizacyjnych. In: ZASEPA, T.(edit.): *Wartości w mediach. Praca zbiorowa*. Lublin : Norbertinum 2005.

SZANISZLÓ, I.-M. OP: *Dekalogische spezielle Moraltheologie I. Göttliche Tugenden. Úvod do špeciálnej katolíckej morálnej teológie podľa desatora Božích prikázaní I. Božské čnosti*. Neckenmarkt 2008, s. 131.

SZANISZLÓ, I.-M. OP: *Úvod do základnej katolíckej morálnej teológie I. Teologická štúdia*. Košice 2008.

SZANISZLÓ, I.-M. OP: *Fundamental moral. Úvod do základnej katolíckej morálnej teológie II. Teologická štúdia*. Neckenmarkt 2007.

SZANISZLÓ, I.-M. OP: *Dekalogische spezielle Moraltheologie I. Göttliche Tugenden. Úvod do špeciálnej katolíckej morálnej teológie podľa desatora Božích prikázaní I. Božské čnosti*. Neckenmarkt 2008.

SVATOŠOVÁ M.: *Hospice a umění doprovázet. ECCE HOMO* : Praha 1995.

Sväté písmo, 1995. Trnava : SSV 2002.

UHÁL, M.: *Modlitebná knižka do nemocnice a pre dlhodobu chorých*. Košice : TypoPress 2003.

RODINA V KNIHE TOBIÁŠ – PRÍKLAD STAROSTLIVOSTI O STARÝCH A CHORÝCH

Róbert Lapko

Annotation

The Book of Tobit is an apt biblical case study of the aged and their care. The main figure Tobit is examined in detail. He is physically and spiritually afflicted and it is his wife Anna who becomes the chief caregiver as her husband's faculties fail. She is attacked falsely by her spouse, must take outside work, and raise a young child. In other words, she is not so different from modern women. Tobiah and his wife Sarah mirror the responsibilities of today's couples faced with the care of their elderly parents. Old age can be so depressing that the elderly pray for death or, alternatively, a blessed time because God's healing grace blossoms.

Úvod

Kniha Tobiáš formálne a obsahovo patrí k sapienciálnemu literárnemu druhu Svätého písma. Cieľom autora bolo podať vo forme dramatického, umelecky spracovaného fiktívneho deja, napísaného v druhom storočí pred Kr., mravné a náboženské posolstvo na spôsob židovského výkladu a reлектúry Biblie.¹ Záujem autora Knihy Tobiáš bol aj o témy, ktoré rezonujú v dnešnom modernom svete, ako sú téma odchodu z krajiny predkov, asimilácia, miešané manželstvá, staroba, vzťahy medzi politikou a náboženstvom, úloha žien, zjavná neprítomnosť Boha a mienka, že svet je miestom chaosu.²

¹ Porov. J. HERIBAN, *Úvod ku Knihe Tobiáš* in *Sväté písmo Starého i Nového zákona* (Rim: SÚSCM, 1995) 839.

² Porov. JURKO, J.: Realita utrpenia vo finále života Jána Pavla II. In: *Duchovný pastier*, roč. 88, č. 5 (2007), s.382-388.

V príbehu zaznieva viacero otázok dneška: Prečo uvažovať o manželstve, ktoré môže skončiť tragicky, ktoré nevydrží dlho? Čo robiť so strachom z manželstva? Prečo neuvažovať o definitívnom vyriešení osobných problémov samovraždou? Ako sa dá zvládnuť život osamote, s rodinou v cudzej krajine? Ako sa dá žiť v manželstve s nevyliciteľne chorým partnerom? Je možný život mladej rodiny so starými rodičmi? Ako je možné postarať sa o starých rodičov v zhone každodenných povinností? ... Autor príbehu ponúka po viac ako dvetisíc rokoch na ne svoju odpoveď, vyjadrenú prísľubom nášho Boha: „Hľa, ja pošlem pred tebou svojho anjela, aby ťa ochraňoval ... počúvaj jeho hlas“ (Ex 23, 20-21).

Staroba v Biblii

Biblia je *staro – veký* zdroj múdrosti. Ponúka odpovede aj na otázky ohľadom starnutia a starostlivosti o starých a chorých ľudí. Autor Knihy Levitikus nás vyzýva k úcte k starším: „Pred šedivou hlavou vstaň a cti si staršiu osobu“ (Lv 19, 32). Kniha Prísloví nám radí: „Poslúchaj svojho otca, ktorý ti je rodičom, a nepohrdaj svojou matkou na jej staré dni!“ (Prís 23, 22). Ben Sira rozširuje posolstvo: „Synu, zastaň sa v starobe svojho otca a nezarmucuj ho, kým žije; ak slabne na rozume, maj strpenie a nepohrdaj ním, kým si pri sile“ (Sir 3, 14). Pripomína nám: „Nepohrdaj nikým pre jeho starobu: lebo aj my ideme do staroby“ (Sir 8, 7). Staroba môže byť časom veľkej múdrosti: „Vencom pre starcov je bohatá skúsenosť a ich slávou je bázeň pred Pánom“ (Sir 25, 6).³

Kniha Tobiáš nám dáva mnoho príkladov skúseností so starobou a starostlivosťou o starých ľudí. Sám Tóbi nie je mladý, keď začína príbeh. Ako päťdesiatosemročný oslepol (dve aram. verzie z Kumránu hovoria, že bol päťdesiatosemročný, gréc. verzia hovorí, že bol šesťdesiatdvaročný). Jeho manželka Anna sa o neho príkladne starala, pričom musela byť viac-menej rovnako stará. Raguel a Anna boli rodičmi dospelaj dcéry. Dvaja

³ Porov. I. NOWELL, „Aging in the Book of Tobit,” TBT 37 (1999) 75.

mladí ľudia, Tobiáš a Sára sa postarali o svojich rodičov v starobe.

Chorý a starý Tóbi

Tóbiho situácia je prekvapujúco podobná, ako je situácia starých ľudí na začiatku dvadsiateho prvého storočia. Po prvé, Tóbiho zdravotný stav sa nečakane zhoršil. Oslepol pri skutku lásky (2, 9-10) a slepota poznačila celý jeho život. Na začiatku hľadal odbornú pomoc, ale bezúspešne. Povedal: „Chodil som po lekároch, aby ma vyliečili, ale čím viac ma natierali liekmi, tým väčšími sa mi oči zaťahovali škvrnami, až som celkom oslepol“ (2, 10). Od toho momentu jeho zdravie bolo poškodené. Začal sa starať, nemohol pracovať. Zakopával keď chodil (11, 10).

Mával depresie. Viacero vecí poukazuje u neho na depresie: Bol podráždený a podozrievavý. Upodozrieval manželku z krádeže kozliatka, ktoré dostala za svoju prácu navyše. Nebol ochotný vypočuť si jej vysvetlenie a dotkli sa ho aj jej tvrdé slová (2, 11-14). Tóbiho odpoveď Anne prezrádza jeho smútok a ustráchanosť: „So zarmútenou dušou som vzdychal a plakal. A vzlykavo som sa začal modliť“ (3, 1.6). Neskôr odpovedal na Rafaelov pozdrav s pochmúrnou odpoveďou: „Akúže môžem mať ešte radosť?! Som slepý človek a nevidím nebeské svetlo. Žijem v temnotách ako zomrelí, ktorí už nikdy svetlo neužrú. Zaživa som medzi mŕtvymi!“ (5, 10).

Jeho depresia ho vedie k myšlienke na smrť. Tóbi „kráčal po cestách pravdy a konal spravodlivé skutky“ (Tob 1, 3) prinášajúc obety v jeruzalemskom chráme pred odvlečením do zajatia do Ninive a dodržiaval zákony týkajúce sa desiatkov, jedál a pochovávaní mŕtvych Izraelitov. Predsa sa však dostal do zajatia, bol mu skonfiškovaný majetok v Ninive, oslepol po tom, čo pochoval mŕtveho, a bol kruto pokarhaný svojou manželkou. A tak sa „so zarmútenou dušou ... vzlykajúc“ (3, 1) začal modliť. Tóbi prosí (3, 6), aby bol smrťou oslobodený od utrpenia. Hovorí: „Lepšie je pre mňa zomrieť ako žiť“ (3, 6). Chce odísť do „večného príbytku,“ ktorým je šeol, príbytok mŕtvych. Pritom Tóbi, skôr než o vzkriesení a blaženej nesmrteľnosti, myslí na neznámu podobu šeola, ktorej dáva

prednosť pred ďalším utrpením a urážkami na zemi. Pre neho smrť je len nádejou na úľavu.

P. J. Griffin hovorí, že Tóbiho modlitba za smrť ponúka pohľad na charakter Tóbiho. Tóbi sa nepovažuje za perfektného človeka, hovorí o svojej neúmyselnej hriechnosti. Napriek tomu, že volá po spravodlivosti, dobročinnosti a vernosti, pozná svoje ľudské slabosti a pády, ako vraví žalmista: „... veď nik, kým žije, nie je spravodlivý“ (Ž 143, 2). Tóbi hovorí, že Pán má osud človeka v rukách: „Veď koho chce, toho Pán pozdvihne, a koho chce, toho poníži až na dno podsvetia“ (4, 19). Tóbi vyjadruje solidaritu so svojím ľudom, uvádza dôvod, kvôli ktorému sú deti trestané, a tým sú hriechy rodičov. Takto Tóbi nevykladá svoje utrpenie ako svojvoľné, ale ako výsledok osobnej a spoločnej hriechnosti. Tóbi pokladá úctu voči Bohu a svojmu ľudu za hodnotu väčšiu než život. Verí, že Boh počuje modlitby svojho ľudu, a tak po modlitbe za smrť je pripravený zomrieť.⁴

Je si istý, že Boh vypočuje jeho modlitbu, preto si zavola svojho syna Tobiáša, aby mu povedal svoju poslednú vôľu (4, 1-20). Prvá požiadavka sa týka dôstojného pochovania (4, 3). Jeho ďalšou starosťou je finančná situácia. Je pyšným mužom, ktorý nemôže pracovať a je odkázaný na skutky lásky svojich najbližších, na Achikara a potom na svoju manželku, aby mu pomohli postarať sa o rodinu (2, 10-11).

Rozhodol sa poslať svojho syna Tobiáša, aby dostal späť peniaze, ktoré si uložil pred rokmi u Gabaela (4, 2.20-21). Je štedrý, čo sa týka odmeny pre Rafaela, ktorý má sprevádzať jeho syna (5, 10.15-16). Je zaujatý peniazmi. Jeho manželka mu to vyčíta: „Načo sú nám peniaze?! Ony sú iba smetami oproti nášmu synovi! Zaobíšli by sme sa s tým, čo nám dal Pán pre život“ (5, 19-20). Jeho myšlienky, keď sa Tobiáš nevracia dlho späť, poukazujú na to isté: „Možno Gabael zomrel a Tobiášovi nemá kto dať peniaze? A začal sa zarmucovať“ (10, 2-3).

⁴ Porov. GRIFFIN, P. J., *THE THEOLOGY AND FUNCTION OF PRAYER IN THE BOOK OF TOBIT* (WASHINGTON, DC: DISSERTATION, CATHOLIC UNIVERSITY OF AMERICA, 1984), s. 123-124.

Tak ako dnešní starí ľudia, aj on sa trápi pre svoje zdravie a finančné prostriedky. Jeho ustarostenosť ho vedie do chronickej depresie.⁵

Anna, opatrovatel'ka

Anna je opatrovatel'kou svojho manžela Tóbiho. Jej situácia je pozoruhodne podobná dnešným opatrovatel'kám. Cíti zodpovednosť tak za dieťa, ako aj za starca. Musí nájsť spôsob, ako zvládnuť svoje zamestnanie aj opatrovanie.

Pracuje ako spracovateľka vlny. Išlo o „ženskú prácu“ (2, 11). V zamestnaní musela byť dobrá, keďže od zamestnávateľa sa jej dostalo odmeny navyše (2, 12). Bonus z práce sa stal dôvodom hádky v rodine a tvrdého odvrknutia: „Kde sú tvoje skutky milosrdenstva?! Kdeže je tvoje dobré správanie?! Už sa ukázalo, čo z toho máš!“ (2, 14). Tlak v zamestnaní, chorý manžel, dospievajúci chlapec, starosť o domácnosť ... stáli čosi Annu.

Tóbiho snaha uľahčiť si finančné starosti poslaním syna Tobiáša pre uložené peniaze neupokojuje nahnevanosť a ustarostenosť Anny. Plače a nadáva manželovi, že posielala preč jej syna, a obviňuje ho za jeho chamtivosť (5, 18-19). Čas, keď je Tobiáš preč, prináša starosti tak Anne, ako aj Tóbimu. Ona si je istá, že už je mŕtvy. Teraz už obviňuje aj seba samu, že mu dovolila odísť. Nariekala a žalostila za svojim synom: „Beda mi, dieťa moje, svetlo mojich očí, že som ti dovolila odísť! ... Moje dieťa zahynulo. A hneď vybehla pozrieť sa na cestu, ktorou odišiel jej syn. Tak to robila každý deň a nedala sa nikým presvedčiť. Keď zapadlo slnko, vracala sa dnu, žialila celú noc a nespala“ (10, 5-7).

Jej starosť o Tóbiho, či má čo jesť a či môže spať, a starosť o syna spôsobovali, že Anna zanedbávala svoje vlastné zdravie.

Napriek stresu starala sa o uboleného manžela. Nikdy nie je vykreslená bez neho. Keď vidí prichádzať späť svojho syna, hovorí o tom slepému manželovi: „Syn *ti* prichádza!“ (11, 6). Ostala mu

⁵ porov. JURKO, J.: Človek pred tajomstvom života a smrti. In: ONDOVČÁK, J.-UHÁL, M.(edit.): *Spirituálno-sociálne zázemie ľudskej existencie a jej dôstojnosť. Zborník*. Brno : Cesta 2007, s. 128-133.

vernou počas celého jeho dlhého života a zomrela po ňom (14, 12).⁶

Raguel a Edna, rodičia jedinej dcéry

Raguela a Edna mali jediná dcéru a starosť o jej budúcnosť ich trápila. Sedem snúbencov jej zomrelo a keď sa objavil ďalší, Raguel ho ustarostený varoval: „Dal som ju už siedmim mužom z našich bratov a všetci zomreli v tú noc, keď k nej vošli“ (7, 11). Na naliehanie Tobiáša Raguel súhlasil s manželstvom, ale staral sa. Počas svadobnej noci dal nachystať hrob, aby sa susedia nedozvedeli, že je to už ôsmy snúbenec. Až keď slúžka zistila, že sa mu nič nestalo, uspokojil sa, hrob dal zasypať a plánoval hostinu (8, 9-19). Aj Edna sa starala. Keď chystala spálňu pre novomanželov, plakala nad dcérou a prosila o požehnanie pre dcéru (7, 16-17). Obaja sa tešili z Božieho požehnania Tobiáša a Sára. Obaja Tobiáša prijali za svojho syna a vyzvali Sára, aby si ctila rodičov Tobiáša. Modlili sa za svoje deti a dúfali vo vnúčatá (10, 10-14). Manželstvo vyliečilo ich starosti.

Tobiáš a Sára, deti starých rodičov

Tobiáš a Sára sú zodpovední za opateru svojich rodičov. Tobiáš pomáha svojej rodine tak, že ide pre peniaze. Poslúcha svojho otca, že si má za manželku zobrať dievča z príbuzenstva (7, 9-13; porov. 4, 12-13; 6, 16) a tak zabezpečil rodinu do budúcnosti prostredníctvom finančnej zábezpeky (porov. 12, 2) a vnúcat (14, 3). Dôležitou skutočnosťou je aj to, že sa postaral aj o otcovo uzdravenie (11, 11-13). Tobiáš bol oporou pre svojich rodičov, o čo sa mohli oprieť (5, 18). Aj Sára myslela na zdravie a prospech svojho otca. Vo svojom žiali uvažuje o samovražde, ale rozhodla sa neurobiť to, aby tým nerozžialila svojho otca a nezničila jeho povesť (3, 10). Aj ona je poslušnou v otázke manželstva (7, 16-17) a v splnení túžby svojej matky ohľadom vnúcat (porov. 10, 13).

Tobiáš a Sára sa príkladne postarali o svojich rodičov a urobili im pekné úctyhodné pohreby (14, 12-13). Plnili tak

⁶ Porov. I. NOWELL, „Aging in the Book of Tobit,“ *TBT* 37 (1999) 75.

príkaz Prísloví a Ben Siracha ctiť si svojich rodičov aj v ich starobe. Aj Tobiáš a Sára sa dožili svojej staroby (14, 14).⁷

Záver

Kniha Tobiáš ilustruje utrpenie, ale aj požehnanie staroby a opatrovania. V Knihe sa nestretneme s prístupom, že by zaváhalo s opatrovaním starších. Aj v stresových okamihoch Anna, Tobiáš a Sára si zodpovedne splnili svoje povinnosti a konali tak s úctou a láskou. Na konci Knihy Tobiáš starí ľudia sa tešia úcte a prosperite. Prameňom všetkých týchto vecí je Božie požehnanie a duchovná sila postáv príbehu. Na dôveru hlavných postáv Tobiáša a Sary, odpovedá Boh po rokoch vyplnením ich modlitby, ktorú vyriekli na začiatku manželstva vo svadobnú noc: „Zmiluj sa dobrotivo nado mnou a nad ňou, aby sme sa spoločne dožili staroby“ (8, 7).

Zoznam použitej literatúry

FITZMYER, J. A., *Tobit* (CEJL; ed. L. T. Stuckenbruck et al.; Berlin/New York: Walter de Gruyter, 2003).

GRIFFIN, P. J., *The Theology and Function of Prayer in the Book of Tobit* (Washington, DC: Dissertation, Catholic University of America, 1984).

HERIBAN, J., *Úvod ku Knihe Tobiáš* in *Sväté písmo Starého i Nového zákona* (Rím: SÚSCM, 1995).

JURKO, J.: Človek pred tajomstvom života a smrti. In: ONDOVČÁK, J.-UHÁL, M.(edit.): *Spirituálno-sociálne zázemie ľudskej existencie a jej dôstojnosť. Zborník*. Brno : Cesta 2007, s. 128-133.

JURKO, J.: Realita utrpenia vo finále života Jána Pavla II. In: *Duchovný pastier*, roč. 88, č. 5 (2007), s.382-388.

NOWELL, I., „Aging in the Book of Tobit,“ *TBT* 37 (1999).

Údaje o autorovi

Th.D. Róbert Lapko, Ph.D. pracuje ako odborný asistent na katedre historických a biblických vied, TF KUR.

⁷ Porov. I. NOWELL, „Aging in the Book of Tobit,“ *TBT* 37 (1999) 75.

RODINA A ZNOVUZRODENIE EURÓPY

Mária Slivková

Anotácia

Príspevok ukazuje možnosť fungovania každého ľudského spoločenstva, ak si za vzor zoberie štruktúru rodiny, ktorá je spoločenstvom osôb. Štruktúra manželského a rodinného spoločenstva má svoju vonkajšiu a vnútornú formu, rozvoju ktorej je treba venovať náležitú pozornosť, pretože iba v spoločenstve lásky sa môže správne rozvíjať človek ako osoba. V tomto mieste sa príspevok venuje ontológii osoby a to z pohľadu jej vzťahu k spoločenstvu, sledujúc pritom dobro, aké pre ňu plynie zo spoločenstva. Dobro osoby, jej rozvoj a formovanie cez lásku sú dobra, ktoré ľudskej osobe má poskytnúť každé spoločenstvo. Tento cieľ sa očakáva aj od spoločenstva zjednotenej Európy, ktorá ho dosiahne vtedy, ak spoločenstvo národov bude vyznávať a žiť základné ľudské hodnoty.

Annotation

The article explains the possibility of functioning of every human community provided family structure is taken as its pattern as it is the basic community of persons.

The structure of family and matrimonial community has its internal and external form the development of which asks for substantial consideration because only in atmosphere of love a man can develop into a personality in a right way. The article focuses also on ontology of person from taking into consideration its relation to community concentrating on benefits that result from community. Good of a person, its development and formation through love is moral welfare that is provided to a person by each community. This is the aim that is expected also from the community of integrated Europe and it will be achieved after community of nations acknowledges basic human values.

Vychádzajúc z definície rodiny, že je spoločenstvom osôb, sa ten istý aspekt spoločenstva vzťahuje na Európu, ak ju vidíme ako spoločenstvo spoločenstiev.

Každé spoločenstvo má okrem svojej vonkajšej štruktúry aj vnútornú špecifickú formu svojho bytia. Pokiaľ ide o rodinu treba za najvyššiu úroveň života v spoločenstve považovať «*communio personarum*». Ján Pavol II týmto pojmom označuje zjednotenie alebo zväzok osôb, ktorý povstal na fundamente lásky a je oživovaný láskou.⁸ V svojom učení tento termín vysvetľuje v aspekte trinitárnom, kristologickom a ekleziálnom. Analógiou «*komunii*» Otca, Syna a Ducha Svätého je manželstvo a rodina ako zjednotenie osôb v spoločenstve. Aby mohla vzniknúť ich «*komunia*» osôb, je potrebné oprieť sa o autentickú lásku. Mierou tejto lásky je vzájomné obdarovanie sa sebou, čiže pripravenosť dať seba úplne ako osobu a tiež schopnosť prijatia nedeleného daru druhej osoby.⁹ Príklad takej lásky dal Kristus. On dal svoj život, pretože miloval ich do krajnosti.¹⁰ Túto lásku predstavuje zmluva Krista s Cirkvou, na vzor ktorej je sviatostná manželská zmluva. Manželstvo ako «*komunia*» osôb stojí na fundamente nezištného osobného daru lásky a je zásadou utvorenia rodiny zaplánovanej na podobenstvo Božej Komunii Osôb.¹¹

Obraz rodinného spoločenstva je veľmi silne spojený s chápaním osoby v jej ontologickom rozmere. Osoba práve v spoločenstve skusuje, že je jedinečným, neopakovateľným subjektom, vďaka svojmu «*ja*», ktoré sa spĺňa v činoch.¹² Uskutočnené činy majú rovnako telesnú, psychickú, ako aj duchovnú povahu.¹³ Aj osobné «*ja*», ktoré ich uskutočňuje, musí byť v svojej štruktúre telesno-duchovné. Z toho vyniká, že «*ja*»

⁸ FC 18; LR 7

⁹ Porov. SZANISZLÓ, I.-M. OP: *Dekalogische spezielle Moraltheologie II. Ausgewählte Gebote. Úvod do špeciálnej katolíckej morálnej teológie podľa desatora Božích prikázaní II. Vybrané prikázania*. Neckenmarkt 2009, s. 91.

¹⁰ Por. Jn 13, 1.

¹¹ Porov. JURKO, J.: Viera a rodina v náboženstvách pochádzajúcich od Abraháma. In: CSNTOS, L.(edit.): *Rodina v súčasnom svete. Zborník*. Bratislava : Dobrá kniha 2007, s. 19-22.

¹² M. Slivková: *Filozofická koncepcia Karola Wojtyły vzťahu osoby k spoločenstvu*. Brno: Cesta, 2008. s. 246-259.

¹³ Porov. SZANISZLÓ, I.-M. OP: *Úvod do základnej katolíckej morálnej teológie I. Teologická štúdia*. Košice 2008, s. 152.

sa v širokom význame nedá stotožňovať s ľudskou dušou.¹⁴ Vykonané činy sú pre človeka jeho vlastné, pretože ich autorom je osobné «ja». Morálny obličaj človeka dotvárajú jeho vlastné činy, ktoré vo vzťahu k morálnej norme, sú buď dobré alebo zlé. Ich vplyvom sa človek stáva taktiež dobrým alebo zlým. Pod vplyvom tohto tvrdenia treba sa nám zamyslieť, v akých činoch sa človek realizuje a ktoré činy rozvíjajú človeka. Zjednodušujúc celú túto otázku, dá sa povedať, že človeka rozvíja jeho vyššie konanie, predovšetkým poznávacie a žiadostivé. Jedná sa o intelektuálne poznanie, opierajúce sa o empirické a zmyslové poznanie a vyššiu žiadostivosť, čiže skutky, činy lásky. Inými slovami sa dá povedať, že človek sa realizuje ako človek, rozvíja svoje človečenstvo, keď pravdivo pozná a nezištné miluje (miluje dobro pravdivo poznané intelektom). Na tejto ceste človek vzrastá v dokonalosti, čiže svätosti. Vo filozofii tomuto vzrastaniu v dokonalosti zodpovedá výraz rozvíjanie sa v človečenstve alebo tiež sebarealizovanie sa. To znamená, že do značnej miery každý má v svojich «rukách» to, kým sa stane, či a ako sa zrealizuje. Preto je na mieste výzva na neustále navracanie sa a obnovu ducha pre lásku.¹⁵

Práve v skutkoch lásky, v činoch a aktoch lásky sa prejavuje ľudská tvorivosť.¹⁶ Táto tvorivosť vychádza od subjektu, čiže od konkrétneho človeka, ktorý na skutky svojho konania vtláča pečať seba samého a vplyvom vlastného konania sa mení – stáva sa akýmsi. Vedomým a slobodným konaním sa človek realizuje, je na ceste vzrastania v dokonalosti a svätosti. Konaním človeka je každá práca na pretváraní sveta, ktorý mu Boh zveril na spravovanie. Ľudská práca má byť radostnou tvorivosťou,

¹⁴ Por. DEC I.: Jaka wizja człowieka dla nowej Europy. W: Europa, zadanie chrześcijańskie. Red. Aniela Dylus. Warszawa 1998, s. 346.

¹⁵ Porov. JURKO, J.: Hodnotový systém z odkazu Jána Pavla II. In: LOKŠOVÁ, I.-JABLONSKÝ, T.-DEMO, M.(edit.): *Výchova k hodnotám v škole a v rodine*. Ružomberok : Ústav pedagogických vied 2006, s. 116-118

¹⁶ Porov. SZANISZLÓ, I.-M. OP: *Dekalogische spezielle Moraltheologie I. Göttliche Tugenden. Úvod do špeciálnej katolíckej morálnej teológie podľa desatora Božích prikázaní I. Božské čnosti*.Neckenmarkt 2008, s. 131.

v ktorej sa potvrdzuje povolanie človeka k slobode a panovaniu vo viditeľnom svete.¹⁷

Človek dostal povolanie aj k životu v spoločenstve, ktorý vyplýva z potreby ľudskej osoby.¹⁸ Prvé a prirodzené spoločenstvo muža a ženy bolo ustanovené Stvoriteľom, riadi sa Jeho zákonmi a predstavuje základ pre všetky iné formy spoločenstva. Človek, hoci je pánom stvorenia, v spoločenstvo medziľudských vzťahov, hlavne pokiaľ sa jedná o vzťah medzi mužom a ženou, neprejavuje domináciu, ale vzájomné sebadarovanie a službu, ktorá ich robí účastníkmi tajomstva Stvorenia, keď silou zjednotenia medzi sebou a Bohom odovzdávajú život. Tento nový život Boh úplne zveruje ľudskej láske, manželsko-rodčovskej láske. Rodina, zbudovaná na láske a preniknutá láskou, je prostredím, v ktorom každý človek má zažiť, poznať a osvojiť si tú lásku, bez ktorej by nemohol existovať a jeho život by nemal zmysel.¹⁹ Toto sú trvalé a podstatné pravdy o manželstve a rodine a nemôže im odporovať akákoľvek iná „alternatívna teória“.

Zúžene predstavená vnútorná pravda a o manželstve a rodine, je podľa Božieho zámeru zásadou celého medziľudského poriadku a každého ľudského spoločenstva. Jedným z nich je spoločná Európa, ktorá je spoločenstvom spoločenstiev 27-mych národov. Zdá sa, že najvzácnejší je pocit spoločenstva z vonkajšej formy organizácie, lenže Európanom treba praktikovať aj čnosť alebo osobnú vlastnosť spoločenskosti. Ak je táto vlastnosť v rodine dobre rozvinutá, potom sa prejavuje ľudským prostredím, v ktorom existujú základné hodnoty, zakotvené v tom, čo transcendentné. Práve vzťah ku transcendentii umožňuje sformulovať základné práva a povinnosti človeka. V spoločenskom živote vnáša ekonomický, spoločenský a politický poriadok²⁰. Problém tohto poriadku nevyrieši ohraničenie sa len na etické minimum či všeobecný etos, obsah ktorého sa nachádza

¹⁷ Význam a hodnotu práce pre človeka opisuje i L. Lešková. Uvádza, že postupne silnie tlak, aby sa človek stal aktívnym v hľadaní práce a nie len pasívne čakal na je pridelenie, pričom zdôrazňuje, že najväčšou chybou je ľudská pasivita. Porov. LEŠKOVÁ, L.: *Polia sociálnej práce. Vybrané kapitoly I*. Košice : Viena 2009, s. 53-55.

¹⁸ porov. JURKO, J.: Osoba v dokumentoch Druhého vatikánskeho kocilu. In: *VERBA THEOLOGICA*, roč. VI(2007), č.2, s. 62-65.

¹⁹ Por. RM 10 a FC 18.

²⁰ Por. M. SLIVKOVÁ: *Rodzina jako wspólnota w ujęciu Jana Pawła II*. Warszawa: UKSW 2005, s. 342.

v Deklarácii globálneho etosu, ktorý sa v r. 1993 odvážil v Chicagu predložiť Parlament svetových náboženstiev. V Európe iniciatíva pre *Weltprojekt* vyšla od profesora Hansa Künga z Tübingenu, ktorý v svojej programovej práci sa usiluje zdôvodniť nevyhnutnosť etosu pre celé ľudstvo.²¹

Rozvoj a dejiny spoločenstva záležia od toho, ako sú vo všetkých spoločensko-právnych inštitúciách a formách kultúry chápané základné hodnoty rodiny, týkajúce sa jej podstaty a nimi sú: láska, život a svätosť. Táto vnútorná podstata rodiny je a musí byť prijatá ako zásada usporiadania sveta, a to tohto sveta, ktorý Stvoriteľ zveril rodine už v prvom príkaze, aby zaľudnili zem a podmanili si ju (Gn 1, 28). Ján Pavol II to vysvetľuje ako nákaz «humanizácii sveta»²², čo sa uskutočňuje natoľko, nakoľko rodina je vnímaná ako prioritná hodnota, kritérium a cieľ celého civilizačného procesu. Najviac viditeľné je to v oblasti spoločenských práv – civilných a trestných – taktiež v kódexoch práv osoby, v konvenciách a deklaráciách, vyslovujúcich sa za určitý systém hodnôt. Zákony tohto druhu obsahujú hlavne civilizačné myšlienky. Na základe formy zákonodarstva sa dá oklasifikovať, či daná spoločnosť holduje civilizácii života alebo «civilizácii» smrti. Hoci vzrastá vedomie práv rodiny, ktoré musia byť uznávané, jednak aj naďalej v sfére zákonodarstva je nedostatok príslušných zákonov a kódexov, akých si vyžaduje ochrana rodiny. Celý spoločenský a politický život z Božej vôle má slúžiť rodine a podporovať jej povolanie, pretože na rodine spočíva bezprostredná zodpovednosť za najvyššie hodnoty ľudského života.²³ Spoločnosť odvrátená od rodiny stráca zmysel svojej existencie, ba zmieňa základ, na ktorom sa opiera logika zákonodarstva a odôvodnenie vlády a autority. Ak spoločnosť nechráni život, ba dokonca prispieva k jeho zničeniu, okrem toho

²¹ H. KÜNG - K. KUSCHEL (red.): *Erklärung zum Weltethos*. Die Deklaration des Parlaments der Weltreligionen. München-Zürich 1996, s. 9-12. Pozn. V tretej časti Deklarácie sú vymenované elementárne zásady globalného etosu. Mienkou autorov je, že tisícky rokov trvajúce etické a náboženské tradície obsahujú dostatok etických elementov pre ľudí dobrej vôle. Medzi ne patrí zásada: „nerob druhému to, čo je nemilé tebe“; alebo „čo chcete, aby ľudia robili vám, robte to aj vy im“. Por. Deklaráciu, časť III, 1 A-E.

²² Por. LR 13.

²³ porov. JURKO, J.: Človek v núdzi. Človek v rodine. Rodina v núdzi. In: KATRIŇÁK, F.(edit.): *Človek v núdzi. Zborník*. Košice : Seminár sv. Karola Boromejského 2006, s. 271-277.

ak profanuje lásku a sviatosťný charakter rodiny, to privádza k zániku etosu rodiny a v spoločnosti narastá počet vyalienovaných jednotlivcov, neschopných lásky a spoločenskej solidarity, ktorí vyznávajú jedine filozofiu sily a zisku. Preto súčasnú krízu civilizácie treba považovať za krízu rodiny²⁴.

K povstaniu tejto krízy sa pričínili podcenenie dôležitého významu rodiny počas veľa vlád, ktoré sa nepostarali o jej ochranu v situácii, keď všeobecná urbanizácia, materialistické smery v spoločnosti, praktické problémy ako aj spoločenská akceptácia postojov egoizmu a nezodpovednosti sa ešte pričínili k zosilneniu tejto krízy. K jej zaostreniu vedie aj oslabený vzťah s Bohom.²⁵ Vrcholnou formou krízy je ukázanie sa svetového „spisu proti životu“ a systematicky zorganizovaných útokov na rodinu, čo dáva opodstatnenie hovoriť o «anticivilizácii», čiže o systéme práv a inštitúcií, ktoré negujú duchovnú identitu rodiny, ako aj samotné človečenstvo.²⁶

Z Božieho úmyslu vyniká, že celá politika, právo, ekonomika musia byť «rodinné», čiže podriadené logike rodiny, ako hlavnej zásade určujúcej spoločné dobro spoločnosti a význam všetkých právnych inštitúcií. Aj medzinárodné vzťahy si musia brať vzor zo štruktúry rodiny. Z toho vyniká, že politická činnosť v prospech rodín má mať za cieľ podporovať rodiny vychovávajúce deti a zvláštnu pozornosť venovať viacpočetným rodinám. Ak rodina je zásadou ekonomicko-hospodárskeho poriadku a filozofii práce, znamená to, že ľudská práca súvisí s človekom a nie so strojom – s mašinou.²⁷ Preto vo výrobnom procese a v každom tvorivom procese základnou hodnotou je človek a jeho aktívna účasť v tomto procese, pretože iba takáto účasť garantuje skutočné spoločenstvo osôb a osobný rozvoj jej členov.²⁸

Pretože Európa je jednou rodinou z veľkej rodiny celého ľudstva, jej morálna zodpovednosť má univerzálny rozsah. S ňou súvisí svetový poriadok, ktorým treba rozumieť morálny poriadok,

²⁴ M. SLIVKOVÁ: *Rodzina jako wspólnota w ujęciu Jana Pawła II*. Warszawa: UKSW 2005, s. 446.

²⁵ Por. EV 22.

²⁶ Por. EV 17.

²⁷ M. SLIVKOVÁ: *Rodzina jako wspólnota w ujęciu Jana Pawła II*. Warszawa: UKSW 2005, s. 447.

²⁸ Por. CA 35.

rešpektujúci práva človeka a práva národov.²⁹ K tomu je potrebné, aby túžba po zjednotenej Európe, bola očistená a vyliečená z individualizmu a kolektivismu a Európania aby sa prispôbili na prácu v spoločenstve, akej vzorom je prirodzené rodinné spoločenstvo osôb. Ono predstavuje víziu človeka, ktorá je v opozícii k obrazu človeka propagovaného dnes postmodernistickou a liberálnou filozofiou. Tieto filozofie výrazne negujú objektívne poznávacie a morálne hodnoty; hodnoty objektívnej pravdy a objektívneho dobra.

Cestou k znovuzrodeniu Európy ako zjednoteného spoločenstva národov je nasledovanie vzoru rodinného spoločenstva osôb, žijúcich pre základné ľudské hodnoty a nimi sú: život, láska, svätosť.

Zoznam použitej literatúry

JÁN PAVOL II: *Familiaris consortio*. Adhortácia apoštolská. Praha: Zvon 1992.

Ján Pavol II: List Rodinám. Wrocław: TUM 1994.

JÁN PAVOL II: *Redemptoris Mater*. Encyklika. Kraków: Wydawnictwo św. Stanisława BM 1997.

JÁN PAVOL II: *Evangelium vitae*. Encyklika. Kraków: Wydawnictwo św. Stanisława BM 1997.

JÁN PAVOL II: *Centesimus annus*. Encyklika. Kraków: Wydawnictwo św. Stanisława BM 1997.

Sväté Písmo Starého i Nového Zákona. Rím: Slovenský ústav svätého Cyrila a Metoda 1995.

DEC, I.: Jaka wizja człowieka dla nowej Europy? In: *Europa. Zadanie chrześcijańskie*. Red. Aniela Dylus. Warszawa: Pallotinum 1998.

JURKO, J.: Viera a rodina v náboženstvách pochádzajúcich od Abraháma. In: CSONTOS, L.(edit.): *Rodina v súčasnom svete. Zborník*. Bratislava : Dobrá kniha 2007.

JURKO, J.: Hodnotový systém z odkazu Jána Pavla II. In: LOKŠOVÁ, I.-JABLONSKÝ, T.-DEMO, M.(edit.): *Výchova*

²⁹ Porov. SZANISZLÓ, I.-M. OP: *Fundamental moral. Úvod do základnej katolíckej morálnej teológie II. Teologická štúdia*. Neckenmarkt 2007, s. 15.

k hodnotám v škole a v rodine. Ružomberok : Ústav pedagogických vied 2006.

JURKO, J.: Osoba v dokumentoch Druhého vatikánskeho koncilia. In: *VERBA THEOLOGICA*, roč. VI(2007), č.2.

JURKO, J.: Človek v núdzi. Človek v rodine. Rodina v núdzi. In: KATRIŇÁK, F.(edit.): *Človek v núdzi. Zborník*. Košice : Seminár sv. Karola Boromejského 2006.

KÜNG, H. - KUSCHEL, K. (red.): *Erklärung zum Weltethos. Die Deklaration des Parlaments der Weltreligionen*. München-Zürich: Verlag 1996.

LEŠKOVÁ, L.: *Polia sociálnej práce. Vybrané kapitoly I*. Košice : Viena 2009.

Slivková, M.: *Rodzina jako wspólnota w ujęciu Jana Pawła II*. Warszawa: UKSW, 2005.

Slivková, M.: *Filozofická koncepcia Karola Wojtyły vzťahu osoby k spoločenstvu*. Brno: Cesta, 2008.

SZANISZLÓ, I.-M. OP: *Dekalogische spezielle Moraltheologie II. Ausgewählte Gebote. Úvod do špeciálnej katolíckej morálnej teológie podľa desatora Božích prikázaní II. Vybrané prikázania*.Neckenmarkt 2009.

SZANISZLÓ, I.-M. OP: *Úvod do základnej katolíckej morálnej teológie I. Teologická štúdia*. Košice 2008.

SZANISZLÓ, I.-M. OP: *Dekalogische spezielle Moraltheologie I. Göttliche Tugenden. Úvod do špeciálnej katolíckej morálnej teológie podľa desatora Božích prikázaní I. Božské čnosti*.Neckenmarkt 2008.

SZANISZLÓ, I.-M. OP: *Fundamentalmoral. Úvod do základnej katolíckej morálnej teológie II. Teologická štúdia*. Neckenmarkt 2007.

Údaje o autorke

ThDr. Mária Slivková PhD., odborná asistentka na Katolíckej univerzite v Ružomberku, Teologickej fakulte v Košiciach.

Hlavná 89, 041 21 Košice.

RODINA, MIESTO BEZPEČIA A RODINNÝCH ČNOSTÍ

Ľudmila Magulová

Anotácia

Rodina ako celoživotné spoločenstvo muža a ženy je základnou bunkou Cirkvi i spoločnosti.

Rodinný život má ďalekosiahly dopad na šťastie človeka, na celú ľudskú spoločnosť. Je miestom, kde sa mimoriadnym spôsobom zjavuje láska a je prvou školou ľudských čností a miestom bezpečia pre deti. Ľudia z takých rodín dokážu tieto čnosti šíriť v spoločnosti, kde žijú, pracujú a tam aj vytvárajú prostredie bezpečia. Vo svetle tejto pravdy je tu pohľad na život blahoslavenej sestry Sary Salkaházi, košičanky, sestry Spoločnosti sociálnych sestier.

Annotacion

The family as the life long communion of man and woman it is the basic cell of the Church. The family life has a long range influence of the happiness of the human being and the whole society. It is the place where the love is revealed in a special way and it is the first school of human virtues and the safe place for the children. The people grown up in such families can spread out these virtues in the society where they live and work and they create there the place of safety. In the light of this truth there is the point of view of the life of blessed Sara Salkahazi, citizen of Kosice, sister of Social service.

Rodina budovaná na manželstve chápanom ako celoživotné spoločenstvo muža a ženy zamerané na dobro manželov, darovanie života a výchovu detí, je základnou bunkou Cirkvi i spoločnosti. Je zdrojom ich stability a rozvoja a zároveň

predmetom starostlivosti pri zachovaní vlastnej autonómnosti rodiny.¹

Rodina je prirodzeným spoločenstvom, v ktorom sú muž a žena povolaní k darovaniu seba v láske a v darovaní života. Je miestom, kde sa mimoriadnym spôsobom zjavuje láska a je prvou školou ľudských čností a privilegovaným miestom ohlasovania evanjelia.²

Autorita, stálosť a životné vzťahy vnútri rodiny tvoria základy slobody, bezpečnosti a bratstva v rámci spoločnosti.³

Niet iného bezpečnejšieho miesta na zemi, kde by sa dieťa cítilo bezpečnejšie ako je v blízkosti otca a matky. Rodičia vytvárajú to prostredie bezpečia, ale pre deti je to *škola bezpečia*, tzn. dieťa môže byť samo sebou, má zázemie, lebo je prijímané také, aké je. Tam sa zakoreňujú rodinné čnosti. Ľudia z takých rodín dokážu tieto čnosti šíriť v spoločnosti, kde žijú, pracujú a tam aj vytvárajú prostredie bezpečia. Rodinný život má ďalekosiahly dopad na človeka, na šťastie človeka, na celú ľudskú spoločnosť.⁴

Katechizmus Katolíckej cirkvi hovorí, že rodinný život je uvádzaním do života spoločnosti.⁵ Vo svetle tejto pravdy by som chcela poukázať na život blahoslavenej sestry Sáry. O jej rodine nevieme toho veľa, ale z toho, čo vieme a z jej života, z príbehu, ktorý sa pred nami odvíja pri čítaní myšlienok z jej denníka, z jej postojov, správania, z plnenia poslania, z jej literárnej činnosti - sa dá mnoho dozvedieť a vydedukovať.

Čo všetko ju formovalo?

Jej rodina sa prisťahovala do Košíc v 19. storočí z Budapešti. Starý otec Lipót Schalkház starší vybudoval v Košiciach hotel Schalkház, ktorý bol dokončený v r. 1872. O rok neskôr však náhle zomrel. Sára o ňom píše s náznakom hrdosti a ocenenia a z jej spomienok na starého otca možno vyrozumiť, že mala

¹ Pastoračný plán Katolíckej cirkvi na Slovensku 2007 – 2013, Trnava SSV 2007, s. 33.

² Porov. SZANISZLÓ, I.-M. OP: *Dekalogische spezielle Moraltheologie II. Ausgewählte Gebote. Úvod do špeciálnej katolíckej morálnej teológie podľa desatora Božích prikázaní II. Vybrané prikázania*. Neckenmarkt 2009, s. 91.

³ Porov. *Katechizmus katolíckej Cirkvi*. Trnava SSV 1998, č. 2225.

⁴ porov. JURKO, J.: Človek v núdzi. Človek v rodine. Rodina v núdzi. In: KATRIŇÁK, F.(edit.): *Človek v núdzi. Zborník*. Košice : Seminár sv. Karola Boromejského 2006, s. 271-277.

⁵ Porov. *Katechizmus katolíckej Cirkvi*. Trnava SSV 1998, č. 2207.

zmysel pre umenie, zmysel pre krásu, ktorú neskôr vo svojich literárnych prácach veľmi vyzdvihuje, ako potrebu pre život. Píše: „*Môj starý otec, obyvateľ Košíc sa tu pôvodne usadil v minulom storočí a vybudoval hotel. Vedľa hotela však vybudoval sieň, ktorá sa stala v tom čase domovom pre každé umenie. Nie sú to skvelé bály, ale večery umenia a koncerty ... Táto budova sa stala tiež 'chrámom – chrámom umenia', kde sa stretávajú umelci, aby prejavili obdiv a úctu svojim 'múzam'.*“⁶

Lipót Schalkház mladší, uzatvoril v roku 1887 zákonné manželstvo s Clotildou Schtillerovou z Grazu. Z ich manželstva sa narodili tri deti. Sára mala dvoch súrodencov, staršieho brata Lipóta a mladšiu sestru Jolanu. Život Sárinej rodiny ovplyvnila ťažká udalosť, keď dňa

9. decembra 1901 zomrel Sárin otec Lipót vo veku 42 rokov. Smrť ho zastihla v Benátkach, kde sa liečil na chorobu srdca.

Sárina matka, pani Clotilda Schalkház, po včasnej smrti svojho manžela, okrem starostlivosti o výchovu svojich detí, začala pracovať v správe hotela Schalkház a z týchto príjmov živila svoje tri deti. Sára mala vtedy iba dva roky a aj keď žila a vyrastala bez otca – dostala tú najlepšiu výchovu. Svedčí o tom jej život a všetko to, čo nám o sebe zanechala.

Rodičia sú prví zodpovední za výchovu svojich detí. Túto zodpovednosť dosvedčajú predovšetkým tým, že *vytvárajú rodinu*, kde vládne ako pravidlo nežnosť, odpustenie, úcta, vernosť a nezištná služba.⁷ Rodina je spoločenstvom, kde si už od včasných detských rokov možno osvojovať morálne hodnoty a je vhodným miestom, kde sa vychováva k čnostiam. Čnosť je trvalá dispozícia konať dobro. Táto výchova si vyžaduje učiť sa odriekaniu, zdravému úsudku a sebaovládaniu, ako podmienkam každej pravej slobody. Rodičia nesú veľkú zodpovednosť za to, aby dávali svojim deťom dobrý príklad. Najúčinnějšíou je taká výchova, ktorá spočíva na láske a na dobrom príklade.

⁶ Blahoslavená Sára Salkaházi. Brožúra SSS, Karnat Košice 2006, str. 4.

⁷ Porov. Katechizmus katolíckej Cirkvi. Trnava SSV 1998, č. 2225, č. 2223.

Matka Sára bola známa svojou dobročinnosťou, zadarmo stravovala a podporovala chudobných študentov, volali ju „zlatá mamička“.⁸ V tomto rodinnom prostredí Sára nadobúdala a vychovávala sa k **sociálnemu citu**, ktorý je zreteľný z jej postojov, správania, konania počas jej krátkeho, ale na praktickú lásku, intenzívneho života.

Bl. sestra Sára je potvrdením toho, že najlepšou **školou sociálneho správania** je rodina, kde si dieťa osvojuje **sociálne čnosti**. Vie sa podeliť, vzájomne spolucítiť a učí sa nemať neprimerané nároky.⁹ Jej hlboký sociálny cit, sociálne správanie je zreteľné už po skončení štúdia, keď pôsobila ako mladá učiteľka v škole pre chudobných chlapcov na predmestí Košíc. Tam preukázala zmysel pre sociálne problémy žiakov, ktorých učila a ich rodín. Zaoberala sa s nimi so zvláštnou láskou. Navštevovala ich rodiny, hľadala hlbšie súvislosti ich sociálnych problémov a pátrala po pravých koreňoch chudoby a zaostalosti. Pomáhala im aj finančne.

Neskôr, už ako sestra, pôsobila v Komárne, kde mala niekoľko náročných úloh. Bolo to organizovanie charity, viedla kuchyňu pre chudobných, týždenne mala 26 hodín školskej katechézy, redigovala časopis „Katolícka žena, dozerala na útulok pre núdznych a navštevovala chudobné rodiny. V denníku o tom píše: „Urobila som 16 návštev v rodinách, zisťujúc ich životné podmienky a pracovala som do 5-tej hodiny večer. Nikdy v živote som nevidela takú krajnú biedu! Áno, chudobu možno ešte zniesť, to nie je cudzie Pánu Bohu. Ale ak sa stáva takou extrémnou, zabíja telo i dušu. Úbohí, úbohí ľudia... Sociálna sestra musí byť pochodňou. Musí dávať ľuďom svetlo na cestu; na cestu, kde môžu dosiahnuť Boha. Musím byť horiacim svetlom!“¹⁰

⁸ Porov. SCHÉDA, M.: *Sára Salkaházi, apoštolka sociálnej lásky*. Košice : Radako a Karnat 2001.

⁹ Porov. IMRICH, A.: *Bez ducha evanjelia nemožno pochopiť a správne aplikovať sociálnu náuku Cirkvi*. In: Seminár z príležitosti medzinárodného Dňa boja proti chudobe. Bratislava, 18.10.2008. <http://social.kbs.sk/chudoba.htm> (1.5.2009)

¹⁰ BLAHOŠLAVENÁ SÁRA SALKAHÁZI. Spoločnosť sociálnych sestier, Karnat Košice, 2006, s. 14.

Kristovou láskou k bližným, príkladom ochotnej pomoci, vyzývala aj druhých ľudí k zapojeniu sa do pomoci biednym.¹¹

V rodine, kde dieťa vníma lásku rodičov a členov rodiny, cez túto skúsenosť sa učí vážiť si svoju matku, otca, starých rodičov, súrodencov a týmto praktickým spôsobom sa učí **úcte k človeku**. Rehoľná sestra Hermína Jaschková, žijúca v USA, v Kalifornii, pôvodom košičanka, po blahorečení sestry Sáry vydala o nej svedectvo, o jej vzťahu k ľuďom. Nakoľko jej rodina žila na tej istej ulici, kde bol dom Spoločnosti sociálnych sestier Regina Pacis, chodievala tam na svätú omšu. Sestru Sáru spoznala okolo roku 1936, v tom čase mala Hermína 17 rokov a chodila do klubu, ktorý viedla sr. Sára. Bol to Katolícky dievčenský klub a podľa jej slov sestra Sára bola „srdcom tohto klubu.“ Sestra Hermína o nej hovorila, že ju poznalo mnoho ľudí a aj ona osobne poznala mnoho ľudí. „Milovala každého a každý miloval ju. Keď ste vošli do dverí, ihneď ste vedeli, že je vašou priateľkou, privítala vás a pýtala sa na rodičov, prácu, záujmy, ako sa vám v živote darí a hneď tu bola komunikácia. Dávala otázky a nechala vás odpovedať. Takto sa správala ku každému. Bola veľmi dobrá, láskavá, starostlivá, zhovievavá a bola citlivá na dobro v iných. Mala tendenciu skôr obviňovať seba za čokoľvek nepríjemné, čo sa prihodilo“.¹²

Svedectvom toho, že sestra **Sára mala osvojené sociálne čnosti** nie je iba jej život, ale potvrdzuje to aj jej mučenícka smrť. Svoj život dala za tých, ktorí boli ohrození a prenasledovaní, a tak sa postavila na obranu ich základných ľudských práv.

Pri istej príležitosti sa opýtali našej zakladateľky, sestry Margity Slachtovej, ktorú sestra Sára obdivovala: „Prečo ochraňujete Židov?“ Ona im na to odvetila: „Ja som chcela kresťanom objasniť, k čomu ich zaväzuje viera, že Kristus učil bezpodmienečnej láske k bližnému, z čoho vyplýva aj ochrana práv každého človeka, ako to káže Desatoro.“

Sestra Sára Salkházi pochopila zámer zakladateľky. V roku 1944, keď tlač a rozhlas boli plné antisemitskej propagandy

¹¹ Porov. JURKO, J.: Przekrój socjalnej nauki Kościola. In: ZASEPA, T.(edit.): *Wartości w mediach. Praca zbiorowa*. Lublin : Norbertinum 2005, s. 15-26.

¹² Z korešpondencie Spoločnosti sociálnych sestier, archív, rok 2007.

a bolo vrcholne nebezpečné ukazovať sa na verejnosti v spoločnosti židovských známych a priateľov, sestra Sára sa stýkala so svojimi spoluobčanmi, označenými žltou hviezdou, prenasledovanými a hľadanými pod hrozbou smrti.¹³

Ľudskosť charakterizuje jej život i smrť. Prejavovala sa v ľudskom prístupe k ľuďom bez rozdielu, citlivosťou na utrpenie ľudí, s ktorými spolupracovala, ktorým slúžila.¹⁴

„Zostala ľudskou v neľudskom čase“ - povedal o. kardinál Páter Erdő vo svojej homílii počas slávnosti blahorečenia, 17. septembra 2006. Sv. otec Benedikt XVI. vo svojej encyklike „Spe salvi“ hovorí, že miera ľudskosti je podstatne určovaná vzťahom k utrpeniu a k trpiacim ľuďom. Platí to pre jednotlivcov i pre spoločnosť. Spoločnosť, ktorá nedokáže prijímať trpiacich a nie je schopná prostredníctvom súcitu podieľať sa na ich utrpeniach a vnútorne ich znášať, je krutá a neľudská. Spoločnosť však nemôže prijímať trpiacich a pomáhať im v ich utrpení, kým to nedokážu dotyční jedinci sami. A na druhej strane jedinec nemôže prijať utrpenie druhého, kým on sám osobne nedokáže nájsť v utrpení zmysel, cestu očisty a vyzrievania, cestu nádeje.¹⁵ Prijatť trpiaceho bližneho totiž znamená vziať určitým spôsobom na seba jeho utrpenie, takže sa stane aj mojím. Práve v tom, že sa o utrpenie delíme vďaka prítomnosti niekoho druhého, preniká cez utrpenie svetlo lásky.

Avšak aj schopnosť prijať utrpenie z lásky k dobru, k pravde a k spravodlivosti je základnou mierou ľudskosti. Trpieť spolu s druhými a pre druhých, trpieť z lásky k pravde a spravodlivosti, trpieť pre lásku a preto, aby som sa stal opravdivo milujúcim človekom – to sú základné prvky ľudskosti.¹⁶

¹³ porov. JURKO, J.: Svätci a svätosť vo svetle dokumentov Druhého vatikánskeho koncilu. In: SIENKIEWICZ, E.(edit.): *Studia Koszalinско-Kolobrzeskíe* 12. *Zborník*. Koszalin : FENIKS 2007, s.43-64.

¹⁴ porov. JURKO, J.: Človek pred tajomstvom života a smrti. In: ONDOVČÁK, J.-UHÁL, M.(edit.): *Spirituálno-sociálne zázemie ľudskej existencie a jej dôstojnosť*. *Zborník*. Brno : Cesta 2007, s. 128-133.

¹⁵ V tomto procese človek morálne vyzrieva a stáva skutočnou osobnosťou. Porov. UHÁL, M.: *Sociálna náuka Cirkvi v základných princípoch*, TypoPress Košice 2006, s. 117-123. Porov. UHÁL, M.: *Teologicko-antropologická koncepcia ľudskej dôstojnosti a pohľad na formáciu človeka ako osobnosti*, In: čas. VERBUM, roč.XVIII, č.1/2007, s. 65-81.

¹⁶ Porov. BENEDIKT XVI.: *Spe salvi*. Trnava : SSV 2008, č. 38; porov. JURKO, J.: Charitatívno – sociálny apel dvoch Košičaniek – sv. Alžbety a Bl. Sára Salkaházi. In: LEŠKOVÁ, L.(edit.): *Odkaz sv. Alžbety*. *Zborník*. Košice : Seminár sv. Karola Boromejského 2007, s. 71-95.

Základom rodiny je **láska** a tá je odlesk Božej lásky, musí sa teda rozvíjať a rásť k dokonalosti. Je to stály pokrok od hmotného k duchovnému a tento vývoj je zreteľný aj u bl. sestry Sára, ba možno povedať, že ona patrí k tým privilegovaným osobám, u ktorých bol tento vývoj urýchlenný.¹⁷ Láska sa však začína už skôr. Pramení vo vzťahu matky k dieťaťu. Len vtedy sa dieťa môže zdravo rozvíjať, keď sa cíti bezpodmienečne milované. Bez lásky chradne. Nedostatok lásky je najzávažnejším zranením, ktorého príčinou môžu byť rodičia. Láska je teda živnou pôdou pre úspešný rozvoj človeka.¹⁸ Ako prví dávajú lásku rodičia deťom. Deti lásku prijímajú a sebe vlastným spôsobom ju opätujú. Sú medzi nami dospelí ľudia, ktorí sa po celý život nemôžu zbaviť problémov z nezažitej materinskej lásky, po ktorej márne túžili.¹⁹

Čnosť pravej lásky charakterizuje to, že človek koná vždy to, čo si želá Boh. Aj pre blížneho koná to, čo si želá Boh, aby pre neho urobil. Pravda a spravodlivosť musia stáť nad každým našim fyzickým pohodlím a bezpečím, inak sa stane samotný náš život lžou.²⁰

O prejave pravej lásky bl. sestry Sára svedčí aj nasledujúce svedectvo židovskej ženy, ktorá žije v Izraeli:

Sestra Sára zachránila moju starú matku a môjho otca počas Holokaustu. Zobrala so sebou môjho otca a starú matku z Košíc k Blatenskému jazeru, do domu sestier na Jankovích telep. Môj otec mi neskôr povedal, ako jemne s nimi sestra Sára zaobchádzala. Človek musí dozrieť, aby porozumel udalostiam pri ktorých vyrastal a o ktorých mu rozprávali z tých čias. Preto som teraz navštívila Maďarsko. Je ohromujúce vedieť, že niekto dal svoj život za členov mojej rodiny. Sára Salkaházi zachránila život asi sto Židom.²¹

¹⁷ Porov.: Církevní otcové s Tomášem Špidlíkem, Karmelitánské nakladatelství Kostelní Vydří, 2006, s. 59.

¹⁸ porov. JURKO, J.: Bl. Sára Salkaházi – výzva k angažovanosti kresťana v sociálnej sfére. In: KATRIŇÁK, F.(edit.): *Človek v núdzi. Zborník*. Košice : Seminár sv. Karola Boromejského 2007, s. 247-268.

¹⁹ Porov.: GRÜN A., *Láska*. LÚČ, vydavateľské družstvo Bratislava, 2003, s. 7.

²⁰ Porov. BENEDIKT XVI.: *Spe salvi*. Trnava : SSV 2008, č. 38.

²¹ BLAHOŠLAVENÁ SÁRA SALKAHÁZI, Spoločnosť sociálnych sestier, Karnat Košice, 2006 s. 26-27.

Blahoslavená sestra Sára, ako 45 ročná, **sa stala obeťou lásky** a vzťahujú sa na ňu slová Pána Ježiša, ktorého verne nasledovala: „Nik nemá väčšiu lásku, ako ten, kto položí svoj život za svojich priateľov.“ (Jn 15,13)

Zoznam použitej literatúry

BENEDIKT XVI.: *Spe salvi*. Trnava : SSV 2008.

Blahoslavená Sára Salkaházi, Spoločnosť sociálnych sestier, Karnat Košice, 2006.

Blahoslavená Sára Salkaházi. Brožúra SSS, Karnat Košice 2006.

Církevní otcové s Tomášem Špidlíkem, Karmelitánské nakladatelství Kostelní Vydří, 2006.

GRÜN A., *Láska*. LÚČ, vydavateľské družstvo Bratislava, 2003.

IMRICH, A.: *Bez ducha evanjelia nemožno pochopiť a správne aplikovať sociálnu náuku Cirkvi*. In: Seminár z príležitosti medzinárodného Dňa boja proti chudobe. Bratislava, 18.10.2008.

JURKO, J.: Človek v núdzi. Človek v rodine. Rodina v núdzi. In: KATRIŇÁK, F.(edit.): *Človek v núdzi. Zborník*. Košice : Seminár sv. Karola Boromejského 2006.

JURKO, J.: Przekrój socjalnej nauki Kościola. In: ZASEPA, T.(edit.): *Wartości w mediach. Praca zbiorowa*. Lublin : Norbertinum 2005.

JURKO, J.: Svätci a svätosť vo svetle dokumentov Druhého vatikánskeho koncilu. In: SIENKIEWICZ, E.(edit.): *Studia Koszalinско-Kolobrzeskіe 12. Zborník*. Koszalin : FENIKS 2007.

JURKO, J.: Bl. Sára Salkaházi – výzva k angažovanosti kresťana v sociálnej sfére. In: KATRIŇÁK, F.(edit.): *Človek v núdzi. Zborník*. Košice : Seminár sv. Karola Boromejského 2007.

JURKO, J.: Charitatívno – sociálny apel dvoch Košičaniek – sv. Alžbety a Bl. Sary Salkaházi. In: LEŠKOVÁ, L.(edit.): *Odkaz sv. Alžbety. Zborník*. Košice : Seminár sv. Karola Boromejského 2007.

JURKO, J.: Človek pred tajomstvom života a smrti. In: ONDOVČÁK, J.-UHÁL, M.(edit.): *Spirituálno-sociálne zázemie ľudskej existencie a jej dôstojnosť. Zborník*. Brno : Cesta 2007.

Katechizmus katolíckej Cirkvi. Trnava SSV 1998.

Pastoračný plán Katolíckej cirkvi na Slovensku 2007 – 2013,
Trnava SSV 2007.

SCHÉDA, M.: *Sára Salkaházi, apoštolka sociálnej lásky*. Košice :
Radako a Karnat 2001.

SZANISZLÓ, I.-M. OP: *Dekalogische spezielle Moraltheologie II. Ausgewählte Gebote. Úvod do špeciálnej katolíckej morálnej teológie podľa desatora Božích prikázaní II. Vybrané prikázania*. Neckenmarkt 2009.

UHÁL, M.: *Sociálna náuka Cirkvi v základných princípoch*,
TypoPress Košice 2006.

UHÁL, M.: *Teologicko-antropologická koncepcia ľudskej dôstojnosti a pohľad na formáciu človeka ako osobnosti*, In: čas. VERBUM, roč.XVIII, č.1/2007.

Z korešpondencie Spoločnosti sociálnych sestier, archív, rok 2007.

<http://social.kbs.sk/chudoba.htm> (1.5.2009)

Údaje o autorke

MUDr. Ľudmila Martina Magulová SSS, je provinciálnou predstavenou Spoločnosti sociálnych sestier a asistentkou na Teologickej fakulte v Košiciach KU v Ružomberku.

SOCIÁLNY SYSTÉM A PRIRODZENÁ VZÁJOMNÁ ZÁVISLOSŤ V RODINE

Jozef Červeň

Anotácia

Princíp solidarity na úrovni rodiny sa prejavuje tak, že najskôr sa rodičia starajú o deti a oni sa o nich postarajú v starobe. Dôchodkový systém priamu starostlivosť nahrádza nepriamou, a to narúša prirodzené vzájomné rodinné väzby a nepriamo prispieva k rozpadu rodinných väzieb. Bolo by vhodné hľadať také modely starostlivosti o seniorov, ktoré by boli návratom k prirodzenému subsidiárnemu modelu, ktorý rešpektuje práva aj povinnosti rodiny voči svojim členom.

Annotation

The principle of solidarity at the level of the family is seen as the first parents and carers of children they care for them in old age. The retirement system is replaced by direct-care indirectly, by distorting the natural mutual family ties and indirectly contributes to the breakdown of family ties. It would be appropriate to seek such models of care for seniors, which would be a return to natural subsidiary model, which respects the rights and duties towards their family members.

Úvod

Rodina je jednou zo základných sociálnych skupín a najdôležitejších sociálnych inštitúcií a v živote jej členov spĺňa veľmi dôležité funkcie. Patrí medzi základné sociálne útvary a je najvýznamnejšou inštitúciou, ktorá sa podieľa na zjednotení osobnosti a je kultúrnym ovzduším sociálneho celku. Cez rodinu prichádza jednotlivec do styku s inými sociálnymi skupinami a s celou zložitou sociálnou skupinou spoločnosti.¹ Rodina nezastáva len sociálnu skupinu, jej hlavnou podstatou je

¹ porov. JURKO, J.: Človek v núdzi. Človek v rodine. Rodina v núdzi. In: KATRIŇÁK, F.(edit.): *Človek v núdzi. Zborník*. Košice : Seminár sv. Karola Boromejského 2006, s. 271-277.

spojenie ľudí ako výraz ich medziľudských vzťahov - teda je jedným z najdôležitejších článkov prirodzenej sústavy ľudských vzťahov. Vzťahy vytvorené v rodine podmieňujú zaradenie tej - ktorej rodiny do určitej sociálnej pozície spoločnosti. V rodine sa stretávajú široké sociálne vplyvy, ako aj úzko špecifické, ktoré závisia predovšetkým od osobitosti rodičov a detí.² Každá rodina je aj ekonomickou jednotkou v spoločnosti a mala by sa postarať aj o svojich sociálne odkázaných členov.

Solidarita na úrovni rodiny

Členovia rodiny prežívajú vzájomnú závislosť, ktorá sa najviac prejavuje vo vzťahu najmenších detí voči ich rodičom a vo vzťahu detí k ich starnúcim rodičom. V prípade viacgeneračných rodín dochádzalo vždy k mnohým sociálnym väzbám. Okrem sociálnych väzieb v každej rodine existujú aj ekonomické väzby. V prípade rodín, kde všetci členovia rodiny sú pracujúci, ako to ešte aj dnes býva v krajinách, kde celá rodina pracuje na pôde, ktorá je jej obživou, sa riadia princípom spravodlivosti, kde každý prispieva na chod spoločnej domácnosti podľa svojich schopností. Takýmto princípom by sa mala riadiť aj rodina, kde pracujú rodičia aj ich odrastené deti. Okrem tohto princípu do každej rodiny vstupuje aj princíp výmennej spravodlivosti vnímanej na úrovni rodiny. Rodičia sa starajú o svoje deti, ktoré priviedli na svet a tiež sa starajú o svojich starnúcich rodičov, ktorí sa starali o nich, kým ešte boli deťmi.³ Princíp solidarity nastupoval až vtedy, ak rodinu postretlo niečo nečakaného. Napríklad v prípade nejakého nešťastia, ktoré nemohli zvládnuť samotní členovia rodiny, obvykle nastupovala pomoc zo strany širšieho príbuzenstva, ktorí považovali za prirodzené postarať sa o svojich príbuzných ktorí sa ocitli v núdzi. Vyšší spoločenský celok nastúpil subsidiárne až vtedy,

² porov. JURKO, J.: Fenomén komunikácie – predpoklad kvality života. In: ONDOVČÁK, J.-UHÁL, M.(edit.): *Spirituálno-sociálne zázemie ľudskej existencie a jej dôstojnosť. Zborník*. Brno : Cesta 2007, s. 36-64.

³ Význam rodiny a rodičov pre deti vyzdvihuje i Lešková. Uvádza, že rodina je dominantným výchovným prostredím, zdrojom emocionálnej istoty, podpory a opory dieťaťa. Porov. LEŠKOVÁ, L.: Deti zo znevýhodneného rodinného prostredia a jeho vplyv na utváranie ich hodnotovej orientácie. In: *Výchova k hodnotám v škole a v rodine. Zborník*. Ružomberok : PF KU v Ružomberku 2006, s. 290. Autorka taktiež opisuje význam starého človeka v rodine, jeho potreby na udržanie prijateľnej kvality života formou sociálnej opory okolia. Porov. LEŠKOVÁ, L.: Význam duchovného života v živote starého človeka. In: *Teológia a sociálne otázky. Zborník*. Brno : Cesta 2008, s. 153.

ak vzniknutý problém nedokázalo vyriešiť ani širšie príbuzenstvo. Princípy v rodine majú svoju prirodzenú postupnosť.⁴

Postupnosť princípov je nasledovná:

- Princíp priamej spravodlivosti – tento princíp hovorí o tom, že každému je potrebné dať, čo mu patrí a že každý by mal do spoločného prispievať podľa možností a schopností.
- Princíp výmennej spravodlivosti - tento princíp hovorí o tom, že človek je povinný postarať sa o to, aby vrátil rodičom ich starostlivosť, a aby sa postaral o svoje deti.
- Princíp subsidiárnej solidarity – tento princíp hovorí o tom, že je potrebné pomáhať tým, ktorí sa ocitli v núdzi, ale pomôcť by im mala tá jednotka spoločnosti, ktorá im je najbližšia v poradí – rodina, širšie príbuzenstvo, obec, vyšší územný celok, štát...

Model rodinnej solidarity tu uvádzam preto, lebo dlhé stáročia bol najrozšírenejším modelom na to, ako sa postarať o núdzných členov nejakej rodiny. Pre tých, ktorí sa ocitli mimo rodín, každá kultúra hľadala spôsoby ako im pomôcť prekonať stav núdze, najmä vtedy ak sa dostali do núdze, ktorá by sa dala označiť za krajnú. Model rodinnej solidarity prirodzene predpokladal, že rodičia sa usilovali priviesť na svet a vychovať toľko detí, o koľkých sa dokázali podľa svojich možností postarať a vychovávali tieto deti tak, aby v nich mali oporu v čase staroby. Tento model vytváral prirodzenú vzájomnú závislosť jednotlivých členov rodiny. Všetci členovia si uvedomovali svoju zodpovednosť voči ostatným a nečakali, že sa o ich najbežnejšie potreby postará niekto iný. Dlhé tisícročia to bolo vyriešené tak, že sa každý človek usiloval vychovať si rodinu, aby sa mal kto o neho postarať na staré dni. Ak niekto nemohol mať vlastnú rodinu, postaral

⁴ O uplatňovaní princípu solidarity na rôznych úrovniach píše i Lešková, ktorá uvádza, že v rámci rodiny existuje vnútorodinná solidarita (vyplývajúca aj zo zákona o rodine) – rodičia deťom a deti rodičom, medzigeneračná (dôchodkové zabezpečenie), solidarita zdravých s chorými, solidarita mladých so starými, zamestnaných – ekonomicky aktívnych, zamestnaných s nezamestnanými. Porov. LEŠKOVÁ, L.: *Úvod do základov sociálnej práce*. Košice : Seminár sv. Karola Boromejského 2008, s. 54; porov. JURKO, J.: *Aspekty sociálneho učenia Cirkvi podľa Katechizmu katolíckej Cirkvi*. In: KATRIŇÁK, F.(edit.): *Človek v núdzi. Zborník*. Košice : Seminár sv. Karola Boromejského 2007, s. 17-34.

sa o vzdialenejších príbuzných, alebo o siroty, a tí sa obvykle na oplátku postarali o neho.

Dôchodkový systém, ktorý máme v súčasnosti aj u nás, nahradzuje rodinnú starostlivosť štátnou starostlivosťou. V rokoch 1883 – 1889 nemecký ríšsky snem pod vedením Otta von Bismarcka prijal tri základné zákony sociálneho zabezpečenia: nemocenské, úrazové a invalidné a dôchodkové poistenie. Financovanie nemocenského poistenia bolo založené výlučne na príspevkových povinnostiach. Na invalidné a dôchodkové poistenie prispieval aj štát. Podľa nemeckého vzoru vzniklo neskôr aj sociálne poistenie v Uhorsku. Po vzniku prvej Československej republiky v roku 1918 bol prevzatý systém sociálneho poistenia z Rakúska – Uhorska. Vznikom Československej republiky bol prijatý zákon č. 221/1924 Sb. O poistení zamestnancov pre prípad choroby, invalidity a staroby s účinnosťou od 1. júla 1926.⁵

Tento dôchodkový systém v podstate zrušil všetky medzičlánky solidarity akou bola solidarita v rámci rodiny, solidarita blízkeho príbuzenstva, či obce a rieši pomoc starým a chorým zo svojej pozície z daní, ktoré vyberie od jednotlivých členov spoločnosti. Pretrhaním prirodzených väzieb súčasný dôchodcovský systém nepriaznivo pôsobí na demografický rast. Demografický vývoj v Európe sa hodnotí ako nepriaznivý, pretože v sebe skrýva mnohé hrozby spojené s demografickým starnutím. Je výsledkom štyroch tendencií, ktoré v jednotlivých krajinách môžu mať rôzne tempo:

Priemerný počet detí na ženu (úhrnná plodnosť) v Európskej únii (EÚ) je iba 1,5 dieťaťa, čo je podstatne menej než miera nevyhnutná na jednoduchú reprodukciu, ktorá je 2,1. Je to podstatne menej, než by Európania podľa sociologických prieskumov chceli mať. Úhrnná plodnosť východnej a južnej Európy je ešte nižšia; na Slovensku je iba 1,24 (2006), a tak patríme medzi krajiny s najnižšou pôrodnosťou (lowest low)

⁵ Spracované podľa : MATLÁK, J. a kol. : *Právo sociálneho zabezpečenia*. Bratislava : Univerzita Komenského, 2004, s. 32.

na svete. Pri takejto úrovni pôrodnosti by Slovensko o 100 rokov malo iba šestinú toho počtu obyvateľov, čo má dnes.

Pokles pôrodnosti v posledných desaťročiach nasledoval po povojnovom baby boome. Vďaka nemu najsilnejšie populačné ročníky sú vo veku približne 45 až 65 rokov a v blízkej budúcnosti prejdú do dôchodkového veku, čím sa významne zvýši podiel dôchodcov v populácii. Vo východnej Európe sa tento fenomén ukáže s niekoľkoročným posunom.

Ľudia žijú dlhšie. Stredná dĺžka života pri narodení sa od roka 1960 zvýšila o 8 rokov a do roka 2050 by mohla stúpnuť o ďalších 5 rokov, ba aj viac. Toto povedie k pozoruhodnému zvýšeniu počtu osôb, ktoré sa dožijú 80 až 90 rokov. Následkom toho mnoho ľudí bude žiť vo veku, kedy sú zdravotné problémy a invalidita bežné, a teda budú odkázaní na pomoc iných.

Európa je už teraz príjemcom značnej čistej migrácie z tretích krajín. V roku 2004 EÚ zaregistrovala 1,8 milióna prisťahovalcov. Podľa EUROSTATu sa do roka 2050 prisťahuje do EÚ najmenej 40 miliónov ľudí. Spočiatku budú znižovať vekový priemer, ale neskôr aj oni budú čerpať zo sociálnych fondov. Prisťahovalectvo nás nezachráni, keďže dôsledky nízkej pôrodnosti v Európe môže kompenzovať iba čiastočne a dočasne.

Takto pomerne výstižne charakterizuje najdôležitejšie trendy súčasného demografického vývoja v Európe nedávny dokument Európskej komisie (EK) Demografická budúcnosť Európy – pretvorme výzvy na príležitosť (KOM(2006) 571)⁶

Starnutie obyvateľstva

Starnutie a úbytok obyvateľstva prinášajú so sebou závažné ekonomické, sociálne i politické dôsledky (napríklad neudržateľnosť doterajšieho systému dôchodkového a sociálneho zabezpečenia či spomalenie alebo zastavenie ekonomického rastu). Životné náklady na starých ľuďoch sú vyššie než na deti, hlavne pokiaľ ide o zdravotnú starostlivosť a opateru. Bude to

⁶ Je to už druhý dokument EK na túto tému. Predchádzala ho Zelená kniha „Nová medzigeneračná solidarita ako odpoveď na demografické zmeny“ (KOM(2005) 94) z roka 2005. Dovtedy inštitúcie EÚ demografický vývoj v Európe ignorovali. Oba dokumenty možno nájsť aj v slovenskom preklade napr. na stránke http://ec.europa.eu/employment_social/news.

znamenat' nápor na verejné financie. Dôchodok je vyšší než prídavky na deti, miesto v domove dôchodcov je drahšie než miesto v jasliach. O 50 rokov budú pripadať na každého občana vo veku 65 a viac rokov namiesto štyroch osôb v produktívnom veku už len dve. Aby sa životná úroveň budúcich dôchodcov neznížila pod únosnú mieru, bude nutné posunúť odchod do dôchodku (zo 62 rokov na aspoň 65, možno i viac) a zvýšiť odvody do sociálnej poisťovne. Politika sa bude robiť v prospech starých ľudí (každý z nich je voličom!). Budú mladí ľudia ochotní sa uskromniť? Vzťah medzi generáciami bude iný, asi komplikovanejší. Aký, to je aj vecou výchovy, hlavne tej rodičovskej.

Úbytok obyvateľstva zatiaľ nepociťujeme, ale už teraz vieme, že nastane. To, že v Európe či na Slovensku bude v budúcnosti žiť menej ľudí ako dnes, samo osebe nie je problém. Väčšie obavy vzbudzuje štruktúra obyvateľstva, ako sme o tom už hovorili. Najznepokojujúcejšie však je, že pokles pôrodnosti je sprevádzaný postupným rozpadom rodiny. Netreba zdôrazňovať, že neúplná a nefunkčná rodina má nepriaznivý vplyv na kvalitu rodičovskej výchovy. Nemení sa len demografické správanie, ale, žiaľ, aj zmýšľanie ľudí a kultúrne vzory. V dnešnej postmodernej dobe je menej jasné než kedykoľvek predtým, kto a k čomu by mal vychovávať.⁷

Výchova detí znižuje nielen terajší a budúci pracovný príjem rodičov, ale aj ich budúci dôchodok. Súčasný dôchodkový systém (a treba povedať, že prvý, druhý aj tretí pilier) sú výhodnejšie pre tých, ktorí nemajú deti. Inými slovami súčasný dôchodkový systém motivuje radšej sporiť než mať deti. Ak ku tomu pripočítame, že banky zasa nabádajú viac míňať a požičiavať si než sporiť, je jasné, že mať deti je naozaj nerozumné. Súčasný populačný vývoj je potom už len logickým dôsledkom nastavených ekonomických podmienok. Na zachovanie priemerného dôchodku na úrovni 44 % priemernej mzdy pri odvodoch 18 % treba 2,45 prispievateľov na jedného dôchodcu. V stacionárnej populácii

⁷ PASTOR, K: Demografické trendy a rodina. In: *Impulz*, roč. 4, č. 3/2008, <http://www.impulzrevue.sk/article.php?323>

a pri súčasnej zamestnanosti okolo 70 %, čo zodpovedá odporúčaniam EÚ, by bolo asi 2,6 prispievateľov na jedného dôchodcu. Podobný podiel je na Slovensku i v súčasnosti, čo sa však o pár rokov (vďaka starnutiu obyvateľstva) zmení. Ak náš dôchodkový systém nezareaguje včas na tieto zmeny, dnešní mladí by mali rátať iba s polovičným dôchodkom dnešného (alebo dvojnásobnými odvodmi)

Štátom organizovaný a garantovaný dôchodok by mal byť predovšetkým poistením a ochranou pred chudobou v starobe. Priebežný dôchodkový systém (prvý pilier: PAYG – „pay as you go“) prerozdeľuje vybrané peniaze. Do prvého piliera prispieva ten, kto zarába (a odvádza) peniaze, ale aj ten, kto „dodáva“ prispievateľov, čiže vychováva deti. Bez zveličovania možno povedať, že súčasný systém okráda viacdenných rodičov. Spôsobov, ako by sa to dalo napraviť, je viacero. Buď viacdenní rodičia budú menej prispievať, alebo by mali dostávať vyšší dôchodok.⁸

Náš súčasný dôchodkový systém je nespravodlivý a je jednou z príčin nízkej pôrodnosti, no je aj celkovo zle nastavený a dlhodobo neudržateľný, a to vďaka vekovej štruktúre, ktorá už o pár rokov bude značne nepriaznivá. Doterajšiu úroveň odvodov (asi 44 % hrubého príjmu) a dôchodkov (asi 18 % priemerného hrubého príjmu) totiž nie je možné udržať, a to ani pri zvýšení plodnosti na záchovnú úroveň (úhrnná plodnosť 2,1) a dôchodkového veku na 65 rokov. V súčasnosti sa veľa diskutuje o tom, či ísť do druhého piliera, alebo nie. Je úplne jasné, že len priebežný systém pri súčasnom stave demografie je neudržateľný. Navyše do rúk štátnych orgánov prichádza ešte stále priveľa financií na to, aby uvažovali o hospodárnejšom nakladaní s verejnými financiami. Bolo by spravodlivé, ak by o výške dôchodkov nerozhodovala len štátna moc, ale keby o tom na základe práva na rodinnú solidaritu rozhodovali samotní odvodzovatelia daní na dôchodky.

⁸ Na tomto mieste treba upozorniť na zaujímavý a pomerne dobre rozpracovaný návrh na zavedenie tzv. rodičovského bonusu, podľa ktorého výška vyplácaného dôchodku súvisí s počtom vychovaných detí, a to tak, že časť odvodov pracujúceho dieťaťa by štát prevádzal priamo na účet jeho rodiča (PALKO, V: Prečo budeme vymierať? In: *Impulz*, roč. 3, č. 4/2007, s. 32 – 39; <http://www.impulzrevue.sk/article.php?251>.)

Už Adam Smith, zakladateľ klasickej politickej ekonómie v 18. storočí, spozoroval, že chudobní majú veľa detí, ale väčšina z nich hynie. V prírode vidíme, že živočíšne druhy sa bránia pred vyhynutím (zabezpečujú zachovanie rodu) dvojakou stratégiou: buď „kvantitou“, alebo „kvalitou“ potomkov. Žraloky sú vybavené nebezpečnými zubami, ale sila sardínií je v ich množstve. Vďaka tomu sú žraloky a sardinky v rovnováhe. Aj medzi dnešnými ľuďmi sú rozšírené tieto dva typy navzájom si konkurujúcich stratégií. Investovať do vzdelania či majetku detí, alebo trúfnuť si na viac detí? Spoločnosť by si mala vážiť mnohodesných rodičov, ktorí dokázali oboje, čiže vychovať všetky svoje deti a zabezpečiť im kvalitné vzdelanie a netrestať ich chudobou.⁹

Keby som si mohol vybrať systém platenia odvodov na dôchodky, svojich 18 percent by som každý mesiac rozdelil na tri časti nasledovným spôsobom. Boli by to v podstate dôchodky "demografia friendly". Jednu tretinu, 6%, by som si rád ukladal na svojom dôchodkovom účte v DSS-ke, ktorá by spravovala moje financie. Ja by som rozhodol, nakoľko môžu s nimi riskovať tým, že by som si vybral zo škály od rastového po konzervatívny fond. Druhú tretinu, ďalších 6%, by som rád priamo venoval svojim rodičom. Nech ich strhávajú z mojej mzdy a nech idú priamo na ich dôchodok - 3% otcovi a 3% mame. Považoval by som to za návrat do čias, kedy sa deti priamo starali o svojich starnúcich rodičov. Kto vychoval pre túto spoločnosť viac zarábajúcich detí, nech sa má lepšie ako ten, kto vychoval darebákov, alebo ako ten, kto sa napríklad rozhodol, že vychová len jedno dieťa. Bezdetné páry môžu uvažovať o adopcii aj z dôvodu zabezpečenia sa na starobu a ten, kto nemá žiadne deti, lebo sa tak rozhodol (to je aj môj prípad), si musí uvedomiť, že ak chce mať lepšiu dôchodok, musí si naň nasporiť. V prípade smrti jedného z rodičov by celá druhá tretina išla tomu, ktorý žije a bol by to pre neho vlastne vdovský dôchodok. V prípade smrti oboch rodičov by táto druhá tretina putovala do priebežného

⁹ Porov. PASTOR, K.: Demografické trendy a rodina. In: *Impulz*, roč. 4, č. 3/2008, <http://www.impulzrevue.sk/article.php?323>

systemu zaručujúceho minimálne dôchodkové zabezpečenie pre vrtkých.

Tretiu tretinu, posledných 6%, som ochotný venovať do rúk štátu, nech z nich zabezpečuje minimálne dôchodky pre všetkých. V prípade, že by niekomu vyšiel dôchodok, ktorý je pod mierou životného minima, tam by nastupoval sociálny úrad, a svojimi finančnými mechanizmami by zo štátneho rozpočtu pomáhal núdznym obyvateľom tohto štátu. Pri takomto systéme by som si bol vedomý, že sa mi neoplatí pracovať načierno, a že ak pracujem v zahraničí, musím si prispievať na svoj budúci dôchodok tu na Slovensku, ak tu ako dôchodca plánujem žiť. Tiež by som si bol vedomý, že ak nemám deti, musím si na svoj budúci dôchodok nasporiť, pretože sa nemôžem spoliehať, že sa mi na dôchodok budú skladať deti z viacdetyých rodín. Tí sa v prvom rade majú postarať o svojich starnúcich rodičov.

Ak sú dôchodky vnímané ako úspory, človek z nich môže minúť len toľko, koľko si nasporil a sporiť sa dá všelijako. Systém, ktorý bol u nás za socializmu, úplne zotrel osobnú sporivosť. Človek si nesporel na svoj dôchodok, ale sporel pre štát. Všetky úspory, ktoré si človek odložil na dôchodok, štát porozdával ich vtedajším dôchodcom. Takto sa to dá robiť dovtedy, kým bude viac pracujúcich ako dôchodcov. Jediný spôsob, ako to štát môže vyriešiť, je ten, že postupne vráti to, čo súčasným dôchodcom vzal z ich platov. To znamená, že sa musí zrieknuť toho bohatstva, ktoré mu vlastne nepatrí, lebo patrí tým, ktorí ho svojou prácou nadobudli. Preto by financie získané z privatizácie podnikov mali v prvom rade smerovať do Sociálnej poisťovne na zabezpečovania dôchodkov súčasným dôchodcom a tým, ktorí spravujú štát by malo záležať na tom, aby prijali systém, ktorý je najbližšie systému rodinnej solidarity.

Záver

Rodine ako ekonomickej jednotke by malo byť umožnené, aby existovala v prvom rade na rodinnej solidarite, pretože je to systém, ktorý tu fungoval tisíročia a viedol ľudí k osobnej zodpovednosti za členov svojej rodiny. Platí zásada, že reťaz je

taká silná, aké silné je najslabšie ohnivko reťaze. Ak sa štát nebude usilovať podporiť pevnosť rodiny, najzákladnejšej jednotky spoločnosti, oslabuje celú spoločnosť. Nie je dobré rodine odobrať právo na rodinnú solidaritu, pretože rodina má prvoradú povinnosť postarať sa o svojich členov a solidarita sa najlepšie uplatňuje vtedy, ak je rešpektovaná subsidiárnosť solidarity. Vyšší celok má pomáhať nižšiemu, ale len vtedy, ak sa nedokáže solidárne o svojich členov postarať sám. Bolo by vhodné zmeniť dôchodkový systém ešte pred tým, než sa stane z neho taký naliehavý problém, ktoré už nebude možné vyriešiť bez veľmi vážnych zásahov do verejných financií.

Zoznam použitej literatúry

- JURKO, J.: Fenomén komunikácie – predpoklad kvality života. In: ONDOVČÁK, J.-UHÁL, M.(edit.): *Spirituálno-sociálne zázemie ľudskej existencie a jej dôstojnosť. Zborník*. Brno : Cesta 2007.
- JURKO, J.: Človek v núdzi. Človek v rodine. Rodina v núdzi. In: KATRIŇÁK, F.(edit.): *Človek v núdzi. Zborník*. Košice : Seminár sv. Karola Boromejského 2006.
- JURKO, J.: Aspekty sociálneho učenia Cirkvi podľa Katechizmu katolíckej Cirkvi. In: KATRIŇÁK, F.(edit.): *Človek v núdzi. Zborník*. Košice : Seminár sv. Karola Boromejského 2007.
- LEŠKOVÁ, L.: *Úvod do základov sociálnej práce*. Košice : Seminár sv. Karola Boromejského 2008.
- LEŠKOVÁ, L.: Deti zo znevýhodneného rodinného prostredia a jeho vplyv na utváranie ich hodnotovej orientácie. In: *Výchova k hodnotám v škole a v rodine. Zborník*. Ružomberok : PF KU v Ružomberku 2006.
- LEŠKOVÁ, L.: Význam duchovného života v živote starého človeka. In: *Teológia a sociálne otázky. Zborník*. Brno : Cesta 2008.
- MATLÁK, J. a kol. : *Právo sociálneho zabezpečenia*. Bratislava : Univerzita Komenského, 2004
- PASTOR, K.: Demografické trendy a rodina. In: *Impulz*, roč. 4, č. 3/2008

Údaje o autorovi

Mgr. Jozef Červeň, je doktorandom na TF KU Košice, TF KU
Hlavná 89 040 01 Košice
e-mail: cerven.7777@gmail.com

ZÁKON 448/2008 Z. Z. O SOCIÁLNYCH SLUŽBÁCH

Jana Treščáková

Zákon 448/2008 Z. z. o sociálnych službách a o zmene a doplnení zákona č. 455/1991 Zb. o živnostenskom podnikaní (živnostenský zákon) v znení neskorších predpisov účinný od 01.01.2009 (ďalej iba zákon).

Cieľom prezentácie bolo oboznámiť účastníkov konferencie s novou filozofiou zákona, ktorý nadobudol účinnosť 01.01.2009 a prvými skúsenosťami z jeho aplikácie v praxi.

Nová filozofia v oblasti sociálnych služieb (ďalej iba „SS“)

- Zvýšenie objektivity posudzovania odkázanosti FO na pomoc inej FO
- Garancia finančného príspevku pre neverejný subjekt ktorého obec požiadala o poskytnutie sociálnej služby pre konkrétnu FO
- Nové kvalifikačné predpoklady zamestnancov – zvýšenie odbornosti (soc. pracovník, posudzujúci lekár, opatrovateľka, pracovný terapeut)
- Poskytovanie soc. služieb na základe spracovaných individuálnych rozvojových plánov klienta
- Dohľad nad poskytovaním sociálnych služieb (základné ľudské práva a sloboda, rozhoduje o ukladaní pokút /do 2000 EUR
- Väčšia variabilita sociálnych služieb
- Možnosť kombinovať rôzne druhy soc. služieb
- Dodržiavanie štandardov kvality – zvýšenie kvality soc. Služieb
- Previazanosť zdravotnej a sociálnej starostlivosti

Zákon definuje sociálnu službu ako:

odbornú činnosť, obslužnú činnosť a ďalšiu činnosť, ktorej cieľom je:

- prevencia vzniku nepriaznivej sociálnej situácie fyzickej osoby a pred sociálnym vylúčením
- zachovanie schopností viesť samostatný život
- zabezpečenie nevyhnutných podmienok na uspokojovanie základných životných potrieb
- riešenie krízovej situácie,

pričom,

- odborná činnosť je napr. poradenstvo, pomoc pri odkázanosti FO na pomoc inej FO, sociálna rehabilitácia, pracovná terapia, tlmočenie,
- obslužná činnosť, napr. ubytovanie, stravovanie, upratovanie, pranie, žehlenie a
- ďalšia činnosť je napr. príprava a výdaj stravy, požičiavanie pomôcok, úschova cenných vecí

Kto je povinný poskytnúť alebo zabezpečiť sociálnu službu a ako?

Zákon jednoznačne prenáša túto zodpovednosť na obce alebo vyššie územné celky (ďalej iba „VÚC“) a to podľa druhu sociálnej služby a definuje tri spôsoby ako zabezpečiť žiadateľom SS:

- poskytnutím vo svojom zariadení alebo v zariadení ním zriadenom - verejný poskytovateľ

- zabezpečením u iného verejného poskytovateľa (uhradí náklady na soc. službu)

- zabezpečením u neverejného poskytovateľa (následne uhradí náklady na soc. službu)

Lehoty na umiestnenie:

S účinnosťou od 01.01.2013 obec, alebo VUC musí poskytnúť alebo zabezpečiť sociálnu službu pre FO, ktorá je na ňu odkázaná, do 60 dní od podania žiadosti o poskytnutie sociálnej služby fyzickou osobou, kde prílohou je právoplatné rozhodnutie vydané obcou, alebo VUC (podľa druhu služby) v správnom konaní.

Zákon vymedzuje pôsobnosť obcí a VÚC pri poskytovaní jednotlivých druhov SS nasledovne:

Sociálne služby, ktoré zabezpečuje obec:

- Nocľaháreň
- Nízko prahové denné centrum
- Nízko prahové denné centrum pre deti a rodinu
- Pomoc pri osobnej starostlivosti o dieťa (OS pre deti)
- Odľahčovacia služba (pre osoby ktoré sa starajú o osoby ŤZP, za účelom odpočinku)
- Prepravná služba
- Zariadenie pre seniorov
- Zariadenie opatrovateľskej služby
- Denný stacionár (DSS pre deti denný pobyt)
- Opatrovateľská služba

Sociálne služby, ktoré zabezpečuje VUC

- Útulok
- Domov na pol ceste
- Zariadenie núdzového bývania (DOR)
- Zariadenie dočasnej starostlivosti o dieťa (SOS)
- Zariadenie podporovaného bývania (chránené býv.)
- Rehabilitačné stredisko
- Domov sociálnych služieb
- Špecializované zariadenie
- Tlmočnícka služba
- Integrované centrum
- Špecializované poradenstvo
- Sociálna rehabilitácia

Záverom je možné konštatovať, že prvé skúsenosti s novým zákonom prinášajú problém najmä obciam, pretože obce, v rámci svojich rozpočtov nemali vyčlenené dostatočnú výšku finančných prostriedkov, aby pokryli potreby svojich občanov.

Na druhej strane základná filozofia zákona pomôže priblížiť sociálne služby k občanom a zastupiteľstvá obcí budú nútené prevziať zodpovednosť za sociálnu situáciu v obciach.

Údaje o autorke

PhDr. Jana Treščáková, odbor sociálnych vecí, Košický samosprávny kraj.

adresa: Námestie Maratónu mieru 1, 042 66 Košice

e-mail: jana.trescakova@vucke.sk

RODINNÉ HODNOTY – ZÁKLAD STABILITY SPOLOČNOSTI

Lýdia Lešková

Anotácia

Príspevok sa zaoberá významom rodiny ako základnej bunky spoločnosti, v ktorej si dieťa osvojuje hodnoty. Poukazuje na význam rodinnej výchovy, na potrebu pozitívnych vzorov matky i otca, na interiorizáciu hodnôt a vytváranie hodnotovej orientácie u dieťaťa. Zaoberá sa i nežiaducimi javmi, ktoré sa prejavujú pri zlyhávaní rodiny a majú nepriaznivý vplyv na jej stabilitu.

Annotation

The paper describes the importance of family as the basic cell of society, in which the child adopts the values. It highlights the importance of family education, the need of positive models of mother and father, to interiorization of values and developing of value orientation for children. Describes the adverse elements which are reflected in family fail and have an adverse effect on its stability.

Úvod

Rodina v premenách času zaznamenala nemalé zmeny, ktoré sa dotýkali rozsahu a štruktúry rodiny a tým bohatstva vzťahov v rodine, akceptovania alebo opúšťania určitého systému rodinných hodnôt, stability sociálnych rolí mužov a žien, otcov a matiek, foriem rodinného spolužitia. Nie všetky nové formy rodinného spolužitia, ktoré sa vytvorili, sa však musia osvedčiť ako optimálne.

Oslabením akceptácie rodinných hodnôt vo verejnej mienke, vplyvom zmien v spôsobe života, vplyvom masmédií a kultúrnej interakcie v rámci procesov globalizácie sa v súčasnej západnej

civilizácii i u nás oslabujú aj vnútorné opory stability rodinných vzťahov.¹

„Rodina je prvotná bunka spoločenského života. Je prirodzeným spoločenstvom, v ktorom sú muž a žena povolani k darovaniu seba v láske a v darovaní života. Rodina je spoločenstvo, v ktorom si už od detstva možno osvojovať morálne hodnoty, začať uctievať Boha a správne užívať slobodu. Rodinný život je uvádzaním do života spoločnosti.“ (KKC 2207)

Rodina ako spoločensko-historický útvar, vytvárajúci spoločenstvo rodičov a detí, podlieha vlastným zákonom a normám zabezpečujúcim jeho vznik, trvanie a stabilizáciu.² V súčasnosti fungujúca rodina, ktorá plní zodpovedne svoje funkcie a záleží jej na dobrej výchove svojich detí, kráča so všetkými svojimi členmi v duchu kresťanskej rodiny. Každá rodina zabezpečuje všetkým svojim členom materiálne a duchovné podmienky. Sú obdobia, keď rodina prežíva určitú duchovnú alebo materiálnu krízu. Tu je dôležité, aby rodina bola tým, kto dáva nádej pozeráť sa do budúcnosti.³

Pojem rodiny nie je ľudským výtvorom, ale od počiatku je hlbokou pravdou o človeku.⁴ Už Aristoteles povedal, že rodina je staršia a významnejšia ako štát, tzn. že nie je výsledkom vývoja a dohody.⁵

Veľkým zástancom a ochrancom rodín bol aj Ján Pavol II., ktorý v mnohých svojich vystúpeniach hovoril od Kristovej lásky cez lásku medzi ľuďmi až po lásku v rodinách, ktoré trpia na jej nedostatok. V nedostatku tejto pravej lásky treba vidieť hlavnú príčinu krízy dnešnej rodiny. Naše dnešné rodiny veľmi často prechádzajú skúškami a rozpadávajú sa. Veľa snúbeneckých párov sa nedostatočne pripravuje na túto úlohu. Nie sú schopní

¹ Porov. SZANISZLÓ, I.-M. OP: *Dekalogische spezielle Moraltheologie II. Ausgewählte Gebote. Úvod do špeciálnej katolíckej morálnej teológie podľa desatora Božích prikázaní II. Vybrané prikázania*. Neckenmarkt 2009, s. 100.

² Porov. SUMEC, M.: *Rodina a medzigeneračné vzťahy*. Bratislava : STU 2005, s. 13.

³ Porov. JURKO, J.: Viera a rodina v náboženstvách pochádzajúcich od Abraháma. In: CSONTOS, L.(edit.): *Rodina v súčasnom svete. Zborník*. Bratislava : Dobrá kniha 2007, s. 19-22

⁴ Porov. SUAUDEAU SJ, J.: Rodina v našej dobe. In: JANOK, J. – ČÁRSKA, D. (edit.): In: *Katolícka cirkev a sexuálna výchova*. Bratislava : Serafin 1998, s. 49; porov. JURKO, J.: Hodnotový systém z odkazu Jána Pavla II. In: LOKŠOVÁ, I.-JABLONSKÝ, T.-DEMO, M.(edit.): *Výchova k hodnotám v škole a v rodine*. Ružomberok : Ústav pedagogických vied 2006, s. 116-118.

⁵ Práve táto skutočnosť jej dáva právnu istotu a vyžaduje subsidiárnu podporu spoločnosti. Porov. UHÁL, M.: *Sociálna náuka Cirkvi v základných princípoch*, TypoPress Košice 2006, s. 75-81.

dodržať sľúbenú vernosť, prijať druhého takého, aký je, milovať ho napriek jeho nedostatkom a slabostiam. Príliš mnoho detí tak stráca potrebnú oporu, ktorú by mali nájsť v harmonickom spolunažívaní rodičov.⁶

Bez ohľadu na to, že sa veľmi často hovorí o kríze súčasnej rodiny, odborníci vedia, že desaťročia ide o jednu z najviac deklarovaných hodnôt. Práve hodnota rodiny a manželstva figuruje na popredných miestach, pričom snahou štátnej rodinnej politiky je posilňovanie inštitúcie rodiny, konkrétne rodiny vo výkone jej nezastupiteľných úloh. Úlohou rodinnej politiky je nielen vytvárať rámcové podmienky pre rozvoj sociálno-ekonomickej nezávislosti rodín, ale aj rámcové podmienky pre podporu rodinných hodnôt v spoločnosti, pre ich slobodnú interiorizáciu. Rodinná politika by mala byť zameraná na posilnenie rodín vo výkone ich funkcií, na rešpektovanie významu rodiny v spoločnosti v záujme jej budúcnosti.⁷

Rodinná výchova - vzory rodinnej výchovy

Rodinné hodnoty predstavujú súbor mravných smerníc pre definovanie riadnej štruktúry a rolí rodiny a jej členov, podporovaný odvolaním sa na tradície. Transgeneračný prenos hodnôt prebieha v každej primárnej inštitúcii, akou je rodina. Snahou dospelých členov rodiny, predovšetkým rodičov je ich interiorizácia u svojich detí a nie len to. Ide im predovšetkým o stotožnenie sa detí s odovzdávanými hodnotami, o ich rešpektovanie a uplatňovanie.

Život dieťaťa, jeho smerovanie závisí v prvom rade od rodinnej výchovy, ktorá predurčuje i jeho zaradenie do spoločenského a rodinného života. V rodine sa kladú základy medziľudských vzťahov. Tu sa formuje osobnosť dieťaťa. Tu sa rozhoduje o tom, či bude v svojom živote mravné alebo naopak – ľahkomyselné. Rodina kladie základy charakteru,

⁶ Porov. LABO, Š.: *Lietajúci pútnik dvadsiateho storočia*. Bratislava : SPN 1999, s. 46.

⁷ Sociálna náuka Cirkvi pripomína dôležitosť takej podpory ktorá pozitívne umožňuje všestrannú výchovu detí a odľahčenie spoločenských úloh matky. Porov. UHÁL, M.: *Kritéria spravodlivej mzdy v sociálnej náuke Cirkvi*, TypoPress Košice 2007, s. 75-103. Pojem rodinnej mzdy je jedným za takéto opatrení, ktoré presahuje rozmer čisto materiálnej podpory a myslí na celkový rozvoj rodiny a jej funkcií. Porov. UHÁL, M.: Pojem rodinnej mzdy v sociálnej náuke Cirkvi, In: ONDOVČÁK, J.- UHÁL, M. (ed): *Spirituálno-sociálne zázemie ľudskej existencie a jej dôstojnosti*, Cesta, Brno 2007, s. 189-215.

vzťahu k práci, k ľuďom, k životu.⁸ Rozprávať o výchove a zdravom vývoji dieťaťa je možné z rôzneho uhla pohľadu. Je možné sledovať jednotlivé obdobia alebo vývoj jednotlivých psychických útvarov a zložiek osobnosti. Sociálni psychológovia kladú dôraz na sociálne faktory, ktoré ovplyvňujú vývoj jednotlivca.⁹

Rodinná výchova je determinovaná viacerými činiteľmi, a to predovšetkým: kvalitou manželského spolužitia rodičov, vzťahom rodičov k deťom a ich výchovným štýlom, celkovou úrovňou detstva vychovávaného, rodinnými vzormi. Rodičia pri výchove svojich detí vychádzajú z toho, ako boli sami vychovávaní, aké mali podmienky a možnosti pre sebarealizáciu, aké vzory im v primárnej rodine boli poskytnuté, pričom si želajú dať svojim deťom viac, než mali oni. Povinnosťou oboch rodičov je starať sa o všestranný duševný a telesný rozvoj dieťaťa, poskytnúť mu od malička riadnu výchovu, poskytnúť mu hlboké citové zázemie. Každý jedinec je obklopený výchovným pôsobením. Či je to pôsobenie cieľavedomé alebo nevedomé, má veľký a celoživotný dopad na človeka. Rodina je prvým a najvplyvnejším faktorom vo výchove, je to primárna socializačná jednotka, pretože má osobitné miesto vo výchovnom systéme k hodnotám. Je to prvá inštitúcia, kde sa dieťa učí rešpektovať a uplatňovať v sociálnom prostredí najmä kultúrne a mravné hodnoty.

Dieťa od svojich rodičov očakáva usmernenie a ukázanie príkladu správnych životných hodnôt. To, či sa jeho očakávanie naplní, závisí od dvoch podmienok. Po prvé: rodičia sami musia mať tieto veci vyjasnené a po druhé: dieťa sa musí prirodzene stotožniť so svojimi rodičmi, a tým aj prebrať ich hodnoty a zásady. Ak sa však dieťa necíti byť milované, veľmi ťažko sa dokáže so svojimi rodičmi stotožniť.¹⁰ „Priateľstvo (láska) medzi mužom a ženou je prirodzený jav. Rodičia milujú svoje deti, lebo

⁸ Porov. BUJNOVÁ, E.: *Príprava na rodinný život v rodinnom a školskom prostredí*. Nitra : PF UKF 2005, s. 52; porov. JURKO, J.: *Osoba v dokumentoch Druhého vatikánskeho kocilu*. In: *VERBA THEOLOGICA*, roč. VI(2007), č.2, s. 62-65.

⁹ Porov. SMĚKAL, V. – MACEK, P.: *Utváření a vývoj osobnosti*. Brno : Barrister & Principal – studio 2002, s. 11.

¹⁰ Porov. CAMPBELL, R.: *Ako milovať svoje dieťa*. Bratislava : Porta libri 2002, s. 119; porov. JURKO, J.: *Sakralizácia profánneho a profanizácia sakralného u Eliadeho*. In: DRONDZEK, J.(edit.): *Mírcea Eliade. Zborník*. Trebišov 2007, s. 33-58.

v nich vidia časť samých seba, a deti milujú svojich rodičov, lebo z nich pochádzajú.“ (GSa 25) Psychické zvláštnosti muža a ženy sa navzájom dopĺňajú a sú nepostrádateľné pre správny vývoj dieťaťa, ktoré potrebuje opateru matky, ale aj starostlivosť otca.

Matka ako vzor. Vo výchove detí má najdôležitejšiu úlohu matka. Cez osobitný vzťah, ktorý ju viaže k dieťaťu predovšetkým v prvých rokoch jeho života, mu poskytuje pocit bezpečia, istoty a dôvery, bez ktorého by sa ťažko rozvíjala správnym spôsobom jeho vlastná osobná identita a neskôr kladné a plodné vzťahy s inými v širšom sociálnom prostredí. Matka podporuje emocionálny kontakt s dieťaťom, bezprostredný pocit blízkosti a lásky, porozumenia, ochrany a bezpečnosti pred vonkajším svetom. Dieťa vníma citovú hĺbku a spravodlivosť vzťahu, ktorá ho citovo upokojuje alebo neupokojuje. Citové väzby medzi matkou a dieťaťom sa stávajú vzorom budúceho citového vzťahu, ktoré matka ako vzor môže ovplyvniť tak, že ju bude dieťa neskôr akceptovať ako vzor aj vo vzťahoch s inými ľuďmi. Dieťa matku napodobňuje a preberá formy správania. Proces napodobňovania prebieha mimovoľne, spontánne, na základe citovej miery matky. Čím je citový vzťah s matkou vrúcnejší, tým je stotožňovanie a napodobňovanie sociálnych hodnôt bezprostrednejšie.¹¹

Otec ako vzor je nositeľom hodnôt a noriem, ako je sila, sebaistota, rozhodnosť, autorita. Je sprostredkovateľom spoločenských hodnôt, radcom v životných situáciách a vyžaduje od dieťaťa, aby osvojené hodnoty aj dodržiavalo. Dbá o to, aby sa dieťa správalo podľa pravidiel slušného správania. Otec zohráva pre svoje dieťa kľúčovú úlohu pri rozvoji medziľudských vzťahov. Neprítomnosť otca môže mať vplyv na budúce vzťahy jeho detí. Otec je vzor nielen tým, čo sám robí, je i vzorom spolupráce, pokiaľ s matkou naozaj spolupracuje. Jeho správanie je pre syna vzorom, pre dcéru ochranou a vzorom pri výbere budúceho partnera. Stáva sa tak ideálom pre svoju dcéru.

¹¹ O úlohách matky a vonkajšom aj vnútornom tlaku sociálneho zázemia pojednáva autor M.Uhál. Porov. UHÁL, M. Pozitvní diskriminace žen, In: SMUTEK, M. – KAPPL, M. (ed): *Proměny klienta služeb sociální práce*, zborník, Hradec Králové Gaudeamus 2006, 306-316

Otec pomáha dieťaťu vychádzať zo seba, aby zvládalo realitu a uvádza ho do zákona výmeny, podľa ktorého za vykonanú prácu prináleží odmena. Je zdrojom autority, ktorá prináša do života dieťaťa rozmer povinnosti, zodpovednosti, disciplíny a pravidiel.¹² Chlapci sa však citovo stotožňujú predovšetkým s otcom ako so vzorom svojich budúcich životných rolí, svojich otcov pozorne sledujú ako vystupujú vo svojich nastávajúcich mužských úlohách, zvlášť v roli otca. Prítomnosť otca v rodine je rovnako dôležitá i pre dcéru. Dievča hľadá u otca predovšetkým ochranu a oporu. Pozitívne spolužitie s otcom a pocit, že je ním prijímané, je nesmierne dôležitou súčasťou jej budúceho postoja k mužom.

Otec je prirodzene pre synov a dcéry vzorom „mužskosti“. V určitom zmysle je povolaný byť ako zrkadlo: deti vždy cítia v otcovi silný a rozhodný príklad. V minulosti stačilo hodnoty deťom nanútiť. Teraz na ne treba poukázať a podľa nich žiť. Pre deti je otec nositeľom praktickej životnej múdrosti, ktorý pozná cieľ, ale aj cestu, ako k nemu prísť. Je pre dieťa prvý ukazovateľ života, prvý vodca v línii.“¹³ V tomto zmysle je úloha otca v rodine a vo výchove detí nenahraditeľná.

Nie je jedno, či dieťa žije v úplnej alebo neúplnej rodine, či mu lásku a starostlivosť poskytujú obidvaja rodičia alebo iba jeden z nich. Ak jeden z rodičov v rodinnom živote chýba, dieťa nezískava predstavu o jeho sociálnej role, jeho predstavy budú skreslené. Dievča sa ťažko stane vyrovnanou, spoločensky kompetentnou ženou, ak nemá v detstve pred očami matku alebo jej náhradu. Chlapec sa ťažko bude orientovať v tom, čo je správne mužské správanie, ak nebude v rodine vystavený priamemu vplyvu otca alebo iného muža. Ak v rodine chýba otec alebo matka, je nevyhnutné, aby v nej boli iné mužské a ženské vzory.

¹² Porov. JUDÁK, V. – ARGALÁŠ, D.: *Dar všedného dňa*. Nitra : Kňazský seminár sv. Gorazda 1997, s. 70; porov. FULA, M.: *Vzájomnosť muža a ženy*. In: LENCZOVÁ, T. (edit.): *Úloha otca a matky v rodine*. Bratislava 2003, s. 77.

¹³ FERRERO, B. a kol.: *Šťastná rodina*. Bratislava : Don Bosco 2003, s. 76; porov. JURKO, J.: *Obraz Boha v multikultúrnej spoločnosti*. In: *Theologos*, roč. VIII.(2006), č. 1. Prešov : Petra 2006, s. 165-190.

Hodnotová orientácia sa v deťoch nedá vybudovať poučovaním alebo príkazom, ale iba láskyplným poukázaním na hodnoty a predstavením ich v príťažlivom svetle.

Výchova k hodnotám

Voľba v existujúcom hodnotovom rebríčku, výber hodnôt v živote človeka má veľký dopad na vytvorenie jeho životného štýlu a nasmerovania. Aj keď sa v jednotlivých etapách menia a prispôsobujú, v konkrétnom čase určujú všetky rozhodnutia, často bez toho, aby sa človek nad tým zamýšľal. Rebríček hodnôt sa stáva akýmsi vnútorným vzorcom, ktorý určuje riešenie bežných každodenných situácií. Hodnotový systém človeka je odrazom jeho potrieb, záujmov a cieľov. Do značnej miery ho ovplyvňuje spoločnosť, v ktorej sa nachádza so svojimi požiadavkami a zaužívanými normami. Hodnoty majú pre človeka veľký význam. Stávajú sa piliermi, na ktorých buduje svoj svet, svoje vzťahy, postoje k rozmanitým situáciám, výchovu v rodine. Každý rodič sa snaží svoje hodnotové orientácie podať ďalej svojim deťom a prežíva to ako zlyhanie, ak vidí, že deťmi sú jeho hodnoty odmietané.

Láska je hlavným a prirodzeným povolaním každého človeka.¹⁴ V rámci neho manželský stav a láska sú určené na plodenie a výchovu potomstva, v čom nachádzajú svoje dovršenie.¹⁵ Treba si uvedomiť, že jediným ochranným prostriedkom v tomto svete je rodina a jej spoľahlivé hodnoty, do ktorých možno zasadiť korene života.

V tomto smere sa osvedčuje preventívna výchova pochádzajúca od dona Bosca, a to vo forme týchto stratégií:

- *rodina sa opäť musí stať kreatívnym sprostredkovateľom hodnôt.* Nemení sa podstata hodnôt iba forma ich sprostredkovania. Má sa ukázať jednoznačný postoj k pôvodným hodnotám rodiny pri otvorenej komunikácii všetkých jej členov;¹⁶

¹⁴ Porov. SZANISZLÓ, I.-M. OP: *Dekalogische spezielle Moraltheologie I. Göttliche Tugenden. Úvod do špeciálnej katolíckej morálnej teológie podľa desatora Božích prikázaní I. Božské čnosti.*Neckenmarkt 2008, s. 131.

¹⁵ Porov. JÁN PAVOL II.: *Familiaris consortio.* Trnava : SSV 1998, s. 31.

¹⁶ Porov. SCHUSTEROVÁ, I.: Rodina a jej premeny ako výzva ku stabilite. In: SCANTOS, L. (edit.): *In: Rodina v súčasnom svete.* Trnava : Dobrá kniha 2006, s. 50- 51.

- *hodnoty vznikajú zo vzájomného generačného spojenia.* Poslaním rodičov je dávať život, a nie ho zadržiavať, úlohou detí je zvoliť si život a nezničiť ho. Celkovou úlohou rodiny je udržiavať spojenie medzi generáciami pre správne osvojovanie si rodinných hodnôt. To je dôvod pre využitie každej chvíle pre dieťa;¹⁷
- *rodičia musia deťom ponúkať vzory.* Hodnoty sú abstraktné pojmy, ale získavajú a fascinujú skutočné, viditeľné vzory pre deti.¹⁸ Túto abstraktnosť môžeme pripodobniť k slovám svätého Pavla: „Ako viera je základom toho, v čo dúfame, a dôkazom toho, čo vidíme. Vierou chápeme, že z neviditeľného povstalo viditeľné.“ (Hebr 11, 1.3);
- *rodina je preferovaným miestom pre výmenu hodnôt.* V pokornom láskyplnom ovzduší rodiny môžu starí ponúkať hodnoty večné a mladí prinášať hodnoty časné. „Starí nech si nemyslia, že svet sa nimi končí, a mladí nech si nenamýšľajú, že svet sa nimi len začína.“¹⁹

Dieťa si postupne vytvára vzťah ku všetkému, čo ho obklopuje. Pomocou rodičov sa učí rozlišovať, čo je pre neho dôležité a čo nie. Ak by sme chceli hodnoty rozdeliť podrobnejšie, môžeme hovoriť o hodnotách: transcendentných (Boh, svätosť, viera, spása), univerzálnych (dobro, pravda), estetických (krása), poznávacích (poznatky, múdrosť, reflexia), morálnych (hrdinstvo, dôstojnosť, láska, úcta, priateľstvo, zodpovednosť), spoločenských (demokracia, zákonnosť, solidarita, rodina), vitálnych (sila, zdravie, život), pragmatických (práca, šikovnosť, obratnosť), prestížnych (kariéra, vláda, majetok, peniaze) a hedonistických (radosť, sex, zábava).

Prostriedky výchovy k hodnotám. Každá výchova sa začína sebaučinkou.²⁰ Ak chcú rodičia priviesť dieťa k uznávaniu a žitiu určitých hodnôt s tým, aby deti uznávali tieto hodnoty aj vtedy, keď už nebudú pod ich dohľadom, musia svojim praktickým každodenným životom ukázať, že to, o čom deťom hovoria, aj

¹⁷ Porov. COLOMBO, G.: *Provokácie dospievajúcich*. Bratislava : LÚČ 2007, s. 45.

¹⁸ Porov. FERRERO, B.: *Šťastní rodičia*. Bratislava : Don Bosco 1998, s. 58.

¹⁹ Porov. L'ARCO, A. – BIANCO, E.: *Nestačí ich milovať*. Bratislava : Don Bosco 1994, s. 48 - 49.

²⁰ Porov. SZANISZLÓ, I.-M. OP: *Fundamentálna morálka. Úvod do základnej katolíckej morálnej teológie II. Teologická štúdia*. Neckenmarkt 2007, s. 196.

sami bezvýhradne realizujú. Najdôležitejším prostriedkom výchovy k hodnotám je osobný príklad rodičov. Najlepšie overenie, či si dieťa hodnotu osvojilo, je jeho postoj k danej hodnote vtedy, keď jeho rozhodovanie neprebíha pod vplyvom rodičov.

Každá rodina si vytvára vlastný životný štýl v súlade s vierou, tradíciami, kultúrnymi koreňmi a jej ekonomickými, ekologickými i sociálnymi prostriedkami. Má vlastný spôsob myslenia, cítenia a potvrdzovania istých princípov, ktoré sa buď dedia, alebo nadobúdajú. Tým sa vytvára základ výchovy a odovzdávania hodnôt a princípov mladším generáciám. Životný štýl rodiny je „špecifický spôsob ako pochopiť a žiť život, ktorý môže, ale nemusí byť metodický, demokratický, usporiadaný, altruistický, praktický, duchovný a ktorý môže, ale nemusí rešpektovať pozitívne zvyky alebo prirodzené túžby.“²¹

Rodičia sa ku výchove nemôžu postaviť ako „hlavní dodávatelia“, ktorí organizujú výstavbu domu tým, že zadávajú zákazky rôznym firmám a remeselníkom. Takýto rodič hľadá „subdodávateľov“, ktorí majú zariadiť vlastnú výchovu – či už ide o vychovávateľov, katechétoch, vedúcich záujmových krúžkov či psychologických poradcov. Tento prístup môže celkom dobre fungovať, ak chceme deti naučiť rôznym vedomostiam, ale nemôžeme ho uplatňovať, keď dieťa chceme naučiť morálnym hodnotám. Učitelia a vychovávatelia môžu k výchove prispieť, rozvinúť ju a upevniť. Ale základná zodpovednosť leží na rodičoch.²²

Kým sa deti zdržujú pri svojich rodičoch, sú vychovávané ich príkladom, sú pod ich krídlami a rešpektujú ich pravidlá. Aby deti zachovávali hodnoty v kruhu rodiny prirodzene prijímané a akceptované aj vtedy, keď prekročia prah rodičovského domu, je nevyhnutne potrebné už od detstva ich na to pripraviť. Dieťa musí mať v sebe vybudované určité hranice, regulátory, jasné normy, ktoré budú platné nezávisle od prostredia, v ktorom sa dieťa ocitne. To umožňuje správne formovanie svedomia.

²¹ POSSE, R. – MELGOSA, J.: *Umenie výchovy*. Vrútky : ADVENT-ORION 2002, s. 175.

²² Porov.: EYRE R. a kol.: *Jak naučiť děti hodnotám*. Praha : Portál 2000, s. 11; porov. JURKO, J.: *Viera a rodina v náboženstvách pochádzajúcich od Abraháma*. In: CSONTOS, L.(edit.): *Rodina v súčasnom svete. Zborník*. Bratislava : Dobrá kniha 2007, s. 19-22.

Ďalším prostriedkom výchovy je škola. Po rodine je škola najvplyvnejšou výchovnou inštitúciou. Je dôležité, aby boli čo v najužšom styku. Rodina a škola sú pre dieťa veľké autority a teda dôležitými činiteľmi pre jeho zdravý duševný vývin za podmienok, že majú jeden cieľ a používajú rovnaké výchovne prostriedky.²³

Hodnotová výchova dnes je náročnejšia na osobné svedectvo. Mladých presvedčí osobný príklad, nie donucovanie, alebo „hranie sa“ na zásadového otca s jasnými morálnymi normami. Problémom napr. dnešných otcov je, že celkom ľahko si „odvykli“ od donucovania, vyžadovania a plnenia príkazov bez námietok na tzv. „prvé slovo“, ale neosvojili si náročnú cestu výchovy a ovplyvňovania príkladom, svedectvom v bežnom živote. Necvičia si schopnosť stavania požiadaviek, rešpektu a záväzkov limitov, hraníc vo výchove. Dnešný otec akoby sa stiahol, nevystavuje sa príkladu, nehlási sa k sebe ako k symbolu psychickej autonómie a odolnosti, so zmyslom pre zákon a poriadok. Spoločnosť (tá veľká, ale i tá malá, akou rodina je) bez otca je spoločnosťou bez smerovania.²⁴

Výchova k hodnotám v dnešnej dobe prebieha v primárnej inštitúcii, ktorou je rodina, a tá je samozrejme rozhodujúca, ale aj v inštitúciách sekundárnych, kde sa dieťa dostáva. Je to sociálne prostredie, ktoré ho nevyhnutne obklopuje a v ktorom sa dieťa pohybuje. Sú to nie len formálne sociálne skupiny vytvárané školou a školskými zariadeniami, ale aj neformálne rovesnícke skupiny, kde na mladého človeka pôsobia rôzne vplyvy, ktoré môžu podstatne zmeniť poradie osvojených hodnôt predovšetkým vtedy, ak sa s nimi mladý človek v priebehu výchovy v rodine dostatočne nestotožnil.

Nepriaznivé činitele v rodinnej výchove

Rodina dnes je v obrovskom dynamickom pohybe, na ceste za hľadaním bezpečného zázemia pre svoju existenciu. Križujú

²³ Porov.: KAFKA, J.: *Mentálne zdravie, psychiatria a ošetrovatelstvo*. Košice : Mercury – Smékal 2004, s. 65.

²⁴ Porov. POTOČÁROVÁ, M.: Otec a matka v rodine. In: LENCZOVÁ, T.(edit): *Úloha matky a otca v rodine. Zborník*. Bratislava : Slovenská spoločnosť pre rodinu a zodpovedné rodičovstvo 2003, s. 82-83; porov. JURKO, J.: Človek v núdzi. Človek v rodine. Rodina v núdzi. In: KATRIŇÁK, F.(edit.): *Človek v núdzi. Zborník*. Košice : Seminár sv. Karola Boromejského 2006, s. 271-277.

sa záujmy detí a rodičov, záujmy a role rodičov a manželov, práva mužov a žien, vznikajú rozdiely medzi generáciami. Žijeme v dobe, kedy častým fenoménom je nepochopenie základného poslania rodiny, neschopnosť vytvárať trvalé a otvorené vzťahy v rodinnom prostredí. Rozpad rodiny spôsobuje často nezrelosť a nedostatočná „vybavenosť“ pre rodičovské a manželské úlohy. Rozpad, rozchod môže byť evidentný, ukončený napríklad rozvodom, ale i navonok nedeklarovaný, prežívaný v ťaživých každodenných situáciách. Môže ísť o vážne následky vo výchove: rodičia fungujúci v napätých rodinných a manželských vzťahoch zakladajú neisté základy pre budúcnosť svojich detí.²⁵

Každý človek dennodenne musí riešiť problémy v styku s inými ľuďmi, alebo pod vplyvom iných ľudí prispôbovať sa požiadavkám, predstavám a okoliu. Pokiaľ toto nie je zvládnuté, pokiaľ rodina svoje deti nevedie tou správnou cestou, dochádza ku konzumnému spôsobu života, vzniku patologických javov v spoločnosti. Dá sa povedať, že jedinec, ktorý takému niečomu prepadol, pochádza z rodiny, ktorá zlyhala.

Rodinné prostredie „vytvára klímu, kde sa deti učia dávať a brať. Ak rodina zdôrazňuje iba jednu polaritu, môžu v tejto spôsobilosti dávať a brať nastať problémy.“²⁶ Rodinné zázemie ovplyvňuje mnoho faktorov, ktoré jednotliví členovia zvládajú rôzne. V každom prípade toto rozhodovanie pri riešení problému je značne ovplyvnené výchovou zo strany rodičov a ich správnym príkladom riešiť životné úskalia.

Rodina a následne aj rodinná výchova je v súčasnej dobe ohrozovaná mnohými činiteľmi. Z pohľadu vnútorných vzťahov medzi členmi rodiny je to neúplná rodina v dôsledku rozvodu alebo smrti jedného z rodičov, migrácia jedného z rodičov za prácou, alebo neprimeraná pracovná zaneprázdnenosť rodičov. Stále častejšie, obzvlášť v dnešnej dobe, sú manželstvá, ktoré zažívajú tragédie, ako je nevera, rozvod, zneužívanie a podobne. Väčšina pociťuje vyčerpanie z rýchleho tempa života, zo všetkých

²⁵ Porov. POTOČÁROVÁ, M.: Otec a matka v rodine. In: LENCZOVÁ, T. (edit.): *Úloha otca a matky v rodine. Zborník*. Bratislava : Slovenská spoločnosť pre rodinu a zodpovedné rodičovstvo 2003, s. 81-82.

²⁶ HVOZDÍK, S. a kol.: *Rámce a rodiny pastorálnej psychológie*. Košice : Seminár sv. Karola Boromejského v Košiciach 2003, s. 308.

povinností v práci, rodine, voči rodičom, kamarátom, susedom. Medzi ľuďmi narastá vzdialenosť, ale trpíme ju ako nevyhnutnosť dnešnej doby, nový životný štýl. Niektorí partneri a rodiny sa cítia veľmi osamelí, prázdni, ustráchaní a zmätení. Existuje rad ďalších problémov, prečo sa rodina dostáva do konfliktných situácií. Často sú to tie najbežnejšie situácie, napr. nedostatok financií na pokrytie základných fyziologických potrieb, problémy s bývaním, neschopnosť pracovať s finančným rozpočtom, neschopnosť určiť si priority, nezamestnanosť, závislosť jedného alebo viacerých členov rodiny na alkohole a drogách, problémy v starostlivosti o deti a v naplnení rodičovských rolí, asociálne správanie k okoliu, partnerské problémy, absencia pozitívnych emócií k deťom, rozvodové a porozvodové problémy a iné.

Neúplná rodina - môže to byť dôsledok smrti jedného z rodičov, dôsledok rozchodu či rozvodu alebo prípady slobodných matiek. Smrť jedného z rodičov sa hlboko dotkne citov jeho detí. Takáto udalosť zmení postavenie a úlohy v rodine a rodina sa musí prispôbiť novej situácii. Napriek tomu nemusia z hľadiska výchovy dieťaťa vzniknúť až také problémy, ako v rodine, v ktorej ostal tiež iba jeden rodič, ale pre rozvod. Zomrelý rodič môže byť pre dieťa vzorom aj po smrti. *Rozvod* rozbíja rodinu, oddeľuje deti od rodičov, hoci otec aj matka majú na svoje deti rovnaké práva a obidvaja majú voči nim aj rodičovské povinnosti. Po rozvode rodič stojí pred náročnou úlohou: vysvetliť deťom novú situáciu a ochrániť ich pred sebaobviňovaním. Deti by sa nemali stať nástrojom hádok, útokov a riešenia problémov. Dieťa sa ťažko vyrovnáva s neprítomnosťou jedného z rodičov, vníma takýto postoj rodiča za útek, zradu. Obzvlášť zraňujúce je, keď rodič nechce s dieťaťom komunikovať, alebo je úplne neznámy. Z hľadiska zdravého vývinu dieťaťa má nesmierny význam, aby vyrastalo v úplnej a usporiadanej rodine.

Stále viac pribúdajú rodiny, kde z dôvodu nízkych pracovných príležitostí alebo slabého platového ohodnotenia jeden z rodičov *vycestuje za prácou* ďaleko od domova. Najčastejšie je to otec rodiny. U mnohých mužov sa takto stráca aktívna

zodpovednosť za rodinu a výchovu detí alebo úplne absentuje.²⁷ Neúčast' otcov na rodinnom živote a na výchove detí vedie k dlhodobým frustráciám a pretrvávajúcim negatívnym dopadom na ďalší vývoj dieťaťa. Tieto skutočnosti veľmi často narúšajú harmonický rodinný život.

Podobný dopad má aj *pracovná preťaženosť rodičov*. Rodičia odchádzajú z domu, keď deti ešte spia, a prichádzajú neskoro v noci. Nároky od zamestnávateľov, aby si zamestnanci neustále zvyšovali svoju kvalifikáciu, oberajú rodičov v dôsledku štúdia a ďalšieho vzdelávania o čas, ktorý by ináč venovali svojim deťom. Opačným problémom býva aj *nezamestnanosť rodičov*, čo je tiež závažným momentom, ktorý vplýva na chod rodiny a jej fungovanie.

Jedným z najväčších vplyvov v súčasnosti sú *médiá*. Ich veľkosť je v možnosti, rôznosti, prístupnosti ale aj množstve času, ktorý je im zvlášť zo strany detí a mládeže venovaný. Médiá v súčasnej dobe majú neodmysliteľný vplyv na výchovu detí. Na jednej strane rozširujú obzor detí, ich záujem o nepoznané. Ale má to aj druhú stránku. Televízia, tlač a internet pohlcujú prevažnú časť ich voľného času.

Neblahým a stále častejším vplyvom na vytváranie hodnotovej orientácie mladého človeka je *patológia rodiny*, prejavujúca sa požívaním alkoholu, fajčením a závislosťou na drogách. Pojednáva o tom množstvo štúdií, odborných článkov a konferencií. Už azda ani niet rodiny, ktorej by sa to nedotýkalo. Doma v rodine sa mladý človek priuča mnohým dobrým, ale žiaľ aj zlým veciam. Alkoholik iba ťažko vytvorí pokojné rodinné prostredie, ktoré dieťa tak veľmi potrebuje. Skôr to býva prostredie nabité napätím, strachom, zahanbením. Dieťa alkoholika sa často hanbí pred svojimi rovesníkmi za svojho

²⁷ Porov.: KOUTEKOVÁ, M.: *Výchova k hodnotám v rodine*. In: *Výchova k hodnotám v škole a rodine*. Ružomberok : PF KU v Ružomberku 2006, s. 283; porov. JURKO, J.: *Fenomén komunikácie – predpoklad kvality života*. In: ONDOVČÁK, J.-UHÁL, M.(edit.): *Spirituálno-sociálne zázemie ľudskej existencie a jej dôstojnosť*. Zborník. Brno : Cesta 2007, s. 36-64.

rodiča, čo uberá z jeho zdravého sebavedomia a citového zázemia.²⁸

Záver

Výchova k hodnotám v rodine je proces, ktorý závisí od mnohých faktorov. Samotný rebríček hodnôt uznávaný tou ktorou rodinou je prvým ukazovateľom smeru výchovného pôsobenia. Každý človek, každá rodina má vlastnú hodnotovú orientáciu, vlastnú predstavu o tom, k čomu majú byť ich deti vedené. Výchova v rodine je stále pretrvávajúci proces, v ktorom sa rodičia snažia viesť svoje ratolesti k uspokojivému správaniu. Niektoré podmienky, ako je napríklad kompletná rodina, dobrý vzťah medzi manželmi, partnermi, výchove, napomáhajú a niektoré ju komplikujú. Prítomnosť negatívnych alebo absencia niektorých pozitívnych činiteľov sťažuje rodičom zodpovedný prístup k výchove. Ak sa negatíva nedajú úplne odstrániť, treba ich aspoň čo najviac eliminovať, tmiť ich negatívne pôsobenie na dieťa. Okrem zhodnotenia reálneho stavu je však potrebné vytýčiť si vo výchove dosiahnuteľný cieľ, ako aj primerané prostriedky, aby sa mohlo začať s výchovou ku skutočným hodnotám. Stanoviť si cieľ však vo výchove nestačí. Voľba prostriedkov má veľký dopad na úspešnosť či neúspešnosť výchovy. Najvplyvnejším prostriedkom je nepochybne príklad rodičov, nakoľko oveľa viac dieťa prijme z toho čo vidí, čo môže napodobňovať, čím je obklopené, ako z toho, čo počuje. Cieľom výchovného pôsobenia rodičov nie je len to, aby deti uznávali ich hodnoty, pokiaľ sú pri nich. Cieľ je oveľa dlhodobejší. Chcú im odovzdať to, čo uznávajú, aby to žilo v ich živote aj vtedy, keď sa osamostatnia. Dieťa bude praktizovať len tie hodnoty, ktoré prijalo za svoje, s ktorými sa vnútorne stotožnilo a ktoré majú preňho trvalú a hlbokú vážnosť.

²⁸ K celkovým patologickým javom vplyvu rodiny nakoniec patrí aj rozpad hodnotového systému rodiny zvlášť náboženských hodnôt ktoré zapríčiňujú relativizáciu autority a hodnôt. Porov. UHÁL, M.: Ján Pavol II. mládeži nového tisícročia: Strata citlivosti na hriech – dôvod oslabenia transcencie ľudského života, In: STANČEK, L. (ed): *Ján Pavol II. a mládež*, zborník, KU Ružomberok 2006, s. 65-76.

Výchova k hodnotám, a to hodnotám kresťanským, si v dnešnej sekularizovanej spoločnosti vyžaduje skĺbenie pedagogických, ľudských aj kresťanských schopností. V dnešnej dobe je to zvlášť rozpad rodiny, miesta, ktoré je kolískou výchovy, miesta, kde sa kladú základy osobnosti dieťaťa. Práve preto je potrebné, aby rodičia budovaním svojho vzájomného vzťahu vytvorili v rodinách priestor prijatia, dobrého príkladu, úcty a láskyplnej výchovy, lebo ich vzájomný vzťah má nesmierny vplyv na vývoj dieťaťa po každej stránke.

Rodina je najväčšie bohatstvo napriek rôznym zmenám v hodnotách súčasnej spoločnosti. Mladí ľudia dokážu prijať hodnoty z rodiny, a najmä morálne hodnoty, ak sa s nimi plne stotožnia. Všetko však potrebuje pravý čas pre správny rast a pre spoznanie toho, čo je dobré a zlé.

Použité skratky

GSa - List rodinám Grattisimam sane

KKC - Katechizmus Katolíckej Cirkvi

Hebr - List Hebrejom

Zoznam použitej literatúry

I. Pramene

Katechizmus Katolíckej Cirkvi, 1997. Trnava : SSV 1998.

JÁN PAVOL II.: *Familiaris consortio*, 1981. Trnava : SSV 1993.

II. Použitá literatúra

A: Monografie

BUJNOVÁ, E.: *Príprava na rodinný život v rodinnom a školskom prostredí*. Nitra : PF UKF 2005.

CAMPBELL, R.: *Ako milovať svoje dieťa*. Bratislava : Porta libri 2002.

COLOMBO, G.: *Provokácie dospievajúcich*. Bratislava : LÚČ 2007.

EYRE R. a kol.: *Jak naučiť děti hodnotám*. Praha : Portál 2000.

FERRERO, B. a kol.: *Šťastná rodina*. Bratislava : Don Bosco 2003.

FERRERO, B.: *Šťastní rodičia*. Bratislava : Don Bosco 1998.

- HVOZDÍK, S. a kol.: *Rámce a roviny pastorálnej psychológie*. Košice : Seminár sv. Karola Boromejského v Košiciach 2003.
- JUDÁK, V. – ARGALÁŠ, D.: *Dar všedného dňa*. Nitra : Kňazský seminár sv. Gorazda 1997.
- JURKO, J.: Fenomén komunikácie – predpoklad kvality života. In: ONDOVČÁK, J.-UHÁĽ, M.(edit.): *Spirituálno-sociálne zázemie ľudskej existencie a jej dôstojnosť*. Zborník. Brno : Cesta 2007.
- JURKO, J.: Človek v núdzi. Človek v rodine. Rodina v núdzi. In: KATRIŇÁK, F.(edit.): *Človek v núdzi*. Zborník. Košice : Seminár sv. Karola Boromejského 2006.
- JURKO, J.: Viera a rodina v náboženstvách pochádzajúcich od Abraháma. In: CSONTOS, L.(edit.): *Rodina v súčasnom svete*. Zborník. Bratislava : Dobrá kniha 2007.
- JURKO, J.: Obraz Boha v multikultúrnej spoločnosti. In: *Theologos*, roč. VIII.(2006), č. 1. Prešov : Petra 2006, s. 165-190.
- JURKO, J.: Sakralizácia proánneho a profanizácia sakralného u Eliadeho. In: DRONDZEK, J.(edit.): *Mircea Eliade*. Zborník. Trebišov 2007.
- JURKO, J.: Viera a rodina v náboženstvách pochádzajúcich od Abraháma. In: CSONTOS, L.(edit.): *Rodina v súčasnom svete*. Zborník. Bratislava : Dobrá kniha 2007.
- JURKO, J.: Osoba v dokumentoch Druhého vatikánskeho koncilu. In: *VERBA THEOLOGICA*, roč. VI(2007), č.2.
- JURKO, J.: Hodnotový systém z odkazu Jána Pavla II. In: LOKŠOVÁ, I.-JABLONSKÝ, T.-DEMO, M.(edit.): *Výchova k hodnotám v škole a v rodine*. Ružomberok : Ústav pedagogických vied 2006.
- KAFKA, J.: *Mentálne zdravie, psychiatria a ošetrovateľstvo*. Košice : Mercury – Smekál 2004.
- LABO, Š.: *Lietajúci pútnik dvadsiateho storočia*. Bratislava : SPN 1999.
- L'ARCO, A. – BIANCO, E.: *Nestačí ich milovať*. Bratislava : DON BOSCO 1994.
- POSSE, R.-MELGOSA, J.: *Umenie výchovy*. Vrútky : ADVENT-ORION 2002.

SMÉKAL, V. – MACEK, P.: *Utváření a vývoj osobnosti*. Brno : Barrister & Principal – studio 2002.

SUMEC, M.: *Rodina a medzigeneračné vzťahy*. Bratislava : STU 2005.

B: Zborníky

FULA, M.: Vzájomnosť muža a ženy. In : LENCZOVÁ, T. (edit.): In: *Úloha otca a matky v rodine*. Bratislava : Slovenská spoločnosť pre rodinu a zodpovedné rodičovstvo 2003.

KOUTEKOVÁ, M.: Výchova k hodnotám v rodine. In: *Výchova k hodnotám v škole a rodine*. Ružomberok : PF KU v Ružomberku 2006.

LOKŠOVÁ, I.: Výchova k hodnotám ako hodnotový základ obsahu modernej edukácie. In: *Výchova k hodnotám v škole a rodine*. Ružomberok : PF KU v Ružomberku 2006.

POTOČÁROVÁ, M.: Otec a matka v rodine. In: LENCZOVÁ, T.(edit): In: *Úloha otca a matky v rodine, Zborník referátov z konferencie*. Bratislava : Slovenská spoločnosť pre rodinu a zodpovedné rodičovstvo 2003.

POTOČŇÁKOVÁ, M.: Zrelé prežívanie hodnôt v rodine a ich úloha vo výchove. In: *Výchova k hodnotám v škole a rodine*. Ružomberok : PF KU 2006.

SCHUSTEROVÁ, I.: Rodina a jej premeny ako výzva ku stabilite. In: SCANTOS, L. (edit.): In: *Rodina v súčasnom svete*. Trnava : Dobrá kniha 2006.

SUAUDEAU SJ, J.: Rodina v našej dobe. In: JANOK, J. – ČÁRSKA, D. (edit.): In: *Katolícka cirkev a sexuálna výchova*. Bratislava : Serafín 1998.

UHÁL, M.: Ján Pavol II. mládeži nového tisícročia: Strata citlivosti na hriech – dôvod oslabenia transcencie ľudského života, In: STANČEK, Ľ. (ed): *Ján Pavol II. a mládež*, zborník, KU Ružomberok 2006.

UHÁL, M.: *Kritéria spravodlivej mzdy v sociálnej náuke Cirkvi*, TypoPress Košice 2007.

UHÁL, M.: Pojem rodinnej mzdy v sociálnej náuke Cirkvi, In: ONDOVČÁK, J.- UHÁL, M.(ed): *Spirituálno-sociálne zázemie ľudskej existencie a jej dôstojnosti*, Cesta, Brno 2007, s. 189-215.

SZANISZLÓ, I.-M. OP: *Dekalogische spezielle Moraltheologie II. Ausgewählte Gebote. Úvod do špeciálnej katolíckej morálnej teológie podľa desatora Božích prikázaní II. Vybrané prikázania.*Neckenmarkt 2009.

SZANISZLÓ, I.-M. OP: *Dekalogische spezielle Moraltheologie I. Göttliche Tugenden. Úvod do špeciálnej katolíckej morálnej teológie podľa desatora Božích prikázaní I. Božské čnosti.*Neckenmarkt 2008.

SZANISZLÓ, I.-M. OP: *Fundamentalmoral. Úvod do základnej katolíckej morálnej teológie II. Teologická štúdia.* Neckenmarkt 2007.

UHÁL, M. Pozitvní diskriminace žen, In: SMUTEK, M. – KAPPL, M. (ed): *Proměny klienta služeb sociální práce*, zborník, Hradec Králové Gaudeamus 2006.

UHÁL, M.: *Sociálna náuka Cirkvi v základných princípoch*, TypoPress Košice 2006.

Údaje o autorke

PhDr. Ing. Lýdia Lešková, PhD. je odbornou asistentkou na Katedre sociálnej práce Teologickej fakulty v Košiciach Katolíckej univerzity v Ružomberku.

Adresa: Teologická fakulta Katolíckej Univerzity Ružomberok v Košiciach, Hlavná 89, 041 21 Košice, e-mail: leskova@ku.sk; tel. kontakt: +421/055/68 36 354.

ZDRAVIE RODINY PRÍNOS SPOLOČNOSTI

Karol Kačmáry

Anotácia

Tento článok analyzuje súčasný pohľad rozličných inštitúcií i jednotlivcov na zdravie rodiny, jej funkcie a charakteristiky rodiny.

Annotation

This article analyses present views of various institutions and individuals to family health, its roles and characteristics.

Úvod

Rodinu často nazývame primárnou výchovnou inštitúciou spoločnosti a tiež základnou stavebnou jednotkou spoločnosti. Bez rodiny by neexistovala žiadna spoločnosť. Je preto dôležitou úlohou každej ľudskej spoločnosti, aby dôsledne dbala o rozvoj dobrej rodinnej a sociálnej politiky v štáte.¹

Sväté písmo a cirkev o rodine

„Cti otca svojho a matku svoju, aby si dlho žil na zemi, ktorú ti dá Pán, Boh tvoj!“ (Kniha Exodus 20, 12). V Katechizme je uvedený holý príkaz: „Cti otca svojho i matku svoju!“ U Lukáša (2, 51) je dodatok, ktorý hovorí: „A poslúchaj ich!“²

Knihy Svätého písma majú v osobitnej úcte inštitút rodiny a súčasťou tejto úcty sú aj nariadenia a odporúčania pre rodinu. Rodina musí zachovávať určité pravidlá, ktoré zachovávajú jej zdravie. Zdravie rodiny je veľmi dôležité aj pre jej základné funkcie, ktorými myslíme biologicko – reprodukčnú funkciu a výchovnú funkciu. Tieto dve dôležité funkcie nemožno úplne a dokonale nahradiť nijakou inou formou.

¹ Porov. SZANISZLÓ, I.-M. OP: *Dekalogische spezielle Moraltheologie II. Ausgewählte Gebote. Úvod do špeciálnej katolíckej morálnej teológie podľa desatora Božích príkazaní II. Vybrané príkazania*. Neckenmarkt 2009, s. 91.

² Porov. ŠTEFANEC, J.: Rodičia. In: http://www.upc.uniba.sk/index.php?option=com_content&view=article&id=724%3A4-rodicia&catid=119%3Auvahy-o-laske-07-08&Itemid=155 (26. 4. 2009)

„Boh chcel, aby sme si po ňom ctily svojich rodičov, ktorým vďačíme za svoj život a ktorí nám odovzdali poznanie Boha. Sme povinní ctíť a rešpektovať všetkých, ktorým Boh pre naše dobro odovzdal svoju autoritu. Toto prikázanie je vyjadrené kladným spôsobom ako povinnosť, ktorú máme splniť. Ohlasuje nasledujúce prikázanie, ktoré sa týka zvláštnej úcty k životu, k manželstvu, k majetku, k slovu. Je jedným zo sociálnych prikázaní, zo základov sociálnej náuky Cirkvi. Štvrté prikázanie sa výslovne obracia k deťom v rámci ich vzťahov k otcovi a matke, lebo tento vzťah je najvšeobecnejší. Požaduje, aby sme zahrňovali úctou, láskou a vďačnosťou prarodičov a predkov. My a naši rodičia sme boli raz jedno a stále zostaneme ich súčasťou. Spoločenstvo nášho útleho detstva musí trvať naďalej a aj v neskorších rokoch aspoň ako spoločenstvo lásky. Bolo by neprirodzené zabudnúť na túto jednotu, ktorá nás spája s rodičmi.“³

Rovnakú dôležitosť a úctu voči rodine prechovávali aj autori nasledujúcich myšlienok a úvah.

Svätý otec pápež Ján Pavol II.: Prvá a najvýznamnejšia výchovná inštitúcia, ktorá slúži ľudskej ekológii a má významný vplyv na prvotnú výchovu je rodina.⁴

Cirkev má rodinu vo zvláštnej úcte. *„Podľa svätého Tomáša Akvinského sa povinnosť detí, aby milovali a ctily svojich rodičov zakladá na tom, že rodičia sú po Bohu druhou onickou príčinou splodenia, výchovy a vzdelania.“⁵*

Významný kresťanský vedec, odborník na kresťanskú etiku a morálku Karl Heiz Peschke uvádza: Rodina ako pôvodné a prirodzené spoločenstvo poskytuje výhody prostredia, v ktorom sa človek môže zdravo telesne a duševne vyvíjať. Rodičovská láska podnecuje a prebúdza v dieťati lásku, mravný a náboženský život.⁶

³ŠTEFANEC, J.: Rodičia. In:

http://www.upc.uniba.sk/index.php?option=com_content&view=article&id=724%3A4-rodicia&catid=119%3Auvahy-o-laske-07-08&Itemid=155 (26. 4. 2009)

⁴ Porov. JÁN PAVOL II.: Encyklika Centesimus annus. Trnava : Spolok sv. Vojtecha 1992, s. 39.

⁵ PESCHKE, K.: Kresťanská etika. Praha : Zvon 2004, s. 493.

⁶ Porov. PESCHKE, K.: Kresťanská etika, s. 476.

„Rodičia sú povolani, aby boli podľa svojich schopností aj katechétami svojich detí. Sú to príležitosti, ktoré neslobodno zanedbať.“⁷

Všetky tieto názory sú podložené a overené praxou v dejinách ľudskej spoločnosti. Dodržiavanie pravidiel spolunažívania a vzájomnej úcty v rodine prináša kladné výsledky.

Výchovná úloha rodiny

Ako už bolo spomínané v prvej kapitole rodina plní dve najvýznamnejšie funkcie:

- biologicko – reprodukčnú,
- výchovnú.

V tomto článku sa venujeme prednostne výchovnej funkcii v rodine.

*„Medzi autormi, ktorí sa zaoberajú dejinami detstva a dospievania panuje všeobecná zhoda v tom, že obidve tieto obdobia boli uznané ako periódy so zvláštnym a výlučným postavením v ľudskom životnom cykle iba krátku dobu. Obidve zmienené obdobia v novoveku získavajú na význame vďaka dlhšej dobe, ktorú mladí ľudia potrebujú na dokončenie vzdelania. Až do historicky nedávnej doby, t.j. do konca stredoveku, sa v našej civilizácii prechádzalo z detstva do dospelosti naraz, podobne ako v pred civilizovaných kultúrach. Detstvo do toho času nebolo obdobím, behom ktorého by mal človek zvláštne potreby a privilégia. Pred formálnym dovŕšením dospelosti bol už aj tak **malým dospelým**, pracoval a podieľal sa prakticky na všetkých činnostiach ako dospelí ľudia.“⁸*

Novovek priniesol zmeny aj v rodinných štruktúrach. V dôsledku toho sa časť výchovy detí prenáša na školu a „oslobodzuje“ rodinu o túto jej primárnu a dôležitú úlohu. Navyše sa deti zúčastňujú na rozličným mimoškolských aktivitách, ktoré ich zamestnávajú počas dňa na rovnako dlhý čas ako zamestnanie ich rodičov. Rodičovskú kontrolu začína

⁷ L'ARCO, A. - BIANCO, E.: Nestačí ich milovať. Bratislava : Vydavateľstvo Don Bosco 1994, s. 121.

⁸ MATOUŠEK, O. - KROFTOVÁ, A.: Mládež a delikvence. Praha : Portál 2003, s. 37 – 38; porov. JURKO, J.: Viera a rodina v náboženstvách pochádzajúcich od Abraháma. In: CSONTOS, L.(edit.): Rodina v súčasnom svete. Zborník. Bratislava : Dobrá kniha 2007, s. 19-22

nahrádzať sociálna kontrola špecializovaných inštitúcií a ich vplyv v niektorých krajinách narastá. Školy dávajú prednosť vzdelaniu pred výchovou, rodičia na to nemajú čas a výsledok nadá na seba dlho čakať. Zlyhanie v škole je predzvesťou zlyhania po škole.⁹

Najbezprostrednejšiu skúsenosť získava jedinec v malých sociálnych skupinách, v rodinách, v skupinách rovesníkov v príbuzenstve a pod. Dospelí jedinci už pracujú v rôznych organizáciách, firmách, školách v ustanovizniach verejnej správy a inde. Sociálna skupina predstavuje určitý počet ľudí, teda skupinu tvoria najmenej dvaja ľudia (pár, diáda) až po mnohopočetné skupiny. Vzťahy medzi ľuďmi v skupine majú rôzny charakter, vyznačujúci sa trvácnosťou a pravidelnosťou. Skupiny majú aj ďalšie charakteristiky. Môžeme ich chápať ako nositeľov dištinktívnej subkultúry, alebo kontrakultúry, ktoré sa prejavujú ako súbor jedinečných noriem, hodnôt a stvárnení správania. Konečne môžeme skupinu chápať ako **trvajúce prežívanie solidarity**, ktoré má význam pre súdržnosť skupiny pre identifikáciu jej členov s ňou.¹⁰

Socializácia ako dôležitý činiteľ vstupu do spoločnosti

„Morálne vzdelávanie, alebo výchova je stále podstatnou časťou socializácie a ľudskej kultúry. Prvé dielo s titulom morálna výchova vzišlo na začiatku 20. storočia a je dielom E. Durkheima, jedného z pionierov rodiacej sa vedy zvanej sociológia.“¹¹

Socializácia plní dve dôležité funkcie:

- Jednotlivcovi umožňuje, aby sa stal individuálnou a spoločenskou bytosťou.

⁹ Porov. MATOUŠEK, O. - KROFTOVÁ, A.: *Mládež a delikvence*, s. 38 – 39.

¹⁰ Porov. BAŠISTOVÁ, A.: *Vybrané kapitoly zo základov sociológie*. Košice : Seminár sv. Karola Boromejského v Košiciach 2007, s. 46; Lešková zdôrazňuje, že práve rodina je dominantným výchovným prostredím, ktoré má byť zdrojom emocionálnej istoty, podpory a opory dieťaťa. V nej sa sprostredkuje socializačné pôsobenie kultúrou uznávaných hodnôt, je modelovou dielňou správania sa človeka. Porov. Lešková, L.: *Deti zo znevýhodneného rodinného prostredia a jeho vplyv na utváranie ich hodnotovej orientácie*. In: Lokšová, I. – Jablonský, T. – Demo, M. (edit.): *In: Výchova k hodnotám v škole a v rodine. Zborník*. Ružomberok : PF KU v Ružomberku 2006, s. 290-291. Solidarita si má zachovať charakter pravej lásky k blížnemu, ktorá rešpektuje hierarchiu hodnôt. Zmysel pre solidaritu plodí následne vzájomnú zodpovednosť členov spoločnosti k rešpektovaniu práv a dôstojnosti každého v nej. Porov. LEŠKOVÁ, L.: *Základy sociálnej práce*. Košice : Seminár sv. Karola Boromejského v Košiciach 2008, s. 53.

¹¹ GATTI, G.: *Educazione morale*. In: MIDALI, M., TONELLI, R.: *Dizionario di pastorale giovanile*. Torino : Leuman 1989, s. 281.

- Zabezpečuje prežitie spoločnosti odovzdávaním kultúrneho dedičstva nastupujúcim generáciám.¹²

Prvotná socializácia sa začína v rodine. Významnou súčasťou výchovy je intelektuálne vzdelávanie. Rodičia majú povinnosť postarať sa o školské vzdelanie svojich detí podľa svojich schopností a postarať sa o všestranný rozvoj ich schopností. Bolo by nepredstaviteľným hriechom neposkytnúť svojim deťom vzdelanie, ktoré im štát ponúka, alebo dokonca vyžaduje. Medziiným to zahŕňa aj náboženskú výchovu dieťaťa.¹³

Prínos spoločnosti sociálnych sestier pre rodinu

Pre kvalitnú výchovu dieťaťa potrebuje rodina primeraný stupeň hmotného zabezpečenia a dôstojné podmienky pre výchovu detí, ktoré neraz chýbajú a spoločnosť ich nerieši na dostatočnej úrovni. Svätý otec Ján Pavol II. v encyklike *Centesimus Annus* píše, že spoločnosť, ale i štát musia zabezpečiť primeranú úroveň miezd, aby si občania mohli zaistiť primeranú a dôstojnú životnú úroveň. (porov. CA 15).

Úlohu štátu sa pokúšali v minulosti aj dnes dopĺňať rozličné inštitúcie tretieho sektora, dobrodinci, cirkev a rehoľné spoločnosti. Jednou z reholí je aj Spoločnosť sociálnych sestier. Košická rodáčka Margita Slachtová pod vplyvom prvej sociálnej encykliky *Rerum Novarum* zakladá 12. mája 1923 v Budapešti Spoločnosť sociálnych sestier. Ďalšia košičanka Sára Salkaháziová vstupuje v roku 1929 do spoločnosti.¹⁴

Predmet činnosti Sociálnych sestier:

- Rodina, výchova, predmanželská príprava
- Sprevádzanie mladých, práca s mládežou
- Starostlivosť o seniorov
- Duchovná formácia žien – matiek
- Sociálne služby
- Vzdelávacia činnosť študentov

¹² Porov. BAŠISTOVÁ, A.: *Vybrané kapitoly zo základov sociológie*, s. 59.

¹³ Porov. PESCHKE, K.: *Kresťanská etika*. Praha : Zvon 2004, s.486.

¹⁴ Porov. JURKO, J.: Bl. Sára Salkaházi – výzva k angažovanosti kresťana v sociálnej sfére. In: KATRIŇÁK, F.(edit.): *Človek v núdzi. Zborník*. Košice : Seminár sv. Karola Boromejského 2007, s. 247-268.

- Modlitbová služba za potreby rodín a ľudí v núdzi¹⁵

Dnes 11. mája 2009 si pripomíname výročie narodenia členky Spoločnosti sociálnych sestier blahoslavenej sestry Sáry Salkaháziovej, ktorá vo svojom krátkom, ale plodnom živote prispievala významnou mierou k ozdraveniu rodiny. Organizovala sociálne kurzy v ktorých prakticky i duchovne pripravovala ženy a dievčatá na kresťanský rodinný i spoločenský život. V roku 1932 ju predstavené preložili do Komárna. Tu vykonávala sociálnu prácu za oveľa ťažších okolností, pretože ju musela od základov budovať.

- Viedla kuchyňu pre deti.
- Pôsobila ako katechétka.
- Redigovala časopis.
- Viedla obchod s náboženskými potrebami.
- Dozerala na útulok pre chudobných.
- Vyvíjala činnosť v kresťanských rodinách.¹⁶

„V svojej činnosti sa zameriavame na rôzne potreby spoločnosti, pochádzajúce zo sociálnych, náboženských, ekonomických, kultúrnych a občianskych podmienok a podmienok prostredia, v ktorom žijeme. Prioritne sme zamerané na prácu a pomoc rodinám, ženám a deťom.“¹⁷

Zdravie rodiny

Pod pojmom udržania zdravej rodiny nemáme na mysli reklamné úsilie obchodných reťazcov a internetových predajcov o ponuku rozličných bio – potravín, zázračných výrobkov ako sú vodné vysávače, psychowolkmany, relaxačné lehátka, masážne prístroje a podobné zariadenia. V tomto prípade ide o zdravie rodiny nie v jej konzumnom ponímaní, ale všetko to, čo je pre rodinu vhodné z hľadiska morálky, etiky, alebo jednoducho z hľadiska „vyššieho princípu“.

¹⁵ Porov. TISCH, D.: Biografia. In: http://www.salkahazisara.com/bio_sk.html. (26. 4. 2009); porov. JURKO, J.: Charitatívno – sociálny apel dvoch Košičaniek – sv. Alžbety a Bl. Sáry Salkaházi. In: LEŠKOVÁ, L.(edit.): Odkaz sv. Alžbety. *Zborník*. Košice : Seminár sv. Karola Boromejského 2007, s. 71-95.

¹⁶ Porov. TISCH, D.: Biografia. In: http://www.salkahazisara.com/bio_sk.html. (26. 4. 2009)

¹⁷ TISCH, D.: Biografia. In: http://www.salkahazisara.com/sss_sk.html. (26. 4. 2009)

Charakteristika zdravej rodiny:

Za zdravú rodinu považujeme takú rodinu, ktorá plní všetky funkcie rodiny a má jej všetky charakteristiky. Úlohou rodičov je, aby charakteristiky zdravej rodiny postupne vtlačili do povedomia svojich detí v procese ich vývoja a výchovy.

- **Komunikácia v rodine:** Zdravá rodina komunikuje. Členovia rodiny medzi sebou vzájomne komunikujú a navzájom sa aj počúvajú. Rodinná klíma nie je pod tlakom, vládne v nej empatia, prostredie je pozitívne a hodnotou je vzájomná úcta.
- **Vzájomný rešpekt:** Príslušníci zdravej rodiny rešpektujú vzájomnú odlišnosť členov rodiny, rešpektujú rozhodnutia jednotlivcov, súkromné vlastníctvo iného, ale rešpektujú aj iné skupiny, náboženstvá a rasy.
- **Dôvera:** V zdravej rodine vládne dôvera. Manžel s manželkou si vzájomne dôverujú a k tomu vedú aj svoje potomstvo. V rodine sa nehrajú medzi sebou „hry“, v ktorých sa snažia druhého nachytať ako nedôveryhodného (že sklamal). Členovia zdravej rodiny neprehrávajú dôveryhodné veci, sú jednoducho dôveryhodní.
- **Zmysel pre humor a hry:** Dobrá pohoda v rodine má pôvod aj v jej schopnosti odbúravať stres humorom a schopnosťou zahrať sa medzi sebou. Zdravá rodina používa humor pozitívne.
- **Zodpovednosť:** Rodina vychováva človeka aj k zodpovednosti a sebaúcte. Zodpovednosť nie je iba poriadkumilovnosť a dokonalosť. Výchovným pôsobením možno dosiahnuť, že si dieťa bude vedomé dôsledkov svojho konania, teda bude s dôsledkami svojej nezodpovednosti žiť.
- **Zdravá rodina učí čo je správne a nesprávne.** Dnešná doba vyžaduje, aby dieťa dokázalo rozpoznať dobro od zla, mravné od nemravného a etické od neetického.
- **Rodina podporuje zmysel pre uchovanie tradícií a rituálov.** Každá rodina má v úcte svoju minulosť a buduje zdravé vzťahy. Investuje do vzťahov aj na základe takých rituálov,

ako je rodinné zhromaždenie. Zdravá rodina sa schádza a navštevuje.

- Zdravá rodina je založená na spoločnom náboženskom presvedčení. Viera v Boha má významné miesto v živote rodiny.
- Rodina rešpektuje vzájomné súkromie. Týka sa to aj detí, ktoré odídu s rodiny a založia si novú rodinu.
- V zdravej rodine sa pestuje spoločné stolovanie a konverzácia počas stolovania. V dnešnej uponáhľanej dobe je to viac, ako nutné. Každá rodina, by sa mala aspoň raz počas dňa stretnúť pri stole.
- Zdravá rodina dokáže pomenovať a priznať existenciu problému v rodine.¹⁸

Zoznam charakteristík zdravej rodiny je síce stručný, možno aj trochu strohý, ale jednoznačne charakterizuje zdravú situáciu v rodine.

Záver

Pravdepodobne nemožno ničím v plnom rozsahu nahradiť dobrú a kvalitnú rodinnú výchovu, ani rodinné prostredie, ktoré neraz nazývame „teplým domácim krbom“, alebo Američania zvyknú hovoriť „domov sladký domov“. Niekedy si v plnom rozsahu neuvedomujeme, že čo všetko nám rodina poskytuje. Často to človek pochopí, až keď rodinu stratí, či už pri nejakej tragédii, v rozvodovom konaní, únikom k bezdomovectvu atď. Dobrú a zdravú rodinu nič nenahradí. Preto je úlohou nás všetkých vrátane celej spoločnosti a predovšetkým štátu rodinu ochraňovať, podporovať a všemožne jej pomáhať pri jej vzraste a rozvoji.

Zoznam použitej literatúry

BAŠISTOVÁ, A.: *Vybrané kapitoly zo základov sociológie*. Košice : Seminár sv. Karola Boromejského v Košiciach 2007.

18 Porov. ŠTEFANEC, J.: Rodičia. In: http://www.upc.uniba.sk/index.php?option=com_content&view=article&id=724%3A4-rodicia&catid=119%3Auvahy-o-laske-07-08&Itemid=155 (26. 4. 2009)

GATTI, G.: Educazione morale. In: MIDALI, M., TONELLI, R.: *Dizionario di pastorale giovanile*. Torino : Leuman 1989.

JÁN PAVOL II.: *Encyklika Centesimus annus*. Trnava : Spolok sv. Vojtecha 1992.

JURKO, J.: Viera a rodina v náboženstvách pochádzajúcich od Abraháma. In: CSONTOS, L.(edit.): *Rodina v súčasnom svete. Zborník*. Bratislava : Dobrá kniha 2007.

JURKO, J.: Bl. Sára Salkaházi – výzva k angažovanosti kresťana v sociálnej sfére. In: KATRIŇÁK, F.(edit.): *Človek v núdzi. Zborník*. Košice : Seminár sv. Karola Boromejského 2007.

JURKO, J.: Charitatívno – sociálny apel dvoch Košičaniek – sv. Alžbety a Bl. Sára Salkaházi. In: LEŠKOVÁ, L.(edit.): *Odkaz sv. Alžbety. Zborník*. Košice : Seminár sv. Karola Boromejského 2007.

L'ARCO, A. - BIANCO, E.: *Nestačí ich milovať*. Bratislava : Vydavateľstvo Don Bosco 1994.

LEŠKOVÁ, L.: Deti zo znevýhodneného rodinného prostredia a jeho vplyv na utváranie ich hodnotovej orientácie. In: Lokšová. I. – Jablonský, T. – Demo, M. (edit.): *Výchova k hodnotám v škole a v rodine. Zborník*. Ružomberok : PF KU v Ružomberku 2006, s. 290-296.

LEŠKOVÁ, L.: *Základy sociálnej práce*. Košice : Seminár sv. Karola Boromejského v Košiciach 2008, 164 s.

MATOUŠEK, O. - KROFTOVÁ, A.: *Mládež a delikvence*. Praha : Portál 2003.

PESCHKE, K.: *Křesťanská etika*. Praha : Zvon 2004.

SZANISZLÓ, I.-M. OP: *Dekalogische spezielle Moraltheologie II. Ausgewählte Gebote. Úvod do špeciálnej katolíckej morálnej teológie podľa desatora Božích prikázaní II. Vybrané prikázania*. Neckenmarkt 2009.

Internet:

ŠTEFANEC, J.: Rodičia. In:

http://www.upc.uniba.sk/index.php?option=com_content&view=article&id=724%3A4-rodicia&catid=119%3Auvahy-o-laske-07-08&Itemid=155 (26. 4. 2009)

TISCH, D.: Biografia. In:
http://www.salkahazisara.com/bio_sk.html. (26. 4. 2009)

Údaje o autorovi

Mgr. Karol KAČMÁRY, narodený v roku 1956 v Košiciach. Vo voľnom čase spolupracuje so Saleziánmi don Bosca v Košiciach. V roku 2009 ukončil štúdium v odbore sociálna práca na Katolíckej univerzite v Košiciach. Adresa pracoviska: Rekviem s.r.o. Rastislavova 83, 040 01 Košice. Funkcia: riaditeľ pre stratégiu a rozvoj.
e-mailová adresa: karolkacmary@gmail.com.

RODINA ÁNO – MANŽELSTVO NIE?

Martina Hockicková
fr. Inocent-Mária V. Szaniszló OP

Anotácia

Family for century was ascending that the basic type of society. Its individualistic character and as well genuine temper its declarable that the first genuine society, which it enables to make good environment for to fill its goals, for which belongs to procreation and breeding of children, mutual assistance in familiar live. The basic of this society is matrimony with one man and one woman.

Úvod

Rodina vytvára vlastné kultúrne prostredie, ktoré formuje a zabezpečuje socializáciu jej členov.

Taktiež je nositeľkou kultúrneho dedičstva a hodnôt, ako sú láska, vernosť, vzájomná pomoc, nerozlučiteľnosť manželstva, plodivosť, intimita obohatená o otvorenosť voči druhým, rešpektovanie neporušiteľných práv života a služba v tejto oblasti.¹

Monogamný, celoživotný zväzok jedného muža a jednej ženy a rodina, ktorá z neho vzišla, boli po stáročia základným kameňom západnej civilizácie. V priebehu 20. storočia, vplyvom malého počtu generácií, bolo manželstvo a rodina radikálnym spôsobom narušené a predefinované. Dokonca niektorí odborníci uvádzajú, že spôsoby chovania, ktoré boli kedysi všeobecne považované za urážku ľudskej dôstojnosti a vážnou hrozbou sociálnych noriem, je aj v oznamovacích prostriedkoch ponúkané priam ako dobro, o ktoré sa treba usilovať.²

Pohľad zo strany práva, dokumentov Cirkvi a pápežov

¹ Porov. SPIAZZI, R.: *Sociálny kódex Cirkvi*. Trnava : Dobrá kniha 2000, s. 37.

² Porov. WEST, CH.: *Teologie těla pro začátečníky*. Praha : Paulínky 2006, s. 99.

Kódex kanonického práva z roku 1917 nemá zadefinované manželstvo. Manželstvo podľa kódexu z roku 1983 je definované v kánone 1055 § 1:

„Matrimoniale foedus, quo vir et mulier inter se totius vitae consortium constituunt, idole sua naturali ad bonum coniugum atque ad prolis generationem et educationem ordinatum, a Christo Domino ad sacramenti dignitatem inter baptizatos evectus est.“³

Táto definícia sa dá rozdeliť do viacerých bodov:

- je to **zmluva** medzi mužom a ženou;
- táto zmluva spôsobuje, že sa životy dvoch ľudí – muža a ženy **spájajú v jeden a ten istý** ;
- spoločenstvo, ktoré vzniklo manželskou zmluvou je postavené na prirodzenosti človeka, čiže je **prirodzeným spoločenstvom**;
- jeho **cieľom** je dobro manželov, plodenie a výchova detí;
- manželskú zmluvu medzi pokrstenými povýšil Kristus na **sviatosť**.

Katechizmus katolíckej cirkvi spomína manželstvo ako povolanie, ktoré je vpísané do samej prirodzenosti muža a ženy. Manželstvo, ktoré nie je čisto ľudskou ustanovizňou, napriek tomu, že prešla v priebehu storočí početnými zmenami v rozličných kultúrach, sociálnych štruktúrach a duchovných postojoch. No napriek tomu pobáda k tomu, aby sa nezabúdalo na spoločné a trvalé črty. (porov. KKC 1603)

Manželské spoločenstvo má korene v prirodzenom dopĺňaní sa muža a ženy a živí ho rozhodnutie samých manželov spolu žiť celý životný údel, to čo majú a čím sú. Takéto spoločenstvo je plodom a znakom hlboko ľudskej požiadavky. Muž a žena sa v rovnakej osobnej dôstojnosti v manželstve jeden druhému darujú celou, čiže jedinou a výlučnou láskou. (porov. FC 19)

Rodina budovaná na takomto manželstve, chápanom ako celoživotné spoločenstvo muža a ženy, v ktorom sa uskutočňuje prvý a najpodstatnejší spôsob spolužitia je zamerané na cieľ

³ Manželskú zmluvu, ktorou muž a žena ustanovujú medzi sebou spoločenstvo celého života a ktorá svojou prirodzenou povahou je zameraná na dobro manželov, ako aj na plodenie a výchovu detí, Kristus Pán povýšil medzi pokrstenými na hodnosť sviatosti. (CIC 1983 kán. 1055 § 1); Porov. KKC 1601.

človeka, totiž manželskej dvojice, ktorá je skonkretizovaná v manželstve. Zahŕňa z popudu a podľa zákona lásky plodenie a výchovu detí, vzájomnú pomoc v domácom živote, pohlavné a psychologické vzájomné dopĺňanie sa manželov.⁴ Ako pripomína aj pastoračný plán katolíckej Cirkvi na Slovensku, takáto rodina je základnou bunkou Cirkvi i spoločnosti. Je zdrojom ich stability a rozvoja a zároveň predmetnom starostlivosti pri zachovaní vlastnej autonómnosti rodiny.⁵

Rodina nie je iba základnou bunkou spoločnosti, ale tiež domácou cirkvou, ktorej spojenie s Kristom ako Prorokom, Kňazom a Kráľom sa prejavuje na jej budovaní Božieho kráľovstva. (porov. FC 50)

Pápež Benedikt XVI. na 5. svetovom stretnutí rodín vo Valencii v júli 2006 povedal:

„Rodina je dobrom potrebným pre národy, neodmysliteľným základom pre spoločnosť a veľkým pokladom manželov počas celého ich života. Je nenahraditeľným dobrom pre deti, ktoré musia byť ovocím lásky, úplného a veľkodušného darovania sa rodičov. Ohlasovanie celej pravdy o rodine, založenej na manželstve ako domácej cirkvi a svätyni života, je veľkou zodpovednosťou všetkých.“⁶

Dnešná snaha spochybňovať tradičné hodnoty a zavádzať nový štýl, často však nedosahujúci ani kvalitatívnu úroveň toho pôvodného, ktorý je už zavrhaný, neminula ani rodiny.⁷

Cirkev si uvedomuje, že manželstvo a rodina sú jedným z najcennejších bohatstiev ľudstva. (porov. FC 1) Pravdou je, že nie všade je o toto bohatstvo záujem. Ako poznamenáva aj KKC:

„Hoci sa dôstojnosť tejto ustanovizne neprejavuje všade s rovnakou jasnosťou, predsa len vo všetkých kultúrach jestvuje určitý zmysel pre veľkosť manželského zväzku, lebo «blaho

⁴ Porov. SPIAZZI, R.: *Sociálny kódex Cirkvi*, s. 76; porov. JURKO, J.: *Aspekty sociálneho učenia Cirkvi podľa Katechizmu katolíckej Cirkvi*. In: KATRIŇÁK, F.(edit.): *Človek v núdzi. Zborník*. Košice : Seminár sv. Karola Boromejského 2007, s. 17-34.

⁵ Porov. KBS: *Pastoračný plán Katolíckej cirkvi na Slovensku 2007 – 2013*, s. 31.

⁶ VOJTKO, S.: *Krátky náčrt teológie manželstva a rodiny Jána Pavla II.*, s. 66.

⁷ Porov. SZANISZLÓ, I.-M. OP: *Dekalogische spezielle Moraltheologie II. Ausgewählte Gebote. Úvod do špeciálnej katolíckej morálnej teológie podľa desatora Božích príkázaní II. Vybrané príkázania*.Neckenmarkt 2009, s. 94.

človeka a ľudskej i kresťanskej spoločnosti úzko súvisí s priaznivým stavom manželského a rodinného spoločenstva.“ (KKC 1603)

No žiaľ, dnes ho často nahrádza „mnohoženstvo, pliaga rozvodov, takzvaná voľná láska a iné zvrátenosti“. (GS 47)

Už v roku 1987 Ján Pavol II. povedal rodičom v Štetíne, že rodina je ohrozená zvonku aj zvnútra. Ohrozenie predstavuje egoizmus. Táto neusporiadaná láska k sebe vytvára neprirodzenú, antispoločenskú a antirodinnú atmosféru. Ničí lásku a je prameňom mnohých manželských konfliktov, vytrácajúcej sa vzájomnej úcty medzi manželmi a rozvodov. Ďalším rizikom je falošná ateistická koncepcia človeka a rodiny, ktorá zavrhuje Božiu existenciu, Boží zákon, večný život. V človeku vidí len dielo vývoja prírody a spoločenských podmienok. Rodinu ako prirodzený civilný zväzok, ktorý je ustanovený človekom a preto je rozlučiteľný. Veľkým nebezpečenstvom je svetská etika, ktorá narúša kresťanskú morálku a jej zásady. Vedie k morálnej anarchii, k egoizmu a rúca základy, o ktoré sa opiera rodinný život. ⁸

Partnerské spoluzitie - kohabitácie

Partnerské spoluzitie predstavuje formu, ktorá sa snaží nahrádzať manželstvo v určitých fázach životného cyklu. Je to jeden z hlavných prejavov zmien rodinného správania v súčasnej demokratickej spoločnosti. Koncom 60. rokov sa populačný vývoj v Európe začal diferencovať na západoeurópsky a východoeurópsky model. Začala narastať popularita nezobášených partnerstiev – kohabitácií. V západnej Európe sa v priebehu 70. a 80. rokov kohabitácie stali významnou alternatívou manželstva. Na Slovensku boli ojedinelé a verejnou mienkou odmietané. Na začiatku 90. rokov sa vytvorili nové spoločenské podmienky, kde si našli svoje miesto aj alternatívne spôsoby partnerského spoluzitia bez sobáša. Presné údaje o ich počtoch neexistujú. Časť je zachytená pri sčítaní

⁸ Porov. SZEWCZYK, W. – PAZDAN, S. – DUDEK, J.: *Budúcnosť ľudstva ide cez rodinu*. Tarnów : Diecézna kúria – Pastoračia rodín 1988, s. 18; porov. JURKO, J.: Fenomén komunikácie – predpoklad kvality života. In: ONDOVČÁK, J.-UHÁL, M.(edit.): *Spirituálno-sociálne zázemie ľudskej existencie a jej dôstojnosť*. Zborník. Brno : Cesta 2007, s. 36-64.

obyvateľstva, ale keďže údaje majú deklaratívny charakter, udávajú sa len spolužitia, v ktorých obaja partneri žijú nezosobášení v jednej domácnosti. Ďalšou otázkou je, či takúto formu partnerstva priznajú. Preto je vysoký predpoklad, že je ich počet vyšší.⁹

Ako dôvody uprednostňovania kohabitácie pred životom v legálnom manželstve možno predpokladať rôzne prekážky.

Sociológovia a ani demografi nevenovali doteraz veľkú pozornosť klesajúcemu indexu sobášnosti na Slovensku, ale ani v európskych krajinách. Je preto obtiažne uvádzať presné príčiny tohto nedostatku. Avšak po 30 rokoch nemeniaceho sa sobášneho správania, nastal po roku 1990 prudký pokles. K tejto situácii prispela aj nižšia pôrodnosť, ktorá je veľmi úzko prepojená so sobášnosťou, a práve mnohé ukazovatele ich spájajú. V podstate sú to dôvody, ktoré sú prekážkou pri založení si rodiny. Podľa významných katolíckych odborníkov k nim patria napríklad: neistota v spoločnosti, neustály rast životných nákladov, vysoká miera nezamestnanosti, a to aj u mladých ľudí, ktorí majú neistú životnú perspektívu, ekonomické šoky (napr. deregulácia cien r. 1991, 2000, momentálna finančná kríza), reforma prídavkov na deti (1993), zrušenie mladomanželských pôžičiek (1991), po zastavení hromadnej bytovej výstavby manželstvo a dieťa už nie je cesta k bytu a ich celkový nedostatok vôbec, a pod..¹⁰

Manželstvo – základ rodiny a slovenské právne normy

Manželské spoločenstvo nie je iba obyčajné spoločenstvo alebo jednoduché spolužitie. Nedá sa zamieňať s jednoduchým spolubývaním či spolužitím. To patrí k integrite manželstva, ale nie je to esenciálny element. Zväzok, ktorý vzniká manželským súhlasom, je niečo viac vnútorné, intímne a hlbšie ako obyčajné fyzické spolužitie. Manželstvo je spoločenstvo medzi mužom

⁹ Porov. Demografická charakteristika rodiny na Slovensku. In: <http://www.santk.sk/PORTAL%5FRaP/Demograficka%5Fcharakteristika/K5/Default.htm> (17.1.2008).

¹⁰ Porov. PASTOR, K.: Hodnota manželstva z pohľadu demografa. In: LENCZOVÁ, T. (edit.): *Príprava na manželstvo a rodičovstvo*, s. 36; Porov. VAŠÍČKOVÁ, D.: Rodina, jej problémy a ich odraz v tvorbe verejnoprávnej televízie. In: LENCZOVÁ, T. (edit.): *Úloha otca a matky v rodine*, s. 45.

a ženou, ktoré sa vzájomne spájajú do jedného spoločenstva života.¹¹

„Rodina je ustanovizeň, ktorej základy vytvára manželstvo.“¹² A teda manželstvo je ustanovizeň a nemožno ho chápať len ako pohlavné spolužitie nejakého ľudského páru, muža a ženy. Ustanovizeň znamená ustanovenie alebo zriadenie vyplývajúce z poriadku spravodlivosti, ktorý sa dotýka medziľudských vzťahov a spoločenských záležitostí. Preto je manželstvo záležitosťou medziľudskou a verejnou.¹³

Hlboký význam manželstva vyzdvihuje aj Karol Rahner, keď hovorí, že manželstvo nemôže byť chápané len ako vecná záležitosť. Manželstvo je miesto stretnutia manželov s Božou zmluvou. Tú prijímajú do svojho života a tvoria spoločenstvo so zmluvou, ktorú ustanovil Kristus s cirkvou. Manželstvo je akoby novou zmluvou, ktorú manželia realizujú. Zmluva inšpiruje ich životy, modeluje ich vnútro a obohacuje ich lásku.¹⁴ A Schmaus dodáva, že v nej sa muž a žena stávajú podobnými Kristovi novým spôsobom.¹⁵

Zákon č. 36/2005 Z. z. o rodine v čl. 2 hovorí:

„Rodina založená manželstvom je základnou bunkou spoločnosti. Spoločnosť všetky formy rodiny všestranne chráni.“¹⁶

Ak je definované, že rodina vzniká manželstvom a túto rodinu spoločnosť chráni, tak je zrozumiteľné koho chráni. No formy rodiny je pojem, do ktorého sa dnes chce vtesnať všetko možné. Sú to rôzne zväzky spolužitia bez sobáša, ale tiež dnešné tendencie registrované partnerstva nazývať rodinou. Za zmienku stojí tiež spomenúť rôzne snahy o legislatívne úpravy na zlegalizovanie týchto tzv. novodobých rodín, ktoré však

¹¹ Porov. PEKARČÍK, M.: Problém sviatostnosti manželstva v právnom poriadku latinskej cirkvi. In: PEKARČÍK, M. (edit.): *Manželstvo ako inštitúcia*, s. 78.

¹² WOJTYLA, K.: *Láska a zodpovednosť*. Bratislava : Metodicko - pedagogické centrum 2003, s. 170.

¹³ Porov. WOJTYLA, K.: *Láska a zodpovednosť*, s. 169; porov. JURKO, J.: Človek v núdzi. Človek v rodine. Rodina v núdzi. In: KATRIŇÁK, F.(edit.): *Človek v núdzi. Zborník*. Košice : Seminár sv. Karola Boromejského 2006, s. 271-277.

¹⁴ Porov. POLIVKA, J., - DOLISTA, J., - DŘÍMAL, L.: *Povídání o manželství*. Kostelní Vydří : Karmelitánské nakladatelství 1999, s.128-139; porov. JURKO, J.: Hodnotový systém z odkazu Jána Pavla II. In: LOKŠOVÁ, I.-JABLONSKÝ, T.-DEMO, M.(edit.): *Výchova k hodnotám v škole a v rodine*. Ružomberok : Ústav pedagogických vied 2006, s. 116-118.

¹⁵ Porov. SCHMAUS, M.: *Sviatosť*, s. 390; Porov. POLIVKA, J., - DOLISTA, J., - DŘÍMAL, L.: *Povídání o manželství*, s. 139.

¹⁶ Zbierka zákonov. Zákona č. 36/2005 Z. z. o rodine a o zmene a doplnení niektorých zákonov, čl. 2. In: http://www.radost.sk/zakony/plneverzie/pdf/36_2005.pdf (17.2.2008).

rodinou nikdy nebudú, pretože sa to prieči vlastnej prirodzenej povahe rodiny a jej cieľom. Nejasnosť litery zákona je priestor pre tvorbu nových hybridov a tým sa vážnosť manželstva a rodiny ako takej umenšuje.

Článok 12 Dohovoru o ochrane ľudských práv a základných slobôd definuje, že právo uzavrieť manželstvo majú:

„Muži a ženy spôsobilí vekom na uzavretie manželstva majú právo uzavrieť manželstvo a založiť si rodinu v súlade s vnútroštátnymi zákonmi, ktoré upravujú výkon tohto práva.¹⁷

Aj tu poníma litera rodinu v úzkom prepojení s manželstvom.

Rodina prechádza krízou v tom zmysle, že sa z nej stáva akýsi prechodný priestor. Dochádza k určitej flexibilizácii rodiny, pretože deti, ktoré majú druhého, tretieho, štvrtého otca, majú dvakrát toľko starých rodičov, strýkov a tety si ani nevedia spočítať. Znamená to, že rodina už neposkytuje takú istotu a bezpečie ako rodina tradičná.¹⁸

Spomínaný zákon o rodine v § 18 – okrem iného hovorí, že manželia sú povinní byť si verní a vytvárať zdravé rodinné prostredie.¹⁹

Podľa tohto paragrafu majú manželia spolu vytvárať zdravé rodinné prostredie. Ostáva otázne či pri registrovaných partnerstvách je možné naplniť túto literu.

Od začiatku 20. storočia bol štatisticky zaznamenaný nárast psychicky narušených ľudí, ktorí z dôvodu psychickej povahy, pre chorobu alebo poruchu, nie sú schopní manželského života.²⁰

Existuje veľa osôb duševne vcelku zdravých, ktoré sú schopné viesť dobrý a vyrovnaný život individuálne, no nie sú schopní života v manželskom doživotnom spoločenstve. Uzavretím manželstva robia tieto osoby nešťastným seba aj partnera.

¹⁷ Dohovor o ochrane ľudských práv a základných slobôd. Bratislava : SPPP 2001, s. 12.

¹⁸ Porov. DÚDA, J.: Sociálny štát a jeho vplyv na manželstvo a rodinu. In: PEKARČÍK, M.: *Manželstvo ako inštitúcia*, s. 20; Problematikou súčasnej rodiny sa zaoberajú i Lešková a Bašistová. Uvádzajú, že pre zdravý vývin dieťaťa je nevyhnutné, aby sa na výchovu podieľali obaja rodičia a okolnosť, že niektorý z nich rodinu opustí, máva často negatívne dôsledky. Taktiež sa zaoberajú problémom osamelých matiek, ktoré zámerne chcú byť slobodné a dieťa majú s mužom, s ktorým nikdy nepočítali pre trvalý vzťah. Porov. LEŠKOVÁ, L. – BAŠISTOVÁ, A.: Osamelé matky a ich boj o získanie miesta v spoločnosti. In: *VERBA THEOLOGICA*. Roč. VI. (2007), č. 2, s. 89-91.

¹⁹ Porov. NRSR: Zbierka zákonov. Zákona č. 36/2005 Z. z. o rodine a o zmene a doplnení niektorých zákonov, § 18. In: http://www.radost.sk/zakony/plneverzie/pdf/36_2005.pdf (17.2.2008).

²⁰ Porov. KLIMEŠ, P.: *Psychické príčiny neplatnosti manželstvi*, s. 13.

U týchto ľudí nemusí byť špecifikovaná odborníkom v danej oblasti žiadna psychická porucha alebo choroba a napriek tomu je daná osoba neschopná trvale alebo prechodne dať platný súhlas.²¹

Cirkev taktiež reaguje na situáciu, v ktorej sa manželstvo a rodina nachádzajú. Svedčí o tom aj množstvo dokumentov, v ktorých je nosnou témou práve manželstvo a rodina, tiež svetové stretnutia rodín a mnohé iné.

K roku rodiny (r. 1994), ktorý bol vyhlásený Organizáciou spojených národov, napísal v blahej pamäti pápež Ján Pavol II. List rodinám.²²

Tiež pomerne nový – nie tak dávno vzniknutý sviatok svätej rodiny (od r. 1893). Jeho slávenie sa začalo v Kanade ako reakcia na vnímanie ohrozenia rodiny.²³

Záver

Rodina ako základ spoločnosti je prirodzenou inštitúciou dlhodobo pretrvávajúcou. Poskytuje každému z členov istotu, že je cieľom a nie prostriedkom. Dobro celej spoločnosti je závislé od postavenia rodiny. Defekt v rodinách sa odzrkadlí v spoločnosti, ktorá takto nie je schopná zdravo fungovať. Pretože ak nefunguje základná jednotka, nemôže fungovať ani celok z nich tvorený. Preto je veľmi dôležité chrániť rodiny a dbať na ich zdravý vývoj po každej stránke.²⁴

Napriek rôznym tendenciám modifikovať rodinu podľa súčasných trendov, neexistuje zdravšie a prirodzenejšie prostredie ako je rodina, ktorej základ tvorí manželský zväzok jedného muža

²¹ Porov. KLIMEŠ, P.: *Psychické príčiny neplatnosti manželstvá*, s. 100-101.

²² Porov. Benedikt XVI. pred modlitbou Anjel Pána: „Rodina, prežívaj a odovzdávaj vieru!“. In: <http://www.tkkbs.sk/view.php?cisloclanku=20060702001> (28.2.2008).

²³ Porov. ADAM, A.: *Liturgický rok*. Praha : Vyšehrad 1998, s. 140.

²⁴ O cielenej výchove vo vnútri rodín, potrebe postupnej premeny hodnotového systému v ich vnútri, o súčasných trendoch vývoja rodiny a potrebe väčšej pozornosti odbornej a laickej verejnosti píše Lešková. Porov. LEŠKOVÁ, L.: Deti zo znevýhodneného rodinného prostredia a jeho vplyv na utváranie ich hodnotovej orientácie. In: Lokšová, I. – Jablonský, T. – Demo, M. (edit.): In: *Výchova k hodnotám v škole a v rodine*. Zborník. Ružomberok : PF KU v Ružomberku 2006, s. 295; porov. LEŠKOVÁ, L.: Náhradná starostlivosť - jedna z foriem pomoci pri ochrane života maloletých detí. In: Chmelík, B. (edit.): *Ochrana života IX.: Slúžiť životu: médiá o živote a pre život*. Konferencia s medzinárodnou účasťou. Trnava : Trnavská univerzita 2008, s. 128-135.

a jednej ženy. Ten je svojou povahou doživotný a výlučný. (porov. CIC 1134)

Manželstvo, ako dôverné spoločenstvo života a lásky, je Bohom ustanovená inštitúcia, vznikajúca neodvolateľným súhlasom a explicitne vybavené vlastnými zákonmi. (porov. GS 48, KKC 2364) Ako jediná forma spolužitia ponúka rovnocennosť a vzájomnú úctu oboch manželov, ktorá nie je morálne ani eticky degradovaná.

Je jedinou zdravou formou, ktorá je schopná naplniť svoje ciele a takto byť základom a koreňom rodiny, ktorej dodáva stálosť, súlad a činnú lásku.²⁵

Použité skratky

CIC	- Codex iuris canonici
FC	- Familiaris consortio
GS	- Gaudium et spes
KBS	- Konferencia biskupov Slovenska
KKC	- Katechizmus katolíckej Cirkvi
NRSR	- Národná rada Slovenskej republiky
Z. z.	- Zbierka zákonov

Zoznam použitej literatúry

Sväté písmo. Rím : SÚSCM 1995.

Katechizmus Katolíckej Cirkvi. Trnava : SSV 1999.

Kódex kánonického práva. Trnava : SSV 2001.

Druhý Vatikánsky koncil: *Gaudium et spes*. In: <http://www.kbs.sk/?cid=1118410965> (20.6.2005).

JAN PAVOL II.: *Familiaris consortio*, 1993. In: http://www.rcc.sk/dokumenty/dok_papezov/Jan_Pavol_II/fc1.htm (20.6.2005).

Dohovor o ochrane ľudských práv a základných slobôd. Bratislava : SPPP 2001

A: Monografie

ADAM, A.: *Liturgický rok*. Praha : Vyšehrad 1998.

²⁵ Porov. SPIAZZI, R.: *Sociálny kódex Cirkvi*, s.77.

JURKO, J.: Aspekty sociálneho učenia Cirkvi podľa Katechizmu katolíckej Cirkvi. In: KATRIŇÁK, F.(edit.): *Človek v núdzi. Zborník*. Košice : Seminár sv. Karola Boromejského 2007.

JURKO, J.: Človek v núdzi. Človek v rodine. Rodina v núdzi. In: KATRIŇÁK, F.(edit.): *Človek v núdzi. Zborník*. Košice : Seminár sv. Karola Boromejského 2006.

JURKO, J.: Hodnotový systém z odkazu Jána Pavla II. In: LOKŠOVÁ, I.-JABLONSKÝ, T.-DEMO, M.(edit.): *Výchova k hodnotám v škole a v rodine*. Ružomberok : Ústav pedagogických vied 2006.

porov. JURKO, J.: Fenomén komunikácie – predpoklad kvality života. In: ONDOVČÁK, J.-UHÁL, M.(edit.): *Spirituálno-sociálne zázemie ľudskej existencie a jej dôstojnosť. Zborník*. Brno : Cesta 2007.

KBS: *Pastoračný plán Katolíckej cirkvi na Slovensku 2007 – 2013*. Trnava : Spolok svätého Vojtecha 2007.

KLIMEŠ, P.: *Psychické příčiny neplatnosti manželství*. Olomouc : Matice cyrilometodějská s.r.o. 2003.

POLIVKA, J., - DOLISTA, J., - DRÍMAL, L.: *Povídání o manželství*. Kostelní Vydří : Karmelitánské nakladatelství 1999.

SCHMAUS, M.: *Sviatosti*. Rím : SÚSCM 1981.

SPIAZZI, R.: *Sociálny kódex Cirkvi*. Trnava : Dobrá kniha 2000.

SZANISZLÓ, I.-M. OP: *Dekalogische spezielle Moraltheologie II. Ausgewählte Gebote. Úvod do špeciálnej katolíckej morálnej teológie podľa desatora Božích prikázaní II. Vybrané prikázania*.Neckenmarkt 2009.

SZEWWCZYK, W. – PAZDAN, S. – DUDEK, J.: *Budúcnosť ľudstva ide cez rodinu*. Tarnów : Diecézna kúria – Pastорácia rodín 1988.

VOJTKO, S.: *Krátky náčrt teológie manželstva a rodiny Jána Pavla II.* Bratislava : Vydavateľstvo Oto Németh 2007.

WEST, CH.: *Teológia tela pro začátečníky*. Praha : Paulínky 2006.

WOJTYLA, K.: *Láska a zodpovednosť*. Bratislava : Metodicko - pedagogické centrum 2003.

B: Zborníky

LENCZOVÁ, T. (edit.): *Príprava na manželstvo a rodičovstvo*. Bratislava : Slovenská spoločnosť pre rodinu a zodpovedné rodičovstvo 2002.

LENCZOVÁ, T. (edit.): *Úloha otca a matky v rodine*. Bratislava : Slovenská spoločnosť pre rodinu a zodpovedné rodičovstvo 2003.

LEŠKOVÁ, L.: Deti zo znevýhodneného rodinného prostredia a jeho vplyv na utváranie ich hodnotovej orientácie. In: Lokšová. I. – Jablonský, T. – Demo, M. (edit.): In: *Výchova k hodnotám v škole a v rodine. Zborník*. Ružomberok : PF KU v Ružomberku 2006.

LEŠKOVÁ, L. – BAŠISTOVÁ, A.: Osamelé matky a ich boj o získanie miesta v spoločnosti. In: *VERBA THEOLOGICA*. Roč. VI. (2007), č. 2.

LEŠKOVÁ, L.: Náhradná starostlivosť - jedna z foriem pomoci pri ochrane života maloletých detí. In: Chmelík, B. (edit.): *Ochrana života IX.: Slúžiť životu: médiá o živote a pre život. Konferencia s medzinárodnou účasťou*. Trnava : Trnavská univerzita 2008.

PEKARČÍK, M. (edit.): *Manželstvo ako inštitúcia*. Spišské Podhradie : Teologický inštitút 2007.

C: *Internetové*

Benedikt XVI. pred modlitbou Anjel Pána: „Rodina, prežívaj a odovzdávaj vieru!“. In: <http://www.tkkbs.sk/view.php?cislocclanku=20060702001> (28.2.2008).

Demografická charakteristika rodiny na Slovensku. In: <http://www.santk.sk/PORTAL%5FRaP/Demograficka%5Fcharakteristika/K5/Default.htm> (17.1.2008).

NRSR: Zbierka zákonov. Zákona č. 36/2005 Z. z. o rodine a o zmene a doplnení niektorých zákonov. In: http://www.radost.sk/zakony/plneverzie/pdf/36_2005.pdf (17.2.2008).

Údaje o autorovi

Mgr. Martina Hockicková je doktorandkou na Katedre systematickej teológie Teologickej fakulty Katolíckej univerzity Ružomberok v Košiciach.

adresa: Teologická fakulta Katolíckej Univerzity Ružomberok v Košiciach, Hlavná 89, 041 21 Košice.

e-mail: m.hockickova@hotmail.com

fr. P. doc. ThDr. Ing. Inocent-Mária Vladimír Szaniszló OP, PhD. (1962) je docentom katolíckej teológie na Katedre systematickej teológie Teologickej fakulty Katolíckej univerzity Ružomberok v Košiciach a členom rehoľe bratov kazateľov-dominikánov. Prednáša Všeobecnú aj špeciálnu morálnu teológiu a politickú filozófiu. Okrem toho je vedúci pracovník projektu Inštitútu etiky prof. Alexandra Spesza pri Teologickej fakulte v Košiciach a pracuje ako stály člen subkomisie pre Bioetiku KBS a člen stálej konferencie pre Bioetiku strednej a východnej Európy so sídlom vo Viedni.

adresa: Teologická fakulta Katolíckej Univerzity Ružomberok v Košiciach, Hlavná 89, 041 21 Košice

e-mail: inocent@bluewin.ch; tel. kontakt: +421/55/68 36 111.

HODNOTY V SÚČASNEJ RODINE

Alena Bašistová

Martina Ferencová

Anotácia

Príspevok sa zaoberá problematikou vnímania hodnôt v súčasnej rodine. V príspevku je definovaný hlavný i čiastkové ciele ako aj vedecké metódy použité pri realizácii prieskumu a vyhodnocovaní dát. Následne je prevedená analýza, overenie stanovených hypotéz a navrhnutie odporúčaní vyplývajúcich z výsledkov prieskumu.

Annotation

This paper deals with the perception of the current family values. Main and sub-objectives as well as the methods used in the implementation and evaluation of survey data are defined in the paper. Consequently analysis, verification of set hypotheses and the design of recommendations resulting from the survey is performed.

Úvod

V poslednom období sa v súvislosti so svetovou hospodárskou krízou v rôznych médiách prezentuje aj názor, že ide zároveň o morálnu krízu, pri ktorej trpí celá spoločnosť, teda aj rodina. Nedostatok času, neustály stres a rýchle tempo vo svete spôsobujú, že práve v rodine prestáva existovať priestor na dialóg. Ak chápeme rodinu ako formu dlhodobého solidárneho spolužitia osôb spojených príbuzenstvom zahŕňajúcu prinajmenšom rodičov a deti, ktorí spoločne bývajú, spoločne produkujú a konzumujú statky, a zároveň dôležité prostredie socializácie, intimity a sociálnej podpory¹, musíme skonštatovať,

¹ JANDOUREK, J. : *Sociologický slovník*. Praha: Portál, 2001; porov. JURKO, J.: Aspekty sociálneho učenia Cirkvi podľa Katechizmu katolíckej Cirkvi. In: KATRINÁK, F.(edit.): *Človek v núdzi*. Zborník. Košice : Seminár sv. Karola Boromejského 2007, s. 17-34.

že práve tak podstatný proces ako je socializácia a tak dôležité potreby akými sú potreba istoty a bezpečia, intimita a sociálna podpora v podstatnej miere zlyhávajú. Výsledkom toho je i následné zlyhanie niektorých funkcií rodiny, akými sú napr. socializačno-výchovná, či emocionálna funkcia.

Vo funkčnej rodine dochádza k úspešnému riešeniu problémov, existuje tu priaznivá emocionálna klíma a dochádza ku stálemu vyrovňavaniu vzťahov vo vnútri rodiny v súlade so životným cyklom jej členov². To, či bude rodina funkčná do istej miery ovplyvňujú i hodnoty, ktoré uznávajú jednotliví členovia.³ Ak sa na poprednom mieste napr. nachádzajú dlhodobé peniaze a ostatné hodnoty ako láska či priateľstvo sú na posledných miestach v hodnotovom rebríčku rodičov, ovplyvní to i celkovú atmosféru v rodine a bude to mať v zásadnej miere dopad na výchovu detí.⁴ Za hodnotu pre účely nášho prieskumu budeme považovať „vlastnosť, ktorú jedinec prisudzuje určitému objektu, situácii, udalosti, nejakej činnosti v spojitosti s uspokojovaním jeho potrieb, záujmov“⁵.

Skúmaná oblasť

V apríli 2009 sme realizovali prieskum so zámerom zistiť, ako verejnosť vníma hodnoty a zmenu hodnôt v hodnotovom rebríčku.

Hlavným cieľom bolo zistiť ako verejnosť vníma význam pojmu hodnota a aké hodnoty sú preferované v súčasnosti v našej spoločnosti. Okrem hlavného cieľa boli stanovené nasledovné čiastkové ciele:

² HARTL, P. – HARTLOVÁ, H.: *Psychologický slovník*. Praha: Portál, 2000; porov. JURKO, J.: Hodnotový systém z odkazu Jána Pavla II. In: LOKŠOVÁ, I.-JABLONSKÝ, T.-DEMO, M.(edit.): *Výchova k hodnotám v škole a v rodine*. Ružomberok : Ústav pedagogických vied 2006, s. 116-118.

³ Lešková zdôrazňuje, že práve rodina je dominantným výchovným prostredím, ktoré má byť zdrojom emocionálnej istoty, podpory a opory dieťaťa. V nej sa sprostredkuje socializačné pôsobenie kultúrou uznávaných hodnôt, je modelovou dielňou správania sa človeka. Porov. Lešková, L.: Deti zo znevýhodneného rodinného prostredia a jeho vplyv na utváranie ich hodnotovej orientácie. In: Lokšová. I. – Jablonský, T. – Demo, M. (edit.): In: *Výchova k hodnotám v škole a v rodine*. Zborník. Ružomberok : PF KU v Ružomberku 2006, s. 290-291.

⁴ Porov. SZANISZLÓ, I.-M. OP: *Dekalogische spezielle Moraltheologie II. Ausgewählte Gebote. Úvod do špeciálnej katolíckej morálnej teológie podľa desatora Božích prikázaní II. Vybrané prikázania*.Neckenmarkt 2009, s. 101, zvlášť poz. 359; porov. JURKO, J.: Človek v núdzi. Človek v rodine. Rodina v núdzi. In: KATRINÁK, F.(edit.): *Človek v núdzi*. Zborník. Košice : Seminár sv. Karola Boromejského 2006, s. 271-277.

⁵ HARTL, P. – HARTLOVÁ, H.: *Psychologický slovník*. Praha: Portál, 2000, s. 192; porov. JURKO, J.: Fenomén komunikácie – predpoklad kvality života. In: ONDOVČÁK, J.-UHÁL, M.(edit.): *Spirituálno-sociálne zázemie ľudskej existencie a jej dôstojnosť*. Zborník. Brno : Cesta 2007, s. 36-64.

- zistiť, ako verejnosť vníma význam pojmu hodnota,
- zistiť aké hodnoty sú preferované v slovenských rodinách,
- zistiť, či sa zmenili hodnoty v slovenských rodinách za posledných päť rokov,
- zistiť, akým spôsobom sa zmenili hodnoty v slovenských rodinách za posledné obdobie.

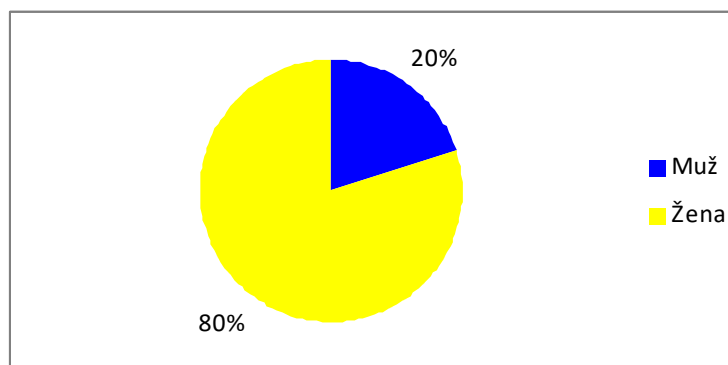
Metodika, vzorka prieskumu a hypotézy

Metódy

Hlavnou metódou použitou v prieskume bol dotazník. Bola zvolená forma uzavretých i otvorených otázok. V závere dotazníka boli 4 otázky týkajúce sa identifikačných údajov. Pri vyhodnocovaní zozbieraných dát boli použité nástroje deskriptívnej štatistiky (koláčové a stĺpcové grafy).

Vzorka prieskumu

Za účelom nášho prieskumu sme náhodne oslovili 87 respondentov, pričom nám bolo ochotných odpovedať 35 respondentov v uliciach mesta Košice, čo predstavuje 30,45 %. Základná štruktúra vzorky je uvedená v nasledujúcom grafe.

Graf 1 Štruktúra vzorky podľa pohlavia

Hypotézy

Pri stanovení hypotéz sme sa inšpirovali výskumami realizovanými v r. 2004 a 2005⁶.

⁶ LOKŠOVÁ, I. a kol.: *Výchova k hodnotám v škole a v rodine*. Zborník z medzinárodnej vedeckej konferencie. Ružomberok: Edičné stredisko Katolíckej univerzity v Ružomberku, 2006.

H1: Viac ako polovica respondentov, ktorí tvrdia, že poznajú význam pojmu hodnota, skutočne aspoň čiastočne chápu význam tohto pojmu.

H2: Na popredných miestach spomedzi hodnôt v slovenských rodinách sa umiestnia peniaze a zdravie.

H3: Viac ako 50 % respondentov uvedie, že sa v slovenských rodinách za posledných päť rokov zmenili hodnoty, a to smerom k materiálnym hodnotám.

Výsledky a interpretácia

V nasledujúcej časti priblížime niektoré výsledky z realizovanému prieskumu.

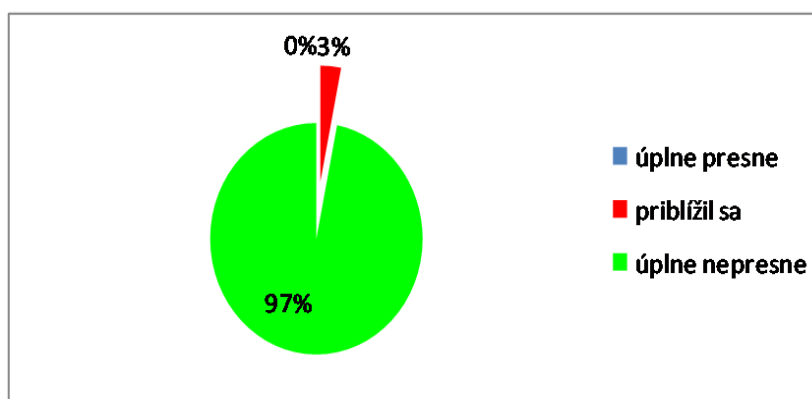
H1: Viac ako polovica respondentov, ktorí tvrdia, že poznajú význam pojmu hodnota, skutočne aspoň čiastočne chápu význam tohto pojmu.

Otázka č. 1 Poznáte význam pojmu hodnota?

Graf 2 Proklamovaná a skutočná znalosť významu pojmu hodnota

Otázka č. 2 Napíšte, čo rozumiete pod pojmom hodnota.

Graf 3 Percentuálne rozloženie odpovedí na otázku č. 2

Ako môžeme vidieť z grafu č. 2, až 97 % respondentov uviedlo, že pozná zmysel významu pojmu hodnota. Ak sa však pozrieme na graf č. 3, len 3 % respondentov sa priblížili našej definícii hodnoty, ktorá je uvedená v úvode nášho príspevku a až 97 % zadefinovalo hodnotu úplne nepresne. Z uvedeného vyplýva, že **H 1 sa nám nepotvrdila.**

H2: Na popredných miestach spomedzi hodnôt v slovenských rodinách sa umiestnia peniaze a zdravie.

Otázka č. 3 Uveďte 6 hodnôt, ktoré sú uznávané v slovenskej rodine, pričom ich zoradte podľa miery dôležitosti od 1-najviac dôležité po 5-najmenej dôležité.

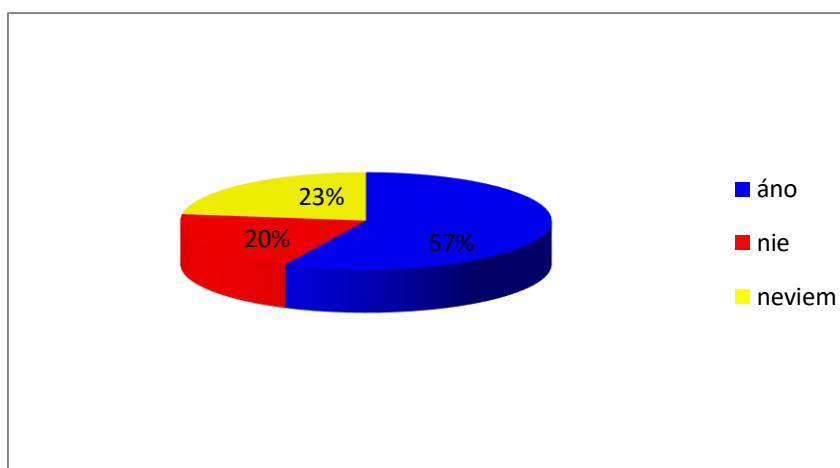

Graf 4 Percentuálne rozloženie odpovedí na otázku č. 3

Ako môžeme vidieť z grafu, respondenti na popredné miesta dávali hodnoty peniaze, láska a zdravie. Na posledných miestach sa umiestnila práca a viera. Na základe uvedeného môžeme skonštatovať, že slovenská spoločnosť sa stala za posledné roky konzumnou spoločnosťou. Paradoxné je však zistenie, že napriek tomu, že peniaze sú na prvom mieste, práca až na piatom. Taktiež rodina sa objavuje až na štvrtom mieste. **H 2 sa nám teda potvrdila.**

H3: Viac ako 50 % respondentov uvedie, že sa v slovenských rodinách za posledných päť rokov zmenili hodnoty, a to smerom k materiálnym hodnotám.

Otázka č. 4 Myslíte si, že sa za posledných 5 rokov zmenili hodnoty v slovenských rodinách?

Graf 5 Percentuálne rozloženie odpovedí na otázku č. 4

Ako je zrejmé z grafu, až 57 % respondentov si myslí, že sa hodnoty v slovenskej spoločnosti za posledných 5 rokov zmenili. 23 % ich odpovedať nevie a 20 % uviedlo, že sa hodnoty nezmenili.

Pri otázke: „**Ako sa zmenili hodnoty v slovenskej rodine?**“ až 98 % respondentov uviedlo, že sa medzi hodnoty v slovenských rodinách dostali na popredné miesta materiálne hodnoty, a to konkrétne peniaze. Z uvedeného vyplýva, že **H 3 sa potvrdila**.

Záver

Po zamatovej revolúcii, kedy sa otvorili hranice a padli rôzne zábrany sa v priebehu dvoch desaťročí slovenská spoločnosť prispôsobila Európe. Nielen v politických, hospodárskych, ale i osobných preferenciách. Vplyv médií, informačných systémov a informačných technológií spôsobili zmenu v hodnotových rebríčkoch a hodnotovej orientácii mnohých ľudí.

Na základe výsledkov nášho prieskumu možno konštatovať, že ľudia dnes za hodnoty považujú najmä peniaze, lásku a zdravie. Viera sa nachádza na poslednom mieste (v príspevku spomíname len 6 respondentmi najčastejšie volených hodnôt podľa dôležitosti), ale vzhľadom na turbulentnosť súčasnej doby, to nie je nepochopiteľné. Poradie hodnôt v hodnotových rebríčkoch sa zmenilo, ale hodnoty pred zamatovej revolúcie tam ostali.

Ak ešte platí, že rodina je silným výchovným prostredím, ktoré má vplyv na to, čo sa dieťa naučí, môže pôsobiť ako filter skúseností, usmerňovať nárast i rozvoj osobných a rodinných hodnôt a určiť ich poradie v hodnotových systémoch budúcich generácií. A ak ešte platí, že hodnoty odrážajú kultúru spoločnosti, na popredné miesta hodnotových rebríčkov v rodinách i v spoločnosti by sa mali vrátiť kresťanské hodnoty (milostrdenstvo, pokoj, láska k bližným, odpustenie a pod.), ktoré napriek všetkým zmenám našu kultúru stále charakterizujú. Hierarchia hodnôt (usporiadaný systém hodnôt podľa dôležitosti) určuje najvšeobecnejšie postoje, životný štýl a morálku človeka. Ak sa v našich rodinách na jej čelo dostanú hodnoty nemateriálne, duchovné, kultúrne, etické, estetické, náboženské, epistemické (poznávacie) pred hodnotami materiálnymi (ktoré tiež v živote človeka zohrávajú podstatnú úlohu), hovoriť o morálnej kríze bude bezpredmetné.

Zoznam použitej literatúry

- FERENCOVÁ, M.: *Fenomén hodnoty*. In: *Humanum*, Nr 3/2009. Warszawa, 2009.
- HARTL, P. – HARTLOVÁ, H.: *Psychologický slovník*. Praha: Portál, 2000.
- JANDOUREK, J. : *Sociologický slovník*. Praha: Portál, 2001.
- JURKO, J.: Hodnotový systém z odkazu Jána Pavla II. In: LOKŠOVÁ, I.-JABLONSKÝ, T.-DEMO, M.(edit.): *Výchova k hodnotám v škole a v rodine*. Ružomberok : Ústav pedagogických vied 2006.
- JURKO, J.: Fenomén komunikácie – predpoklad kvality života. In: ONDOVČÁK, J.-UHÁĽ, M.(edit.): *Spirituálno-sociálne zázemie ľudskej existencie a jej dôstojnosť*. Zborník. Brno : Cesta 2007.
- JURKO, J.: Aspekty sociálneho učenia Cirkvi podľa Katechizmu katolíckej Cirkvi. In: KATRIŇÁK, F.(edit.): *Človek v núdzi*. Zborník. Košice : Seminár sv. Karola Boromejského 2007.
- JURKO, J.: Človek v núdzi. Človek v rodine. Rodina v núdzi. In: KATRIŇÁK, F.(edit.): *Človek v núdzi*. Zborník. Košice : Seminár sv. Karola Boromejského 2006.

LEŠKOVÁ, L.: Deti zo znevýhodneného rodinného prostredia a jeho vplyv na utváranie ich hodnotovej orientácie. In: Lokšová. I. – Jablonský, T. – Demo, M. (edit.): In: *Výchova k hodnotám v škole a v rodine. Zborník*. Ružomberok : PF KU v Ružomberku 2006.

LOKŠOVÁ, I. a kol.: *Výchova k hodnotám v škole a v rodine*. Zborník z medzinárodnej vedeckej konferencie. Ružomberok: Edičné stredisko Katolíckej univerzity v Ružomberku, 2006.

MATOUŠEK, O.: *Rodina jako instituce a vztahová síť*. Praha: Sociologické nakladatelství, 1997, 144 s.

SZANISZLÓ, I.-M. OP: *Dekalogische spezielle Moraltheologie II. Ausgewählte Gebote. Úvod do špeciálnej katolíckej morálnej teológie podľa desatora Božích prikázaní II. Vybrané prikázania*. Neckenmarkt 2009.

Údaje o autorkách

doc. PhDr. Mgr. Alena Bašistová, PhD.

Teologická fakulta

Katedra sociálnej práce

Katolícka univerzita v Ružomberku

e-mail: basistova@ktfke.sk

PhDr. PaedDr. Martina Ferencová, PhD.

Fakulta manažmentu

Katedra marketingu a medzinárodného obchodu

Prešovská univerzita v Prešove

e-mail: mferencov@gmail.com

RODINA A KARIÉRA

Zuzana Birknerová

Anotácia

Harmonizácia rodiny a práce predstavuje jednu zo zásadných otázok dnešného skúmania transformácie spoločnosti v genderovom kontexte. Dilema rodina verus kariéra sa prenáša do každodenného života mnohých ľudí. Ženy nie sú zamestnané iba starostlivosťou o deti a ich výchovou. Budujú si kariéru, stávajú sa nezávislejšími, sebestačnejšími a slobodnejšími. Príspevok sa venuje možnostiam bezkonfliktného prepojenia rodinnej a pracovnej sféry a zisťuje, či má zamestnanie negatívny vplyv na výkon materskej roly ženy.

Annotation

Harmonization of family and work is one of the principal questions of present-day research on society transformation in the context of gender. The family versus career dilemma transmits to everyday lives of many people. Women are not employed only by taking care of children and their upbringing. They build their careers, become more independent, self-contained, and free. The report deals with possibilities of non-conflicting interconnection of family and work spheres and investigates whether employment has negative influence on maternal role of a woman.

Bezproblémová realizácia pracovného a rodinného života predstavuje v súčasnej spoločnosti vzor, ktorý sa snažia dosiahnuť asi všetci rodičia. Venovať sa práci i rodine zároveň je zložité, a tak každý rodič stojí pred otázkou, ako rozdeliť svoju pozornosť, energiu a čas. Vhodné je vytvoriť si určitú stratégiu, ako sa úspešne pohybovať medzi rodinnou a pracovnou sférou. Rodina a práca sú dva systémy, ktoré sú navzájom závislé.

Rodina je miestom reprodukcie a tvorby ľudského kapitálu, práca produkuje materiálne zaistenie spoločnosti. I v rodine sa vykonáva práca pre spoločnosť, ostáva však na rozdiel od práce v zamestnaní takmer bez spoločenského a finančného ocenenia.¹

Rodina je tradične pokladaná za inštitúciu tvoriacu základ či symbolickú kotvu spoločnosti. Prešla mnohými zmenami, či už vo svojej forme alebo vo funkciách, ktoré má naplňať². Je to malá spoločenská skupina založená na princípe manželstva, pokrvného príbuzenstva alebo právnych inštitúcií. Podľa Sekota³ o manželstve hovoríme, keď vychádzame z tradičného predpokladu vzniku rodiny. Ide o spoločensky normovaný vzťah, v ktorom dochádza k pretváraniu osobnej citovej zaangažovanosti k trvalému prispôsobovaniu a spolupráci pri realizácii úloh manželstva.

Rodina ako základná sociálna inštitúcia je produkovaná a reprodukováaná na základe vzťahu medzi dvoma základnými „sociálnymi“ rodmi - „ženským“ a „mužským“, je genderovými vzťahmi utváraná a funguje prostredníctvom nich. Pretože rodina je sociálnou jednotkou a sociálnym priestorom, ktorý je výrazne genderovo štruktúrovaný, nie je žiaduce ju podrobiť skúmaniu iba z jedinej perspektívy či na základe skúseností čisto ženskej či mužskej⁴.

Ide o základnú spoločenskú jednotku, ktorej znakom je spolužitie minimálne dvoch generácií: rodičov a ich potomkov. Pre svojich členov zaisťuje niekoľko základných funkcií. Levická⁵ rozlišuje 6 základných funkcií rodiny:

- biologicko-reprodukčnú,
- ekonomickú,

¹ Porov. SZANISZLÓ, I.-M. OP: *Dekalogische spezielle Moralthologie II. Ausgewählte Gebote. Úvod do špeciálnej katolíckej morálnej teológie podľa desatora Božích prikázaní II. Vybrané prikázania*. Neckenmarkt 2009, s. 99, pozn. 354; porov. JURKO, J.: Človek v núdzi. Človek v rodine. Rodina v núdzi. In: KATRIŇÁK, F.(edit.): *Človek v núdzi. Zborník*. Košice : Seminár sv. Karola Boromejského 2006, s. 271-277.

² ČERMÁKOVÁ, M.: Gender a pracovní trh. In: VĚŠÍNOVÁ-KALIVODOVÁ, E.: *Společnost žen a mužů z aspektu gender*. Praha: Open Society Fund, 1999, 168 s.

³ SEKOT, A.: *Sociologie v kostce*. Brno: Paido, 2002, s. 121.

⁴ MAŘÍKOVÁ, H.: *Muž v rodině: Demokratizace sféry soukromé*. Praha: SoÚ AV ČR, 1999. Working papers 99:6. Porov. UHÁL, M. *Pozitivní diskriminace žen*, In: SMUTEK, M. – KAPPL, M. (ed): *Proměny klienta služeb sociální práce*, zborník, Hradec Králové Gaudeamus 2006, 306-316.

⁵ LEVICKÁ, J.: *Sociální práce s rodinou I.* 1. vyd. Trnava: 2004.

- výchovnú,
- emocionálnu a psychohygienickú,
- ochrannú,
- socializačnú.

Rodina je základnou sociálnou inštitúciou a primárnou sociálnou skupinou v procese socializácie. Je prvým a teda najsilnejším činiteľom v oblasti formovania osobnosti. Ovplyvňuje hlavne emocionálnu rovnováhu a stabilitu, schopnosť spoločenskej adaptability, zvyšuje odolnosť proti záťažovým situáciám, poskytuje svojim členom možnosť naplnenia základných životných potrieb a vytvára hmotné i sociálne ochranné prostredie.

„Individuálne a spoločenské šťastie sa prejavuje v správaní založenom na istých morálnych zásadách. Nadbytok hmotných, materiálnych statkov vedie k takému spôsobu života, v ktorom zaniká zmysel pre vyššie životné hodnoty. V dnešnom svete sa dáva prednosť vlastneniu a získavaniu pred bytím a dávaním (hovoríme o tzv. konzumnom prístupe k životu). Spotrebné hodnoty samy o sebe sú cieľom ľudského snaženia, hoci by mali byť prostriedkom na dosahovanie vyšších životných hodnôt.“⁶ Hierarchia hodnôt (usporiadaný systém hodnôt podľa dôležitosti) určuje najvšeobecnejšie postoje, životný štýl a morálku každého človeka⁷.

Podľa Matouška⁸ je rodina ťažko nahraditeľnou inštitúciou ako pre dieťa, tak i pre dospelého človeka. Rozširuje mu jeho sociálne pole, dáva pocit bezpečného zázemia. Problémy

⁶ FERENCOVÁ, M.: Človek v núdzi a kresťanské hodnoty. In: Človek v núdzi. Zborník príspevkov z medzinárodného vedeckého sympózia 2006. Košice: Teologická fakulta v Košiciach KU v Ružomberku, 2007, s. 181; porov. JURKO, J.: Aspekty sociálneho učenia Cirkvi podľa Katechizmu katolíckej Cirkvi. In: KATRINÁK, F.(edit.): *Človek v núdzi. Zborník*. Košice : Seminár sv. Karola Boromejského 2007, s. 17-34.

⁷ FERENCOVÁ, M.: Fenomén hodnoty. In: Humanum, Nr 3/2009. Warszawa, 2009, s. 433-442. ISSN 1898-8431; Rodina podľa Leškovej je dominantným výchovným prostredím, ktoré má byť zdrojom emocionálnej istoty, podpory a opory dieťaťa. V nej sa sprostredkuje socializačné pôsobenie kultúrou uznávaných hodnôt, je modelovou dielňou správania sa človeka, je miestom, kde si dieťa primárne osvojuje hodnoty. Porov. Lešková, L.: Deti zo znevýhodneného rodinného prostredia a jeho vplyv na utváranie ich hodnotovej orientácie. In: Lokšová, I. – Jablonský, T. – Demo, M. (edit.): In: *Výchova k hodnotám v škole a v rodine. Zborník*. Ružomberok : PF KU v Ružomberku 2006, s. 290-291.

⁸ MATOUŠEK, O.: Rodina jako instituce a vztahová síť. 2. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství, 1997,144 s. ; porov. JURKO, J.: Hodnotový systém z odkazu Jána Pavla II. In: LOKŠOVÁ, I.-JABLONSKÝ, T.-DEMO, M.(edit.): *Výchova k hodnotám v škole a v rodine*. Ružomberok : Ústav pedagogických vied 2006, s. 116-118

správania v rodine je podľa Zahatňanskej⁹ potrebné riešiť nie iba zo strany dospelého, ale v spolupráci s jedincom samotným. Deti sú pokračovateľmi našich myšlienok a podieľajú sa na tvorbe budúcnosti.

Na druhej strane môže byť rodina i zdrojom stresu. Rodičia musia byť deťom k dispozícii stále. Tiež dospelí sa musia jeden druhému prispôsobovať. Nakonečný¹⁰ konštatuje, že kríza súčasného rodinného života, spojená s krízou manželstva, spočíva v neistote rodičovských rolí, preťaženosťou matky, ktorá vedie domácnosť a súčasne má nejaké zamestnanie, v úpadku komunikácie medzi rodičmi a deťmi, v nesúladných manželských vzťahoch. Aj napriek tomu rodina zostáva nenahraditeľným životným prostredím.

„Zamestnanie ako všeobecne prevažujúci spôsob produkcie statkov a obživy človeka a jeho rodiny sa vynorilo historicky pomerne nedávno a tesná asociácia práce so zamestnaním až po priemyselnej revolúcii. Táto asociácia zahmlieva skutočnosť, že podstatný diel práce je vykonávaný mimo zamestnania a väčšinu z nej vykonávajú ženy.“¹¹ Zamestnanosť žien je podľa Buchtovej¹² závažným celosvetovým problémom. Je totiž náročné skĺbiť pracovné a materské povinnosti. Vo svete sa hľadá riešenie v rozsiahlej ponuke skrátených pracovných úväzkov, v zavedení pružnej pracovnej doby, v dostupnej starostlivosti o deti. Nerovnosti medzi mužmi a ženami na trhu práce existujú aj napriek tomu, že im je rovnosť zaistená legislatívou.¹³ Čermáková¹⁴ rozdeľuje nerovnosti na pracovnom trhu do štyroch modelov:

- kritérium priemernej mzdy,
- pracovného úväzku,

⁹ ZAHATŇANSKÁ, M.: Riešenie problémov správania žiakov v záujmovej činnosti brainstormingom. In: Medzinárodná vedecko-odborná konferencia: Záujmová činnosť žiakov. Stav, problémy, trendy. Prešov: FHPV PU, Katedra fyziky, 2008, KEGA č. 3/4114/06.

¹⁰ NAKONEČNÝ, M.: Sociální psychologie. 1. vyd. Praha: Academia, 1999, 287 s.

¹¹ MOŽNÝ, I.: Sociologie rodiny. 2. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství Slon, 2002, 150 s.

¹² BUCHTOVÁ, B., et al.: Nezaměstnanost, Psychologický, ekonomický a sociální problém. 1 vyd. Praha: Grada Publishing a.s., 2002, 236 s.

¹³ Porov. UHÁL, M.: *Kritéria spravodlivej mzdy v sociálnej náuke Cirkvi*, TypoPress Košice 2007, s. 75-103.

¹⁴ ČERMÁKOVÁ, M.: Gender a pracovní trh. In: VĚŠÍNOVÁ-KALIVODOVÁ, E.: Společnost žen a mužů z aspektu gender. Praha: Open Society Fund, 1999, 168 s.

- ďalších príjmov,
- profesionálneho postupu.

Vzhľadom k tomu, že väčšina našich domácností je závislá od príjmov obidvoch partnerov, núka sa otázka, ako efektívne zladíť rodičovskú a profesijnú rolu, aby na jednej strane neutrpel záujem dieťaťa a na druhej strane, aby žena ani muž nemuseli rezignovať na svoju profesijnú realizáciu. Aj keď ako upozorňuje Kentoš¹⁵, vyššie príjmy nerobia život automaticky lepším. Mať viac neznamená nutne mať lepší život.

Dôležitým nástrojom pre podporu rovnosti šancí obidvoch pohlaví je gender mainstreaming. Gender mainstreaming je podľa Foltysovej¹⁶ nástroj k odstraňovaniu nerovnosti medzi pohlaviami. Pred prijatím akéhokoľvek rozhodnutia je nutné vyhodnotiť dopad tohto rozhodnutia na mužov a na ženy (tzv. genderová analýza). Súčasťou je aj genderové rozpočtovanie, ktoré vyvažuje špecifické potreby jednotlivých skupín obyvateľstva. Je to prístup k rozpočtom, v ktorom ide o spravodlivejšie prerozdelenie finančných prostriedkov z hľadiska rovného prístupu žien a mužov k čerpaniu finančných zdrojov, ktoré spoločnosť vytvorila.

Machovcová¹⁷ tvrdí, že sa opakovane stretávame s diskrimináciou v prístupe k zamestnaniu. Uvádza, čo je možné urobiť pre zaistenie spravodlivého prístupu k zamestnaniu:

- Nikoho dopredu pred výberom do zamestnania nevynechávať.
- Vyhľadávať médiá, ktoré oslovujú špecifické skupiny.
- Zdôrazňovať záujem o vytvorenie rozmanitého pracovného tímu (s ohľadom na pohlavie, vek).
- Ponúkať pružné pracovné podmienky, ktoré umožňujú zladžovanie osobného a pracovného života.

¹⁵ KENTOŠ, M.: Nezamestnaní a kvalita života. In: Psychológia práce pred vstupom Slovenska do EU. Košice: Spoločenskovedný ústav SAV, 2004, s. 92-96 ISBN 80-967182-3-1.

¹⁶ FOLTYSOVÁ, M. a kol.: Rozpočtování z hlediska rovnosti žen a mužů. Praha: Ministerstvo financí, 2004, s. 64. ISBN 80-85045-14-1.

¹⁷ MACHOVCOVÁ, K.: Rovné příležitosti a přístup k zaměstnání. In: Odborné články, Genderové informační centrum Nora o.p.s., 17. prosince 2007.

- Preškolenie výberových komisií v oblasti rovných príležitostí (s ohľadom na pohlavie, vek, zdravotný stav, etnický pôvod a pod.).

Zavedenie opatrení na podporu rovného zaobchádzania sú súčasťou vyspelej firemnej kultúry a kvalitnej práce rozvíjajúcej potenciál všetkých zamestnancov.¹⁸

Sklenár, Frankovský a kol.¹⁹ realizovali rodový výskum, ktorý sa uskutočnil za účelom identifikovania aktuálnej situácie firemnej organizácie práce, úrovne prepojenia rodinného a pracovného života vo vybraných podnikoch s dôrazom na oblasť odmeňovania a rodovej segregácie povolání. V rovine všeobecných názorov a postojov k problematike rodovej rovnosti v kontexte práce zistili, že ženy vidia oblasť rodovej rovnosti ako viac problémovú. Taktiež diskrimináciu žien všeobecne posúdili ženy významne viac ako závažný problém než muži. Záverom uviedli zistenia, že vo vzťahu k rodovej rovnosti v kontexte práce majú kritickejší pohľad ženy ako muži.

Hašková, Křížková²⁰ na základe výskumu uviedli, že ak sa pozrieme na preferencie žien a mužov z tohto hľadiska, je zaujímavým zistením, že polovica žien a zhruba dve tretiny mužov by chceli pracovať na plný úväzok, keby si mohli zvoliť; tretina žien a zhruba pätina mužov by chcela pracovať na čiastočný úväzok; menej než 10 hodín týždenne by chceli pracovať 3% žien a 6% mužov; vôbec žiadne zamestnanie by nechcelo mať 12% žien a 8% mužov.

My sme urobili malý prieskum medzi pracujúcimi ženami v školstve, v ktorom pracujú väčšinou matky s deťmi. Vybrali sme si jednu základnú, jednu strednú a jednu združenú strednú školu v Prešovskom samosprávnom kraji. Spolu sme oslovili 62 respondentiek s priemerným vekom 34,6 roka. Všetky respondentky dosiahli vysokoškolské vzdelanie.

¹⁸ Porov. UHÁL, M.: *Kritéria spravodlivej mzdy v sociálnej náuke Cirkvi*, TypoPress Košice 2007, s. 75-103; porov. JURKO, J.: Práca v súčasnom migrujúcom svete a v dokumentoch Cirkvi. In: ONDOVČÁK, J.-UHÁL, M.(edit.): *Spirituálno-sociálne zázemie ľudskej existencie a jej dôstojnosť*. Zborník. Brno : Cesta 2007, s. 156-188.

¹⁹ SKLENÁR, M., FRANKOVSKÝ, M. a kol.: *Rodovo a rodinne zodpovedná organizácia*. Košice: PERSON, 2007, 161 s. ISBN 978-80-89089-61-1.

²⁰ HAŠKOVÁ, H., KRÍŽKOVÁ, A.: *Prekážky a možnosti sťahovania práce a rodiny: sekundárni analýza*. Sociologický ústav AV ČR, 2003.

Tabuľka 1: Názor na to, či zamestnaná žena môže vychovávať dieťa rovnako kvalitne ako nezamestnaná (v %)

	Počet žien	%
Určite áno	48	77,4
Skôr áno	12	19,4
Skôr nie	2	3,2
Určite nie	0	0
Celkom	62	100

Podľa väčšiny respondentiek nemá zamestnanie pre ženy negatívny vplyv na výkon materskej roly a žena, ktorá pracuje, môže svojmu dieťaťu poskytovať rovnakú starostlivosť, ako keby bola nezamestnaná. Z tohto hľadiska ženy nenapĺňujú podstatu genderového stereotypu matky ako vychovávateľky a snažia sa dokázať, že môžu byť úspešné súčasne i ako zamestnané ženy.

Tabuľka 2: Názory na dôležitosť kariéry (v %)

	Počet žien	%
Určite áno	9	14,5
Skôr áno	21	33,9
Skôr nie	18	29,0
Určite nie	14	22,6
Celkom	62	100

Pre väčšinu opýtaných nie je kariéra v ich živote prioritou (aj keď pre 14,5% hrá kariéra významnú a určujúcu úlohu v ich živote). Ženy v tomto smere viac zohľadňujú rodinu a dávajú prednosť skĺbeniu kariéry s rodinou.

Tabuľka 3: Vnímanie starostlivosti o rodinu ako prekážky v kariérom raste (v %)

	Počet žien	%
Určíte áno	18	29,0
Skôr áno	31	50,0
Skôr nie	7	11,3
Určíte nie	6	9,7
Celkom	62	100

Väčšina opýtaných žien je presvedčená, že zamestnaná žena môže rovnako dobre vychovávať svoje dieťa ako keby bola v domácnosti. Napriek tomu ženy vnímajú materstvo a starostlivosť o dieťa ako jeden z dôvodov, prečo môže mať žena menší kariérny rast ako muž.

Tabuľka 4: Názory na schopnosť ženy s rodinou a deťmi pracovať rovnako tak dobre ako na muža rovnakého vzdelania a skúseností (v %)

	Počet žien	%
Určíte áno	46	74,2
Skôr áno	13	21,0
Skôr nie	3	4,8
Určíte nie	0	0
Celkom	62	100

Väčšina opýtaných respondentiek sa prikláňa k názoru, že žena, ktorá má rodinu a deti, je schopná pracovať rovnako dobre ako muž s rovnakým vzdelaním a skúsenosťami. Napriek tomu ženy, ktoré majú hlavne malé deti ťažšie získavajú prácu, pretože zamestnávateľ už dopredu očakáva, že budú mať kvôli starostlivosti o dieťa viac absencií v práci.

Otázka č. 5: Čo by vám osobne najviac uľahčilo zladenie rodinných a pracovných povinností?

Respondentky odpovedali nasledovne:

55 žien (88,7%) vyšší plat, 29 žien (46,8%) pružná pracovná doba, 34 žien (54,8) skrátený pracovný úväzok, 23 ženám (37,1%)

by harmonizáciu práce a rodiny uľahčilo, keby mohli pracovať z domu, 45 ženám (72,6%) ochota partnera podeliť sa rovnomerne o starostlivosť o deti, 11 ženám (17,7%) ochota partnera vziať zodpovednosť za starostlivosť o dieťa a rodinu na seba, 44 ženám (71,0%) ochota partnera rozdeliť si rovnomerne prácu v domácnosti, 13 žien (21,0%) by prijalo možnosť využívať pre starostlivosť o dieťa tretiu osobu, 7 žien (11,3%) možnosť využívať službu alebo osobu pre starostlivosť o domácnosť, 45 žien (72,6%) by prijalo možnosť využívať pre starostlivosť o dieťa verejné zariadenia ako napr. škôlky alebo jasle, 43 ženám (69,4%) by sa páčilo zlepšenie služieb pre rodinu a 3 ženy (4,8%) nevedeli, čo by im mohlo uľahčiť harmonizáciu rodinných a pracovných povinností.

Záver

Každý človek má svoju ideálnu predstavu o pracovnom uplatnení. Podľa názorov respondentov je dôležitým faktorom nie len materstvo, ale i zažitie vnímanie ženy ako osoby, ktorá sa má o dieťa starať. Ženy prerušujú budovanie svojej pracovnej kariéry rodičovskou dovolenkou, očakáva sa od nich, že budú robiť v pracovnej kariére ústupky v prospech rodiny. Genderové stereotypy hrajú v živote žien významnú úlohu. Väčšina žien je presvedčená, že zamestnanie nemá pre ženy negatívny vplyv na výkon materskej role a žena, ktorá pracuje, môže svojmu dieťaťu poskytovať rovnakú starostlivosť, ako keby bola nezamestnaná. Ženy zohľadňujú rodinu a dávajú prednosť skĺbeniu kariéry s rodinou. Matky s deťmi sú veľmi heterogénnou skupinou. Podľa rodinnej a sociálnej situácie sa objavujú rôzne okruhy problémov, ktoré musia ženy prekonávať. Uviesť do súladu pracovný vývoj v zamestnaní a aktívne rodičovstvo je často spojené s veľkým stresom, napätím a úsilím, a to hlavne pre matky.

Pre možnosť bezkonfliktného prepojenia rodinnej a pracovnej sféry je dôležité si uvedomiť, že musí byť vždy zaistená čo najväčšia sloboda voľby medzi rodičovskou a profesijnou rolou, a že je potrebné dodržiavať nie len zásadu genderovej rovnosti, ale

i zásadu rovných príležitostí pre realizáciu ako rodinných, tak profesijných prianí.

Zoznam použitej literatúry

BUCHTOVÁ, B., et al.: *Nezaměstnanost, Psychologický, ekonomický a sociální problém*. 1 vyd. Praha : Grada Publishing a.s., 2002.

ČERMÁKOVÁ, M.: Gender a pracovní trh. In: VĚŠÍNOVÁ-KALIVODOVÁ, E.: *Společnost žen a mužů z aspektu gender*. Praha: Open Society Fund, 1999.

ČERMÁKOVÁ, M. a kol.: *Na cestě do EU: rovné příležitosti mužů a žen v ČR*. Praha: Národní kontaktní centrum - Ženy a věda, 2002.

FERENCOVÁ, M.: Človek v núdzi a kresťanské hodnoty. In: *Človek v núdzi. Zborník príspevkov z medzinárodného vedeckého sympózia 2006*. Košice: Teologická fakulta v Košiciach KU v Ružomberku, 2007.

FERENCOVÁ, M.: Fenomén hodnoty. In: *Humanum*, Nr 3/2009. Warszawa, 2009.

FOLTYSOVÁ, M. a kol.: *Rozpočtování z hlediska rovnosti žen a mužů*. Praha: Ministerstvo financí, 2004.

HAŠKOVÁ, H., KŘÍŽKOVÁ, A.: *Překážky a možnosti sladování práce a rodiny: sekundární analýza*. Sociologický ústav AV ČR, 2003.

JURKO, J.: Človek v núdzi. Človek v rodine. Rodina v núdzi. In: KATRIŇÁK, F.(edit.): *Človek v núdzi. Zborník*. Košice : Seminár sv. Karola Boromejského 2006.

JURKO, J.: Práca v súčasnom migrujúcom svete a v dokumentoch Cirkvi. In: ONDOVČÁK, J.-UHÁL, M.(edit.): *Spirituálno-sociálne zázemie ľudskej existencie a jej dôstojnosť. Zborník*. Brno : Cesta 2007.

JURKO, J.: Aspekty sociálneho učenia Cirkvi podľa Katechizmu katolíckej Cirkvi. In: KATRIŇÁK, F.(edit.): *Človek v núdzi. Zborník*. Košice : Seminár sv. Karola Boromejského 2007.

JURKO, J.: Hodnotový systém z odkazu Jána Pavla II. In: LOKŠOVÁ, I.-JABLONSKÝ, T.-DEMO, M.(edit.): *Výchova*

k hodnotám v škole a v rodine. Ružomberok : Ústav pedagogických vied 2006.

KENTOŠ, M.: Nezamestnaní a kvalita života. In: *Psychológia práce pred vstupom Slovenska do EU*. Košice: Spoločenskovedný ústav SAV, 2004.

LEŠKOVÁ, L.: Deti zo znevýhodneného rodinného prostredia a jeho vplyv na utváranie ich hodnotovej orientácie. In: Lokšová. I. – Jablonský, T. – Demo, M. (edit.): In: *Výchova k hodnotám v škole a v rodine. Zborník*. Ružomberok : PF KU v Ružomberku 2006.

LEVICKÁ, J: *Sociálna práca s rodinou I.*. 1. vyd. Trnava: 2004.

MACHOVCOVÁ, K.: Rovné príležitosti a prístup k zamestnaniu. In: Odborné články, *Genderové informačné centrum Nora o.p.s.*, 17. prosince 2007.

MAŘÍKOVÁ, H.: *Muž v rodině: Demokratizace sféry soukromé*. Praha: SoÚ AV ČR, 1999. Working papers 99:6.

MATOUŠEK, O.: *Rodina jako instituce a vztahová síť*. Praha: Slon, 1993.

MATOUŠEK, O.: *Rodina jako instituce a vztahová síť*. 2. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství, 1997.

MOŽNÝ, I.: *Sociologie rodiny*. 2. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství Slon, 2002.

NAKONEČNÝ, M.: *Sociální psychologie*. 1. vyd. Praha: Academia, 1999.

SEKOT, A.: *Sociologie v kostce*. Brno: Paido, 2002.

SKLENÁR, M., FRANKOVSKÝ, M. a kol.: *Rodovo a rodinne zodpovedná organizácia*. Košice: PERSON, 2007.

UHÁL, M.: *Kritéria spravodlivej mzdy v sociálnej náuke Cirkvi*, TypoPress Košice 2007.

UHÁL, M. Pozitívni diskriminace žen, In: SMUTEK, M. – KAPPL, M. (ed): *Proměny klienta služeb sociální práce*, zborník, Hradec Králové Gaudeamus 2006, 306-316

SZANISZLÓ, I.-M. OP: *Dekalogische spezielle Moraltheologie II. Ausgewählte Gebote. Úvod do špeciálnej katolíckej morálnej teológie podľa desatora Božích prikázaní II. Vybrané prikázania*.Neckenmarkt 2009.

ZAHATŇANSKÁ, M.: Riešenie problémov správania žiakov v záujmovej činnosti brainstormingom. In: *Medzinárodná vedecko-odborná konferencia: Záujmová činnosť žiakov. Stav, problémy, trendy*. Prešov: FHPV PU, Katedra fyziky, 2008, KEGA č. 3/4114/06.

Údaje o autorke

PaedDr. Zuzana Birknerová, PhD.
Katedra manažérskej psychológie
Fakulta manažmentu
Prešovská univerzita v Prešove
Konštantínova 16
080 01 Prešov, SR
email: zbirknerova@unipo.sk

POTREBA NEZÁVISLOSTI A RODINY V ŽIVOTE ZDRAVOTNE POSTIHNUTÝCH

Ingrid Hanáková

Abstrakt

Rodina je najstabilnejším prostredím, ktoré môže pozitívne vplývať na život ľudí so zdravotným postihnutím. Hodnota rodiny a rodinných vzťahov má významné postavenie v budovaní nezávislosti v živote handicapovaných ľudí. V tejto nezávislosti je dôležitý postoj zo strany spoločnosti, ale aj postoj zo strany odborníkov. Konkrétnym podmienkam a potrebám sa venuje hnutie Independent Living, ktorého cieľom je dosiahnuť úplnú rovnoprávnosť zdravotne postihnutých ľudí so zdravými.

Abstract

The family is the most stable environment which can positively influenced the life of the handicapped. The value of family and family relationships has an important place in building independence in the life of the handicapped. Independence is important for how society and science view the handicapped. Independent Living best meets the needs and specific conditions required for complete equality between handicapped and non-handicapped people.

Úvod

Každý človek túži po pokojnom, šťastím naplnenom živote. Určite to platí aj o členoch rodiny s dieťaťom s postihnutím. Avšak realita je väčšinou iná. Pri narodení dieťaťa s postihnutím a pri zabezpečovaní starostlivosti o neho, sa o pokoji hovoriť vôbec nedá. Práve naopak, prichádza veľký nepokoj, veľká bezradnosť a u niekoho zúfalstvo. A tu je dôležité, aby manželia – rodičia mali pevný hodnotový systém a uplatňovali ho v rodine. Ten je oporou pre všetkých členov, pretože dáva danej realite zmysel. Na týchto hodnotách sa dá budovať rodinný plán, súčasťou ktorého je aj dieťa s postihnutím. Pri správnom

pochopeň reality a jej zvládnutí, rodina objavuje nové rozmery života, upevňuje hodnotový systém a dochádza k poznaniu, že práve toto dieťa s postihnutím je jej veľkým darom.¹

Čo potrebuje rodina s dieťaťom so ZP:

Zo strany spoločnosti:

- včasný prvý kontakt zo strany odborníkov,
- kvalitné zdravotnícke služby,
- kvalitné sociálne služby,
- kvalitné kompenzačné pomôcky,
- bezbariérové prostredie,
- vzdelávanie v bežných školách s vytvorením adekvátnych podmienok,
- výchovu verejnosti smerom k postojom: „všetci sme rozdielni – každý je jedinečný, existencia každého má pre všetkých význam, len všetci spolu tvoríme celú spoločnosť“,
- otvorenie celého spoločenského prostredia pre všetkých.²

Týmto potrebám sa venuje i hnutie Independent Living (čo v preklade znamená „nezávislý život“). Cieľom tohto hnutia je dosiahnuť úplnú rovnoprávnosť postihnutých ľudí so zdravými.³

V čom spočíva filozofia Nezávislého života?

Ratzka (1996) charakterizoval Nezávislý život ako „filozofiu a hnutie ľudí s postihnutím, ktorí sa usilujú o rovnaké práva a rovnaké príležitosti, sebarešpektovanie a sebaurčenie. Nezávislý život neznamena, že postihnutí ľudia nikoho nepotrebujú, že chcú všetko robiť sami alebo žiť v izolácii. Nezávislý život znamená, že postihnutí ľudia chcú tie isté príležitosti a tie isté šance

¹ KOZÁKOVÁ, D.: Rodina s dieťaťom s ťažkým zdravotným postihnutím – moje skúsenosti a vízie. In: *Integrácia*, č. 2/06, s. 13; Lešková zdôrazňuje, že každý človek, nevynímajúc postihnutého je jedinečnou osobnosťou. Každá krajina má povinnosť vytvárať pre všetkých svojich občanov rovnaké podmienky, pričom veľkú pozornosť musí venovať ľuďom so zdravotným postihnutím a ich rodinám, aby mohli lepšie prekonávať sociálne dôsledky ťažkého zdravotného postihnutia svojho člena. Na to, aby sa predchádzalo separácii ľudí so zdravotným postihnutím zo spoločnosti musí vytvárať taký legislatívny rámec, ktorý zabezpečí ich integráciu, aby mohli viesť pomerne samostatný a nezávislý život. Porov. LEŠKOVÁ, L.: Činnosť sociálnych pracovníkov v rámci posudkového tímu pri posudzovaní sociálnych dôsledkov ťažkého zdravotného postihnutia. In: Janebová, R. – Smutek, M. (edit.) In: *Posudzování životní situace v sociální práci. Zborník*. Hradec Králové : Gaudeamus 2008, s. 185; porov. LEŠKOVÁ, L.: Nezávislý a dôstojný život zdravotne postihnutých občanov. In: Lešková, L. (edit.) In: *Deň blahoslavenej sestry Sárý Salkaházi (1899-1944). Ľudská dôstojnosť a úcta k životu, príklad sestry Sárý*. Zborník. Košice : seminár sv. Karola Boromejského v Košiciach 2008, 126-128.

² KOZÁKOVÁ, Dagmar: Rodina s dieťaťom s ťažkým zdravotným postihnutím – moje skúsenosti a vízie. In: *Integrácia*, č. 2/06, s. 11.

³ *Centrum nezávislého života* [online]. [Cit. 2006-08-11]. Dostupné na: <http://www.csz.sk>

*v každodennom živote. Najdôležitejšie je, že tak, ako každý iný, aj postihnutí ľudia si potrebujú sami viesť svoj vlastný život, potrebujú myslieť sami za seba bez zasahovania ostatných.*⁴

Základné princípy a piliere

K dosiahnutiu nezávislého života a k vytvoreniu podmienok života v ich prirodzenom prostredí je potrebné uplatňovať určité princípy. Medzi základné **princípy** nezávislého života patria:⁵

- deinštitucionalizácia – je zameraná na navrátenie ľudí s postihnutím do ich prirodzeného prostredia a umožniť im vykonávať bežné aktivity relatívne nezávisle od ostatných členov rodiny a tým zrovnoprávniť ich postavenie v rodine.
- demedikalizácia – vychádza z nemedicínskeho náhľadu na potreby občana, intervenciu je potrebné zamerať na odstránenie alebo ukončenie sociálnych dôsledkov zdravotného postihnutia občana a nie na liečenie jeho choroby.
- deprofesionalizácia – ide o to, že v rámci spolupráce a posudzovania potrieb občana sa majú rešpektovať predstavy a rozhodnutia občana, nakoľko on sám najlepšie pozná svoje potreby a má právo rozhodovať o sebe.

Zabezpečenie nezávislého života pre občanov s postihnutím stojí na štyroch základných **pilieroch**:⁶

- na dostupnom bývaní,
- na dostupnej preprave,
- na vybavení vhodnými kompenzačnými pomôckami,
- na osobnej asistencii.

Osobná asistencia je ideálny spôsob kompenzácie postihnutia, ktorý umožňuje aj človeku s veľmi ťažkým postihnutím žiť vo vlastnej domácnosti životom, ktorý sa čo najviac približuje štandardu. Je to cesta k dôstojnosti existencii, keď môže aj občan s postihnutím uplatniť všetky svoje schopnosti

⁴ REPKOVÁ, Kvetoslava: Zo seminára Nezávislý život občanov s ťažkým zdravotným postihnutím a osobná asistencia: Od objektu k subjektu. In: *Sociálna práca a sociálna politika*, roč. 4, č. 11-12/96, s. 32.

⁵ BRICHTOVÁ, Lýdia – GAŠOVÁ, Marcela – REPKOVÁ, Kvetoslava: *Posudzovanie sociálnych dôsledkov ťažkého zdravotného postihnutia*. Bratislava: MPSV a R, 1999. 54 s.

⁶ REPKOVÁ, Kvetoslava: Zo seminára Nezávislý život občanov s ťažkým zdravotným postihnutím a osobná asistencia: Od objektu k subjektu. In: *Sociálna práca a sociálna politika*, roč. 4, č. 11-12/96, s. 32.

na prospech spoločnosti, ale aj ostatným, priateľom, známym alebo rodine.⁷

Osobná asistenciu má výrazne skvalitniť život človeku s ťažkým zdravotným postihnutím. Jej úlohou je, aby tento človek získal samostatnosť a nezávislosť v rozhodovaní o sebe, o svojich potrebách, o tom, kto mu pomôže tieto potreby vykonávať. Osobná asistenciu je nástrojom na **sebaurčenie** človeka s postihnutím.⁸

V prieskume Šuniovej (2001) až 92% respondentov uviedlo, že osobná asistenciu im umožnila realizovať plány a ciele, ktoré by boli pre nich inak neuskutočniteľné. Všetci respondenti uviedli, že sa im zvýšila možnosť samostatne rozhodovať a riadiť svoj život a 84% z nich sa cítilo nezávislejšími od svojho okolia. V prieskume Karlubíkovej (2002) 31% respondentov uviedlo, že vďaka osobnej asistencii sa podarilo členom ich rodiny viac sa venovať svojim záľubám a rozvíjať svoju osobnosť, 21% sa začalo viac spoločensky angažovať a za významné sa považuje aj zistenie, že 21% z nich si našlo zamestnanie. Osobná asistenciu nenahrádza prirodzené rodinné vzťahy a nesupluje povinnosti, ktoré majú v rámci prirodzených vzťahov solidarity a pomoci členovia rodiny medzi sebou. V súlade s uvedeným už takmer 45% užívateľov osobnej asistencii vo výskume Palíkovej a Kondášovej (2000), označilo svojich blízkych za zdroj budovania vlastnej nezávislosti v živote a vyše 53% z nich

uviedlo, že okrem osobných asistentov im pri zabezpečovaní bežných denných činností pomáhajú aj blízki príbuzní bez nároku na akúkoľvek formu finančnej odmeny.⁹

⁷ GRIČOVÁ, Ľudmila – ADAMOVIČOVÁ, Andrea: *Osobná asistenciu*. Bratislava : Polygrafické služby 2000, s. 7; Osobnou asistenciou ako nástrojom podpory nezávislého života občana s ťažkým zdravotným postihnutím sa zaoberajú aj Lešková, Leško. Uvádzajú, že osobná asistenciu je ideálnym spôsobom kompenzácie postihnutia, ktorý umožňuje aj človeku s ťažkým zdravotným postihnutím viesť pomerne samostatný život a priblížiť sa štandardu zdravých ľudí. Osobná asistenciu je progresívna forma pomoci, šitá „na mieru“ jednotlivcovi a podporuje nezávislosť občana. Porov. LEŠKOVÁ, L. – LEŠKO, L.: Osobná asistenciu poskytovaná občanom s ťažkým zdravotným postihnutím ako nástroj podpory ich nezávislého života. In: Smutek, M. – Kappl (edit.): In: *Proměny klienta služeb sociální práce. Zborník*. Hradec Králové : Gaudeamus 2006, s. 191-192.

⁸ GRIČOVÁ, Ľudmila – ADAMOVIČOVÁ, Andrea: *Osobná asistenciu*. Bratislava : Polygrafické služby 2000, s. 14.

⁹ REPKOVÁ, Kvetoslava: *Selbstbestimmung der Menschen mit Behinderung*. Wien : Literas 2004, s. 130-131.

Zo strany odborníkov:

- prijatie bez výhrad,
- informácie – oboznámenie sa s problematikou konkrétneho postihnutia z pohľadu odborníkov z jednotlivých oblastí (zdravotníci, sociálni pracovníci, pedagógovia,...) s ohľadom na osobnostnú a vzdelanostnú úroveň rodiča/rodiny/klienta,
- akceptáciu s dôrazom na význam rodiny pri zabezpečovaní podmienok pre dieťa,
- dôveru v potenciál rodiny zvládať riešenie jednotlivých problémov, súvisiacich s výchovou a vzdelávaním dieťaťa,
- pochopenie rodičov, že v situáciách hľadania pomoci svojmu dieťaťu majú právo navštevovať rôznych odborníkov,
- sprevádzanie zo strany odborníkov na ceste starostlivosti o zdravie a na ceste prípravy a začleňovania dieťaťa do širšieho prirodzeného prostredia.¹⁰

V súvislosti s pomocou rodinám s ťažko zdravotne postihnutým členom je nevyhnutné vyzdvihnúť sociálne poradenstvo, ktoré je zamerané z hľadiska svojho obsahu na riešenie problémov, ktoré sa týkajú posúdenia opodstatnenosti peňažných príspevkov na kompenzáciu, ale aj iných služieb, ktoré prispievajú k nezávislému životu jedinca nielen v rodine, ale aj v spoločnosti.¹¹

Vysokú hodnotu rodiny a rodinných vzťahov v rámci celkovej osobnostnej integrity človeka so zdravotným postihnutím potvrdili aj výsledky výskumu Pavlíkovej a Kondášovej (2000). Autorky zistili, že rodinný život a integrita osobnosti hodnotili ich respondenti v podmienkach Slovenska ako jedno z najsanovanejších (priemerná hodnota odpovede 1,5 na škále od 0-3).¹²

Významné miesto príbuzných v živote ľudí so zdravotným postihnutím potvrdili aj iné výskumy. Vo výskume Greena (2001)

¹⁰ KOZÁKOVÁ, Dagmar. 2006. Rodina s dieťaťom s ťažkým zdravotným postihnutím – moje skúsenosti a vízie. In: *Integrácia*, č. 2/06, s. 11.

¹¹ Porov. LEŠKOVÁ, L.: *Polia sociálnej práce. Vybrané kapitoly I.* Košice : Viena 2009, s. 35

¹² REPKOVÁ, Kvetoslava: *Selbstbestimmung der Menschen mit Behinderung.* Wien : Literas 2004, s. 129.

cca 35% respondentov so zdravotným postihnutím označilo svojich blízkych (rodičov, deti, partnerov, ostatnú rodinu) za zdroj podpory v živote. Vo výskume Pavlíkovej a Kondášovej (2001) patrili manžel/manželka k najčastejšie (vyše 38%) označovaným poskytovateľom pomoci pri každodenných aktivitách príbuzných s ťažkým zdravotným postihnutím. Ďalej medzi významných poskytovateľov patrili rodičia alebo dospelé deti.¹³

Záver

Život rodiny s handicapovaným je z hľadiska porovnávania s inými bežnými rodinami určite iný. Je naplnený väčším množstvom zložitých situácií, ktoré je nutné riešiť. Najdôležitejšie je, aby rodina bola rodinou, rodičia rodičmi, deti deťmi, súrodenci súrodencami a starí rodičia starými rodičmi.¹⁴

Problematike zdravotne postihnutých občanov, ich miestom v spoločnosti a v rodine sa musí neustále venovať nesmierna pozornosť, nakoľko aj zdravotne postihnutí majú právo na rovnaké podmienky ako zdraví jedinci.

Zoznam použitej literatúry

BRICHTOVÁ, Lýdia – GAŠOVÁ, Marcela – REPKOVÁ, Kvetoslava. 1999. *Posudzovanie sociálnych dôsledkov ťažkého zdravotného postihnutia*. Bratislava: MPSV a R, 1999.

GRIČOVÁ, Ľudmila – ADAMOVIČOVÁ, Andrea. 2000. *Osobná asistencia*. Bratislava: Polygrafické služby, 2000.

KOZÁKOVÁ, Dagmar. 2006. Rodina s dieťaťom s ťažkým zdravotným postihnutím – moje skúsenosti a vízie. In: *Integrácia*, č. 2/06.

LEŠKOVÁ, L.: Činnosť sociálnych pracovníkov v rámci posudkového tímu pri posudzovaní sociálnych dôsledkov ťažkého zdravotného postihnutia. In: Janebová, R. – Smutek, M. (edit.):

¹³ REPKOVÁ, Kvetoslava: *Selbstbestimmung der Menschen mit Behinderung*. Wien : Literas 2004, s. 130.

¹⁴ KOZÁKOVÁ, Dagmar. 2006. Rodina s dieťaťom s ťažkým zdravotným postihnutím – moje skúsenosti a vízie. In: *Integrácia*, č. 2/06, s. 11. ISBN 1336-2011

Posudzování životní situace v sociální práci. Zborník. Hradec Králové : Gaudeamus 2008.

LEŠKOVÁ, L.: Nezávislý a dôstojný život zdravotne postihnutých občanov. In: Lešková, L. (edit.): Deň blahoslavenej sestry Sára Salkaházi (1899-1944). Ľudská dôstojnosť a úcta k životu, príklad sestry Sára. Zborník. Košice : seminár sv. Karola Boromejského v Košiciach 2008.

LEŠKOVÁ, L.: *Polia sociálnej práce. Vybrané kapitoly I.* Košice : Vienala 2009.

LEŠKOVÁ, L. – LEŠKO, L.: Osobná asistencia poskytovaná občanom s ťažkým zdravotným postihnutím ako nástroj podpory ich nezávislého života. In: Smutek, M. – Kappl (edit.): *Proměny klienta služeb sociální práce. Zborník.* Hradec Králové : Gaudeamus 2006.

REPKOVÁ, Kvetoslava. 1996. Zo seminára Nezávislý život občanov s ťažkým zdravotným postihnutím a osobná asistencia: Od objektu k subjektu. In: *Sociálna práca a sociálna politika*, roč. 4, č. 11-12/96.

REPKOVÁ, Kvetoslava, 2004. Selbstbestimmung der Menschen mit Behinderung. Wien: Literas, 2004.

Centrum nezávislého života [online]. [Cit. 2006-08-11]. Dostupné na: <http://www.csz.sk>

Údaje o autorovi

PhDr. Ingrid Hanáková pracuje ako samostatný radca na ÚPSVaR v Spišskej Novej Vsi, na oddelení služieb občanom.

Kontakt: 053/4183 223, 052 01 Spišská Nová Ves,

e-mail: ingrid.hanakova@upsvar.sk

RODINNÁ VERZUS ÚSTAVNÁ STAROSTLIVOSŤ O HANDICAPOVANÉ DIEŤA

Marta Jarošová
Monika Ponevská

Anotácia

Príspevok sa zaoberá vplyvom prostredia na vývin a výchovu dieťaťa s handicapom. Prvá časť je zameraná na niektoré špecifiká rodinného prostredia a na jeho vplyv na dieťa so zdravotným postihnutím.

Druhá časť približuje podmienky ústavnej starostlivosti, jej príčiny, dôsledky, riziká aj prednosti.

Poznatky boli získavané z uvedených primárnych aj sekundárnych literárnych zdrojov, z vlastných poznatkov získaných počas štúdia aj z dlhoročných osobných skúseností s výchovou dieťaťa s ťažkým zdravotným postihnutím.

V závere práce sú uvedené odporúčania na vhodné postoje k deťom s postihnutím, s dôrazom na dôležitosť rodinného výchovného prostredia.

Annotation

The article is dealing with the environment impact on development and education of handicapped children. The first part is focused on some of the specifics of the family environment and its influence on a disabled child.

The second part is explaining conditions of institutional care, its reasons, implications, risks as well as advantages.

Findings were obtained from listed primary as well as secondary literary sources, from the knowledge acquired during studies as well as long-term personal experience with the upbringing of seriously disabled child.

At the conclusion of the work are listed recommendations for suitable attitude towards disabled children emphasising the importance of the family educative environment.

Úvod

Keď sa narodí dieťa, rodičia majú zvyčajne rôzne predstavy o budúcom osude svojho potomka. V čom sa určite zhodujú je to, aby bolo zdravé.

No nie všetci rodičia majú to šťastie. Stáva sa, že sa narodí dieťa s postihnutím, že vážne ochorenie alebo úraz zanechá trvalé následky. Rodina je tak konfrontovaná so skutočnosťou, na ktorú nemôže byť nikdy dostatočne pripravená. Každý rodič na vzniknutú situáciu reaguje individuálne, preto aj osud týchto detí sa vyvíja rôzne. A tak sa stáva, že nezáleží ani tak na druhu handicapu alebo na časovom faktore (kedy došlo k postihnutiu), ale predovšetkým na prístupe, možnostiach a schopnostiach každého rodiča. Je to skúška osobných vlastností a síl, ktoré rozhodnú aj o tom, v akom prostredí bude ich dieťa vyrastať.

Cieľom tohto príspevku je poukázať na dôležitosť vplyvu prostredia na vývin a výchovu dieťaťa s handicapom. Poukázať na niektoré špecifiká rodinného prostredia pri výchove takéhoto dieťaťa, ktorá je pre rodinu nepochybne záťažovou životnou situáciou. Táto práca je zameraná aj na skupinu detí so zdravotným postihnutím, ktorým osud nedoprial vyrastať vo vlastnej rodine a trpia tak dvojnásobným handicapom. Absencia vlastnej rodiny a zdravotné znevýhodnenie ich obmedzuje v uspokojovaní základných potrieb.

Príspevok bol napísaný z pohľadu matiek, ktoré vychovávajú deti s ťažkým zdravotným postihnutím a napriek snahe o nadhľad mohla táto práca stratiť v niektorých častiach objektívny postoj.

Dieťa so zdravotným znevýhodnením vychovávaní v rodine

Rodina je pojem, ktorý každý pozná a rozumie mu, hoci konkrétnu predstavu o rodine má každý človek jedinečnú, utváranú vlastným poznaním a skúsenosťou. Rodina je prirodzené prostredie, kde trávi dieťa väčšinu svojho času. V nej sa vytvára hodnotová orientácia.¹ Všetko to, čo sa deje s dieťaťom po jeho narodení, zanecháva stopy na jeho citovom živote.

¹ Porov. SZANISZLÓ, I.-M. OP: *Dekalogische spezielle Moraltheologie II. Ausgewählte Gebote. Úvod do špeciálnej katolíckej morálnej teológie podľa desatora Božích prikázaní II. Vybrané prikázania*. Neckenmarkt 2009, s. 91.

Významný český psycholog, moderný reformátor starostlivosti o deti Zdeněk Matějček sformuloval psychologické princípy rodinnej výchovy, ktoré charakterizujú a odlišujú rodinu od iných malých spoločenských skupín takto:

- Vzájomné uspokojovanie psychických potrieb.

Ku zdravému vývoju dieťaťa je nutné dostatočné uspokojovanie základných psychických potrieb, ktoré ho sprevádzajú po celý život. Dobre fungujúca rodina uspokojuje psychické potreby dieťaťa lepšie a komplexnejšie, než akákoľvek iná spoločenská inštitúcia. Súčasne dieťa uspokojuje psychické potreby svojich rodičov a ostatných členov rodiny. Je bohatým zdrojom podnetov, prináša poznatky a skúsenosti inak nezískateľné, dáva zmysel každodennému životu.

- Trvalosť a hĺbka citových vzťahov.

V citových vzťahoch sa uspokojuje potreba životnej istoty a bezpečia. Rodinná výchova má z tohto hľadiska perspektívu trvalosti v čase, mieste i osobách. V rodine jeden druhému „patrí“.

- Spoločná otvorená budúcnosť.

Ide o jednu z kľúčových charakteristík rodinnej výchovy. Obsahuje plnú zaangažovanosť na osude dieťaťa. Súčasne s ohľadom na dieťa rodina plánuje, formuje a modeluje svoju vlastnú životnú perspektívu.

- Prelínanie súkromia.

Život členov rodiny neprebíha oddelene, ale vzájomne sa prelína s ostatnými. Zdieľa navzájom svoj životný priestor a voľný čas. V rodine sú spravidla úprimnejšie vzťahy, než kdekoľvek inde. Členovia rodiny poznajú svoje vlastnosti, prednosti, slabosti, návyky, záľuby, postoje, názory atď.

- Modely sociálnych vzťahov.

Dieťa poznáva dospelého v rôznych vzťahoch rolách, jeho možnosti poznania v tomto smere sú široké a bohato diferencované. Dieťa potrebuje mať možnosť sociálneho učenia na modeloch, ktoré pozná omnoho dôvernejšie, než vychovávateľov.

- Dvojsmernosť výchovného pôsobenia.

Dieťa je aktívnym členom rodiny. Pre rodinu je typický obojstranný interakčný model, v ktorom jedna i druhá strana niečo dáva i niečo prijíma. Dieťa pôsobí na ostatných členov rodiny, ovplyvňuje ich myslenie, prežívanie, rozhodovanie.

- Svedomie verzus ochranné opatrenia.

Ide o ochranu detí pred nemorálnym chovaním a negatívnymi vplyvmi i o celkovú kontrolu dieťaťa. Rodinná výchova kladie dôraz na vnútornú kontrolu tzn. skôr na vnútorné zábrany a svedomie, než na dohľad a obmedzovanie.

- Ak nemá rodina tieto uvedené charakteristické znaky odchyľuje sa od svojej normálnej funkcie a blíži sa k výchove nerodinnej.²

„Pri skúmaní rodín s deťmi so zdravotným postihnutím treba brať do úvahy, že takáto rodina má svoju osobitú, zložitú vnútornú stavbu, štruktúru, atmosféru, pravidlá a tradície spoluzitia. Je prirodzené, že všetci rodičia chcú mať zdravé, normálne, ak nie priamo „perfektné“ deti. Mnoho rodičov má dokonca vopred utvorenú predstavu o tom, ako má ich dieťa vyzeráť, a čím sa má v budúcnosti stať. Najmä tí rodičia, ktorých ambície boli nejako frustrované si vedome alebo podvedome prajú, aby aspoň deti splnili ich očakávania. V súčasnosti, viac ako kedykoľvek predtým, sa vysoká inteligencia a príjemný zovňajšok – popri vždy cenenom zdraví – preferujú ako spoločensky významné hodnoty. Deti s postihnutím, žiaľ, mnohokrát tieto očakávania nespĺňajú. Čím viac sa dieťa odlišuje od spoločensky uznávaných noriem, tým väčšia je diskreditácia rodiny nielen z pohľadu spoločenského okolia, ale nezriedka aj v očiach samotných jej príslušníkov.“³

² Porov. KOLUCHOVÁ, J.: *Přehled patopsychologie dítěte*. Olomouc :Univerzita Palackého 1989, s. 39.

³ PREVENDÁROVÁ, J.: *Rodina s postihnutým dieťaťom*. Nové Zámky : Artus 1998, s. 17; Lešková zdôrazňuje, že každý človek, teda aj človek postihnutý je jedinečnou osobnosťou, pričom každá krajina má povinnosť vytvárať pre všetkých svojich občanov rovnaké podmienky. Obzvlášť veľkú pozornosť musí venovať ľuďom so zdravotným postihnutím a ich rodinám, aby mohli lepšie prekonávať sociálne dôsledky ťažkého zdravotného postihnutia svojho člena. Na to, aby sa predchádzalo separácii ľudí so zdravotným postihnutím zo spoločnosti musí vytvárať taký legislatívny rámec, ktorý zabezpečí ich integráciu, aby mohli viesť pomerne samostatný a nezávislý život. Porov. LEŠKOVÁ, L.: Činnosť sociálnych pracovníkov v rámci posudkového tímu pri posudzovaní sociálnych dôsledkov ťažkého zdravotného postihnutia. In: Janebová, R. – Smutek, M. (edit.) In: *Posuzování životní situace v sociální práci. Zborník*. Hradec Králové : Gaudeamus 2008, s. 185; porov. LEŠKOVÁ, L.: Nezávislý a dôstojný život zdravotne postihnutých občanov. In: Lešková, L. (edit.) In: *Deň blahoslavennej sestry Sary Salkaházi (1899-1944)*. Ľudská dôstojnosť a úcta k životu, príklad sestry Sary. Zborník. Košice : seminár sv. Karola Boromejského v Košiciach 2008, 126-128.

Vplyv dieťaťa s postihnutím na rodinu

Nech už sa jedná o akékoľvek postihnutie a akýkoľvek vek dieťaťa, správa o ňom je vždy pre rodinu šokom. Príchod dieťaťa so zdravotným handicapom podrobí celý dovtedajší život rodiny a jej hodnoty závažnej skúške. Môže predstavovať veľkú psychickú záťaž pre každého člena rodiny, a to i dlho potom ako sa o postihnutí dozvedeli. Táto situácia môže rodinu narušiť, ale aj veľmi pevne zomknúť a zlepšiť jej súdržnosť.

Vyrovňavanie sa so zdravotným handicapom dieťaťa má podobný charakter ako vyrovňavanie sa s vlastným ťažkým a nevyliciteľným ochorením. Dieťa je totiž súčasťou rodičovskej identity.

Elisabeth Kublerová-Rossová popísala osem štádií vyrovnávania sa s ťažkým ochorením:

- neistota
- istota
- agresia
- vyjednávanie
- depresia
- prijatie
- aktivita
- solidarita

Rodičia nemusia prejsť všetkými etapami, a už vôbec nie presne v takom poradí. Dokonca nemusia dospieť do vyšších štádií a svojmu dieťaťu tak nedokážu pomôcť.⁴

Keď sa rodičia dozvedia o postihnutí svojho dieťaťa spravidla od prvej chvíle riešia množstvo problémov a otáznikov. Dieťa so zdravotným handicapom prináša rodine fyzický, ekonomický, sociálny, ale predovšetkým psychický (emocionálny) stres. Je skôr výnimkou, ak sa narodenie takého dieťaťa rodičov významne citovo nedotkne. Aj vtedy sa rodina, najmä v kontakte s vonkajším prostredím, dostáva do mnohých krízových situácií.

Každé postihnutie pôsobí na dieťa i rodinu špecifickým spôsobom, ktorý súvisí:

⁴ Porov. CHVÁTALOVÁ, H.: *Jak se žije dětem s postižením*. Praha : Portál 2001, s. 170.

- s časovým faktorom (t.j. s dobou, v ktorej došlo k postihnutiu)
- s druhom a stupňom postihnutia
- s príčinami jeho vzniku

Vplyv okolia na dieťa so zdravotným znevýhodnením

Každá osobnosť sa vyvíja pod vplyvom prostredia. Vplyvom postihnutia je toto prostredie iné než za normálnych okolností.

Dieťa so zdravotným postihnutím sa správa jednak podľa možností a dispozícií, ktoré má, ale i v závislosti na type výchovy, ktorá v rodine prevláda. Spoločným znakom detí so zdravotným handicapom sú ťažkosti v začleňovaní do spoločnosti. Majú oveľa obmedzenejšie možnosti sociálneho kontaktu a sú ovplyvnené aj špecifickými postojmi, ktoré k nim okolie zaujíma.⁵

Vplyv rodiny

Každé dieťa je neopakovateľnou, jedinečnou individualitou, preto si aj jeho výchova vyžaduje mimoriadnu prispôsobivosť a citlivosť. Dieťa je vychovávané, aj keď si to rodičia neuvedomujú, každodenným životom rodiny.

Úloha rodičov a rodiny pre zdravý vývoj každého dieťaťa má nesporne prioritu, zvlášť u dieťaťa handicapovaného. Takéto dieťa prežíva svoj život inak ako jeho zdraví rovesníci. Jedinou základnou kompenzáciou tejto negatívnej črty jeho života môže byť dobre fungujúca, harmonická rodina.⁶

Prvým prostredím, s ktorým prichádza dieťa do styku je jeho rodina. Dieťa so zdravotným postihnutím je na rodičoch závislé existenčne i citovo. Úlohou rodičov je chrániť ho pred nežiaducimi vplyvmi vonkajšieho sveta a zároveň pestovať v ňom otužilosť voči nárokom a neúspechom.

Podmienkou úspešnej výchovy v tomto smere je dobre poznať vlastné dieťa, porozumieť jeho vekovým i individuálnym zvláštnostiam súvisiacich so zdravotným handicapom.⁷

Vplyv širšieho okolia

⁵ Porov. VÁGNEROVÁ, M.: *Patopsychologie dítěte*. Praha : Univerzita Karlova 1988, s. 120.

⁶ Porov. ŠMIDOVÁ, M.: *Prístup k deťom s telesným postihnutím*, s. 61.

⁷ Porov. KOLUCHOVÁ, J.: *Přehled patopsychologie dítěte*, s. 42.

Žiadna rodina neexistuje sama o sebe, jej spôsob života je vždy spätý s vonkajším okolím. Rodina s dieťaťom s postihnutím má podľa prieskumov s reakciou spoločenského okolia viac negatívnych ako pozitívnych skúseností. Problém spoločenskej bariéry nie je však len vec sociálneho okolia, ktoré sa musí prispôbovať človeku s postihnutím, ale aj naopak – dieťa s postihnutím a rodina, v ktorej žije, sa musí neustále prispôbovať požiadavkám a nárokom sociálneho okolia. Rodina je otvorený systém, ktorý prijíma spätnú väzbu z iných sociálnych štruktúr. Prijíma podnety, hodnotenia, kritiku, povzbudenie, a podľa tejto spätnej väzby priebežne modifikuje svoje postoje.⁸

Integrácia detí so zdravotným handicapom je stále bežnejšou záležitosťou, svoje ovocie prináša v poslednom období aj výrazná osвета, naša spoločnosť sa učí akceptovať „odlišných“ jedincov. Skúsenosť ukazuje, že pri vhodnej príprave a odbornej pomoci sa zdravé deti s postihnutými navzájom dobre prijímajú už od predškolského veku. Dokonca práve v tejto dobe, s väčšou samozrejmosťou a prirodzenosťou než neskôr, pretože deti ešte nie sú zaťažované spoločenskými a psychologickými predsudkami. Vydarenou integráciou získavajú obe strany – zdraví si uvedomujú, že ich schopnosti nie sú ničím samozrejmým a deti s postihnutím sa učia dôvere vo svoje sociálne okolie.⁹

Vzťahy v rodine dieťaťa s handicapom

Rodina je dynamický celok, v ktorej sú všetci členovia vo vzájomnej interakcii. Dochádza v nej k vzájomnému upokojovaniu psychických potrieb medzi rodičmi a deťmi. Vzťahy medzi rodičmi a deťmi ovplyvňuje množstvo faktorov. Predovšetkým je to samotný faktor postihnutia, ktorý permanentne vytvára určitú záťažovú situáciu. Dôležitú úlohu zohráva aj:

- štruktúra rodiny (jej zloženie, početnosť, úplnosť),
- spoločenské postavenie rodiny (socioekonomický status, vzdelanie, zamestnanie), osobnostné vlastnosti jednotlivých

⁸ Porov. PREVENDÁROVÁ, J.: *Rodina s postihnutým dieťaťom*, s. 55.

⁹ Porov. CHVÁTALOVÁ, H.: *Jak se žije dětem s postižením*, s. 169.

členov rodiny (vlastnosti a schopnosti, postoje, záujmy, hodnoty),

- spôsob výchovy a komunikácie (miera otvorenosti a úprimnosti vo vzťahoch).¹⁰

Každý člen rodiny vplýva na ďalších členov a sám je pod ich vplyvom.

Manželské vzťahy

Dieťa so zdravotným handicapom zasahuje štruktúru manželstva rôznymi spôsobmi napr:

- vzbudzuje silné city u oboch rodičov
- predstavuje pre rodičov často symbol zlyhania
- dieťa narúša organizáciu a chod domácnosti
- problémy späté s jeho výchovou a opaterou sú živnou pôdou pre manželský konflikt

Vyskytuje sa ešte mnoho ďalších faktorov, ktoré zvyšujú manželský stres. Je to predovšetkým:

- zvýšená finančná záťaž (obvykle matka starajúca sa o dieťa 24 hodín denne, nepracuje a rodina je závislá od príjmu otca).
- zvýšená časová záťaž, spojená s častými návštevami lekára, ale aj zvýšená časová náročnosť bežných úkonov. Ďalším dôsledkom časového stresu je spánková deprivácia, ktorej sú rodičia dlhodobo vystavení
- sociálna izolácia manželov a rodiny od priateľov a známych.¹¹

Z vyššie uvedeného by sa dalo predpokladať, že riziko rozchodu manželov, ktorí majú dieťa so zdravotným postihnutím je väčšie. No na základe výskumov v našich podmienkach rodiny s dieťaťom so stredne ťažkým a ťažkým postihnutím v dennej opatere nadobúdajú pod tlakom špecifických podmienok určité osobité znaky. Jedným z nich je aj väčšia stabilita manželstiev v porovnaní s bežnými rodinami (na rozdiel od výskumov v USA). Narodenie dieťaťa s postihnutím a každodenná starostlivosť oň

¹⁰ Porov. KOLUCHOVÁ, J.: *Přehled patopsychologie dítěte*, s. 37.

¹¹ Porov. PREVENDÁROVÁ, J.: *Rodina s postihnutým dieťaťom*, s. 34.

vytvára špecifickú klímu, umožňujúcu rodičom – manželom lepšie sa vyrovnávať so stresom a osobnostne dozrieť.¹²

S časovým odstupom, keď opadne prvý stres a je potrebné riešiť bežné starosti, ukazuje sa, že dieťa s postihnutím nemusí byť pre rodinu len katastrofa. Paradoxne prináša rodičom i odmenu – radosť z pokrokov, ktoré bolo nutné vybojovať tvrdou a systematickou prácou, zmenu hodnotového rebríčka, iný pohľad na svet, nové kontakty a priateľstvá.

Súrodenecké vzťahy

Príchod dieťaťa s postihnutím do rodiny má nezanedbateľný vplyv aj na zdravých súrodencov. Je veľmi dôležité, aby im bola situácia v rodine vysvetlená čo najzrozumiteľnejším spôsobom, aby každé z detí pochopilo, že sa s ním počíta pri delení o povinnosti, ale aj radosť a lásku.¹³

Skúsenosti a pozorovania potvrdzujú, že starší súrodenec býva pre súrodencia so zdravotným handicapom často prospešný, stáva sa jeho ochrancom a príležitostným opatrovateľom.

Obvykle zdravý súrodenec chráni svojho brata alebo sestru pred útokmi iných detí a pomáha mu začleniť sa do širšieho sociálneho prostredia. Zdraví súrodenci bývajú na svoj vek lepšie prispôbení, zrelší, zodpovednejší, tolerantnejší, samostatnejší a ochotnejší pomáhať druhým.¹⁴

Ak rodičia priveľmi uprednostňujú dieťa s postihnutím a zdravé zanedbávajú, alebo naopak, majú na zdravé deti nadmerné požiadavky, môžu sa u zdravých súrodencov prejavíť aj negatívne povahové črty a nepriateľstvo voči súrodencovi s postihnutím. Veľký vplyv na súrodenecké vzťahy má opäť postoj rodičov a preferovaný výchovný štýl. Netreba podceňovať riziko psychického ohrozenia zdravých súrodencov.

Výchovné postoje rodičov k dieťaťu s postihnutím

Rodičia sú najbližšími osobami pre každé dieťa. Ich postoj k dieťaťu v útlom detstve predurčuje mnoho z jeho života. Postoj

¹² Porov. PREVENDÁROVÁ, J.: *Rodina s postihnutým dieťaťom*, s. 37.

¹³ Porov. KERROVÁ, S.: *Dítě se speciálními potřebami*. Praha : Portál 1997, s. 81.

¹⁴ Porov. BLAŽEK, B. – OLMROVÁ, J.: *Světý postižených*. Praha : Avicenum 1988, s. 36.

rodičov k dieťaťu s postihnutím môže byť rôzny, od prehnanej lásky až po odmietanie dieťaťa. Možno sa stretnúť s:

- prirodzeným rodičovským postojom (zdravou podporou sebarozvoja dieťaťa),
- postojom prehnanej starostlivosti (hyperprotektívnu výchovou),
- postojom spočiatku prehnanej starostlivosti, no po neúspechoch so stratou záujmu o dieťa a o jeho postihnutie,
- postojom nenávisť k dieťaťu,
- postojom využitia postihnutia dieťaťa v prospech rodiča,
- postojom úplného odmietnutia dieťaťa, zrieknutia sa rodičovských práv.¹⁵

Predpokladom pre správne výchovné postoje rodičov je určitý spôsob pohľadu na dieťa s postihnutím. Sú predovšetkým deťmi a až potom sa prejavuje ich výnimočnosť, odlišnosť. Majú také isté základné potreby ako ostatné deti, vyvíjajú sa podľa tých istých zákonitostí, ale ich situácia je špecifická. O deťoch s postihnutím platí, že majú zvýšenú potrebu istoty a citového uspokojenia.¹⁶

Výchovné postoje rodičov determinujú určitý štýl rodinnej výchovy. Viacerí autori sa zhodujú v názore, že výchovné postoje rodičov sú ovplyvnené skúsenosťami z ich vlastného detstva. V literatúre sa uvádzajú viaceré typológie výchovných prístupov, ktoré odrážajú hlavne charakter požiadaviek a emocionálny príklon rodičov k deťom. Najčastejšie sú to tieto tri základné typy rodinnej výchovy:

- Príveľmi liberálny typ: dieťa sa stáva objektom neprimeranej nežnosti a obdivu rodičov, povoľujú mu všetko čo chce. Takýto spôsob výchovy vedie k viacerým negatívnym dôsledkom, ako napr. nesamostatnosť, impulzivnosť a neskromnosť.

- Neúmerne autoritatívny typ: dieťa je už od raného veku objektom „drezúry“ – systému jednostranne zameranému na prehnanú poslušnosť a dodržiavanie presného denného

¹⁵ Porov. ŠMIDOVÁ, M.: *Prístup k deťom s telesným postihnutím*, s.62.

¹⁶ Porov. KOLUCHOVÁ, J.: *Přehled patopsychologie dítěte*, s. 146.

poriadku. Aj tento spôsob je z hľadiska výchovy nevyhovujúci, pretože formuje výraznú pasivitu, uzavretosť, nesamostatnosť a apatiu. Najväčším problémom je postupná strata vlastnej identity, obdiv k autoritám a nekritické podriaďovanie sa im.

- „Stredný typ“ rodinnej výchovy: rodičia tu citlivo kladú požiadavky a primeraným spôsobom kontrolujú ich plnenie. Dieťa si vážia, prejavujú mu náklonnosť, no zároveň sú voči nemu primerane nároční. Tento spôsob výchovy navodzuje u dieťaťa prevažne pozitívne výchovné výsledky, vieru vo vlastné sily, radosť zo života, optimistickú náladu, iniciatívnosť a zdravé sebavedomie.¹⁷

Prvou a hlavnou podmienkou správneho postoja k dieťaťu je, aby rodičia prijali postihnutie svojho dieťaťa ako skutočnosť a realisticky zhodnotili jeho súčasný stav i ďalšie možnosti vývoja. S tým úzko súvisí aj určenie reálneho stropu, ktorý pri danom postihnutí môže dieťa dosiahnuť. Určenie stropu musí vychádzať z podrobnej analýzy zdravotného stavu dieťaťa, z jeho osobnostných a psychických predpokladov a daností. Podmieňuje sa vývojom dieťaťa, podmienkami v spoločnosti, aj napredovaním v oblasti výskumu.¹⁸

Z toho pramení jediný správny výchovný postoj a tým je akceptácia dieťaťa a jeho postihnutia.

Dieťa s handicapom v ústavnej starostlivosti

V tejto časti je pozornosť zameraná na skupinu detí, ktoré stratili alebo vôbec nepoznali vlastnú rodinu. Osud im vtisol nielen znak menejcennosti v súvislosti s ich zdravotným handicapom, ale obral ich aj o možnosť vyrastať vo svojej biologickej rodine. Trpia tak dvojnásobným handicapom.

Väčšinou každé dieťa začína svoju životnú dráhu krátkodobým pobytom v pôrodnici. Pre niektoré deti so zdravotným postihnutím je však pobyt v pôrodnici začiatkom série ústavných pobytov.

Veľmi závažnou záležitosťou z hľadiska právneho, sociálneho, psychologického i eticko-morálneho je to, za akých

¹⁷ Porov. PREVENDÁROVÁ, J.: *Rodina s postihnutým dieťaťom*, s. 43.

¹⁸ Porov. ŠMIDOVÁ, M.: *Pristup k deťom s telesným postihnutím*, s. 48.

podmienok a akým spôsobom sa dieťa dostáva z vlastnej rodiny do ústavnej starostlivosti.

Príčiny ústavnej starostlivosti

V mnohých rodinách sa matka a otec snažia spolu hľadať možnosti ako zvládnuť záťažovú situáciu. Niekedy sa však rodina rozhodne, že dieťaťu bude lepšie v ústave. Je to v prípade, ak sa nedokáže vyrovať so situáciou narodenia dieťaťa s postihnutím, alebo ak pre značnú fyzickú únavu a psychické vyčerpanie nezvláda veľmi náročnú výchovu postihnutého dieťaťa.¹⁹

Umiestnenie dieťaťa do ústavnej starostlivosti nie je z hľadiska prežívania pre mnohých rodičov jednoduché. S výnimkou patologických osobností s asociálnym správaním, ktoré problém vnímajú ako problém niekoho iného, sú u rodiča bežné pocity viny, zlyhania, vlastnej nedostatočnosti. Majú snahu obviňovať iných alebo „objektívizovať“ či racionalizovať celú situáciu („v ústave má lepšie podmienky“) alebo naopak nepripúšťať si ju. Takýto rodič často nenachádza podporu ani vo verejnej mienke, ani v názoroch príbuzných.²⁰

Polemika na tému „ústav alebo rodina“ v prípade narodenia postihnutého dieťaťa sa vedie v odborných kruhoch u nás už mnoho rokov. Existujú aj také názory, že pre deti s postihnutím je vhodnou formou špeciálnopedagogickej starostlivosti internátna výchova, ktorá nenarúša rodinné vzťahy. Zo skúseností možno konštatovať, že je to tiež veľmi individuálne a nedá sa jednoznačne potvrdiť ani vyvrátiť názor autorov. Zvlášť u vekovo mladších detí aj internátna výchova narúša rodinné vzťahy, citovo deprimuje a nepriaznivo pôsobí na rozvoj ich osobnosti. Napriek tomu, je to pre dieťa so špeciálnymi potrebami vždy lepšia alternatíva, než ústavná starostlivosť.

Pri osvojovaní zdravotne postihnutých detí stále pretrváva problém negatívneho prijímania resp. skepsy. Ako keby celkom nezanikol „socialistický“ pohľad, ktorý tieto deti nepovažoval za vhodné do náhradných rodín. Verejná mienka vníma dieťa

¹⁹ KONČEKOVÁ, L.: *Patopsychológia*. Prešov : Lana 2004, s. 223.

²⁰ Porov. ŠKOVIERA, A.: *Náhradná inštitucionálna a rodinná výchova*, s. 30.

v rodine ako niečo, čo má spôsobovať radosť, a tak najmä dobrovoľné rozhodnutie sa pre také dieťa, ktoré bude náročné na starostlivosť a výchovu, je pre mnohých ľudí nepochopiteľné. V rodinách, ktoré prijali dieťa s postihnutím ide z ich strany vo väčšine prípadov o altruizmus spojený s hlbokým kresťanským presvedčením.²¹

To, ako bude starostlivosť o deti s postihnutím a ich rodiny fungovať v budúcnosti závisí vo veľkej miere na ďalšom vývoji našej spoločnosti a jej orientácii – koľko bude chcieť a koľko bude môcť investovať do ľudí, ktorí jej tieto investície z ekonomického pohľadu môžu len ťažko vrátiť.²²

Psychosociálne dôsledky ústavnej starostlivosti

Umiestnením dieťaťa do ústavu nie je jeho situácia vyriešená, naopak je to len prvý krok v zložitom riešení jeho ďalšieho životného osudu.

Dieťa vychovávané v nestabilnom prostredí (napr. prenášané z rodiny do rodiny či z ústavu do ústavu) je deprivované. Moderný psychologický výskum ukázal, že pre dieťa je silne stresujúcim zážitkom aj sťahovanie rodiny z miesta na miesto, i keď osoby, s ktorými je dieťa v kontakte, nemení.

V dôsledku neuspokojovania psychických potrieb dieťaťa vzniká psychická deprivácia. Ide o nedostatok rôznych podnetov, citových a sociálnych väzieb a možností. Je teda podmienená sociálne psychologicky. Útly vek je najdôležitejší pre ďalší vývoj a utváranie osobnosti dieťaťa.²³

Vážnym psychickým dôsledkom ústavnej starostlivosti je citová deprivácia. Významní autori Langmeier a Matějček definujú citovú depriváciu ako neuspokojenie potreby citovej istoty a bezpečia v dostatočnej miere a po dostatočne dlhú dobu. Je spôsobená nedostatkom špecifických emočných podnetov, absenciou stabilného vzťahu s materskou osobou a z toho vyplývajúcim nedostatkom sebadôvery, istoty a bezpečia. Deprivačná skúsenosť nepriaznivo ovplyvňuje ďalší vývoj

²¹ Porov. ŠKOVIERA, A.: *Náhradná inštitucionálna a rodinná výchova*. Bratislava : Metodicko-pedagogické centrum 2004, s. 31.

²² Porov. PREVENDÁROVÁ, J.: *Rodina s postihnutým dieťaťom*, s. 85.

²³ Porov. KOLUCHOVÁ, J.: *Přehled patopsychologie dítěte*, s. 28.

osobnosti dieťaťa a prejavuje sa zmenami v jeho prežívaní a správaní. K citovej deprivácii sa môžu pridružiť aj rôzne diagnózy a poruchy detského vývinu, čo prácu s takýmito deťmi často ešte viac komplikuje. Citové ochudobnenie stimuluje rôzne obranné mechanizmy, dieťa sa snaží túto potrebu uspokojiť a hľadá preto náhradný objekt. Hľadanie náhradného objektu je veľmi intenzívne a často neselektívne. V bežných sociálnych situáciách je takéto chovanie nepríjemné, pretože pôsobí ako dotieravosť a prináša skôr negatívnu odozvu než citové prijatie.²⁴

Jav psychickej deprivácie je veľmi dobre známy najmä v detských domovoch. Deti tam majú všetko: hygienické ošetrovanie, správnu výživu, dozor, pravidelnú lekársku starostlivosť aj výchovu riadenú odborným personálom. Napriek tomu im niečo dôležité chýba. Je to individuálna pozornosť dospelého, ktorý by reagoval na každý bezprostredný podnet dieťaťa, a to spontánne a okamžite. Dospelý, ktorý by dieťa sprevádzal od narodenia až po jeho vlastnú dospelosť a vytváral by tak pre neho pocit citovej istoty a bezpečia, čo by mu umožnilo naplno rozvíjať svoj osobný potenciál.

Závažné dôsledky pre rozvoj osobnosti dieťaťa má aj sociálna deprivácia. Je to nedostatok primeraných medziľudských kontaktov a izolácie od spoločenského prostredia - napríklad pri obmedzení hybnosti dieťaťa.²⁵

V praxi je overené, že najrizikovejšou skupinou umiestnených detí v ústavnej starostlivosti sú vekovo najmladšie deti v rozpätí od 3 do 6 rokov. Deťom od útleho veku chýbajú predovšetkým citové a sociálne podnety. Staršie i novšie výskumy dokazujú, koľkonásobne viac je stimulované dieťa v priemernej rodine v porovnaní s dieťaťom v ústave. Vyrastajú bez rodičovských vzorov, hlavne v období, kedy by si mali budovať úzke putá ako modely pre ďalšie vzťahy. Absentuje u nich potreba lásky od najbližších, pocit bezpečia a istoty. Musia sa často podrobovať premiestňovaniu z iných domovov, prijímajú starostlivosť iných. Sú zvyknuté len prijímať a nezaoberajú

²⁴ Porov. VÁGNEROVÁ, M.: *Psychopatologie pro pomáhající profese*, s. 322.

²⁵ Porov. VÁGNEROVÁ, M.: *Patopsychologie dítěte*, s. 11.

sa potrebami iných. Je potrebné cielene vplývať na ich myslenie, emočné prežívanie, motiváciu, i socializáciu.²⁶

Pozitíva a negatíva ústavnej starostlivosti

Pre niektoré deti je ústav mikrosvetom, v ktorom strávia väčšiu časť alebo dokonca celý svoj život. Z tohto pohľadu sú ústavy ako sociálna starostlivosť pre ne nenahraditeľné. Zaisťujú im humánnu existenciu.

Deti sú v inštitúcii dvadsaťštyri hodín denne. Je teda možné venovať celý tento čas v ich prospech. Ústavná starostlivosť má možnosť byť maximálne intenzívna, ale aj značne ohrozujúca. Dlhší pobyt neposkytuje nácvik sociálnych zručností, ktoré sa v prirodzenom prostredí spontánne osvojujú (sebavyjadrenie, vyjadrovanie emócií, kultivovaný kontakt s druhým pohlavím, asertívne prejavovanie potrieb a záujmov a pod.), ale poukazuje na ich akútny nedostatok. Sú odborníci, ktorí pobyt v nepretržitej starostlivosti považujú za prerušenie prirodzeného sociálneho života, za zásah do biografie človeka. Tvrdia, že v rezidenčnom pobyte dlhšom ako dva roky začínajú jednoznačne prevládať negatívne vplyvy nad pozitívnymi. Preto odporúčajú, ak je to možné, nahrádzať ho inými alternatívami.²⁷

Deti s veľmi vážnym telesným, mentálnym alebo zmyslovým postihnutím (tiež deti s kombinovaným postihnutím) sa bez intenzívnej starostlivosti nezaobídu. Sú to deti, ktoré zriedka odchádzajú do pestúnskej starostlivosti a ešte zriedkavejšie na adopciu. Pre ne je ústavná starostlivosť vo väčšine prípadov jediným riešením. Sú tiež deti, ktoré odmietajú odísť do „cudzích rodín“ a radšej zostávajú v ústavnej starostlivosti.

Ústavná starostlivosť je personálne i finančne najnáročnejšia. Vyžaduje širokú škálu profesionálov i prevádzkového personálu. Celkový trend v sociálnej práci je sústrediť sa na iné formy sociálnej pomoci a ústavnú starostlivosť odporúčať skutočne len v nevyhnutných prípadoch.

Riziká ústavnej starostlivosti

²⁶ Porov. KOLUCHOVÁ, J.: *Přehled patopsychologie dítěte*, s. 53.

²⁷ Porov. LABATH, V.: *Rezidenční starostlivosť*, s. 19.

Každý pobyt v ústavnej starostlivosti je istým spôsobom ohrozujúci. Vedľajšie negatívne účinky ústavného pobytu vznikajú vtedy, keď samotný pobyt je indikovaný, ale objavia sa nejaké iné ohrozenia.

Medzi vážne riziká dlhodobého pobytu v ústave patria predovšetkým:

- hospitalizmus

Je to stav dobrej adaptácie na umelé ústavné podmienky sprevádzaný znižujúcimi sa schopnosťami adaptácie na neústavný „civilný“ život. V ústave majú deti plné zaopatrenie. Život v ústavných podmienkach vychováva deti predovšetkým k adaptácii na podmienky a štýl života tohto zariadenia. V skupinovej výchove nie je dôležitá individualita. Väčší dôraz je kladený na prispôsobenie a anonymnú rolu jedného z mnohých členov skupiny. Výsledkom je, že sa dieťa nenaučí samostatne rozhodovať a byť osobne zodpovedné za svoje správanie. V zariadení nie je sloboda rozhodovania podporovaná. Keď dospievajúci opúšťa ústavné podmienky, deje sa približne to isté, čo sa stáva s väzňom prepusteným z dlhodobého výkonu trestu. Stratégia správania, ktoré fungovalo v zariadení, nie je na slobode užitočné. Je logické, že takýto človek zlyháva, alebo mu dlho trvá, kým sa na nové podmienky adaptuje.²⁸

- Šikanovanie

Vo veľkých, uzavretých ústavoch sú často pozorované u detí nežiaduce prejavy správania vyplývajúce z neuspokojenia sekundárnych potrieb.

Takéto prostredie je dobrou živnou pôdou pre šikanovanie. Obeťami sa stávajú deti slabšie, tichšie. Niekedy stačí, že sa outsider svojim handicapom len nepatrne líši od ostatných. V ústavoch ma šikanovanie ešte jedného účastníka – personál. Ten môže šikanovaniu napomáhať prehliadaním očividných signálov. Ak personál agresívne reaguje na odhalené šikanovanie môže byť agresivita legitimovaná ako prijateľný prostriedok na vyrovnávanie účtov.

²⁸ Porov. VÁGNEROVÁ, M.: *Patopsychologie pro pomáhající profese*. Praha: Portál 2002, s. 329.

- stereotypné prostredie

Je ďalším negatívnym dopadom na dieťa v ústavnej starostlivosti. Je to prostredie, z ktorého sa nedá uniknúť, zvyšuje únavu a znižuje toleranciu. Deti sa stávajú vzťahovačnými, agresívnymi, introvertnejšími, klesá ich otvorenosť a ústretovosť.²⁹

- značkovanie, tzv. labelling efekt

Znamená opakovane negatívne označovanie klienta ako napr. „domovák“, „ústavák“, „retardák“ a pod. Dlhodobé vystavenie dieťaťa značkovaniu môže viesť k identifikácii s touto rolou. Ak niekto počúva od detstva, že je neschopný hlupák, je veľmi pravdepodobné, že to ovplyvní jeho sebaobraz a umocní jeho problém.³⁰

- strata súkromia

Je pravidelnou daňou za pobyt v ústave. Deti v ústave sú neustále nútené prispôsobovať sa jednak režimu, jednak potrebám ostatných. Všetky prejavy jednotlivcov sú stále pod verejnou kontrolou a stále hrozí, že niekomu nebudú vyhovovať. Ústav je vždy len pokusom o umelý domov, azyl, má byť sférou istoty. Je do istej miery svetom pre seba, ostrovom sebestačného poriadku, v ktorom je život obmedzenejší a predvídateľnejší než v okolitom sociálnom prostredí.³¹

Domov sa dá definovať ako miesto, kde najviac môžeme byť sami sebou a najmenej musíme dodržiavať konvenciu svojich spoločenských rolí. V tomto zmysle ústav domovom takmer nikdy nie je.³²

Transformácia ústavov

V poslednom období sa dostávajú práve aj z uvádzaných negatívnych dôsledkov výchovy v ústavných podmienkach do popredia domovy rodinného typu. Moderné ústavné zariadenia pre deti sa chcú čo najviac podobať prirodzenej rodine. Skupina má svoj dom, o ktorý sa stará, svojho vychovávateľa, deti bývajú spolu a podieľajú sa na plnení bežných povinností, ktoré prináša

²⁹ Porov. MATOUŠEK, O.: *Ústavní péče*, s. 120.

³⁰ Porov. LABÁTH, V.: *Rezidenčná starostlivosť*, s. 25.

³¹ Porov. MATOUŠEK, O.: *Ústavní péče*, s. 20.

³² Porov. MATOUŠEK, O.: *Ústavní péče*, s. 122.

ich domácnosť. V súčasnosti už prechádzajú detské domovy a domovy sociálnych služieb týmito výraznými zmenami s cieľom vytvorenia samostatných a samostatne hospodáriacich skupín. Je to tiež vhodná príprava na neústavné prostredie pre tých mladých dospelujúcich, ktorým zdravotné znevýhodnenie dovolí v budúcnosti existovať v chránenom bývaní alebo domoch na pol ceste. Doterajší systém organizácie ústavnej starostlivosti (ktorý charakterizuje najmä kolektivismus, presne organizovaný režim dňa a „čakanie v rade pred okienkom“) totiž obmedzuje až znemožňuje zdravý rozvoj osobnosti. Neposkytuje vhodnú kvantitu a kvalitu podnetov, aby mohlo dieťa získať, čo potrebuje v aktuálnom čase i v budúcnosti.

Záver

Tak, ako každý jedinec, aj dieťa s postihnutím sa v priebehu svojho života vyvíja, pričom sa dá vo všeobecnosti konštatovať, že vývinový proces sa uskutočňuje podľa tých istých základných zákonitostí vývinu ako u zdravého jedinca. Vývinové zmeny sú aj u dieťaťa s postihnutím výsledkom pôsobenia tak vnútorných podmienok (napr. zdedené vlohy), ako aj rôznych premenných vonkajšieho prostredia (napr. spôsob výchovy, vlastná aktivita, citová a verbálna stimulácia). Za základnú psychickú potrebu možno považovať v prvom rade potrebu prvotných spoločenských vzťahov, najmä k matke, ale aj k inej blízkej osobe. Deťom so zdravotným handicapom v ústavnej starostlivosti v dôsledku určitých životných situácií nebola poskytnutá príležitosť na uspokojenie tejto základnej (vitálnej) psychickej potreby v dostatočnej miere a po dosť dlhý čas. U týchto detí sú pozorované výrazné nežiaduce prejavy správania, ktoré vyplývajú práve z vyššie spomínaných neuspokojených základných psychických potrieb. Dieťa v ústave nikdy nie je samo a nemôže tak byť ani samo sebou.

Zámerom tejto práce bolo analýzou a syntézou dostupných literárnych zdrojov a aj pomocou komparatívnej metódy potvrdiť dôležitosť podnetného rodinného prostredia pri výchove dieťaťa zo zdravotným handicapom. Výsledky výskumov väčšiny

citovaných autorov svedčia o tom, že postihnutie a prostredie, v ktorom žijú vytvárajú reálne možnosti na to, aby sa u nich prejavili výrazné odlišnosti a osobitosti osobnosti. Ide najmä o problémy sebahodnotenia, úrovne aspirácií, adaptácie, motivácie a problémy súvisiace s kompenzáciou a prekompenzáciou.

Deti s postihnutím sa častejšie dostávajú do náročných životných situácií a nevhodné prostredie túto náročnosť ešte umocňuje.

Transformácia ústavov je zatiaľ tou najlepšou alternatívou na čiastočné odstránenie negatívnych dôsledkov psychickej deprivácie. Nedokáže, a ani nemá nahradiť skutočnú rodinu, ale má vytvoriť dočasný priestor pre zásadné zmeny v poskytovaní starostlivosti týmto deťom, ktorá sa nesie v duchu porozumenia a úcty k vlastnému životu a k životu iných, aj napriek nepriaznivému osudu.

Na otázku, aké sú správne postoje a čo je najdôležitejšie pri výchove týchto detí odpoveď znie:

- prijímať a milovať ich také aké sú
- vytvoriť im čo najoptimálnejšie podmienky pre ich fyzické a psychické napredovanie
- posilňovať citovú väzbu medzi dieťaťom a rodičom
- nevyčleňovať ich zo spoločnosti zdravej populácie
- formovať zdravé sebavedomie, sebaúctu a sebaistotu
- pomáhať im prekonávať bariéry rôzneho druhu
- neprejavovať k nim ľútosť, súcit, ale ani nezáujem, ľahostajnosť
- objavovať v nich výnimočnosť

Deti s postihnutím vo väčšine prípadov nebudú pre spoločnosť ekonomickým prínosom. Ich poslanie je určite iné. Výchova a starostlivosť o nich vyžaduje veľa síl a prekonávanie rôznych ťažkostí, ale táto sila je zároveň novou energiou, ktorá formuje človeka a mení ho v inú, hodnotnejšiu osobnosť. Vzťahuje sa tak na postihnutých, ako aj na tých, ktorí sa im snažia pomôcť. Tam smerovali aj slová Jána Pavla II., ktorý vyzval ľudí s postihnutím:

„ Spolieham sa na vás, že ukážete svetu, čo je láska“ ³³

Zoznam použitej literatúry

- BLAŽEK, B. – OLMROVÁ, J.: *Světy postižených*. Praha : Avicenum 1988.
- CHVÁTALOVÁ, H.: *Jak se žije dětem s postižením*. Praha : Portál 2001.
- KOLUCHOVÁ, J.: *Přehled patopsychologie dítěte*. Olomouc : Univerzita Palackého 1989.
- KONČEKOVÁ, E.: *Patopsychológia*. Prešov : Lana 2004.
- LABÁTH, V.: *Rezidenciálna starostlivosť*. Bratislava : OZ Sociálna práca 2004.
- LEŠKOVÁ, L.: Činnosť sociálnych pracovníkov v rámci posudkového tímu pri posudzovaní sociálnych dôsledkov ťažkého zdravotného postihnutia. In: Janebová, R. – Smutek, M. (edit.) In: *Posuzování životní situace v sociální práci. Zborník*. Hradec Králové : Gaudeamus 2008.
- LEŠKOVÁ, L.: Nezávislý a dôstojný život zdravotne postihnutých občanov. In: Lešková, L. (edit.) In: *Deň blahoslavenej sestry Sary Salkaházi (1899-1944). Ľudská dôstojnosť a úcta k životu, príklad sestry Sary*. Zborník. Košice : seminár sv. Karola Boromejského v Košiciach 2008.
- MATOUŠEK, O.: *Ústavní péče*. Praha : Slon 1999.
- PREVENDÁROVÁ, J.: *Rodina s postihnutým dieťaťom*. Nové Zámky : Artus 1998.
- SZANISZLÓ, I.-M. OP: *Dekalogische spezielle Moraltheologie II. Ausgewählte Gebote. Úvod do špeciálnej katolíckej morálnej teológie podľa desatora Božích prikázaní II. Vybrané prikázania*. Neckenmarkt 2009.
- ŠKOVIERA, A.: *Náhradná inštitucionálna a rodinná výchova*. Bratislava : Metodicko- pedagogické centrum 2004.
- ŠMIDOVÁ, M.: *Prístup k deťom s telesným postihnutím*. Trnava : Trnavská univerzita 2005.

³³ Christifideles laici. Apoštolská exhortácia pápeža Jána Pavla II. In: <http://www.kbs.sk/?cid=1117279460> (4.2.2008).

VÁGNEROVÁ, M.: *Patopsychologie dítěte*. Praha : Univerzita Karlova 1988.

VÁGNEROVÁ, M.: *Psychopatologie pro pomáhající profese*. Praha : Portál 2002.

Christifideles laici. Apoštolská exhortácia pápeža Jána Pavla II. Bratislava : Lúč 1990.

In: <http://www.kbs.sk/?cid=1117279460> (10.5.2009).

Údaje o autorke

Bc. Marta JAROŠOVÁ, študentka TF KU v Košiciach, Zúbková 21, 040 22 Košice,

tel. kontakt 0905 538 405, sjaros@netkosice.sk

Bc. Monika PONEVSKÁ, študentka TF KU v Košiciach, Fakľová 8, 040 01 Košice,

tel. kontakt 0905 668 049, monika.p@inmail.sk

(obidve sme matky detí ŤZP a poberateľkami príspevku za opatrovanie)

MIESTO NEVIDIACEHO JEDINCA V RODINE

Marta Pajkošová

Anotácia

Príspevok sa zameriava na problematiku zrakovo postihnutého jedinca v rodine, v spoločnosti. Poukazuje na postoj spoločnosti k rodinám s postihnutým členom, vzťahom samotných rodín k širšiemu spoločenskému prostrediu. Poskytovanie sociálnej rehabilitácie neštátnym subjektom pre zrakovo postihnutého člena v rodine. V príspevku sú uvedené možnosti spoločenskej pomoci pre rodinu s hendikepovaným členom, možnosti využívania sociálnych služieb a legislatívnych opatrení.

Úvod

Zdravotne postihnutí ľudia patria do jednej z najviac diskriminovaných skupín našej spoločnosti a v každodennom živote narážajú na mnohé prekážky, ktoré bránia ich zapojeniu sa do všetkých oblastí spoločenského života. Dôležitým prvkami produktívnej sociálnej politiky je cielená rehabilitácia, pracovná a sociálna integrácia, ktoré bránia negatívnemu vývoju v sociálnej oblasti a udržujú najnižšiu možnú mieru obmedzení zdravotne postihnutých osôb, čím prispievajú k obohateniu spoločnosti. Ľudia so zrakovým postihnutím sú súčasťou tejto skupiny snažia sa o začlenenie do spoločnosti a chcú sa stať jej rovnoprávnou súčasťou. Je preto dôležité, aby neboli vylúčení zo spoločnosti ale naopak aby boli jej centrom. Sú predsa súčasťou sveta, práce a spoločnosti.

Vymedzenie pojmu zrakové postihnutie

Ak sa máme zaoberať zrakovo postihnutým alebo konkrétne nevidiacim jedincom v rodine, je potrebné aby sme si tieto pojmi objasnili, pretože mnoho ľudí nevie, koho si má pod týmto pojmom predstaviť. Aký je to človek. Čo dokáže. Nič nevidí?

Má bielu palicu.... možno vodiaceho psa? Nepracuje? Nevie sa o seba postarať?

Človek vníma 80% všetkých informácií zrakom, neznamená to však, že pri poruche zraku vníma iba 20% informácií. Mohlo by to viesť k názoru, že nevidiaci ľudia majú priamo úmerne k tomu zníženú poznávaciu schopnosť a znížený intelekt. Práve naopak, u zrakovo postihnutých ľudí sa vytvárajú kompenzačné mechanizmy, ktoré do určitej miery nahrádzajú zrakový deficit. Nedostatok zrakových podnetov je príčinou zmyslovej absencie, senzorickej deprivácie. Ide o jav veľmi závažný, nakoľko zrakové vnímanie je jedným z najvýznamnejších zdrojov informácií o okolitom svete. Rozlišuje sa primárne postihnutie, t.j. zrakový handicap a zmeny sekundárneho charakteru, ktoré z neho vyplývajú. Základným problémom nevidiacich a ťažko zrakovo znevýhodnených ľudí je strata alebo obmedzenie schopnosti vnímať informácie zrakom.¹

V dôsledku toho majú špecifické potreby v edukácii, v pohybe a priestorovej orientácii, v komunikácii prostredníctvom písanej reči, v sebaobsluže, ale aj v transformácii optických informácií na určité poznatky. Niektoré poznatky sa vôbec nevytvoria, napríklad vnímanie farby.

Zrakové znevýhodnenie v sebe zahŕňa širokú škálu porúch, od úplnej slepoty až po „zahmlené videnie“. Všetky stupne zrakového postihnutia spôsobujú v živote človeka vážne problémy, ktorých prekonanie je nevyhnutnou podmienkou k plnohodnotnému a kvalitnému životu v spoločnosti. Poškodenie zraku spôsobuje informačný deficit až informačnú segregáciu.

Svetová zdravotnícka organizácia informuje a varuje pred vysokým pribúdaním ľudí postihnutých slepotou a s poškodením zraku. Podľa prognóz ktoré uvádza do roku 2020 vo svete vzrastie počet nevidiacich na 76 miliónov, slabozrakých na 300 miliónov (ročne v súčasnosti oslepne 7 miliónov ľudí, 5

¹ Porov. DOROVÁ, S. - TATÁRKOVÁ, E.: *Čítanka rehabilitačného pracovníka. Bratislava : 2002 ÚNSS, s.39 - 40*

miliómom sa podarí zrak čiastočne prinavrátiť, ale títo ľudia ostávajú v kategórii postihnutých).²

Zrakovo znevýhodnených ľudí môžeme rozdeliť do troch skupín, v rámci ktorých existuje široká individuálna variabilita. Takéto členenie sa využíva aj pri posudzovaní sociálnych dôsledkov zdravotného postihnutia, v rámci Zákona č. 447/2008 Z. z. o peňažných príspevkoch na ompenzáciu ťažkého zdravotného postihnutia a Zákona č. 448/2008 Z. z. o sociálnych službách.

Ide o nevidiacich , praktický nevidiacich, slabozrakých občanov.

Nevidiaci: Sú chápaní ako kategória osôb s najťažším stupňom zrakového postihnutia. Sú to osoby s úplnou stratou zrakového vnímania, ale tiež osoby ktoré sú schopné vnímať zrakom maximálne svetlo, avšak nie sú schopní lokalizovať jeho zdroj. Takto postihnutí ľudia potrebujú špeciálnu starostlivosť a úpravu životného prostredia

Praktický nevidiaci: Je to osoba ktorá má zachované zvyšky zraku, čo je deficit 4 % bežnej kapacity a týmito zvyškami dokáže vnímať svetlo, obrisy a tvary predmetov (napr. vie rozlíšiť prsty pred okom), ale nedokáže využívať zrak ani s najlepšou možnou korekciou.

Slabozraký: Je to osoba, ktorá napriek najlepšej možnej korekcii má problémy s vykonávaním zrakovej práce. Takýto človek má vážne poškodený zrak, ale disponuje jeho užitočnými zvyškami. Úroveň 15-5% bežnej kapacity zrakovej funkcie.

Poruchy binokulárneho videnia: Sú to osoby s poruchou funkčnej rovnováhy a fyziologickej spolupráce pravého a ľavého oka, ktoré spôsobujú problémy v priestorovom vnímaní.

Z hľadiska správneho odrazu vonkajšieho sveta je veľmi dôležitý čas, v ktorom nastala zrková porucha. Ak sa jedinec narodil slepý, alebo stratil zrak v detstve, nemôže získavať informácie pomocou zraku. Jedinec, ktorý stratil zrak medzi

² Porov. MATTHAEIDESOVÁ, M.: *Prieskum zrakovo postihnutých používateľov informácií na Slovensku*. In:<http://www.fphil.uniba.sk/~kkvi/vyskum2004/matthaidesova.pdf> (16.10.2008)

piatym a pätnástym rokom, disponuje už zrakovým spomienkovým obrazom okolitého sveta.

Pre zrakovo postihnutého má reč väčší význam, ako pre zdravého. Dôležitosť sa pripisuje komunikačným a kognitívnym funkciám, ale má aj kompenzačný význam, tým že nahrádza zrak. Osoby s poruchami videnia získavajú informácie na základe slovného vysvetlenia, doplňovaním zmyslových skúsenosti, ktoré sú mu dostupné.³

Rodina a širšie spoločenské prostredie

Spôsob akým sa jednotlivec vyrovnáva so svojim zrakovým postihnutím, závisí od jeho vývojovej úrovne, jeho osobnostných vlastností a samozrejme od podpory rodiny. Strata zraku je mimoriadne ťažkou životnou skúškou, postoj jeho okolia ma veľký vplyv na utváranie jeho osobnosti. Je životným testom osobnosti postihnutého človeka. Základné osobnostné vlastnosti ako je láska k ľuďom, životná odvaha a reálne sebavedomie, umožňujú zdravú adaptáciu v ťažkých traumatických situáciách.⁴ Sú to z istého hľadiska citové vzťahy k hodnotám, k životu, k ľuďom a vlastnému ja. Sociálne prostredie zohráva veľmi dôležitú úlohu pre postihnutého jedinca. Ľudia ktorí žijú v bezprostrednej blízkosti postihnutého, mu môžu pomôcť s odstraňovaním predsudkov, bariér a tak mu umožnia lepšiu orientáciu a rýchlejšiu adaptáciu.⁵

V tejto súvislosti môžeme konštatovať, že žiadna rodina neexistuje sama o sebe, jej spôsob života je vždy nerozlučne spätý s vonkajším okolím.⁶ Vplyvy vonkajšieho okolia sú mnohoraké – sociálne, ekonomické, politické, etnické, religiózne a iné, no všetky významným spôsobom ovplyvňujú jej funkčnosť. Rodiny s postihnutým jedincom a samotní zrakovo postihnutí jedinca

³ Porov. OLÁH, Z.: *Základy oftalmológie pre špeciálnych pedagógov*. Bratislava : UK 1997, s. 31 – 33.

⁴ Porov. SZANISZLÓ, I.-M. OP: *Dekalogische spezielle Moraltheologie I. Göttliche Tugenden. Úvod do špeciálnej katolíckej morálnej teológie podľa desatora Božích prikázaní I. Božské čnosti*.Neckenmarkt 2008, s. 131.

⁵ Porov. SOUČEK, J.: *Z rukopisného odkazu. Články k problematice ztráty zraku a osobnosti nevidomého*. Praha : 1992, s. 77.

⁶ Porov. SZANISZLÓ, I.-M. OP: *Dekalogische spezielle Moraltheologie II. Ausgewählte Gebote. Úvod do špeciálnej katolíckej morálnej teológie podľa desatora Božích prikázaní II. Vybrané prikázania*.Neckenmarkt 2009, s. 91.

majú s reakciou spoločenského okolia obvykle viac negatívnych než pozitívnych skúsenosti. K takémuto konštatovaniu som dospela v prieskume v svojej diplomovej práci, kde negatívne skúsenosti uvádzala väčšina opýtaných zrakovo postihnutých respondentov. Spoločenské bariéry nie sú len vecou spoločenského prostredia, ale naopak – postihnutý jedinec v rodine a rodina sa musí neustále prispôsobovať požiadavkám a nárokom sociálneho okolia.⁷ Rodina je otvorený systém, ktorý prijíma podnety kritiku, povzbudenia a podľa tejto spätnej väzby modifikuje svoje postoje. Podobne hodnotí situáciu rodiny v svojom výskume z roku 2005 Repková. Pri celkovom hodnotení polovica respondentov výskumu v roku 2005 v porovnaní s rokom 2001 uviedla, že sa sociálna situácia ľudí so zdravotným postihnutím a ich rodín do ktorej boli zahrnutí aj zrakovo postihnutí značne zhoršila.⁸

Na Slovensku existujú viaceré dobrovoľné organizácie, združenia, kluby, ktorých cieľom je pomáhať znevýhodneným a ich rodinám. Únia nevidiacich a slabozrakých je jedinou organizáciou tohto druhu, ktorá ponúka tejto skupine ľudí a ich rodinám zlepšenie ich sociálnej situácie. Vznikla v roku 1992 a jej poslaním je obhajoba záujmov občanov so zrakovým hendikepom vo všetkých smeroch. Prostredníctvom tejto organizácie majú rodičia možnosť navzájom si vymieňať skúsenosti, získavať duchovnú, materiálnu podporu, vzájomné pochopenie a pomoc. Organizuje okrem iného, celoslovenské pobyty pre rodiny so zrakovo postihnutých členom, letné integračné tábory, kde si detí rozvíjajú komunikačné zručnosti a iné aktivity. Sociálna pomoc je poskytovaná prevažne individuálne a podľa požiadaviek

⁷ Lešková zdôrazňuje, že každý človek, teda aj človek postihnutý je jedinečnou osobnosťou. Každá krajina má povinnosť vytvárať pre všetkých svojich občanov rovnaké podmienky, pričom obzvlášť veľkú pozornosť musí venovať ľuďom so zdravotným postihnutím a ich rodinám, aby mohli lepšie prekonávať sociálne dôsledky ťažkého zdravotného postihnutia svojho člena. Na to, aby sa predchádzalo separácii ľudí so zdravotným postihnutím zo spoločnosti musí vytvárať taký legislatívny rámec, ktorý zabezpečí ich integráciu, aby mohli viesť pomerne samostatný a nezávislý život. Porov. LEŠKOVÁ, L.: Činnosť sociálnych pracovníkov v rámci posudkového tímu pri posudzovaní sociálnych dôsledkov ťažkého zdravotného postihnutia. In: Janebová, R. – Smutek, M. (edit.) In: *Posuzování životní situace v sociální práci. Zborník*. Hradec Králové : Gaudeamus 2008, s. 185; porov. LEŠKOVÁ, L.: Nezávislý a dôstojný život zdravotne postihnutých občanov. In: Lešková, L. (edit.) In: *Deň blahoslavennej sestry Sary Salkaházi (1899-1944). Ľudská dôstojnosť a úcta k životu, príklad sestry Sary*. Zborník. Košice : seminár sv. Karola Boromejského v Košiciach 2008, 126-128.

⁸ Porov. REICHOVÁ, D. REPKOVÁ, K.: *Podpora občanov so zdravotným postihnutím*. Bratislava : Stredisko pre štúdium práce a rodiny. 2005, s. 18

rodiny aj v domácom prostredí, formou sociálneho poradenstva, sociálnej prevencie – sociálnej rehabilitácie, sociálnych služieb. Jedná sa o sociálnu pomoc a služby, ktoré neposkytujú štátne inštitúcie ako je napr. nácvik zrakovej práce s optickými pomôckami, výber a odskúšanie kompenzačných pomôcok, práca so špeciálne upraveným počítačom a pod. Svoje miesto v demokratických, humánnych a hospodársky vyspelých krajinách má sociálna rehabilitácia pre zrakovo znevýhodnených.

Zákon č.448/2008 Z. z. o sociálnych službách vymedzuje pojem sociálna rehabilitácia a v § 21 definuje sociálnu rehabilitáciu ako odbornú činnosť na podporu samostatnosti, nezávislosti, sebestačnosti fyzickej osoby a jej rodiny. Nezastupiteľné miesto v sociálnej rehabilitácii zrakovo znevýhodneného má pôsobenie rodiny. Rodina nevidiaceho, ktorá sa s jeho zrakovým problémom a dôsledkami, len ťažko vyrovnáva, prežíva pocit viny, bezradnosti a bezvýhodiskovosti. V tomto vedomí ju mnohokrát utvrdzuje aj samotné okolie. Môžeme tu hovoriť o rodine zasiahnutej syndrómom defektivity.

V rámci rehabilitácie ktorú poskytuje Únia nevidiacich sa usiluje o preškolenie a výcvik samotnej rodiny v rôznych oblastiach špecifických možností a potrieb zrakovo znevýhodnených. V tom vidí cestu v pretvorení rodiny na pozitívne pôsobiacu rehabilitačnú inštitúciu. Z vlastnej skúsenosti, však musím potvrdiť, že nie vždy sa darí získať rodinu pre túto spoluprácu a tak zrakovo znevýhodnení využívajú možnosť rehabilitačného výcviku ambulantnou formou na strediskách Únie.

Únia nevidiacich a slabozrakých Slovenska je členom Svetovej únie nevidiacich a Európskej únie nevidiacich. V Európskej únii nevidiacich má zastúpenie v nominačnej komisii a v Komisii pre technické pomôcky a služby. Sociálne služby sú poskytované sieťou Krajských stredísk a Úradom únie. Individuálna práca s klientom a práca s rodinou si vyžaduje dôkladnú a časovo náročnú prípravu i samo štúdium, a po ukončení práce s klientom analýzu, ďalšiu intervenciu

v prospech klienta a iné nevyhnutné úkony⁹

Aj v tejto organizácii našli pracovné uplatnenie zrakovo postihnutí, zriadením chránených pracovísk a tak sa začlenili do tvorivej práce napriek svojmu handicapu. Tým, že sa vytvorili podmienky pre zriadenie chránených pracovísk rieši sa tak čiastočne problém nezamestnanosti občanov so zmenenou pracovnou schopnosťou. Má to značný vplyv aj pre samotného človeka, pre jeho rovnoprávne postavenie v rodine a v spoločnosti.

Možnosti spoločenskej pomoci

Zabezpečiť rodine s postihnutým jedincom kvalitný život je v našich podmienkach neľahká úloha. Vyžaduje si to od spoločnosti hlbokú angažovanosť a mnohostranný profesionálny prístup.

Medzi faktory, ktoré by mohli ovplyvniť zlepšenie zrakovo znevýhodnených a ich rodín napríklad v prístupe k zamestnávaniu, patrí aj optimalizácia informačných a komunikačných služieb v kompetencii úradov práce sociálnych vecí a rodiny (PSVaR). Úrady PŠVaR by mali venovať zvýšenú pozornosť vyhľadávaniu pracovných miest, osobitne pre skupinu slabozrakých a nevidiacich, podporovať tvorbu chránených dielní a chránených pracovísk, ktoré tvoria pracovné príležitosti pre ľudí tejto skupiny. Smerom k činnosti úradov PŠVaR je dôležité kvalitné odborné poradenstvo vytvorením a sprístupnením už spomínaného informačného systému, ktorý by zabezpečoval tok informácií o rekvalifikačných kurzoch, o príspevkoch na začatie podnikania pre ťažko zrakovo postihnutých ľudí.

Zo strany samotných zrakovo postihnutých, ale aj ich rodinných príslušníkov a najmä rodičov zrakovo postihnutých detí, je dôležité, aby využívali možnosti, ktoré im poskytuje legislatíva. Ide najmä o integrované vzdelávanie už od materskej školy. Dieťa sa učí žiť so zdravou populáciou a zároveň vychováva zdravú populáciu k pomoci handicapovaným. Veľký počet detí a mládeže s poruchami zraku sa môže úspešne vzdelávať spolu

⁹ Porov. ÚNIA NEVIDIACICH A SLABOZRÁKÝCH SLOVENSKA.: *Výročná správa 2007*. Bratislava : ÚNSS 2008, s. 5 -10.

so svojimi normálne vidiacimi spolužiakmi. Po skončení školy budú aj tak žiť v spoločnosti ostatných ľudí, alebo presnejšie, aj jedinci s poruchami zraku tvoria integrálnu časť spoločnosti a nie je dôvod ich z tejto spoločnosti vylučovať, segregovať.

Dôležité je vhodne a v plnej miere využívať kompenzačné pomôcky. Už spomínaný Zákona č. 447/2008 Z.z. o peňažných príspevkoch na kompenzáciu ťažkého zdravotného postihnutia umožňuje poskytnúť peňažný príspevok na kúpu, úpravu alebo opravu kompenzačnej pomôcky. Taktiež je možné financovať zácvik práce s pomôckou. Vďaka kompenzačným pomôckam rastie nezávislosť zrakovo postihnutých jedincov od okolia. Zároveň rastie aj ich sebavedomie, že nie sú len odkázaní na pomoc, že sú samostatní. Z uvedeného dôvodu je vhodné využívať tieto možnosti a nezneužívať možnosti zákona pre iných členov rodiny.

Zákon tiež umožňuje požiadať o peňažný príspevok na osobnú asistenciu. Príspevok by mal odbremeniť rodinných príslušníkov a pomôcť samotnému handicapovanému k samostatnosti. Táto forma kompenzácie je určená na to, aby bol užívateľ v kontakte aj s inými ľuďmi ako len s členmi domácnosti, aby bol na nich menej závislý. Aj rodičia postihnutých detí si musia uvedomiť, že osobný asistent ich nenahradí ale im pomôže. Môže ísť o pomoc pri vzdelávaní, voľno časových aktivitách alebo pri rôznych spoločenských, kultúrnych, športových či rekreačných činnostiach.

Problémy ľudí so zrakovým postihnutím nemôžu byť iba zodpovednosťou rodiny, priateľov a susedov, ale všetkých členov spoločnosti, ktorí by si mali uvedomovať všetky typy intolerancie a mali by mať povinnosť posilňovať ľudí so zrakovým postihnutím v ich úsilí participovať v živote tak „normálne ako, je to len možné“. Postihnutí jedinci zase musia na ceste svojím životom prekonávať veľké množstvo bariér, ale svoj telesný handicap však môžu kompenzovať svojím intelektom.

Záver

Vážení prítomní,
svoj príspevok ukončím učením Sociálnej náuky Cirkvi o spoločnom dobre.

Jednou z troch rovín tvorby spoločného dobra sú prípustné hodnoty spoločného dobra. Sú to skutočnosti, ktoré spoločnosť a každý jedinec pozná a ich existenciu pripúšťa, lebo sú realitou života človeka a spoločnosti, a preto ich musí akceptovať (napr. telesné postihnutie konkrétnych osôb, následky zranení, mentálne a duševné choroby, bezdomovectvo). Hoci to na prvý pohľad tak nevyzerá, ale aj tieto skutočnosti v konečnom dôsledku prispievajú spoločnosti. Učia spoločnosť súcitu, opatere, chápaniu bolesti, spolupatričnosti. Vždy budú existovať v spoločnosti telesne a duševne chorí, ktorých spoločnosť materiálne nepotrebuje a finančne sú jej na príťaž. Spoločnosti však prospievajú duchovne. Pomáhajú nám uvedomiť si vlastnú krehkosť a obmedzenosť možností.

Zoznam použitej literatúry

DOROVÁ, S. - TATÁRKOVÁ, E.: *Čítanka rehabilitačného pracovníka*. Bratislava : ÚNSS 2002.

LEŠKOVÁ, L.: Činnosť sociálnych pracovníkov v rámci posudkového tímu pri posudzovaní sociálnych dôsledkov ťažkého zdravotného postihnutia. In: Janebová, R. – Smutek, M. (edit.) In: *Posuzování životní situace v sociální práci. Zborník*. Hradec Králové : Gaudeamus 2008.

LEŠKOVÁ, L.: Nezávislý a dôstojný život zdravotne postihnutých občanov. In: Lešková, L. (edit.): *Deň blahoslavenej sestry Sary Salkaházi (1899-1944). Ľudská dôstojnosť a úcta k životu, príklad sestry Sary*. Zborník. Košice : seminár sv. Karola Boromejského v Košiciach 2008.

MATTHAEIDESOVÁ, M.: *Prieskum zrakovo postihnutých používateľov informácií na Slovensku*. In: <http://www.fphil.uniba.sk/~kkvi/vyskum2004/matthaidesova.pdf> (16.10.2008).

OLÁH, Z.: *Základy oftalmológie pre špeciálnych pedagógov*. Bratislava : UK 1997.

REICHOVÁ, D. REPKOVÁ, K.: *Podpora občanov so zdravotným postihnutím* . Bratislava : Stredisko pre štúdium práce a rodiny. 2005.

SOUČEK, J.: *Z rukopisného odkazu. Články k problematice ztráty zraku a osobnosti nevidomého*. Praha : 1992.

SZANISZLÓ, I.-M. OP: *Dekalogische spezielle Moraltheologie I. Göttliche Tugenden. Úvod do špeciálnej katolíckej morálnej teológie podľa desatora Božích prikázaní I. Božské čnosti*.Neckenmarkt 2008.

SZANISZLÓ, I.-M. OP: *Dekalogische spezielle Moraltheologie II. Ausgewählte Gebote. Úvod do špeciálnej katolíckej morálnej teológie podľa desatora Božích prikázaní II. Vybrané prikázania*.Neckenmarkt 2009.

ÚNIA NEVIDIACICH A SLABOZRÁKÝCH SLOVENSKA.: *Výročná správa 2007*. Bratislava : ÚNSS 2008.

Údaje o autorke

Mgr. Marta Pajkošová, je absolventkou KU – TF – katedry sociálnej práce v Košiciach. Venuje sa 14 rokov nevidiacim ľuďom ako sociálno- rehabilitačná pracovníčka v Únii nevidiacich a slabozrakých Slovenska. Má bohaté praktické skúsenosti v oblasti sociálnej rehabilitácie so zrakovo postihnutými ľuďmi. Konkrétne výcvik priestorovej orientácie a samostatného pohybu zrakovo postihnutých, výcvik sebaobsluhy, výcvik komunikačných zručností ako je výučba Braillovho písma, nácvik podpisovania sa, nácvik práce s kompenzačnými pomôckami a ďalšie zručností, ktoré táto skupina ľudí potrebuje k prekonávaniu sociálnych dôsledkov zrakového postihnutia.

Kontakt : pajkos.m@extel.sk , pracovisko : ÚNSS Park obrancov mieru 1, 04001 Košice

KVALITA ŽIVOTA V RODINE ABSTINUJÚCEHO ALKOHOLIKA

Beáta Dragunová

Anotácia

Súčasná rodina je krehkou inštitúciou a základom pre dobrú kvalitu života sú funkčné vzťahy v rodine, kde alkohol pôsobí ako patologický faktor, ktorý vytvára ohromujúcu dysfunkciu u každého člena rodiny. Spôsobuje vážny stres pre celý rodinný systém, čím ochudobňuje kvalitu života človeka v celej jeho osobitosti. Prijat' rolu alkoholika a zároveň sa s ňou stotožniť, je prvým krokom k reštrukturalizácii tohto zložitého systému, ktorým je rodina. Príspevok ponúka tak analýzu ako aj rozbor príčin vzniku patológie rodiny, a zároveň prezentuje rodinu v ozdravovacom procese.

Úvod

S pojmom kvalita života sa často stretávame v odbornej ako aj v bežnej terminológii a má mnoho podôb, čiže je to zložitý a veľmi široký pojem. V súčasnej dobe existuje celý rad definícií kvality života. Ide o multidimenzionálny termín, ktorý má svoje sociologické, psychologické, medicínske, verejne - zdravotnícke i psychosociálne aspekty.¹ Z teórie pociťovania kvality života ako subjektívnej spokojnosti, resp. nespokojnosti s vlastným životom na základe svojich predstáv a očakávaní vychádzajú psychologické prístupy v hodnotení individuálnej kvality života, ktorú znázorňujú v kontexte toho, čo človeku prináša pocit pohody a spokojnosti so životom. Pohoda (well-being), spokojnosť (satisfaction), očakávania (expectation) a životné šťastie sú hlavnými zložkami a indikátormi väčšiny definícií individuálnej kvality života.² My sa však odvíjame od skutočnosti, že

¹Porov. KAFKA, J. a kol.: *Psychiatria*. Martin : Osveta 1998, s. 43.

²KATSCHNIG, H.: *Quality of Life in Mental Disorders*. John Wiley & Sons Ltd, Chichester, England, 1997; Lešková uvádza, že kvalita života zjednocuje viaceré dimenzie navzájom na seba pôsobiace. Týkajú sa bytostne ľudského a spoločenského rozvoja, spájajú v sebe pôsobenie sociálnych, zdravotných, ekonomických a environmentálnych podmienok. Tieto podmienky často predurčujú ako

alkoholizmus je chorobou a závislosť jedného člena ovplyvňuje život celej rodiny a tiež, že na rodinu sa v súčasnom psychologickom ponímaní pozeráme ako na systém, ktorý je definovaný ako skupina jedincov vo vzájomnom vzťahu a to tak, že zmena u jedného z členov pôsobí na ostatných a na skupinu ako celok.³

Alkoholizmus je chorobou celej rodiny a každého jej člena poznačí.⁴ Závislosťou jedného, alebo obidvoch členov rodiny od alkoholu, sú narušené všetky funkcie rodiny, ktoré majú zabezpečovať jej stabilitu, čo následne ovplyvňuje kvalitu života v rodine a najmä detí, pričom najkrajšou časťou života človeka je práve detstvo, čas objavov a poznávania, čas čistej a úprimnej radosti zo života.⁵

Rodina alkoholika je poznačená jeho správaním a pitím v smere narušenia jej rovnováhy, deformuje vzťahy v rodine, negatívne vplýva na deti, pre ktoré je rodič modelom aj vzorom v procese socializácie. Deti preberajú rigidné vzory správania, ich sbebahodnotenie je nízke aj z dôvodu zanedbanej emocionality zo strany rodičov. Rodina sa postupne izoluje od sociálneho prostredia, aj tým, že alkoholika kryje. Identita rodiny sa stáva odrazom identity alkoholika. Väčšina detí alkoholikov sa za svoje domáce prostredie hanbí, vyhýba sa kontaktu s rovesníkmi, nemajú priateľov, pretože si ich domov nemôžu pozvať; niektorí prevezmú starostlivosť o svojich mladších súrodencov, alebo o neurobené domáce práce, ktoré boli povinní urobiť ich alkoholickí rodičia. Mnohé v podstate preskočia jednu fázu svojho života. Jednoducho detstvo nemajú, v príliš ranom veku sú nútení byť dospelými. Celé to vyústi do toho, že systém, ktorého

sú napĺňané potreby jednotlivca a v akej miere môže byť hodnotená kvalita jeho života po objektívnej i subjektívnej stránke. Porov. LEŠKOVÁ, L.: Zlepšenie kvality života znevýhodneného obyvateľstva v obci Nálepkovo (riešením jeho bývania a podpornými aktivitami). *InteRRa5. Interkulturalita a rómska národnostná menšina v sociálnych a pedagogických súvislostiach*. Zborník. Nitra : UKF FSVaZ 2008, s. 137.

³Porov. SOBOTKOVÁ, I.: *Psychologie rodiny*. Praha : Portál 2007, s. 20-21.

⁴ Porov. SZANISZLÓ, I.-M. OP: *Dekalogische spezielle Moraltheologie II. Ausgewählte Gebote. Úvod do špeciálnej katolíckej morálnej teológie podľa desatora Božích prikázaní II. Vybrané prikázania*. Neckenmarkt 2009, s. 99.

⁵Porov. SATIROVÁ, V.: *Kniha o rodině*.s. 258.

snahou bolo byť oporou rodine, aby sa nerozpadla, sa stane oporou iba samotnej choroby.⁶

V rodine nastupuje spoluzávislosť, každý jeden jej člen má v istom slova zmysle účasť na chorobe (alkoholizmu) a stane sa spoluzávislým a jej symptómoch: pocit viny; hanby; silne vybudované obranné reflexy; potlačené pocity bolesti; nepružné a nutkavé správanie; obmedzená komunikácia, preto príbuzných a rodinných príslušníkov považujeme za tzv. spoluzávislých. Len veľmi zriedka sa stáva, že v genéze rodinného prostredia, ostáva závislým iba jeden člen rodiny. Zneužívanie alkoholu je teda krízou nielen pre alkoholika, ale i pre celú rodinu. Priznať si závislosť na alkohole, je prvým krokom k uzdraveniu. A predsa od tohto kroku závisí nielen zdravie, ale aj zvyšok života.

Abstinujúci alkoholik a rodina ako najvýznamnejší prvok v procese doliečovania

Prvý rok abstinencie je obdobím určite najťažším. Abstinencia je tu veľmi krehká a zraniteľná. V procese liečby a doliečovania sa začína naučené „závislé“ správanie meniť na naučené „abstinentenské“ správanie. Vyžaduje si to veľa trpezlivosti, odriekania, sebazaprenia, ale aj vnútornej múdrosti.⁷ Začína reštrukturalizácia celej rodiny, kde vzťahy boli narušené predchádzajúcim pitím, mení sa životný štýl rodiny a ponúka sa nová kvalita života. Rodina si uvedomuje, že je nutné sa zmenám prispôbiť, čo vyžaduje značnú energiu a veľakrát stojí partner pred ťažkou dilemou rozchodu, či je pre neho táto investícia reálna a úspech nádejný. Veľmi často sa stáva, že k rozpadu manželstva dochádza práve preto, že partner/ka nemá pochopenie pre nutnú zmenu. „Manželstvo ako keby nemohlo existovať s alkoholom ani bez neho.“ Preto je pre obnovu komunikácie a vzťahov nevyhnutná manželská terapia.⁸

V druhom roku abstinencie sa podľa Hellera rodina vracia približne na rovnaké miesto, členovia rodiny opätovne zisťujú, že situácia približne rovnaká ako pred rozvojom závislosti a je tu

⁶ Porov. In : <http://www.sweb.cz/aacesko/kniha/modrakniha.rtf> In : <http://www.a-klinicka.fi/english/> (22.12.2008).

⁷Porov. MARTINOVE, M.: *Stať sa to môže každému.* In : http://www.anikvapka.sk/newsread_print.php?newsid=41 (15.9.2008).

⁸ Porov. HELLER, J.: *Doliečovanie.* In: [http://www.kruciata.sk/?obsah=1003\(16.4.2008\)](http://www.kruciata.sk/?obsah=1003(16.4.2008)).

veľmi dôležitá odpoveď na otázku: „ Má to zmysel začínať úplne odznova a ešte ťažším spôsobom, ktorý sa mi pred rokmi nezdal byť možný?“ Najvýznamnejšie zmeny prebiehajú približne v priebehu dvoch rokov po liečbe a je najdôležitejší v živote rodiny v smere investície do vzťahu. Všetci zúčastnení majú veľa negatívnych skúseností a často už trpia stratou dôvery a optimizmom a nad radosťami a úspechmi prevažujú starosti a obtiaže. Meniaca sa osobnosť pred tým závislého na alkohole ovplyvňuje celý chod a priamo i duševný stav ostatných členov rodiny. V tomto druhom roku je preto vhodné po predošlej práci s manželským párom zaradiť *rodinnú terapiu* a angažovať tak aj deti na stabilizácii zmeny v rodinnom systéme. Najvytrvalejšími členmi rodiny sú často v tomto procese deti, z dôvodu dosahovaných úspechov a výsledkov liečebného programu.⁹

Cieľom rodinnej terapie, ktorá k všeobecnému prospechu v skvalitnení života jednotlivcov, ale aj rodín využíva skupinovú dynamiku,¹⁰ je iniciovanie zmien v rodinnom systéme, ktoré smerujú k dosiahnutiu, obnove, alebo udržaniu kvality rodinného života tak, aby bol čo najviac podnecujúci, uspokojujúci a príjemný tak v aspektoch osobných ako aj interakčných a vzťahových. Doba dvoch rokov sa považuje aj za dobu, počas ktorej sa už upraví väčšina doterajších zdravotných porúch. Dvojročné doliečovacie obdobie teda zabezpečí základné životné podmienky pre zmenený životný štýl.

Od tretieho roka abstinencie už viac prevažujú ocenenia rodiny a sociálneho prostredia nad pocitmi menejcennosti, či spoločenského odsúdenia. Je to rok udržiavania dosiahnutého zdravotného stavu a životného štýlu, čo znamená nutnosť udržania stavu v kontakte s problematikou závislosti a preto sa odporúča tzv. udržiavacia dávka doliečovacieho programu. Veľmi účinnou formou pomoci v tomto období sú socioterapeutické kluby a aktívna vzájomná svojpomoc na princípe: "Pomôž druhému, pomôžeš tým sám sebe." Poslaním týchto klubov je pomáhať v príprave na zmenený životný spôsob,

⁹ Porov. PREVENDÁROVÁ, J.: *Rodinná terapia a poradenstvo*, s. 32.

¹⁰ Porov. HELLER, J.: *Doliečovanie*. In: <http://www.kruciata.sk/>
[http://www.kruciata.sk/?obsah=1003\(16.4.2008\)](http://www.kruciata.sk/?obsah=1003(16.4.2008)).

na sebazdokonaľovaní v neustálej práci na sebe, riešení konfliktných situácií a to všetko už bez alkoholu.¹¹

Obdobie štvrtého až do šiesteho roka, je obdobím stabilizácie zmien, znamená aj prijatie, alebo neprijatie abstinujúceho alkoholika do spoločenských vzťahov. Mení sa kvalita životného štýlu v rodine, v živote závislého prestáva byť alkohol dominantou, vie mu už odolávať a povedať v spoločnosti „nie.“ Aj napriek tomu je treba byť ostražitým, pretože naša spoločnosť je silne proalkoholická a abstinujúci alkoholik musí tento tlak prekonávať, pretože aj v tomto období pracuje kdesi hlboko v podvedomí alkohol. Až po šiestom roku abstinencie sa hladina upokojuje, nastáva pocit relatívnej pohody, ktorý je kľúčový pre koncept kvality života, vyplývajúci z telesnej, duševnej a sociálnej vyrovnanosti .

Dá sa povedať, že v tomto procese šiestich rokov ide o celkovú reintegráciu človeka do civilného života, abstinencia ako prostriedok zmeny umožnila jeho opätovné napojenie, buduje sa nový hodnotový systém, s ktorým dosiahnutie novej kvality života úzko súvisí.¹²

V snahe hlbšieho poznania a vniknutia do tejto problematiky od čoho sa vlastne odvíja aj možnosť pomoci sociálneho pracovníka v reštrukturalizácii rodín a tiež poznania faktorov, ktoré podmienili pijanskú kariéru aké bolo a aké je rodinné zázemie alkoholovo závislých, akú mali oporu zo strany rodiny v procese liečenia a doliečovania som použila metódu komplexnej kazuistiky, kde **cieľom prieskumu** bolo zistiť ako alkohol ovplyvňuje kvalitu života jednotlivca a rodiny a ako sa mení kvalita života v rodine abstinujúceho alkoholika. Pozornosť bola upriamená na sociálne prostredie orientačnej aj aktuálnej rodiny, na dôvody, ktoré môžu ovplyvniť život jednotlivca v prepracovaní sa k alkoholizmu.

Analýza genézy patológie rodiny alkoholika a následnej reštrukturalizácie v procese uzdravovania

¹¹ Porov. TOKÁROVÁ, A.: *Sociálna práca. Kapitoly z dejín, teórie a metodiky sociálnej práce*, s. 458

¹² Svetová zdravotnícka organizácia (WHO) definuje kvalitu života: „Kvalita života je to, ako človek vníma svoje postavenie v živote v kontexte kultúry v ktorej žije, vo vzťahu k svojim cieľom, očakávaniam, životnému štýlu a záujmom.“

Kazuistika č. 1

Pani Zita vyrastala v neúplnej a narušenej problémovej rodine slobodnej matky. Otca vôbec nepoznala. Matka žila promiskuitným spôsobom života, stáleho partnera nikdy nemala. Voči dcére prejavovala agresívne správanie v smere výčitiek, že za jej zbabraný život môže ona. Čo sa týka užívania alkoholu, môžeme ju zaradiť medzi bežných konzumentov.

Detstvo pani Zity sprevádzal strach, úzkosť, neistota, pocit krivdy, cítila sa byť ponížená, vnímajúc svet ako nespravodlivý. Porucha emocionálnej funkcie z nedostatku emocionality zo strany matky a jej dlhodobé strádanie boli následkom jej psychickej deprivácie, čo prispelo k negatívnemu vnímaniu samej seba. Trpela neurotickými poruchami, ktoré sa u detí z problematických rodín vyskytujú častejšie. V období dospievania sa u nej prejavovali poruchy správania disociálneho charakteru - záškoláctvo, úteky z domu, nedisciplinovanosť ako aj pasivita až ľahostajnosť, únik k užívaniu alkoholických nápojov v rovesníckych skupinách a prostitúcia. Alkohol sa stal prostriedkom, ktorým mala možnosť získať nových známych a tiež prostriedkom v prekonaní strachu z nadväzovania sociálnych kontaktov a tak sa postupne začleňovala do sociálneho prostredia asociálov. Negatívne črty detstva a dospievania pani Zity, značne ovplyvnili jej budúcnosť. Cítila sa menejcenná, ťažko nadväzovala kontakty, kde alkohol bol jediným prostriedkom zblížovania sa. Vydala sa veľmi mladá v sedemnástich rokoch. Uzavretie manželstva v nezrelom veku s mužom starším o 15 rokov môžeme charakterizovať ako sociálne akceptovaný únik z traumatizujúceho sociálneho prostredia. V priebehu piatich rokov porodila dve deti. Toto obdobie zdanlivo fungujúcej rodiny trvalo asi šesť rokov. Prvý problém v rodine nastal v čase, keď si pani Zita začala hľadať prácu, s čím manžel nesúhlasil z dôvodu, že žena má byť doma a má sa starať o rodinu. Pani Zita sa s týmto stavom nevyrovnala a na vzniku závislosti sa podieľalo u pani Zity množstvo faktorov, v ktorých dominovala jej psychická labilita kombinovaná s komplexom menejcennosti, čo bolo následkom jej pocitov nenaplneného života. V manželstve bola

v submisívnej pozícii dominantného manžela. Zo začiatku pila tajne a snažila sa piť tak, aby manžel nič nezbadal. Neskôr sa však tolerancia aj frekvencia pitia zvyšovala, v náladách sa striedala apatia s agresivitou. Rolu matky a starostlivosť o mladšieho súrodenca prevzala dcéra, ktorá mala k matke blízky vzťah. Lenže pitie sa stalo pre ňu nekontrolovateľné, až sa z nej stávala ľudská troska a sama sa už z toho dostať nemohla. Plne si začala uvedomovať svoju bezmocnosť nad alkoholom. Život bol neovládateľný počas pitia, aj keď si myslela, že pije kontrolovane a nemá problém prestať. Samozrejme so stúpajúcim množstvom alkoholu mávala stále ťažšie rána, dostavili sa abstinénčné príznaky a aby vedela vôbec fungovať a robiť pre iného bežné veci ako je desiata dcére do školy, alebo základná hygiena, tak si prvý pohár si musela dať už ráno tesne predtým ako sa zobudili ostatní. To už pila aj v noci, potichu sa zakrádala po byte a hľadala fľaše, keďže mala stále okno a nepamätala si, kde ich schovala. Rána boli hrozné, triaška, bolesti hlavy. Prvá myšlienka po prebudení bola alkohol, aby sa netriasla, a už hneď ráno bola tam, kde večer. Zo strany rodiny nemala veľkú podporu. Manžel nechcel, aby podstúpila ústavnú liečbu, lebo "čo povedia ľudia?", a tiež nezniešol predstavu, že má byť tri mesiace zavretá na jednej chodbe s mužmi, stále ju presviedčal, že to zvládne sama. Manžel si uvedomil nadmerné pitie svojej manželky, no aj napriek tomu sa snažil problém naoko zakryť, aby rodina neutrpela hanbu. Manžel jej postupne ponachádzal všetky skrýše, a posledná kvapka bola, keď si ich začala schovávať do skrine svojej dcéry v detskej izbe. Myslela si, že spí a o ničom nevie. Až neskôr jej rozprávala ako sa každú noc zobudila na to, že vchádza do jej izby, vŕzga so skriňou, otvára fľašu a hlce... Stále častejšie sa jej vracali obrazy z detstva a jej dospievania, prenasledovali ju výčitky svedomia. Rozhodla sa vyhľadať odbornú pomoc. Následne sa podrobila ústavnej liečbe aj napriek vyhrážkam manžela, ktorý ju opustil ešte počas liečby. Abstinuje už štyri roky, s manželom sa rozviedla. Výrazne sa jej zlepšil zdravotný stav, tak v somatickej ako aj psychickej oblasti. Začala pracovať, popri zamestnaní si ukončila stredoškolské vzdelania. Pravidelne

navštevuje skupinu AA v ich mestečku, začlenila sa do komunity ľudí, ktorí spoločne zdieľajú problém alkoholizmu. Stotožnila sa s rolou abstinujúceho alkoholika pretože zistila, že kvalita jej života bez alkoholu sa výrazne zmenila. Deti ju výrazne podporujú v abstinentských aktivitách a spoločne s matkou absolvujú voľnočasové aktivity, ktoré ponúkajú socioterapeutické kluby a spoločenstvo AA. V reštrukturalizácii života rodiny bez alkoholu, sa začala budovať nová kvalita životného štýlu, hodnotového systému, kde trvalá abstinencia je jedinou ponukou v smere vyváženého harmonického systému rodiny, kde pohoda a pokoj vyvažuje materiálne bohatstvo. Pani Zita si na základe vypovedaného uvedomuje, ako veľmi sa zmenil jej život i jeho kvalita.

Kazuistika č.2

Pán Peter má 45 rokov, vyrastal v rekonštituovanej, bežnej rodine, v súrodeneckej konštelácii s dvoma mladšími bratmi. Boli vychovávaní v duchu kresťanských tradícií. V hodnotovej orientácii rodiny dominuje láska, viera, súdržnosť, vzájomná akceptácia. V detstve aj dospievaní mal pán Peter pozitívny vzor správania, v rodine sa kládol dôraz na emočnú a výchovnú funkciu. Alkohol v rodine nefiguroval v hierarchii hodnôt ani príležitostne.

Keď si prvý krát dával pivo s partiou spolužiakov na vysokej škole, tak si vôbec neuvedomoval a ani nepripúšťal, že by to mohlo ovplyvniť jeho život. K pivu sa však po nevydarenej skúške pridružil aj tvrdší alkohol, čo ho privádzalo do stavu eufórie, ktorá mu pomáhala prekonávať pocit bezmocnosti z neurobenej skúšky. Ešte vždy žil v ilúzii že jeho pitie je v poriadku a môže tak žiť. Rodičia si nič nevšimli, lebo domov chodil len sporadicky, nakoľko býval na internáte. Jeho cesta v prepracovaní sa k alkoholizmu sa začala pomaly a veľmi nenápadne. Prvý krát sa s alkoholom stretol v devätnástich na vysokej škole, začlenením sa do nového sociálneho prostredia.

Oženil sa so spolužiačkou, hneď po skončení štúdia na vysokej škole. Motívom vstupu do manželstva bola láska, pričom počas spoločného obdobia spoznávania sa alkohol

vyskytoval iba sporadicky. Začal pracovať v jednej lukratívnej firme zameranej na počítačovú techniku. Popíjal v práci s kolegami, kde sa popíjanie tolerovalo a zároveň sa považovalo za určitý spoločenský úzus. Občasné návraty domov v nálade boli manželkou tolerované. Zo začiatku sa snažil piť tak, aby manželka nič nezbadala. Užívanie alkoholu však postupne gradovalo a naberalo nekontrolovateľné dimenzie a s tým spojené devastovanie jeho mravných i morálnych hodnôt. Začal sa pomaly, ale isto potápať vo výhovorkách a klamstvách, ktoré súviseli so zaobstarávaním si alkoholu. Z každého zamestnania ho prepustili, nakoľko svoje pitie už nevedel kontrolovať. Zhoršila sa ekonomická situácia v rodine. Manželka prevzala na seba rolu živiteľa rodiny. Pán Peter svojim neustálym opíjaním si neplnil výchovnú ani emocionálnu funkciu vo vzťahu k svojim deťom a poskytoval im nevhodný model roly alkoholika. Sociálna oblasť bola poznačená jednak stratou zamestnania, stratou sebaúcty, tak stratou sociálnych kontaktov a deštruktívnymi vzťahmi v rodine. Po piatich rokoch zmietania sa rodiny v bludnom kruhu výčitiek a sľubov, sa na podnet manželky a najstaršieho syna podrobil liečbe. Rolu alkoholika však neprijal a nestotožnil sa ani s rolou abstinujúceho alkoholika. Po ročnej abstinencii začal znovu pracovať a znovu popíjať a onedlho bol tam, kde predtým, možno ešte hlbšie. Pri prvom ponúknutom poháriku si myslel, že alkohol má už pod kontrolou a že teda ten jeden mu nemôže ublížiť. Postupne sa rozvinula recidíva, ktorú už nedokázal zastaviť. Tak to fungovalo niekoľko ďalších rokov - liečba, pár mesiacov abstinencie, neskôr už len pár týždňov a ďalšie rozpitie. Na podnet už takmer dospelých detí a tiež z dôvodu svojej vyčerpanosti sa rozhodla manželka rozviesť, čo bolo rozhodujúcim faktorom pre pána Petra a z vlastnej vôle sa podrobil ústavnej liečbe. Prijal rolu abstinujúceho alkoholika, už piaty rok navštevuje socioterapeutický klub aj s manželkou, ktorá sa k nemu po roku odluky vrátila. Aj v čase odlúčenia ho navštevovala a podporovala v dobrom úmysle. Prvé dva roky v abstinencii neboli jednoduché. Začali znovu budovať svoj rodinný život a meniť nekvalitu života s alkoholom na kvalitu

bez alkoholu. Už počas liečenia sa začínali obnovovať staré kontakty. Po piatom roku trvalej abstinencie sa narušené rodinné a pracovné vzťahy začali upravovať a normalizovať. Začal znovu pracovať. Pán Peter už vie, že najväčšiu oporu má v rodine.

Alkohológ Novotný hovorí : „*Musí človek naozaj siahnuť až na dno, aby dokázal žiť inak? Dno vyzerá ako lievik, ktorý človeka sťahuje nižšie a nižšie. Hoci pre každého je dno niekde inde, pre všetkých je na spodku peklo. "Ak alkoholikovi neurčí dno jeho rodina, skončí na ulici ako bezdomovec s fľaškou v ruke."*

Komparácia kazuistík

Obidve kazuistiky nám teda ponúkajú širokú paletu rôznorodosti a premien rodín. V obidvoch rodinách sa vyvinula patológia, kde dominantným faktorom bol alkoholizmus jedného z jej členov, ktorý menil rodiny funkčné na rodiny dysfunkčné a kvalita ich života sa menila na nekvalitu. Narušená štruktúra rodinného systému, oslabené emočné väzby, zmenené rodinné funkcie a roly, zlyhávajúca komunikácia medzi členmi rodiny, izolácia od sociálneho prostredia sú aspekty prejavu dysfunkčnosti rodín. Zo získaných faktov je tento proces premeny najviac viditeľný v rodine pána Petra, z kazuistiky č.2, kde zmena kvality vzťahu vyplývajúca aj z hierarchie hodnôt rodiny, bola najvýraznejšia. Rodina pani Zity z kazuistiky č.2 bola už v adaptačnej fáze vzťahu problémovou, ale bez vykazovania zjavných znakov dysfunkcie. V kazuistike pani Zity je evidentná sociálna dedičnosť, kde je viditeľný prenos patologických znakov správania z jednej generácie na druhú, kde v priebehu sociálneho učenia primárnej socializácie došlo k prenosu patologických znakov správania z jednej generácie na druhú. Jedným z rizikových faktorov pri vzniku alkoholovej závislosti u pani Zity bola dysfunkcia orientačnej rodiny s narušenými emocionálnymi väzbami v poskytovaní nesprávnych vzorov správania a životných hodnôt a postojov, kde bol rizikový faktor umocnený navyše konfliktom dvoch základných potrieb v jej manželstve a to potrebou opory a potrebou slobody.

Z primárnej socializácie pána Petra v kazuistike č.1 sa dajú usudzovať pozitívne vzory rodičov v uzavretom systéme rodiny,

čo dávalo predpoklad nepripravenosti pána Petra v zvládaní stresových situácií a teda alkoholizmus si privodil sám a vplyvom sociálneho prostredia. Motívom k uzavretiu manželstva pána Petra z kazuistiky č.1, bolo spoločné rozhodnutie partnerov založené na vzájomnej príťažlivosti. Pani Zita z kazuistiky č.2 riešila manželstvom únik z domu rodičov ako následok neznesiteľnej situácie doma. Uzatvorenie manželstva je charakterizované sociálne akceptovaným únikom z traumatizujúceho prostredia.

Rodina pána Petra problém popiera, racionalizuje, projektuje v snahe udržať homeostázu, stáva sa spoluzávislou, čo predstavuje jej beznádejný pokus predstierať rodinnú rovnováhu a pomáha im chrániť pocit vlastnej sebahodnoty. V kazuistike č.2 v rodine pani Zity je evidentné popieranie manželkinho alkoholizmu zo strany manžela, no iba naoko, chránil iba seba a aby sa nedostali ako rodina do hanby, čím predĺžil obdobie pitia pani Zity, nešlo mu o záchranu rodiny v smere pomoci manželke.

Alkohológ Novotný tvrdí, že bez odbornej pomoci si človek s alkoholom poradí zvyčajne iba šokom, ktorým bol pre pána Petra skončenie manželstva rozvodom.

To, že rodina disponuje oveľa silnejšími prostriedkami v smere jej rekonštrukcie fungovania, potvrdzujú výpovede v oboch kazuistikách, kde oporou pána Petra bola a je jeho manželka a deti, silným motivačným faktorom v kazuistike pani Zity boli deti, ktoré vytvárali podpornú sieť v doliečovacom procese, v čom ju deti podporujú do dnes. Rodina ako systém, ktorý si vytvára novú štruktúru sa abstinenciou obnovila v oboch rodinách. Navštevujú socioterapeutické kluby anonymných alkoholikov, čím im vytvárajú podpornú sieť, ktorú abstinujúci vnímajú veľmi pozitívne.

Nezastupiteľnú úlohu a hodnotu kvality života v rodine má aj duchovná oblasť. Pani Zita z kazuistiky č.2 nebola vychovávaná v duchu kresťanských tradícií na rozdiel od pána Petra z kazuistiky č.1, ktorému alkohol vymazal zo života túto hodnotu v čase jeho pijanskej kariéry. Smer novej kvality života

s vierou, láskou a obdivom k Bohu, našla pani Zita až po dlhej a trnitej ceste jej životnej skúšky.

Záver

Výsledky prieskumu potvrdili že alkohol ako patologický faktor, spôsobil v každej z rodín ujmu vo všetkých oblastiach života a nekvalita života sa v rodine alkoholika objavila v celej jeho multidimenziálnosti. Prieskum v dvoch prípadoch potvrdil, aký dôležitý význam má orientačná rodina¹³ pri formovaní jedinca výchovou a odovzdávaním pozitívnych vzorov správania v procese primárnej socializácie, kde porucha emocionálnej funkcie, zasiahla do všetkých sfér vo vnútri rodiny a negatívne ovplyvnila osobnostný vývoj pani Evy a pani Zity. Citové strádanie bolo jedným z faktorov, ktorý spôsobil zníženie ich odolnosti k záťaži. V prípade orientačnej rodiny pána Petra sa dá z jeho výpovede usudzovať, že zo strany rodičov v rozhovoroch s deťmi chýbala informovanosť z oblasti drogových závislostí a ich následkov.

Potvrďuje sa, že alkoholizmus jedného člena rodiny, následne ohrozí systém celej rodiny, kde kvalita vzťahov rodiny ako celku je narušená tak zvnútra ako aj zvonku. Mení sa životný štýl rodín, výrazný pokles sa prejavil v životnej úrovni, menila sa hodnotová orientácia rodín, čo bolo najvýraznejšie viditeľné v rodine pána Petra z kazuistiky č.2. Väčšinu definícií kvality života prezentuje pohoda a spokojnosť, ktoré sa vplyvom závislého člena rodiny menili v rôznych oblastiach života na subjektívne vnímanú prežívanú nepohodu a nespokojnosť.

Novú dimenziu kvality života prináša do rodiny abstinentský spôsob života pred tým pijúceho člena rodiny. Potvrdilo sa, že rodina vlastní silné motivačné prostriedky v tomto procese zmeny a stáva sa záchranným a podporným činiteľom od začiatku liečby až po doliečovanie. V procese resocializácie a reedukácie je najdôležitejším faktorom v smere zmeny prijať rolu alkoholika a následne sa stotožniť s rolou abstinujúceho alkoholika. Duchovno a spiritualita majú nezastupiteľné miesto v živote

¹³ Pozn.autora: Orientačná rodina, je rodinou do ktorej sa dieťa narodí, poznáme ju aj pod pojmom nukleárna rodina.

každého človeka v utváraní hodnotového systému celej rodiny, čo sa dá konštatovať z jednotlivých kazuistík.

Zoznam použitej literatúry

- KAFKA, J. a kol.: *Mentálne zdravie, psychiatria a ošetrovateľstvo*. Košice : Mercury - Smékal, s.r.o, 2004.
- GERINGEROVÁ WOITITZOVÁ, J.: *Dospelé deti alkoholikov*. Bratislava : Sofa 1997.
- KREDÁTUS, J.: *DIAGNÓZA:ABSTINENCIA*. Závislosť : 1995.
- KŘIVOHLAVÝ, J.: *Psychologie zdraví*. Praha : Portál 2001.
- KUNDA, S. a kol.: *Klinika alkoholizmu*. Martin : Osveta 1988.
- MATOUŠEK, O. a kol.: *Metody a řízení sociální práce*. Praha 8 : Portál, 1.vydanie 2005.
- MATOUŠEK, O. a kol.: *Sociální práce v praxi*. Praha 8 : Portál 2005.
- NEŠPOR, K.: *Jak překonat problémy s alkoholem*. 2. rozšířené vydanie. Praha : Sportpropag pro Ministerstvo zdravotnictví ČR 1999.
- NEŠPOR, K.: *Návykové chování a závislost*. Praha : Portál 2000.
- NEŠPOR K, CSĚMY, L. *Alkohol, drogy a vaše děti. Jak problémům předcházet, jak je rozpoznávat, jak je zvládat*. 5. revidované vydání. Praha : Sportpropag 2003.
- PLAŇAVA, I.: *Manželství a rodiny:struktura, dynamika, komunikace*. Brno : Doplněk, 1999.
- SATIROVÁ, V.: *Kniha o rodině*. Praha : Práh 2006.
- SCHAFFEROVÁ, E.: *Co je rodina?* Praha : Návrat domu 2004.
- SKÁLA, Jaroslav a kol.: *Závislost na alkoholu a jiných drogách*. Praha : Avicenum 1987.
- SOBOTKOVÁ, I.: *Psychologie rodiny*. Praha : Portál, 2007.
- SZANISZLÓ, I.-M. OP: *Dekalogische spezielle Moraltheologie II. Ausgewählte Gebote. Úvod do speciálnej katolíckej morálnej teológie podľa desatora Božích prikázaní II. Vybrané prikázania*.Neckenmarkt 2009.
- TOKÁROVÁ, A. a kol.: *Sociálna práca. Kapitoly z dejín, teórie a metodiky sociálnej práce*. Prešov : FFPU Akcent Print 2003.

VIŠŇOVSKÝ, P. - VALENTÍK Milan: *Človek v bludnom kruhu*. Martin : Osveta 1989.

ŽIAKOVÁ, E.: *Psychosociálne aspekty sociálnej práce*. Prešov : 2.vydanie 2005.

Periodiká, slovníky, zborníky

KREDÁTUS, J.: *Od funkčnej k disfunkčnej rodine, od kvality k nekvalite života*. In: *Kvalita života a ľudské práva v kontextoch sociálnej práce a vzdelávania dospelých*, Zborník z príspevkov z vedeckej konferencie s medzinárodnou účasťou konanej 2. – 3. 4. 2001 v Prešove. Prešov : FF PU 2001.

LEŠKOVÁ, L.: *Zlepšenie kvality života znevýhodneného obyvateľstva v obci Nálepko (riešením jeho bývania a podpornými aktivitami)*. *InteRRa5. Interkulturalita a rómska národnostná menšina v sociálnych a pedagogických súvislostiach*. Zborník. Nitra : UKF FSVaZ 2008, s. 137-142.

SLÁVIK, M. - GÁBOROVÁ, L.: *Niektoré aspekty kvality života súčasného človeka*. *Psychologické dimenzie kvality života*. Zborník z príspevkov z vedeckej konferencie s medzinárodnou účasťou konanej 2. - 3. 4. 2001 v Prešove. Prešov : FFPU 2001.

VEENHOVEN, R.: *The Four Quality of Life. Ordering Concepts and Measures of the Good Life*. *Journal of happiness Studies*, 1: 1-39.

Elektronické zdroje

MLČOCH, Z.: *Alkoholizmus jako nemoc – psychika, somatika*. In : http://alkoholizmus.zbynekmlcoch.cz/pocatek_navyku.htm

Mezikulturní přenos a validace dotazníku kvality života Q-LES-Q (Quality of life enjoyment and satisfaction questionnaire) v populaci nemocných s depresivní poruchou, In: http://www.tigis.cz/PSYCHIAT/PSYCH_201/05.,_201/05.htm (15.8.2008).

NEJDLOVÁ, D.: *Alkoholizmus nie je problém iba alkoholikov, je oveľa*

širší. In: http://www.infodrogy.sk/index.cfm?module=ActiveWeb&page=WebPage&s=alk_niejeprob *Tvorivý abstinentský obzor*. (16.8.2008).

NEŠPOR , K.: *Alkohol a jiné návykové látky u žen-identifikace a časná*

intervence. In: http://www.help24.cz/index.php?page=download&view=lecba_navykovych_onemocneni(20.1.2009).

NEŠPOR, K.: *Jak překonat problémy s alkoholem*. In : http://alkoholismus.zbynekmlcoch.cz/soubory_ke_stazeni.htm (20.1.2009).

NEŠPOR, K.: *Pre prípad krízy*. In: <http://.slovanet.sk/abstinencia/doliec.htm> (20.1.2009).

The Quality of Life Model, Conceptual Framework. In: www.cordis.lu/life (20.8.2008).

Údaje o autorke

Mgr. Beáta Dragunová, je absolventkou KU – TF – katedry sociálnej práce v Košiciach, pracuje ako systémový špecialista na úseku výchovy a vzdelávania zamestnancov v ZSSK Cargo, a.s. a od nástupu do zamestnania sa venovala problematike v práci s ľuďmi na úseku personálnej práce v oblasti starostlivosti o zamestnancov, kde sa často stretávala s problematikou alkoholizmu na pracovisku a v rodinách v smere následnej pomoci.

Kontakt : d.beata@zoznam.sk, pracovisko: Železničná 1, ZSSK Cargo a.s. Košice.

VPLYVY A VÝVOJ CHÁPANIA ĽUDSKEJ SEXUALITY V SPOLOČNOSTI A ANTIKONCEPCIA

Kristína Čižmárová
Martin Uhál'

Annotation

This article refers to present sexual behaviour in society, describes chosen trends of sexual behaviour, their stats and possible negative impacts. It also describes factors that contributed to liberalization of sexual moral and on the other side faith which offers protection of traditional Christian values and family.

Rodina – znovuzrodenie európy

Podtéma dnešnej konferencie zadefinovaná ako – „asimilácia kultúrnych formácií v dopade na súčasnú rodinu“ sa ukazuje ako veľmi aktuálna téma v súčasnej zjednotenej Európe. Jednotlivé krajiny sa otvorili rozmanitým formám vplyvov počnúc od médií až po vzájomnú interakciu na rôznych úrovniach spoločenského života. Túto rozmanitosť je možnú vnímať aj na úrovni samotného európskeho parlamentu, kde sa stretávajú kultúry, politické smery, nakoniec aj ideológie a stále viac sa prezentujú smery zameriavajúce sa na také formy liberalizácie života človeka aj spoločnosti, ktoré narúšajú prijaté a životom osvedčené stupnice morálnych hodnôt založené prirodzenosti doplnenej zjaveným zákonom prijatej pravdy a nahrádzajú ich hodnotovými systémami založenými na slobodnej dohode jedincov v istom sociálnom systéme.¹ Táto téma pred istým časom rozvírila hladinu keď sa v médiách objavila správa že slovenská

¹Pred časom v slovenskej spoločnosti zarezonoval postoj biskupa R. Baláza ktorý sa ohradil proti podobne vysloveným vyjadreniam prezidentskej kandidátky I. Radičovej. V následne vyvolanej diskusii sa aj v slovenskej spoločnosti vyjasňovali postoje nie len k otázke vzájomných vzťahov, ale aj k otázke pôvodu morálnych princípov a zásad a ich záväznosti. Porov. http://spravy.pravda.sk/balaz-a-radicova-sa-rychlo-udobrili-medzi-nimi-vraj-nie-je-ziadne-napatie-1am-/sk_domace.asp?c=A090226_220155_sk_domace_p12

europoslankyňa Anna Záborská, ktorá je predsedníčkou výboru EP pre práva žien a rovnosť pohlaví, poukazovala na potrebu obnovy tradičných hodnôt rodiny. Ako stálu súčasť svojej agendy predkladá aj postoje na záchranu tradičných rodinných hodnôt čo nakoniec predstavuje aj na svojej mailovej stránke ako súčasť svojho politického programu.²

Pojem tradičné rodinné hodnoty je treba v tomto kontexte vnímať ako hodnoty vychádzajúce z vnútorného systému rodinných vzťahov, rešpektujúce ale aj slúžiace tomuto systému a rozvíjajúce jeho prirodzené funkcie a ciele, ktoré sa osvedčili ako primeraný hodnotový systém v historicko-spoločenskom a morálnom vývoji rodiny ako základného sociálneho subjektu.³

Jedným z výrazných ukazovateľov zmeny rodinných hodnôt a konceptu rodinného života je aj spôsob, dostupnosť a možnosti stále dokonalejších spôsobov antikoncepcie.

Reciprocita vplyvov

Vedecké výskumy sexuálneho správania populácie, ktoré napomáhajú k získaniu reálnej predstavy o základných charakteristikách takéhoto správania a o postojoch či znalostiach v danej oblasti, svedčia o závažných zmenách, ktoré sa za posledné desaťročia prejavujú. Súvisí to s vplyvom zmien v spôsobe života, so zmenou sexuálnej morálky, ktorá v minulom storočí zaznamenala najväčšiu zmenu za posledných tisíc rokov. Súvisí to aj s vyrovnávaním štandardov mužskej a ženskej roly, s epidémiou AIDS, so sekularizáciou spoločnosti, s prekonaním tradičného patriarchálneho modelu rodiny, s oslabením vplyvu medzigeneračnej solidarity, oslabením akceptácie rodinných hodnôt vo verejnej mienke, a pod. Sexuálne správanie súčasnej mládeže je v mnohých podstatných charakteristikách odlišné od správania predošlých generácií. Medzi hlavné všeobecné trendy patria: posúvanie koitálneho debutu do stále nižších

² Porov. http://www.europskaunia.sk/zaborska_anna

³ Problematikou rodinných hodnôt sa zaoberá aj Lešková. Poukazuje na význam rodiny, ktorá je dominantným výchovným prostredím dieťaťa, má byť zdrojom emocionálnej istoty, podpory a opory dieťaťa. Každá rodina má svoje uznávané hodnoty, pričom práve rodina je modelovou dielňou správania sa človeka. V nej si dieťa osvojuje morálny kódex sprvania sa, osvojuje si rodinou uznávané hodnoty. Porov. LEŠKOVÁ, L.: Deti zo znevýhodneného rodinného prostredia a jeho vplyv na utváranie ich hodnotovej orientácie. In: *Výchova k hodnotám v škole a v rodine. Zborník z medzinárodnej vedeckej konferencie*. Ružomberok : KU Ružomberok 2006, s. 209-291.

vekových kategórií, zvyšovanie veku vstupu do manželstva, nárast počtu sexuálnych partnerov, nárast predmanželských sexuálnych skúseností, zblížovanie veku prvého pohlavného styku mužov a žien a čiastočne aj počet sexuálnych partnerov, zvyšovanie počtu adolescentov, ktorí zahajujú pohlavný život pred zákonným vekom.⁴

Tieto zmeny so sebou priniesli aj zmenu postoja k antikoncepčnému správaniu. Čoraz častejšie pribúda ľudí používajúcich antikoncepčné prostriedky, u mládeže je to stále vyšší počet pravidelných užívaní kondómu, čo má za následok práve vyššie spomínané trendy v sexuálnom správani. Ľudia tak prestávajú mať strach z nechceného tehotenstva a tým pádom prestávajú mať strach z odhalenia ich sexuálnych vzťahov, ktoré nie sú v ich osobnej situácii vhodné (napr. pohlavný styk pred zákonným vekom).⁵

Jednou z takýchto situácií je aj manželská nevera. Ide o sexuálnu akciu, kde jeden alebo obaja zo sexuálnych partnerov sú viazaní manželstvom. Manželská nevera je častokrát dôsledkom ľahkovážneho poňatia pohlavného styku ešte pred zosobášením, ktoré spochybňuje aj vážnosť manželského záväzku vernosti. Takýto človek nemusí v manželstve pochopiť, že prečo by nemohol mať príležitostný sexuálny vzťah s iným partnerom, ktorý ho priťahuje, keď napríklad city k manželskému partnerovi už po rokoch ochladli. Manželská nevera potom môže mať za následok rozvod manželov.⁶

Súčasným trendom sexuálneho správania v spoločnosti, ktorý so sebou prinieslo antikoncepčné myslenie je aj predmanželský pohlavný styk, ktorý má rastúcu tendenciu a znižovanie veku pri prvom pohlavnom styku. Podľa výskumu z roku 1997, ktorý bol vykonaný na Slovensku a bol súčasťou projektu „Jazda proti AIDS a drogám“⁷ uviedlo z vekovej skupiny

⁴ Porov. WEISS, P. – ZVĚŘINA, J.: *Sexuální chování v ČR – situace a trendy*. Praha : Portál 2001, s. 29-30. Porov. LENCZOVÁ, T.: *Je štátna rodinná politika len o sociálnych výhodách?*, In: <http://family-sk.sk/kategorie.php?id=34&clanok=71>

⁵ Porov. WEISS, P. – ZVĚŘINA, J.: *Sexuální chování v ČR – situace a trendy*, s. 30, 33.

⁶ Porov. ROTTER, H.: *Sexualita a křesťanská morálka*, s. 53; Porov. TONDRA, F.: *Morálna teológia II*, s. 139.

⁷ Projekt Jazda proti AIDS je pod patronátom Česko-slovensko-švajčiarskej zdravotníckej spoločnosti, ktorá na území Slovenska pôsobí od roku 1989 s cieľom podporovať reformy zdravotníctva. Na

respondentov 13 –23 rokov vyše 63% chlapcov a takmer 49% dievčat že už mali pohlavný styk a priemerný vek prvého pohlavného styku u chlapcov je 16,8 a u dievčat 17,1. Za najčastejšie motívy sa uvádzala túžba po sexuálnom styku, láska k partnerovi, zvedavosť a napokon túžba po pohlavnom styku u partnera.⁸

Liberalizáciu postojov k predmanželskej sexualite sa dá dokladovať výsledkami rôznych výskumov. Napríklad výskum vykonaný na Slovensku v roku 2001 udáva, že iba 18% stredoškolských a vysokoškolských študentov udáva nesúhlas s predmanželskou sexualitou, iný výskum z roku 1996 udáva, že 15% opýtaných si myslí, že človek by mal mať za život iba jedného sexuálneho partnera a výskum z roku 2003 udáva, že 14% respondentov vyjadrilo túžbu mať len jeden monogamný vzťah za celý život.⁹

Predmanželský pohlavný styk má dve podoby. Buď je to vzťah, kde partneri žijú oddelene a partneri sa stýkajú viac alebo menej diskkrétne. Takáto forma spolužitia býva často dočasná, partneri sa alebo po čase zosobášia alebo sa rozídu. Druhá podoba je intímne spolužitie vo forme konkubinátu, kde partneri žijú v spoločnej domácnosti avšak ich vzťah nie je spoločensky legalizovaný. Takáto forma je často krát nazývaná aj ako „manželstvo na skúšku“, kde si partneri často krát chcú vyskúšať, či sa k sebe hodia alebo jednoducho nechcú prijať záväzky a povinnosti, ktoré sú s manželstvom spojené.¹⁰

Ako hovorí kanadská katolícka spisovateľka Madeleine Rivest, mnoho mladých ľudí si často myslí, že ich správanie nikomu neškodí a že nerobia nič zlé. Neuvedomujú si však, že aj napriek používaniu antikoncepcie môže dôjsť k otehotneniu,

prevenčnej kampani spolupracujú aj ďalšie nezávislé organizácie a komerční partneri. Celú akciu podporilo Ministerstvo školstva SR, Národná komisia pre prevenciu AIDS a Program technickej pomoci UNAIDS pre Slovensko. Porov. http://mesto.sk/prispevky_velke/bratislava/jazdaprotiaidskon871473640.phtml

⁸ Porov. POLIAKOVÁ, E. a kol.: *Výchova k rodičovstvu, manželstvu a etike intímnych vzťahov*, s. 13; Porov. LUKŠÍK, I.: Základné údaje o názoroch, postojoch a správaní sa mládeže. In: MAYER, V. (edit.): *Prevenia AIDS v sociálnom prostredí transformačného procesu*. Bratislava : Liga proti AIDS na Slovensku 1998, s. 87.

⁹ Porov. MARKOVÁ, D.: *Predmanželská sexualita v kontextoch sexuálnej diverzity a variability*. Bratislava : Regent 2007, s. 64.

¹⁰ Porov. KLIMENT, V. a kol.: *Zodpovedné rodičovstvo*, s. 28; Porov. PESCHKE, K-H.: *Kresťanská etika*, s. 394 .

dôsledkom čoho môže byť vykonaný umelý potrat, môže dôjsť k nákaze nejakou pohlavnou chorobou, k veľkým sklamaniam, k narušeniu interpersonálnych vzťahov, k veľkému pocitu viny a takéto správanie môže byť začiatok emocionálnych a psychických ťažkostí u oboch partnerov.¹¹

Takéto zmeny sexuálneho správania, ktoré sú mimo manželského zväzku Cirkev odmieta a pokladá ich za konanie odporujúce morálnym požiadavkám Božieho zákona a teda za hriešne a predkladá mnohé argumenty, ktoré podporujú predmanželskú zdržanlivosť a vernosť v manželstve.¹²

Vývoj postoja spoločnosti k sexualite a antikoncepcii

S nástupom priemyselnej revolúcie sa začal vytrácať tradičný pohľad na význam a sexuálne správanie v rozvinutých krajinách. Prirátajúc k tomu stále silnejší sekularizačný vplyv v spoločnosti sa oslabuje aj vplyv kresťanskej a cirkevnej morálky. Táto revolúcia so sebou priniesla zmeny tradičného spôsobu života, veľkú koncentráciu obyvateľov v priemyselných centrách a rozpad tradičných hodnôt patriarchálnej rodiny. Teológov ako expertov na sexuálne správanie postupne vystriedali psychiatri, z hriešneho správania sa stala choroba a z Božieho trestu zase degenerácia.¹³

Ako uvádzajú dvaja známi českí odborníci P. Weiss a J. Zvěřina,¹⁴ k začiatkom liberalizácie sexuálnej morálky prispelo niekoľko dôležitých faktorov počnúc od zmeny filozofických postojov, cez zmeny spoločenských podmienok až po technické možnosti výroby.

Jeden z dôležitých faktorov na ktorý poukazujú je Freudova koncepcia nevedomia. Freud tvrdil, že významnou súčasťou nevedomia sú sexuálne pohnútky, o ktorých jedinec nechce vedieť, pretože ho dvojité morálka meštianskej spoločnosti vychovala k pokrytctvu.

¹¹ Porov. RIVEST, M.: *Mať tak krídla*, s. 59.

¹² Porov. PESCHKE, K-H.: *Křesťanská etika*, s. 388; Porov. GASPARINO, A.: *Pět levelov sexuality*, s. 19-21.

¹³ Porov. WEISS, P. – ZVĚŘINA, J.: *Sexuální chování v ČR – situace a trendy*, s. 15; Porov. ELLIOTT, P.J.: *Sexuální revolúcia*. In: PÁPEŽSKÁ RADA PRE RODINU (edit.): *Katolícka cirkev a sexuálna výchova*, s. 112.

¹⁴ J. Zvěřina je pedagóg a spoluzakladateľ českej spoločnosti pre plánovanie rodiny, člen Európskeho parlamentu za kresťanských demokratov. Porov. <http://www.zverina.cz/1/cz/normal/zivotopis/>

Ako ďalej uvádzajú, k vyvráteniu mnohých tvrdošijných mýtov o sexualite pomohol výskum Alfreda Kinseyho a jeho spolupracovníkov v 40-tych rokoch 20. storočia, ktorí sa zaoberali sexuálnym správaním veľkého súboru obyvateľstva. Tak získali primerané poznatky napríklad o tom, v akom veku začínajú ľudia sexuálne žiť, ako často sú neverní svojim manželským partnerom alebo ako často majú homosexuálne skúsenosti. Ďalšie výskumy v 50-tych rokoch minulého storočia dovърšili deideologizáciu a objektivizáciu vedeckého skúmania ľudskej sexuality.¹⁵

Ďalší z vplyvov ktorý prispel k oslobodzovaniu spoločenských postojov od tradičnej sexuálnej morálky a ktorý spomenutí autori uvádzajú je aj politický vývoj. Najvýznamnejší je z toho boj žien za politickú a sociálnu rovnoprávnosť, ktorý sa začal v druhej polovici minulého storočia. Hoci primárnou požiadavkou tohto boja bolo volebné právo, už vtedy nechýbali snahy feministiek týkajúce sa „sexuálneho oslobodenia“, regulácie pôrodnosti a práva ženy rozhodovať o počte svojich detí.¹⁶

Skutočná liberalizácia sexuality sa spája predovšetkým s rozvojom antikoncepčných metód. Na svetovej výstave vo Filadelfii v roku 1876 bol po prvýkrát predstavený gumový kondóm ako nástroj na reguláciu pôrodnosti a začiatkom 20. storočia bol už masovo rozšírený. Ale až v 40-tych rokoch 20. storočia objavením penicilínu ako prevencie a liečby dvoch najobávanejších pohlavných chorôb – kvapavky a syfilisu a v 60-tych rokoch, kedy sa na trhu objavili hormonálne antikoncepčné tabletky v zásade umožnili, aby v sexuálnom správaní ľudí prevládla rekreačná funkcia nad prokreačnou.¹⁷

Pre šesťdesiate roky je charakteristická éra sexuálnej revolúcie, ktorá bola prejavom rebélie povojnovej generácie voči morálnym zásadám ich rodičov. Táto revolúcia propagovala voľnú lásku, bojovala proti tradičnému zloženiu manželského zväzku a rodinnej výchovy detí. Paradoxne však u ich potomkov badať

¹⁵ Porov. WEISS, P. – ZVĚŘINA, J.: *Sexuální chování v ČR – situace a trendy*, s. 16.

¹⁶ Porov. WEISS, P. – ZVĚŘINA, J.: *Sexuální chování v ČR – situace a trendy*, s. 16; Porov. ELLIOTT, P.J.: *Sexuální revolúcia*. In: PÁPEŽSKÁ RADA PRE RODINU (edit.): *Katolícka cirkev a sexuálna výchova*, s. 125-126.

¹⁷ Porov. WEISS, P. – ZVĚŘINA, J.: *Sexuální chování v ČR – situace a trendy*, s. 16-17; Porov. MARKOVÁ, D.: *Predmanželská sexualita v kontextoch sexuálnej diverzity a variability*, s. 40.

zreteľný príklon k hodnotám skutočnej lásky a monogamného súžitia.

Sexuálna revolúcia so sebou priniesla pornografiu, nahradenie zdržanlivosti za antikoncepciu ale tým aj šírenie pohlavných chorôb, interrupcie, partnerstvo na skúšku a tiež detskú prostitúciu. Každé z toho prinieslo mnohé ďalšie negatívne následky.¹⁸

V postindustriálnej dobe, ktorá je charakterizovaná ako éra informácií a rozpadom totalitných štátov a blokového videnia sveta, sa postupne mení aj sexuálna morálka. Somatosexuálne a psychosexuálne dozrievanie mládeže sa neustále urýchľuje, čo môže byť jedna z príčin znižovania veku počiatku sexuálnych aktivít. Taktiež sa zvyšuje informovanosť o sexuálnych otázkach a zvyšuje sa aj uvedomelosť sexuálnych menšín.¹⁹ Pôvodne reštriktívne postoje k predmanželskému sexuálnemu správaniu, k homosexualite, nekoitálnym sexuálnym aktivitám sa liberalizujú, a aké postoje k tomu jedinec zaujme, je stále viac ponechané na jeho slobodnej voľbe, na jeho hodnotovom systéme, osobných skúsenostiach a jeho individuálnych etických normách.²⁰

Pohľad spoločnosti aj jednotlivca na sexualitu a antikoncepciu ovplyvňujú do značnej miery aj médiá. Predovšetkým noviny, časopisy a internet sú rozhodujúce zdroje informácií o sexuálnych otázkach najmä pre súčasnú dospievajúcu mládež. Nahrádzajú tým stále ešte nedostatočnú úroveň sexuálnej výchovy v rodinách a v škole.²¹

Všetky spomenuté skutočnosti mali výrazný vplyv na zmeny ktoré sa udiali za posledných sto rokov až po súčasnosť v pohľade

¹⁸ Porov. WEISS, P. – ZVĚŘINA, J.: *Sexuální chování v ČR – situace a trendy*, s. 16-17; Porov. MARKOVÁ, D.: *Predmanželská sexualita v kontextoch sexuálnej diverzity a variability*, s. 43-44.; Porov. ŘEHÁK, T.: *Sex – šľahačka na torte*, s. 18; Porov. WEST, CH.: *Teologie těla pro začátečníky*. Praha : Paulínky 2006, s. 99; Porov. ELLIOTT, P.J.: Sexuálna revolúcia. In: PÁPEŽSKÁ RADA PRE RODINU (edit.): *Katolícka cirkev a sexuálna výchova*, s. 122.

¹⁹ Skupiny ľudí, ktorých sexualita, sexuálne a emocionálne vzťahy a preferencie sa líšia od väčšinovej či dominantnej heterosexuálnej normy. Medzi sexuálne menšiny patria skupiny ľudí s inou ako heterosexuálnou orientáciou, ako aj ľudia, ktorých správanie alebo cítenie je v rozpore s ich pohlavím (transsexualita). Porov. <http://glosar.aspekt.sk/default.aspx?smi=1&ami=1<r=s&vid=71>

²⁰ Porov. WEISS, P. – ZVĚŘINA, J.: *Sexuální chování v ČR – situace a trendy*, s. 19.

²¹ Porov. WEISS, P. – ZVĚŘINA, J.: *Sexuální chování v ČR – situace a trendy*, s. 32; Porov. POLIAKOVÁ, E. a kol.: *Výchova k rodičovstvu, manželstvu a etike intímnych vzťahov*, s. 19; Porov. KIŠŠ, I.: *Predmanželský sex a šírenie AIDS*. In: BIANCHI, G. (edit.): *Upgrade pre sexuálnu výchovu*. Bratislava : Veda 2003, s. 63.

na sexualitu. No tak ako v minulosti aj súčasnú situáciu postoja spoločnosti voči sexualite a antikoncepcii dopĺňuje ďalší z vplyvov ktorým je náboženská viera, ktorá výrazne formovala tradičné pohľady na sexualitu. Napriek tomuto vplyvu výskumy a prieskumy ukazujú, že vplyv prijatej viery a náboženského presvedčenia na zmenu sexuálneho správania človeka súčasnosti a na zmenu postoja k významu sexuality je veľmi málo výrazný.

Na Slovensku je podľa posledného sčítania obyvateľstva z roku 2001 73% ľudí, ktorí vyznávajú katolícke náboženstvo. Na druhej strane však z prieskumov uskutočnených v roku 1999 zastáva názor viac ako 89% ľudí, kde je výrazný súhlas používania antikoncepcie ako prostriedku pre zodpovedné a plánované rodičovstvo. Taktiež po roku 1989 nastal výrazný vzostup používania hormonálnej antikoncepcie z 2,5% na 13,1% žien v roku 1998. Je tu teda zreteľná istá disproporcia vo vzťahu k morálnemu postojovi veriaceho človeka, ktorý na báze svojej viery mal formovať svoj postoj k antikoncepcii a jej používaniu. Je tu zreteľná morálna rozpoltenosť človeka – katolíka, ktorý sa na jednej strane hlási ku katolíckemu vierovyznaniu odmietajúcemu antikoncepciu a na strane druhej pragmaticky neodmieta antikoncepciu, ktorá následne poznačuje spoločenské postoje voči súčasnej etike sexuality a používania antikoncepcie.²² Na základe proklamovaných zistení sa teda ukazuje, že väčšina veriacich ľudí nedodržiava poznane morálne normy sexuálneho správania a vytvárajú si akýsi vlastný systém, ktorý nie je podľa nich v zásadnom rozpore s Cirkvou a snažia sa žiť podľa neho.²³

Následne je možné konštatovať, že v súčasnej dobe sa veľa sviatostných manželstiev nelíši od nesviatostných. Je to preto, lebo sviatosť, ktorú prijali, nebola skutočne vnútorne prijatá, bola

²² Porov. ŠTATISTICKÝ ÚRAD SR: Bývajúce obyvateľstvo podľa pohlavia a náboženského vyznania – 2001. In: http://portal.statistics.sk/files/Sekcie/sek_600/Demografia/SODB/Tabulky/ta_b13.pdf (10.02.2009).; Porov. FILADELFOVÁ, J. – GURÁŇ, P. – ŠŤOTOROVÁ, D.: *Rodové štatistiky na Slovensku*. Bratislava : Medzinárodné stredisko pre štúdium rodiny 1999, s. 11.

²³ Používaním antikoncepčných prostriedkov veriaci človek - katolík porušuje mnoho morálnych princípov, ktoré na báze Božieho pozitívneho zákona má objavovať pri hľadaní pravdivého postoja voči sebe samému a zmyslu svojho života. Napriek proklamovanej viere v posvätnosť ľudského života odmieta prijatie nového života, oddeľuje sexualitu od plodenia, umožňuje tretej osobe (lekárovi) zasahovanie do procesu plodenia, pri niektorých antikoncepčných metódach zabraňuje plnému rozvoju počatého života a spôsobuje smrť novému životu. Porov. PASTOR, Z.: *Sexualita ženy*. Praha : Grada 2007, s. 170.

obmedzená len na náboženský rituál a obrad a postupne vymierala až z nej napokon ostala len kostra manželskej zmluvy. Ako uvádza A. Dermek, sviatostná milosť v takom prípade nedokáže prekonávať egoizmus, nedokáže dávať manželskú lásku do služby života a ľudstva a dávať silu pri zachovávaní Božích prikázaní a tradičných hodnôt rodiny.²⁴

Pri ochrane tradičných rodinných hodnôt je treba zaujať jasné stanovisko a prezentovať jasné postoje kresťanskej morálky a katolíckej etiky. Sú chvályhodné postoje mnohých katolíckych a kresťanských aktivistov, ktorí prezentujú primerané katolícke morálne postoje napríklad k problematike antikoncepcie, k problematike významu a funkcie intímneho manželského života, poukazujúc na jeho celistvosť a všeobecný rozmer a význam. Je treba vyzdvihnúť počin vzniku inštitútu aplikovanej etiky na našej fakulte, ktorý sa už teraz počas svojej kreácie zapája do verejného aj vedeckého dialógu o otázkach rodinnej a manželskej morálky.²⁵ Je vhodné pripomenúť zastúpenie inštitútu aplikovanej etiky Alexandra Spesza na konferencii organizovanej v dňoch 23-24 marca Rajeckých Tepliciach, organizovanú prostredníctvom združenia Fórum života za prítomnosti v úvode spomenutej europoslankyne Anny Záborskej, kde vystúpil zástupca tejto školy s príspevkom Inocenta Szanislóa, ktorý spolu s jedným zo svojich študentov rozanalyzoval súčasné postoje katolíckej morálky vo vzťahu k antikoncepčným metódam a antikoncepčnému správaniu človeka.²⁶ Predniesol pohľad na postoje najmodernejších katolíckych teológov, ktorí v svojich postojoch berú do úvahy najnovšie a najmodernejšie poznatky v danej oblasti a predstavil nutné rámce teologického pohľadu na otázky kresťanského morálneho postoja k antikoncepcii.

Záver

²⁴ Porov. DERMEK, A.: Manželstvo – sviatosť medzi sviatosťami. In: RAŠLOVÁ, K. – KOŠČ, M. (edit.): *Psychológia a pastorácia*, s. 78-79.

²⁵ Porov. SZANISZLÓ, I.-M. OP: *Dekalogische spezielle Moraltheologie II. Ausgewählte Gebote. Úvod do špeciálnej katolíckej morálnej teológie podľa desatora Božích prikázaní II. Vybrané prikázania*. Neckenmarkt 2009, s. 99.

²⁶ Porov. <http://family-sk.sk/>

V súčasnosti badať stále viac sa šíriacu mentalitu proti životu a silnejúci sklon k hedonizmu a výmenu hodnôt viery za hodnoty konzumizmu. Rôzne formy vedných disciplín poskytujú človeku také technické prostriedky, ktorými môže zasahovať do prírody aj do samého života. Človek sa stále viac stáva pánom nad prírodou, ktorú má v stále vo väčšej miere možnosť aj napadnúť aj ničiť. Je však na ňom, ako bude so svojimi vymoženosťami nakladať, či sa bude riadiť svojim egoizmom alebo zjavenými normami a Božími pravidlami a tak si sám vyberie cestu.²⁷

Zoznam použitej literatúry

- BALÁŽ, R.: Rodina na Západe, v bývalom Východnom bloku a v rozvojových krajinách. In: RAŠLOVÁ, K. – KOŠČ, M. (edit.): *Psychológia a pastorácia*. Bratislava : Centrum rodiny 1992.
- EURENCYKLOPÉDIA: Záborská, Anna. In: http://www.europskaunia.sk/zaborska_anna (10.05.2009).
- DERMEK, A.: Manželstvo – sviatosť medzi sviatosťami. In: RAŠLOVÁ, K. – KOŠČ, M. (edit.): *Psychológia a pastorácia*. Bratislava : Centrum rodiny 1992.
- ELLIOTT, P.J.: Sexuálna revolúcia. In: PÁPEŽSKÁ RADA PRE RODINU (edit.): *Katolícka cirkev a sexuálna výchova*. Bratislava : Serafín 1998.
- FILADELFIOVÁ, J. – GURÁŇ, P. – ŠÚTOROVÁ, D.: *Rodové štatistiky na Slovensku*. Bratislava : Medzinárodné stredisko pre štúdium rodiny 1999.
- GASPARINO, A.: *Päť levelov sexuality*. Bratislava : Don Bosco 2007.
- KIŠŠ, I.: Predmanželský sex a šírenie AIDS. In: BIANCHI, G. (edit.): *Upgrade pre sexuálnu výchovu*. Bratislava : Veda 2003.
- KLIMENT, V. a kol.: *Zodpovedné rodičovstvo*. Martin : Osveta 1990.

²⁷ Porov. BALÁŽ, R.: Rodina na Západe, v bývalom Východnom bloku a v rozvojových krajinách. In: RAŠLOVÁ, K. – KOŠČ, M. (edit.): *Psychológia a pastorácia*. Bratislava : Centrum rodiny 1992, s. 10-11; Porov. SOJKA, J.: Zlyhanie rodiny a pastorácia. In: RAŠLOVÁ, K. – KOŠČ, M. (edit.): *Psychológia a pastorácia*. Bratislava : Centrum rodiny 1992, s. 54.

- LEŠKOVÁ, L.: Deti zo znevýhodneného rodinného prostredia a jeho vplyv na utváranie ich hodnotovej orientácie. In: *Výchova k hodnotám v škole a v rodine. Zborník z medzinárodnej vedeckej konferencie*. Ružomberok : KU Ružomberok 2006, s. 290-296.
- LUKŠÍK, I.: Základné údaje o názoroch, postojoch a správaní sa mládeže. In: MAYER, V. (edit.): *Prevenca AIDS v sociálnom prostredí transformačného procesu*. Bratislava : Liga proti AIDS na Slovensku 1998.
- POLIAKOVÁ, E. a kol.: *Výchova k rodičovstvu, manželstvu a etike intímnych vzťahov*. Nitra : Slovdidac 1996.
- MARKOVÁ, D.: *Predmanželská sexualita v kontextoch sexuálnej diverzity a variability*. Bratislava : Regent 2007.
- PASTOR, Z.: *Sexualita ženy*. Praha : Grada 2007.
- PESCHKE, K-H.: *Kresťanská etika*. Praha : Vyšehrad 1999.
- POLIAKOVÁ, E. a kol.: *Výchova k rodičovstvu, manželstvu a etike intímnych vzťahov*. Nitra : Slovdidac 1996.
- REDAKCIA DENNÍKA PRAVDY: Baláž a Radičová sa rýchlo udobrili, medzi nimi vraj nie je žiadne napätie. In: http://spravy.pravda.sk/balaz-a-radicova-sa-rychlo-udobrili-medzi-nimi-vraj-nie-je-ziadne-napatie-lam-/sk_domace.asp?c=A090226_220155_sk_domace_p12 (10.05.2009).
- RIVEST, M.: *Mať tak krídla*. Prešov : Vydavateľstvo Michala Vaška 2001.
- ROTTER, H.: *Sexualita a kresťanská morálka*. Praha : Vyšehrad 2003.
- ŘEHÁK, T.: *Sex – šľahačka na torte*. Zlaté Moravce : Liga pár páru 2005.
- SOJKA, J.: Zlyhanie rodiny a pastorácia. In: RAŠLOVÁ, K. – KOŠČ, M. (edit.): *Psychológia a pastorácia*. Bratislava : Centrum rodiny 1992.
- SZANISZLÓ, I.-M. OP: *Dekalogische spezielle Moraltheologie II. Ausgewählte Gebote. Úvod do špeciálnej katolíckej morálnej teológie podľa desatora Božích prikázaní II. Vybrané prikázania*. Neckenmarkt 2009.
- ŠTATISTICKÝ ÚRAD SR: Bývajúce obyvateľstvo podľa pohlavia a náboženského vyznania – 2001. In:

<http://portal.statistics.sk/files/Sekcie/sek600/Demografia/SODB/Tabulky/tab13.pdf> (10.02.2009).

TONDRA, F.: *Morálna teológia II*. Spišské Podhradie : Nadácia kňazského seminára biskupa Jána Vojsaššáka 2004.

WEISS, P. – ZVERĚINA, J.: *Sexuální chování v ČR – situace a trendy*. Praha : Portál 2001.

WEST, CH.: *Teologie těla pro začátečníky*. Praha : Paulínky 2006.

Údaje o autorovi

doc. ThDr. Martin Uháľ, PhD.- pedagóg na TF KU Košice, Hlavná 89, 041 21 Košice, kontakt: martin.odf@rimkat.sk

Mgr. Kristína Čizmarová – absolventka Katolíckej univerzity v Ružomberku, Teologickej fakulty v Košiciach, Hlavná 89, 041 21 Košice, odbor Sociálna práca – denná forma, 2. ročník magisterského stupňa, kontakt: cizmarovak@gmail.com

CHUDOBA A RÓMSKE RODINY V HMOTNEJ NÚDZI

Tatiana Zdravecká

Anotácia

Príspevok sa zaoberá riešením stavu hmotnej núdze, chudoby v rámci zákonných opatrení, s poukázaním na aktuálnu sociálno-ekonomickú situáciu rómskych rodín s možnosťami riešenia tohoto stavu. Iba dobre fungujúca, finančne zabezpečená rodina vytvára dobré podmienky pre život mladej generácie, kde deti preberajú vzory správania od rodičov. Podporovanie zvyšovanie vzdelania, znižovanie nezamestnanosti a v nevyhnutných prípadoch zriaďovanie inštitútu osobitného príjemcu je cestou, únikom z pasce absolútnej chudoby, biedy.

Annotation

The contribution deals with the state of deprivation, poverty, under statutory provisions with reference to the current socio-economic situation of Roma families with possibilities to address this situation. Only a well-functioning, financially secure family, creating good conditions for the lives of young people, where children take patterns from their parents. Promoting awareness education, reducing unemployment, and where necessary the establishment of the Institute is the recipient of a special way, leaks from the trap of absolute poverty, misery.

Úvod

Rast blahobytu na jednej strane prináša v súčasnej dobe aj vzostup chudoby, ktorá vystupuje ako globálny jav. Chudoba, hmotná núdza sa dotýka veľkej časti obyvateľstva, hlavne občanov s nižším vzdelaním. Chudoba spôsobuje nestabilitu, politický nepokoj, podnecuje konflikty a ničí rodiny, komunity, národy.

Riešením problematiky chudoby sa zaoberá množstvo publikácii, ale tak ako uvádzajú mnohí odborníci neexistuje

univerzálny recept na elimináciu tohoto javu, ktorý má globálny charakter. Prevenciou pred pádom do pasce chudoby je vzdelávanie, ktoré je všeobecne uznávaným kľúčom na riešenie chudoby.

Téma príspevku je Chudoba a rómske rodiny v hmotnej núdzi. V príspevku ide o poukázanie na jednej strane na možnosti riešenia hmotnej núdze, chudoby v zmysle prijatých legislatívnych opatrení, na strane druhej o neschopnosť, neznalosť, nespoluprácu pri riešení vlastnej chudobe týchto rodín, ktorá často úzko súvisí s nízkou vzdelanostnou úrovňou tejto skupiny obyvateľstva. Obtiažnosť riešenia chudoby týchto rodín, ba celých komunít môžeme nazvať aj riešením už „generačnej chudoby“, ktorá je už hlboko zakorenená. Za dôležité považujeme prebudiť týchto občanov z apatie, prebudiť v nich snahu o zmenu tohoto stavu a to hlavne ich vlastným pričinením.

Cieľom príspevku je poukázať, že chudoba ako sociálno-patologický jav má svoje korene v nízkej vzdelanostnej úrovne rómskej komunity a s poukázaním na potrebu aktívnej účasti celej rodiny na riešení daného stavu.

Chudoba

Chudobu nemožno nazvať žiaľ iba okrajovým javom v spoločnosti, ale dotýka sa podľa obdivuhodne jednotných odhadov mnohých expertov asi tretiny obyvateľstva našej planéty. Pojem chudoba je vnímaný najčastejšie ako prejav každodennosti, aj keď chudobou trpia veľké skupiny obyvateľstva. Chudoba ničí rodiny, komunity a národy. Spôsobuje nestabilitu a politický nepokoj, podnecuje konflikty.¹

V Európe sa chudoba skúma od konca 19.storočia, chápanie chudoby sa historicky menilo. Za chudobného sa spočiatku

¹ ONDREJKOVIČ, P.: et .al.: *Sociálna patológia*. Bratislava: VEDA, 2000, s.56. Chudobou, jej podobami, otázkami nerovnosti medzi ľuďmi, ako aj možnosťami riešenia chudoby sa zaoberá Lešková. Uvádza, že s nerovnomerným rozdelením životných šancí sa začínajú objavovať rôzne formy chudoby, pričom popisuje chudobu niektorých sociálnych skupín ako aj etnickú chudobu. Porov. LEŠKOVÁ, L. – BAŠISTOVÁ, A. – KRAJŇÁKOVÁ, E.: Podoby chudoby v súčasnosti a možnosti riešenia etnickej chudoby. In: Lešková (edit.): In: *Odkaz svätej Alžbety. Zborník príspevkov z medzinárodného sympózia*. Košice : Seminár sv. Karola Boromejského 2007, 151-160; porov. LEŠKOVÁ, L.: Chudoba ako výsledok nerovnomerného usporiadania spoločnosti a jeho vplyv na kvalitu života ľudí. In: *Chudoba a bohatstvo - paradoxy súčasnej doby. Zborník*. Banská Bystrica : Univerzita Mateja Bela, 2008. - ISBN 978-80-8083-589-7. - s. 39-44; porov. JURKO, J.: Sociálna náuka pred a po Druhom vatikánskom koncile. In: *Verba Theologica : Miscellanea*. - roč. 4, č. mim. (2005), s. 30-36.

pokladal ten, kto žil zreteľne v zlých životných podmienkach a mal problémy s fyzickým prežitím. V súčasnosti prevláda v Európskych krajinách širšie vymedzenie chudoby. Podľa Rady Európy z decembra 1984, chudoba označuje osoby, rodiny alebo skupiny osôb, ktorých zdroje (materiálne, kultúrne a sociálne) sú natoľko limitované, že ich vylučujú z minimálne akceptovaného životného štýlu štátov, v ktorých žijú. Možno povedať, že chudoba predstavuje súčasť modernej spoločnosti.

Charakteristika rodiny

Rodinu Gáborová vníma ako malú prirodzenú spoločenskú skupinu, celok relatívne trvalý, podliehajúci dynamickým premenám, súvisiacich hlavne s priebehom života jednotlivcov, ktorí ju tvoria.. Opiera sa o vžitú spoločenskú tradíciu a vytvára svoje vlastné tradície. Je azda jedinou spoločenskou skupinou, ktorá má vlastnosti skupiny formálnej a neformálnej súčasne. Plní úlohy voči svojim členom i spoločnosti.²

Rómska rodina

Vo všeobecnosti podľa Radičovej možno povedať, že rómska rodina i v súčasnosti reprezentuje tradičný typ viacgeneračnej rodiny. To je aj najvýraznejší rozdiel medzi rómskou a majoritnou rodinou - tradičná rómska domácnosť sa rozpadá do nukleárnej podoby až v súčasnosti a nie ako u nerómskej populácie v prvej polovici 20. storočia. Tým predstavuje rómska rodina až do súčasnosti odlišný typ rodiny, ale jej odlišnosť nie je podmienená etnicitou, ale skôr posunutím v čase.³

Podľa Ondrejковиča vývoj a rozmanité zmeny rodiny sa týkajú rovnako rodiny rómskej, ktorá má na Slovensku svoje zastúpenie. V tomto kontexte je možné hovoriť o istej typológii

² GÁBOROVÁ, E. - GÁBOROVÁ, Z.: *Človek v sociálnom kontexte*, Prešov:LANA, 2005, s. 109; porov. JURKO, J.: *Aspekty sociálneho učenia Cirkvi podľa Katechizmu katolíckej Cirkvi*. In: KATRIŇÁK, F.(edit.): *Človek v núdzi. Zborník*. Košice : Seminár sv. Karola Boromejského 2007, s. 17-34.

³ RADIČOVÁ, I.: *Hic Sunt Romales*. Bratislava: Nadácia S:P:A:C:E., 2001, s. 64. Lešková zdôrazňuje, že práve rodina je dominantným výchovným prostredím, ktoré má byť zdrojom emocionálnej istoty, podpory a opory dieťaťa. V nej sa sprostredkuje socializačné pôsobenie kultúrou uznávaných hodnôt, je modelovou dielňou správania sa človeka. Porov. LEŠKOVÁ, L.: *Deti zo znevýhodneného rodinného prostredia a jeho vplyv na utváranie ich hodnotovej orientácie*. In: Lokšová, I. – Jablonský, T. – Demo, M. (edit.): *In: Výchova k hodnotám v škole a v rodine. Zborník*. Ružomberok : PF KU v Ružomberku 2006, s. 290-291; porov. JURKO, J.: *Hodnotový systém z odkazu Jána Pavla II.* In: LOKŠOVÁ, I.-JABLONSKÝ, T.-DEMO, M.(edit.): *Výchova k hodnotám v škole a v rodine*. Ružomberok : Ústav pedagogických vied 2006, s. 116-118.

rómskych rodín, pričom ide o rodinu „tradičnú“ a rodinu „súčasnú alebo modernú“. Konkrétna rómska rodina môže vykazovať charakteristiky oboch typov a nemusí byť jasne identifikovateľná. Takým základným znakom „tradičnej“ rómskej rodiny je viacpočetnosť a viacdetnosť.⁴

Chudoba a rómska rodina

V Slovenskej republike žije jedna z najpočetnejších rómskych menšín v Európe. Je síce vnútorne heterogénna skupina, ale veľká časť Rómov patrí medzi najchudobnejšie vrstvy obyvateľstva v Slovenskej republike. Z viacerých dôvodov sa slovenskí Rómovia stali obeťami procesu transformácie od plánovanej ekonomiky k trhovej ekonomike. Vo všeobecnosti sú Rómovia chudobnejší než ktorákoľvek iná skupina populácie a to prakticky z pohľadu ktoréhokoľvek základného sociálneho ukazovateľa, vrátane vzdelania, zdravotného stavu, podmienok bývania a prístupu k príležitosti trhu práce a v rámci občianskej spoločnosti.⁵

V osadách prevláda nízka úroveň zdravotného upovedomenia, vysoká miera zdravia poškodzujúceho správania, čo má za následok nižšiu kvalitu zdravotného stavu a nízky vek dožitia u Rómov. V dôsledku nízkeho ekonomického a sociálneho statusu a priestorovej segregácie majú obyvatelia často obmedzenú možnosť využívať právne prostriedky na svoju ochranu, nižší prístup ku kultúre, športu a iným voľnočasovým aktivitám. Tieto znevýhodnenia umocňujú úžerníctvo a následnú absolútnu zadlženosť. V oblasti zamestnanosti sa sformoval fenomén etnický špecifickej rómskej nezamestnanosti, ktorej

⁴ Porov.: FABIANOVÁ, V. - MATULAY, S.: *Empirické poznatky z edukácie rómskych detí, vplyv rodiny a rola matky vo výchove a vzdelávaní rómskych detí*. Zborník príspevkov z vedeckého seminára s medzinárodnou účasťou. Nitra: FSV a PF v Nitre, 2003, s. 31-32. Základnými znakmi rómskej rodiny či už tradičnej alebo súčasnej sa zaoberá Lešková. Taktiež uvádza, že v ponímaní Rómov má rodina a udržiavanie tradícií veľký význam. Porov. LEŠKOVÁ, L.: Rómska rodina ako skupinový klient sociálnej práce. In: Šarkan, M. – Csontos, L. (edit.): In: *Rodina v súčasnom svete. Mnohodetná rodina – bremeno, či zdroj sily ?* Zborník z vedeckej konferencie. Bratislava : Dobrá kniha 2008, s. 74-75; porov. JURKO, J.: Rezonancie sociálneho učenia Jána Pavla II. In: *Duchovný pastier*, roč. 88, č. 5 (2007), s. 374-381.

⁵ <http://siteresources.worldbank.org/INTROMA/>

rozsah, ako aj sociálne dopady sú väčšie a hlbšie ako u majoritného obyvateľstva.⁶

Riešenie chudoby dávkou v hmotnej núdzi a príspevkami k dávke a dotáciami

K najviac využívanej forme riešenia hmotnej núdze patrila dávka sociálnej pomoci, ktorá sa poskytovala občanovi, ktorý bol v hmotnej núdzi, na zabezpečenie základných životných podmienok, ak zákon neustanovil inak. Poskytovala sa aj dieťaťu, ktorému sa poskytovala starostlivosť v detskom domove, ak sa nejednalo o nezaopatrené dieťa a toto bolo v hmotnej núdzi. To bolo napr. v prípade, že nad dieťaťom, ktoré ešte nebolo plnoleté, bola naďalej nariadená ústavná výchova, pričom ukončilo povinnú školskú dochádzku, bolo evidované na príslušnom úrade práce a nemalo žiaden príjem.

Nárok na dávku v hmotnej núdzi

Vychádzajúc z článku 39 ods.2 Ústavy Slovenskej republiky má **každý, kto je v hmotnej núdzi, právo na takú pomoc, ktorá je nevyhnutná na zabezpečenie jeho základných životných potrieb. Keďže najčastejšou formou riešenia hmotnej núdze je vyplácanie dávky sociálnej pomoci, toto právo súvisí aj s nárokom na ňu.**⁷

Zákon o sociálnej pomoci, v rámci ktorého sa riešila hmotná núdza do 31.12.2003 na dvoch úrovniach, závisle na dôvodoch hmotnej núdze, mala doplnkový charakter, so zachovaním garancie základných životných podmienok. Spoločensko-ekonomický vývoj a vysoká miera nezamestnanosti, ktorá má za následok nárast klientely od roku 1998 na dvojnásobok, spôsobili deformáciu sociálnej pomoci, ktorá napriek niekoľkým novelám nebola schopná reagovať na uvedené zmeny.

Dôsledky:

- *vytvoril sa priestor na zneužívanie*

⁶ Porov. LEŠKOVÁ, L.: Ohrozenie Rómov sociálnym vylúčením a možnosti prevencie. In: Šlosár, D. (edit.): In: *Zmena a budúcnosť či stratégia a minulosť Rómov na Slovensku*. Košice : KSK a KSP FF UPJŠ Košice 2009, s. 45-50, porov. LEŠKOVÁ, L.: Moderné prístupy pri riešení pomoci marginalizovaným skupinám ohrozeným sociálnym vylúčením. In: Mesároš, P. – Bašistová, A. (edit.): In: *Uplatnenie inovatívnych pracovných technológií v praxi. Zborník príspevkov z odbornej konferencie*. Košice : VÚSI, spol. s r.o. 2008, s. 81-92.

⁷Článok 39 ods.2 Ústavy Slovenskej republiky č. 460/1992 Zb. v znení neskorších predpisov

sociálna pomoc sa čím ďalej tým viac :

- *stávala formálnou*
- *strácala adresnosť*
- *bola administratívne náročná*
- *nebola motivačná*
- *nepracovalo sa s klientom*

Z týchto dôvodov bolo potrebné pristúpiť k vypracovaniu nového zákona o zmiernení hmotnej núdze. Návrh zákona o zmiernení hmotnej núdze a o zmene a doplnení niektorých zákonov bol vypracovaný na základe uznesenie vlády Slovenskej republiky č. 319/2003 bod. B.1, ktorým vláda schválila Stratégiu podpory rastu zamestnanosti prostredníctvom zmien sociálneho systému a trhu práce. Účelom bolo zmeniť dovtedajší systém sociálnej pomoci postavený na filozofii donútenia, moralizovania a trestania tak, aby korešpondoval s pripravovanými zmenami v sociálnej sfére a vychádzal z filozofie motivácie a pohľadu jednotlivca do budúcnosti.

Dňa 11. novembra 2003 sa Národná rada Slovenskej republiky uzniesla na Zákone č. 599/2003 Z.z. o pomoci v hmotnej núdzi a o zmene a doplnení niektorých zákonov, ktorý upravuje právne vzťahy pri posudzovaní hmotnej núdze občana a poskytovaní dávky v hmotnej núdzi a príspevkov k dávke, ktorých cieľom je spolu s jeho príjmami zabezpečiť základné životné podmienky a pomôcť v hmotnej núdzi s príspevom aktívnej účasti občana a fyzických osôb, ktoré sa s občanom spoločne posudzujú.⁸

Príspevky k dávke

K základnej dávke určenej v šiestich úrovniach podľa štruktúry rodiny, pri splnení podmienok vzniku nároku, je možné poskytnúť príspevky. Nárok na tieto príspevky občan uplatňuje spolu s dávkou.

K príspevkom v hmotnej núdzi, tak ako uvádza Zákon NR SR č. 599/2003 Z.z. o pomoci v hmotnej núdzi a o zmene a doplnení niektorých zákonov, zaraďujeme:

- ***príspevok na zdravotnú starostlivosť***

⁸ § 1 Zákona č. 599/2003 Z.z. o pomoci v hmotnej núdzi a o zmene a doplnení niektorých zákonov

- **aktivačný príspevok**
- **príspevok na bývanie**
- **ochranný príspevok**

Inštitút osobitného príjemcu

Aj keď sa v Zákone o pomoci v hmotnej núdzi a o zmene a doplnení niektorých zákonov o tomto inštitúte veľa neuvádza, jeho krátky obsah je veľmi dôležitý. Spôsob výplaty dávky formou ustanovenia osobitného príjemcu je hlavne v poslednej dobe značne propagovaný a navrhovaný na uplatňovanie príslušným úsekom sociálnych vecí.

V zmysle Zákona č. 599/2003 Z.z. o pomoci v hmotnej núdzi je osobitným príjemcom na účely zákona obec, vo výnimočných prípadoch iná právnická osoba alebo fyzická osoba určená rozhodnutím úradu alebo obce, ktorý ho ustanoví, ak sa doterajšou výplatou dávky sociálnej pomoci nedosiahol alebo nedosiahne účel, na ktorý má dávka v hmotnej núdzi a príspevky k dávke slúžiť. Príslušný úrad alebo obec dohliada, ako ním určený osobitný príjemca plní svoje povinnosti a pri zistení nedostatkov, práve príslušný úrad určí nového osobitného príjemcu.⁹

Práve osobitný príjemca by mal byť najlepším koordinátorom, poradcom a hlavne dobrým hospodárom s finančnými prostriedkami jednotlivca alebo rodiny, ktorá pri vlastnom hospodárení neuspela. Od funkcie osobitného príjemcu sa okrem spomínaných úkonov súvisiacich s rozdelením financií ľudí v hmotnej núdzi na pokrytie ich základných životných potrieb počas celého mesiaca očakáva, že sa bude každému dotknutému klientovi osobitne venovať, bude s ním riešiť osobné problémy a snažiť sa o to, aby ho v konečnom dôsledku naučil samostatnému hospodáreniu.

Dotácie

Chudoba ako multidimenzionálny jav je zároveň považovaná za základný determinant kvality života. Všeobecne uznávaným

⁹ § 28 Zákona č. 599/2003 Z.z. o pomoci v hmotnej núdzi a o zmene a doplnení niektorých zákonov

kľúčom k riešeniu chudoby je vzdelávanie. Možno povedať, že tie skupiny obyvateľstva, ktoré majú najnižšie vzdelanie, alebo nemajú žiadne vzdelanie sa nachádzajú v najhlbšej priepasti chudoby. Hmotná núdza, nízka vzdelanostná úroveň, zároveň nízka životná úroveň a vysoká miera nezamestnanosti je charakteristická hlavne pre rómske obyvateľstvo.

Jednou z ciest k zvýšeniu vzdelanostnej úrovne sú rôzne druhy dotácií poskytované štátom. Pre zlepšenie postavenia rodín, ktoré sa nachádzajú v hmotnej núdzi, tiež aj rodín, ktorých príjem je najviac na úrovni životného minima sú dotácie poskytované na stravu a na školské potreby, na základe výnosu Ministerstva práce, sociálnych vecí a rodiny Slovenskej republiky.¹⁰

Ku 31.12.2008 sa poskytovala dotácia – tzv. motivačný príspevok, ktorý svojim spôsobom s účinnosťou od 01.01.2009 nahradila dávka vo výške **16,60 € mesačne** (súčasť dávky v hmotnej núdzi) pre dieťa na účely zabezpečenia jeho základných životných podmienok a pomoci v hmotnej núdzi, ak toto dieťa plní povinnú školskú dochádzku. Dávka sa poskytuje od začiatku školského roka v období školského vyučovania a školských prázdnin.

Záver

Zámerom sociálnej politiky Slovenskej republiky je, aby sa tieto rodiny vymanili z uzatvoreného kruhu absolútnej chudoby, biedy. Táto cesta, ale určite nebude ľahká, pretože liek na vyličenie chudoby ešte ľudstvo neobjavilo. Na pretrhnutie tohto kruhu chudoby, na zmiernenie a riešenie tohoto stavu je potrebná veľká trpezlivosť a úzka spolupráca sociálnych pracovníkov úradov práce, sociálnych vecí a rodiny s pracovníkmi samospráv, s pracovníkmi komunitných centier na miestnej úrovni, školami a taktiež aj mimovládnyimi organizáciami. Iba takéto prepojenie môže doniesť očakávané zmiernenie chudoby a biedy u týchto rodín.

¹⁰ VÝNOS MPSVR SR zo dňa 14. decembra 2005, č. 3749/2005- II/1 o poskytovaní dotácií v pôsobnosti Ministerstva práce, sociálnych vecí a rodiny.

Z poznatkov z praxe sociálnych pracovníkov ÚPSVR sa dá doporučiť na podmienky danej obce, ale aj iných podobných obcí:

- poskytovať pomoc rómskym občanom prostredníctvom komunitných sociálnych pracovníkov pri rôznych písomnostiach, napr. vybavovaní dávky v hmotnej núdzi a príspevkov k dávke, pretože nízka vzdelanostná úroveň občanov rómskeho pôvodu im to často znemožňuje a nedokážu sa orientovať kde a ako si môžu dané záležitosti vybaviť a taktiež je potreba usmerňovať ich v danej spoločnosti,

- pri využívaní inštitútu osobitného príjemcu, kedy sa obec stáva príjemcom dávky v hmotnej núdzi a príspevkov k dávke, zabezpečiť uhrádzanie okrem nákladov spojených s bývaním, ktoré sa týkajú danej obce aj nákladov ako sú poplatky za elektrickú energiu, prípadne zavedenie elektriny, poplatky za odber vody, príp. plynu. a tým zabezpečiť vyššiu úroveň bývania,

- nízka vedomostná úroveň rómskej detskej populácie má často korene v tom, že deti nastupujú do prvých ročníkov bez prípravy, priamo z dysfunkčných rodín, kde často hodnotový vzorec správania rodičov nie je v súlade s „morálnym kódexom“ správania danej spoločnosti. Neovládajú spisovný jazyk, nemajú základné hygienické návyky a nevedia sa spoločensky správať, je preto potrebné urýchlene zabezpečiť predškolskú prípravu od tretieho roku dieťaťa v rómskych komunitách, taktiež využívať v predškolskej príprave rómskych asistentov,

- v poslednom období všeobecne prevláda trend, že práve generácia mládeže je na veľmi nízkej vzdelanostnej úrovni, nedokáže sa ani podpísať. Je preto nevyhnutne organizovať doškoloňovanie týchto občanov, tým naplnenie ich voľného času pri spolupráci úradu práce a komunitných centier. Vymaniť túto mládež z pasivity, ktorá vedie často k rôznym formám kriminality,

- počet rómskych detí, ktoré poberajú motivačný príspevok je veľmi nízky a preto venovať zvýšenú pozornosť týmto deťom. Pracovať s deťmi v školských kluboch, formou záujmovej činnosti aj po ukončení školského vyučovania v spolupráci školy, mimovládnych organizácií a komunitných centier,

- formou aktivačných činností v rómskych osadách vytvárať estetické prostredie v komunite a tým viesť rómsku mládež k tomu, že si dokážu vážiť a ceniť čistotu, krásu prostredia v ktorom žijú,

- pre zlepšenie zdravotného stavu detí, v záujme pravidelných prehliadok detí u pediatra, zabezpečiť spoluprácu pediatra s ÚPSVR – úsekom sociálnych vecí a rodiny, kde by pediater zasielal potvrdenia na ÚPSVR o pravidelných návštevách detí do 1 roka u pediatra a tým možnosť poberania príspevku pre deti do jedného roka pre všetky rómske rodiny a nie iba pre rodiny v. hmotnej núdzi,

- v rámci danej samosprávy vytvárať stále pracovné miesta za účasti štátu a prednostne zamestnať postupne z každej rodiny v hmotnej núdzi aspoň jedného člena.

Zoznam použitej literatúry

FABIANOVÁ, Vlasta - MATULAY, Stanislav: Empirické poznatky z edukácie rómskych detí, vplyv rodiny a rola matky vo výchove a vzdelávaní rómskych detí. Zborník príspevkov z vedeckého seminára s medzinárodnou účasťou. Nitra: FSV a PF v Nitre, 2003, 241 s. ISBN 80-8050-667-1

GÁBOROVÁ, Ľubica - GÁBOROVÁ, Zuzana: Človek v sociálnom kontexte, Prešov : LANA 2005, ISBN 80-969053-8-4

JURKO, J.: Rezonancie sociálneho učenia Jána Pavla II. In: Duchovný pastier, roč. 88, č. 5 (2007), s. 374-381.

JURKO, J.: Aspekty sociálneho učenia Cirkvi podľa Katechizmu katolíckej Cirkvi. In: KATRIŇÁK, F.(edit.): *Človek v núdzi. Zborník.* Košice : Seminár sv. Karola Boromejského 2007, s. 17-34.

JURKO, J.: Hodnotový systém z odkazu Jána Pavla II. In: LOKŠOVÁ, I.-JABLONSKÝ, T.-DEMO, M.(edit.): *Výchova k hodnotám v škole a v rodine.* Ružomberok : Ústav pedagogických vied 2006, s. 116-118.

JURKO, J.: Sociálna náuka pred a po Druhom vatikánskom koncile. In: *Verba Theologica : Miscellanea.* - roč. 4, č. mim. (2005), s. 30-36.

LEŠKOVÁ, L.: Chudoba ako výsledok nerovnomerného usporiadania spoločnosti a jeho vplyv na kvalitu života ľudí. In: *Chudoba a bohatstvo - paradoxy súčasnej doby. Zborník*. Banská Bystrica : Univerzita Mateja Bela, 2008. - ISBN 978-80-8083-589-7. - s. 39-44.

LEŠKOVÁ, L.: Deti zo znevýhodneného rodinného prostredia a jeho vplyv na utváranie ich hodnotovej orientácie. In: Lokšová. I. – Jablonský, T. – Demo, M. (edit.): In: *Výchova k hodnotám v škole a v rodine. Zborník*. Ružomberok : PF KU v Ružomberku 2006, s. 290-296.

LEŠKOVÁ, L.: Rómska rodina ako skupinový klient sociálnej práce. In: Šarkan, M. – Csontos, L. (edit.): In: *Rodina v súčasnom svete. Mnohodetná rodina – bremeno, či zdroj sily ? Zborník z vedeckej konferencie*. Bratislava : Dobrá kniha 2008, s. 73-88.

LEŠKOVÁ, L.: Ohrozenie Rómov sociálnym vylúčením a možnosti prevencie. In: Šlosár, D. (edit.): In: *Zmena a budúcnosť či stratégia a minulosť Rómov na Slovensku*. Košice : KSK a KSP FF UPJŠ Košice 2009, s. 45-50.

LEŠKOVÁ, L.: Moderné prístupy pri riešení pomoci marginalizovaným skupinám ohrozeným sociálnym vylúčením. In: Mesároš, P. – Bašistová, A. (edit.): In: *Uplatnenie inovatívnych pracovných technológií v praxi. Zborník príspevkov z odbornej konferencie*. Košice : VÚSI, spol. s r.o. 2008, s. 81-92.

MATERIÁL ÚPSVaR Spišská Nová Ves, detašované pracovisko Gelnica

ONDREJKOVIČ, Peter: et .al.: Sociálna patológia. Bratislava: VEDA, 2000, 272 s. ISBN 80-224-0616579-3

RADIČOVÁ, Iveta: Hic Sunt Romales. Bratislava: Nadácia S:P:A:C:E:, 2001, 318 s. ISBN 80-88991-13-7

Ústava Slovenskej republiky č. 460/1992 Zb. v znení neskorších predpisov

VÝNOS MPSVR SR zo dňa 14. decembra 2005, č. 3749/2005-II/1 o poskytovaní dotácií v pôsobnosti Ministerstva práce, sociálnych vecí a rodiny.

ZÁKON NR SR č. 599/2003 Z. z. o pomoci v hmotnej núdzi a o zmene a doplnení niektorých zákonov.

Elektronické zdroje:

<http://66.249.93.104/search?q=cache:OjPhIR.www.employment.gov.sk>

Koncepcia prevencie sociálno-patologických javov a resocializácie. (2006-05-10)

<http://siteresources.worldbank.org/INTROMA/Resources/povertyinsksk.pdf>

Slovenská republika Chudoba Rómov a sociálna starostlivosť o nich v Slovenskej republike. (2006-05-09)

Údaje o autorke

PhDr. Tatiana Zdravecká je vedúcou úseku sociálnych vecí, rodiny a služieb zamestnanosti ÚPSVR Spišská Nová Ves Detašovaného pracoviska v Gelnici

Adresa: ÚPSVR Spišská Nová Ves, Odborárov 53, 052 01 Spišská Nová Ves, e-mail: zdraveckatana@gmail.com; tel. kontakt: +421/053/244 3 500.

Editori:

doc. PhDr. Mgr. Alena Bašistová, PhD.

PhDr. Ing. Lýdia Lešková, PhD.

DEŇ BLAHOŠLAVENEJ SESTRY SÁRY SALKAHÁZY (1899 – 1944)
ŽIVOT SESTRY SÁRY A JEJ VÝZNAM PRE RODINU

Zborník z vedeckej konferencie

Vydal: Seminár sv. Karola Boromejského v Košiciach

Košice 2009

Prvé vydanie

ISBN